

**Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті
ММ «Қарағанды облысының білім басқармасы»**

**Карагандинский университет Казпотребсоюза
ГУ «Управление образования Карагандинской области»**

**Ы.Алтынсариннің 180 жылдығына арналған «ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ
МЕН ПСИХОЛОГИЯНЫ ДАМУДЫҢ ҰЛГЫҚ БАСЫМДЫҚТАРЫ»
*Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары***

Материалы
Республиканской научно-практической конференции
**«НАЦИОНАЛЬНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И
ПСИХОЛОГИИ В КАЗАХСТАНЕ»,
посвященной 180-летию Ы.Алтынсарина**

Қарағанды-2021

ӘӨЖ (УДК) 37:159.9
КБЖ (ББК) 74.58+88
Қ 18

Қазақстандағы білім беру мен психологияны дамуыдың ұлттық басымдықтары:
Ы.Алтынсариннің 180 жылдығына арналған Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары. 12 қараша 2021 ж.- Қарағанды, 2021.- 271 б.

Национальные приоритеты развития образования и психологии в Казахстане:
Материалы Республиканской научно-практической конференции, посвященной 180-летию Ы.Алтынсарина, 12 ноября 2021 года. – Караганда, 2021.- 271 с.

ISBN 978-601-235-544-4

Бұл басылым келесі бағыттар бойынша Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарын қамтиды: «Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұрасының тарихи маңызы және ұлттық тәрбиенің тиімді тәжірибесі», «Оқу пәндерін оқыту әдістемесі: классикалық жүйеден аралас оқыту моделіне дейін», «Білім берудегі менеджментті жетілдіру жолдары мен тәжірибесі», «Білім беру мен әлеуметтік саладағы психологиялық практиканың қазіргі жағдайы және даму тенденциялары».

ӘӨЖ (УДК) 37:159.9
КБЖ (ББК) 74.58+88

ISBN 978-601-235-544-4 © Карагандинский университет Казпотребсоюза, 2021

МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ

<i>Абдақимов</i> <i>М.К.</i> Международные и национальные аспекты в развитии социальной работы	10
<i>Абдугали</i> <i>Р.М.</i> , <i>Сарсембаев</i> <i>У.К.</i> Заманауи білім беру парадигмасындағы Ы.Алтынсарин ілімі	13
<i>Абилдина</i> <i>А.К.</i> Қазақ педагогикасында ұлт ұстазы - Ыбырай Алтынсариннің алар орны	16
<i>Абсалықова</i> <i>Г.С.</i> Формирование навыков аудирования на средней ступени бучения иностранному языку в общеобразовательной школе	19
<i>Айешова</i> <i>А.Р.</i> Ыбырай Алтынсариннің жас ұрпақты тәрбиелеуге және дамытуға арналған идеялары	23
<i>Айшолпанова</i> <i>А.Б.</i> Ұстаздардың ұстазы	26
<i>Акижанов</i> <i>Е.Н.</i> Принципы образования Ыбырая Алтынсарина в образовательном процессе, индивидуальный подход в обучении	27
<i>Акмолдина</i> <i>М.С.</i> Ы.Алтынсариннің ағартушылық қызметінің маңызы және қазіргі білім беру ісімен үндестігі	29
<i>Ақышева</i> <i>Г.К.</i> , <i>Айтышева</i> <i>Б.К.</i> Ыбырай Алтынсарин шығармаларының қазіргі замандағы тәрбиелік өзектілігі	31
<i>Аманжолова</i> <i>Ж.Б.</i> Ыбырай Алтынсариннің 180 жылдығына арналған қазақстандағы білім беру мен психологияны дамытудың ұлттық басымдықтары	35
<i>Аманжолова</i> <i>С.Б.</i> Ыбырай Алтынсариннің 180 жылдығына арналған Қазақстандағы білім беру мен психологияны дамытудың ұлттық басымдықтары	37
<i>Аульбекова</i> <i>Ш.Д.</i> , <i>Кенжебаева</i> <i>С.К.</i> О подготовке менеджеров в сфере образования	39
<i>Аханов</i> <i>А.К.</i> , <i>Калугина</i> <i>Т.М.</i> Білім беру менеджменті: тәсілдердің тарихы мен типологиясы	42
<i>Ахмадиева</i> <i>Д.И.</i> , <i>Гизатуллина</i> <i>К.Х.</i> Некоторые аспекты проблемы личностных особенностей подростков, занимающихся и не занимающихся спортом.	46

<i>Әбдігүл С.Н.</i>	
Қазіргі қазақстандық білім беру жүйесіндегі Ы. Алтынсариннің педагогикалық идеяларының өзектілігі	49
<i>Әуезов Қ.Ж.</i>	
Жаһандану кезіңінде қазақстанның 12 жылдық білім беруге көшу мүмкіндіктері және мәселелері	52
<i>Беликова А.А., Резяпова Р.А.</i>	
Психолого-педагогическое сопровождение развития патриотизма младших школьников	55
<i>Берикбаева З.М.</i>	
The historical significance of the pedagogical heritage of Ibrai Altynsarin and effective practices of national education	59
<i>Ботаева Ж.С.</i>	
Организация работы детей с ограниченными возможностями здоровья на уроках по английскому языку	63
<i>Бименова Ш.А.</i>	
Қазіргі білім берудің педагогикалық-психологиялық мәселелері	66
<i>Битанова К.Ш.</i>	
Оқуға құштар ұлт» идеясы - Ыбырай Алтынсарин өлеңдерінде	68
<i>Воронина С.А.</i>	
Профессиональная самоактуализация как условие эффективной деятельности современного учителя	71
<i>Галиева Л.Р. Газизова Р.Р.</i>	
Средства народной педагогики в патриотическом воспитании младших школьников в условиях современного образования	74
<i>Гильмутдинова Г.А.</i>	
Идеи Ы.Алтынсарина и развитие образования в Казахстане	78
<i>Гордюшина Э.А., Моисеенко М.А.</i>	
Смешанная модель обучения на уроках физики и математики	81
<i>Джабаева Г.Н.</i>	
Роль межпредметной интеграции в образовательном процессе	84
<i>Дубовская Е.Г., Капияшева М.А., Соболева Н.Г.</i>	
Инновационные технологии в преподавании клинических дисциплин в медицинском колледже	87
<i>Ербаева М.С.</i>	
Қазақстандағы білім беру мен психологияны дамытудың ұлттық басымдықтары	90
<i>Ержан М.</i>	
Ы.Алтынсаринның педагогикалық мұрасы, бүгінгі сапалы білім негізі	93
<i>Есенова А.А.</i>	

Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұрасының тарихы маңызы және ұлттық тәрбиенің тиімді тәжірибесі	97
<i>Есмуханова Г.Ш.</i>	99
Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұраларының тарихи маңызы	
<i>Жандаулетова А.Т., Абдығалиева Б.Е.</i>	
Ұлы педагог, көрнекті ағартушы Ыбырай Алтынсариннің білім беру саласындағы өшпес мұрасы	102
<i>Жаманкарина Д.М.</i>	
Ы.Алтынсарин шығармаларын меңгертудің тиімді тәсілдері	105
<i>Жамантаева Г.Т.</i>	
Ахметтің әліппесі	107
<i>Жунусбекова Б.Х.</i>	
Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша оытудағы белсенді әдіс – тәсілдер	110
<i>Жунусбеков С.Е.</i>	
«Көркем еңбек» пәнін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	113
<i>Жусупбекова С.И.</i>	
Физика пәнін оқытуда оқушының функционалдық сауаттылығын сын тұрғысынан ойлау іс-әрекетін ұйымдастыру арқылы қалыптастыру	115
<i>Закирбеков Е.Д.</i>	118
Ыбырай Алтынсариннің ұлы педагогикалық мұрасы	
<i>Игембаев Р.К.</i>	121
Көшбасшы мұғалімнің күзiреттiлiгiн қалыптастырудағы тәлімгердің рөлі	
<i>Игенова А.Б.</i>	
Ыбырай Алтынсарин салған сара жол - бізге үлгі	125
<i>Иманбаева С.И.</i>	
Опыт и пути совершенствования менеджмента в образовании	128
<i>Исабекова С.Б., Бейсекеева А.М.</i>	
Ыбырай Алтынсарин – ұлы ағартушы педагог	131
<i>Исаев А.А.</i>	
Ұлт ұстазы Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық жүйесі: идеялары мен ағартушылық қызметі	133
<i>Исаинова Б.К.</i>	
Білім беру мен әлеуметтік саладағы психологиялық практиканың қазіргі жағдайы және даму тенденциялары	136
<i>Исина С.С.</i>	
Жоғары оқу орындағы оқыту процесінің психологиялық	138

ерекшеліктері <i>Какенова Д.М., Муханмедина Ж.Т.</i>	
Бастауыш мектепте сабақты жаңаша оқыту бойынша ұйымдастыру ерекшеліктері <i>Карабекова Д.К.</i>	142
Опыт системы образования Казахстана в условиях пандемии, положительные и отрицательные стороны дистанционного обучения <i>Кенжебаева С.К.</i>	145
Актуальные вопросы профессиональной готовности психолога <i>Кожамжаров Н.Ж.</i>	147
Білім беру саласындағы менеджментті жетілдіру жолдары мен тәжірибесі <i>Коряка В.В.</i>	150
Реализация полиязычного образования через использование технологии CLIL в общеобразовательной школе <i>Коряка Н.В., Медведева Н.В.</i>	153
Стратовая технология как средство дифференциации и индивидуализации на уроках математики <i>Коцегулова Д.Б.</i>	154
Методы и формы современного урока как способ достижения познавательной деятельности учащихся <i>Көшербаева І.Ж.</i>	158
Мұғалімнің педагогикалық қызметте шешім қабылдауын зерттеу <i>Куанышбекова Э.Х.</i>	161
Тышқан-робот Ыбырай Алтынсарин шығармаларымен танысуда <i>Кужакова А.С.</i>	164
Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық идеясы мен ағартушылық қызметі <i>Кульбаева С.А, Мельникова Л.В.</i>	167
Ибрай Алтынсарин и проблемы современной системы образования и воспитания <i>Марат Т.М.</i>	170
Оқушылардың тілдік дағдыларын дамытудағы тиімді әдістер <i>Маулетова И.О.</i>	171
Инновационные технологии в образовании и их значение <i>Мескен Л.Н.</i>	175
Ыбырай Алтынсариннің оқыту процесіндегі психологиялық көзқарастары <i>Минжанов Н.А., Окашев Р.Д., Смагулов О.К.</i>	177
Психолого-педагогические условия подготовки педагогов по	180

специальности «Физическая культура и спортивный менеджмент» в Казахстане <i>Монастырская Л.А.</i>	
Семья как институт социализации личности ребенка <i>Муликова С.А.</i>	183
Преподавание дисциплины «Социальная работа с женщинами», как средство формирования навыков работы у студентов с различными социальными слоями общества <i>Мұхамедия А.М.</i>	187
Using practical content in math learning <i>Нуртаева З.Н.</i>	190
Ы.Алтынсариннің педагогикалық көзқарастарының толеранттылықты дамыту мәселесіндегі өзектілігі <i>Омарова А.Ж., Кох Г.Г.</i>	193
Из опыта работы Ыбрая Алтынсарина <i>Омарова С.Ж., Зекенова Л.К.</i>	197
Ыбырай Алтынсарин ілімі жаңа заман кепілі <i>Оракбаева М.К., Омарова З.К.</i>	199
Білім мазмұнын жаңарту жағдайында Ыбырай Алтынсаринның педагогикалық идеяларының сабақтастығы <i>Проничева Г.К.</i>	201
Активные приемы обучения на уроке русской литературы <i>Рамазанова А.Е.</i>	203
Білім беру және әлеуметтік саладағы психологиялық практиканың заманауи талаптары <i>Сабитова Т.Х.</i>	205
Применение модели смешанного обучения в начальной школе <i>Сайпирова Ж.А.</i>	208
Әлеуметтік педагогтің бала кезінен мүгедек, даму мүмкіндігі шектеулі оқушылармен атқаратын жұмыс барысы <i>Сарсенбаева А.Б.</i>	209
Мектептегі психологтың жұмыс жүргізу кезіндегі автоматтандырылған жүйені қолдану <i>Сембаева Б.С.</i>	212
Білім беру саласындағы Ы. Алтынсариннің педагогикалық мұрасының өзектілігі <i>Сембина И.Д.</i>	214
Адамгершілік тәрбиесі – жеке тұлғаны жан-жақты қалыптастыруы <i>Серикбаева Ш.А.</i>	219
Зерттеу іс-әрекеті арқылы бизнеске баулу мүмкіндіктері	223

<i>Смаилова Б.Б.</i>	
Қашықтықтан оқытудың ерекшеліктері	226
<i>Советова Г.Е.</i>	
Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұрасының тарихи маңызы және ұлттық тәрбиенің тиімді тәжірибесі	228
<i>Такуова Р.С.</i>	
Изучение педагогического наследия Ыбрая Алтынсарина методом исследования произведения младшими школьниками	232
<i>Таттыбаева А.Қ.</i>	
Ыбырай Алтынсарин мектебінің жас жеткіншіктерді тәрбиелеу бағытындағы әңгімелерін латын әліпбиіне аудару арқылы заманауи бағытта оқыту тәсілдері	234
<i>Ташетова Г.Б.</i>	
Қазақ тілі пәнінде функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі бағыттары	238
<i>Глейхан А.Т., Алдангарова У.С.</i>	
Қазақстандық білім беру жүйесіндегі дәстүр мен жаңашылдық	241
<i>Төлеуқенова Ж.М.</i>	
Көпбалалы отбасылармен әлеуметтік педагогикалық жұмыс істеу технологиялары	244
<i>Тулеуова Р.К.</i>	
Ыбырай Алтынсариннің ағартушылық идеяларының бүгінгі оқу жүйесінде іске асуы	247
<i>Туребаева С.Н.</i>	
Тұлғаның рухани - адамгершілік тәрбиесіндегі мұғалімнің рөліне байланысты Ы.Алтынсариннің көзқарастарының өзектілігі	249
Эссе студентов	
<i>Горбунова А., научный руководитель Муликова С.А.</i>	252
Моя профессия сама лучшая!	
<i>Канафина А., научный руководитель Муликова С.А.</i>	254
Какие жизненные цели вы считаете ложными?	
<i>Куаныш Зарина, научный руководитель Кенжебаева С.К.</i>	255
Роль психолога в современном обществе	
<i>Леонова Сандра, научный руководитель Кенжебаева С.К.</i>	256
Психология в моей жизни и профессии	
<i>Макатова А., научный руководитель Муликова С.А.</i>	257
Что самое главное при выборе профессии?	
<i>Оңғарбек А. ғылыми жетекші Исаев А.А</i>	258
Мамандық таңдауда не маңызды?	
<i>Оспанов Данияр, научный руководитель Кенжебаева С.К.</i>	259

Проблема стресса в профессиональной деятельности <i>Полат С., ғылыми жетекші Исина С.С.</i>	261
Білімнің адам өміріндегі рөлі <i>Сейіткерей Р., ғылыми жетекші Исина С.С.</i>	263
Мамандық таңдауда не маңызды? <i>Турлыбаева Ж., ғылыми жетекші Исина С.С.</i>	266
Менің мамандығым және мен <i>Уразбекова Р., ғылыми жетекші Исина С.С.</i>	268
Эмоцияларды басқару стратегиялары <i>Утенова Д., научный руководитель Муликова С.А.</i>	270
Как прошел 2020-2021 учебный год для меня?	

МЕЖДУНАРОДНЫЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ В РАЗВИТИИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Абдакимова М.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Казахстан
madina-7373@mail.ru

Массовая пандемия коронавируса COVID-19 отразилась на всех сферах жизнедеятельности человечества. «Пандемия коронавируса – не столько медицинская и эпидемиологическая проблема, сколько социальная и даже социологическая, так как столь глобальные и уникальные общественные потрясения не могут не вызвать далеко (и глубоко) идущих социальных последствий»[1].

Пандемия обострила риски, которые игнорировались в течение последних десятилетий:

- структурное неравенство;
- слабые системы здравоохранения;
- пробелы в социальной защите;
- ухудшение состояния окружающей среды;
- климатический кризис.

На передний план в постпандемический период выходят социальные работники всех стран. Глобальная повестка дня на 2020-2030 годы, нацеленная на совместное построение инклюзивных социальных преобразований, основана на следующих обязательствах:

- содействие активному участию всех «голосов», особенно тех, кто часто оказывается маргинализированным - лежит в основе профессии социальной работы и социального развития и имеет важное значение для совместного проектирования и построения инклюзивных социальных преобразований. Это будет включать в себя разработку новых социальных соглашений между правительствами и населением, которые они обслуживают, и будут содействовать универсальным правам, возможностям, свободе и устойчивому благополучию для всех людей на национальном и глобальном уровнях;

- роль социальной работы и социального развития в продвижении и создании новых платформ и пространств для всех народов имеет первостепенное значение для появления этих новых социальных соглашений.

Методология участия, пропагандируемая в социальной работе, отражена в центральной идее деятельности специалиста по социальной работе: «Вовлекает людей и структуры в решение жизненных проблем и повышение благополучия» а не только решение проблемы клиента «здесь и сейчас». Социальные работники во всем мире несут ответственность за защиту, обогащение и реализацию ценностей и принципов, отраженных в этом определении. Определение социальной работы может иметь смысл только тогда, когда социальные работники активно привержены его ценностям и видению.

В частности, приоритетными направлениями социальной работы становятся разработка и качественное совершенствование:

- новых стратегий социальной защиты с новыми системами социального обеспечения;
- технологии социальной работы с бедными слоями населения;
- программы позитивных действий в отношении жертв бытового насилия, лиц пожилого возраста;

- целенаправленные стратегии профессиональной реабилитации людей с инвалидностью, в том числе с психическими расстройствами.

Что касается Казахстана, то ответом на вызовы должны стать:

- диалог с государством, правительством и отраслевыми министерствами и гражданским сектором и обозначение в данном дискурсе роли, места и назначения социальной работы;

- четкое определение терминов и понятий «социальная работа», «социальный работник». Глобальное определение профессии социальной работы гласит «Социальная работа - это профессия, основанная на практическом подходе, и является академической дисциплиной, которая способствует социальным изменениям и развитию, социальной сплоченности, расширению прав и возможностей и освобождению. Основой социальной работы являются принципы социальной справедливости, уважения прав человека, коллективной ответственности и уважения к различиям. Опираясь на теорию социальной работы, знания из социальных и гуманитарных наук, понимание местных особенностей, социальная работа вовлекает людей и различные структуры для решения жизненных проблем с целью улучшения благосостояния людей» [2]. Приведенное выше определение может быть расширено на национальном и / или региональном уровнях, но не сужено, как есть, к сожалению, в Казахстане;

- ежегодное увеличение государственного образовательного заказа на подготовку специалистов по социальной работе, так как реализуемая социальная модернизация не обеспечена в полной мере кадрами. Социальная работа, владея способами изучения социальной политики, социального самочувствия уязвимых слоев населения, должна стать активным проводником социальной модернизации и духовной трансформации;

- разработка единых квалификационных требований к социальным работникам в сфере социальной защиты, здравоохранения, образования и внутренних дел. Без единого понимания профессии, ее целей и миссии невозможно внедрить интегрированную модель предоставления социальных услуг. Сложные современные социальные проблемы требуют комплексных решений и гораздо более квалифицированных профессиональных кадров;

- искоренить разрыв между теорией и практикой в области социальной работы, что возможно через внедрение образовательной модели, основанной на компетенциях социального работника. Необходимо перейти от модели разработки учебной программы, ориентированной на содержание (ЧТО преподавать) и структуру (формат и организацию образовательных компонентов), к модели, ориентированной на результаты обучения студентов. Образование в области социальной работы продвигается благодаря научным методам преподавания и обучения, а также научным исследованиям его многогранных аспектов, процессов и результатов. Применительно к вузам необходимо преодолеть стереотип мышления у преподавателя по организации процесса обучения: перейти от технологии передачи знаний к технологии обучения с приобретением опыта, в том числе научного;

- развить исследования и интервенции, основанные на доказательной практике. Доказательная практика - это процесс, при котором практик совмещает хорошо исследованные интервенции с клиническим опытом, этикой, а также предпочтениями клиентов и культурой, которые направляют и информируют оказание услуг. Исследования в социальной работе помогают не только определять наиболее эффективные интервенции, но и оценить наилучшие пути их внедрения. Разработка

новых знаний, политик и программ часто бывают результатом исследований. Для этого необходимо: объединить усилия международных и местных специалистов; создать условия для международного сотрудничества между государственными организациями, неправительственными структурами, научными и образовательными учреждениями; наращивать потенциал и воспитывать новое поколение отечественных ученых, способных проводить междисциплинарные исследования для решения неотложных социальных проблем;

- включение кейс-менеджмента и супервизии в социальной работе. Каждый социальный работник должен владеть методами и инструментами по анализу, оценке и определению потребности в специальных социальных услугах лица (семьи), находящейся в трудной жизненной ситуации, а также под руководством, взаимодействием и сопровождением супервизора качественно проводить профессиональную деятельность;

- внедрение в Социальный Кодекс определений «социальная работа», «специалист по социальной работе», «кейс-менеджмент», «супервизия».

Все перечисленное невозможно без информированности общества о том, что такое социальная работа как профессия. Ведь до сих пор социальная работа для большинства ассоциируется с предоставлением ухода на дому. Для «узнаваемости» профессии, формирования имиджа, повышения ее значимости и престижа необходимо активизировать социальное партнерство с вторичными стейкхолдерами, к которым относятся средства массовой информации; некоммерческие организации, обладающие колоссальным воздействием на общественное сознание.

Таким образом, мы можем представить функции современного социального работника и виды его деятельности:

- Инициатор и участник социально-экономической повестки дня.
- Разработчик нормативно-правовых актов в области социальной защиты населения, противодействия насилию, национальных рабочих планов.
- Руководитель общественных комиссий, а также пул гуманизированных компетентных специалистов для системы государственного управления.
- Участник практических исследований и научно-обоснованной практики.
- Медиатор, ведет переговоры, выполняет посреднические функции и выступает от имени клиентов.
- Лидер, обеспечивает лидерство в содействии устойчивым изменениям в предоставлении услуг и практике для улучшения качества социальных услуг.
- Адвокат для доступа клиентов к услугам, способен активно искать возможности для защиты от имени (или с) клиентов, связанных с получением ресурсов и услуг.
- Фасилитатор многих процессов на уровне мезо-практики, микро-практики, работе с населением, сообществами в силу лидерских непрямых технологий социальной работы как адвокация, расширение возможностей.
- Супервизор для организации качества работы путем внешнего вмешательства.
- Работает уважительно и инклюзивно с разнообразием и различием на практике.
- Демонстрирует самосознание, эмоциональный интеллект в целях минимизации влияния личных пристрастий и ценностей при работе с людьми.
- Тренер, мастер тренер для изменения социальных установок, деконструкции стигмы и дискриминации в отношении некоторых социальных групп населения.

Таким образом, одним из основных стейкхолдеров социальной модернизации и трансформации общественного сознания выступают социальные работники как

представители «гуманитарного» профессионального сообщества. От эффективности социальной работы, от качества подготовки социальных работников зависит социальное благополучие и безопасность нашей страны.

Литература:

1. Социология пандемии. Проект коронаФОМ / Рук. авт. колл. А.А.Ослон. – М.: Институт Фонда Общественное Мнение (инФОМ), 2021. – 319 с.

2. Международная федерация социальных работников (IFSW.) Июль 2014 года: https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/ifsw-cdn/assets/ifsw_64406-5.pdf

Ы.АЛТЫНСАРИННИҢ 180 ЖЫЛДЫҒЫНА ОРАЙ «ЗАМАНАУИ БІЛІМ
БЕРУ ПАРАДИГМАСЫНДАҒЫ Ы.АЛТЫНСАРИН ІЛІМІ»

Абдугали Р.М., Сарсембаев У.К.

«№ 104 мектеп-гимназия» КММ, Қарағанды қ.

«№ 5 қосымша білім беру мектеп-орталығы» КММ, Қарағанды қ. Қазақстан

*Бір Аллаға сыйынып,
Кел, балалар, оқылық,
Оқығанды көңілге,
Ықыласпен тоқылық
/Ы.Алтынсарин/*

Ыбырай Алтынсарин-қазақтың аса көрнекті ағартушысы, ақын, жазушы, этнограф, фольклоршы және қоғам қайраткері. Оның шын аты-Ибраһим. Ол Орта жүздің қыпшақ тайпасынан шыққан. 1841 жылы 20 қазанда қазіргі Қостанай облысы Затоболск ауданында дүниеге келген. Алтынсариннің әкесі сауаты аз, еңбекқор шаруа болған. Оның анасы Айман (кейбір деректер бойынша Аймен) Арғын руынан Шеген есімді бишінің қызы болған. Ол сауатты адам, көптеген халық ертегілері мен әндерін білетін. Ибраһимнің анасы оған ерте жастан халық ертегілері мен әндерін үйреткен. Алтынсарин бүкіл өмірін туған халқына арнады. «Қазақ халқы өз-өзін білімге құштар екенін көрсетеді», Ыбырай Алтынсарин қазақ жастарын оқуға, ізгілікті, мейірімді, еңбекқор, еңбекқор болуға, өз халқын сүйуге, бір сөзбен айтқанда, "ер адам" құрметті атағын ақтай білуге шақырды. Ол бұл міндеттерді жастар ерте жастан дұрыс тәрбиеленген жағдайда ғана орындауға болатындығын түсінді. Сондықтан Ыбырай осы мақсатқа өзінің оқытушылық, поэзиялық, жазушылық және аударма жұмыстарын арнады. Міне биыл қазақтан шыққан алғашқы педагогтың туғанына 180 жыл толып отыр. Мұндай айтулы датада біз жастарға түсетіні Ы.Алтынсариннің жүзеге асыруға тырысқан мақсатын және ағартушының бізге қалдырып кеткен еңбектерін қадірлеп, ол еңбектердің мәңгі өмір сүруін қамтамасыз ету. XIX – XX ғасырларда Қазақ елі Ресей империясының құрамына толық енгеннен кейін қазақ даласын басқаруға тәжірибелі қазақ шенеуніктері қажет болды. Сондықтан қазақтарға арнап орыс- қазақ бастауыш мектептері ашыла бастады. Осындай мектептердің бірінде Ыбырай Алтынсарин де білім алды. Ерте жетім қалған Ыбырай атасы Балғожаның тәрбиесінде болады. Балғожа Жаңбыршин ел басқару ісінің шебері, би, аса бай адам болған. Немересін жасынан адалдыққа, тура сөйлеуге, шешендікке баулиды. Ыбырай өзі де табиғатынан алғыр, зерек, еңбекқор болды. Ыбырай оқыған мектепте жаратылыстану, гуманитарлық пәндер оқытылған: ана тілі, орыс тілі, татар тілі, география, арифметика, геометрия, ән-күй,

гимнастика. Әрі әдеби кештер ұйымдастырылған. Бұл мектепте баланы қорқытып, сескендіруге тыйым салынған, қорыққан баланың тілі кекеш болады деп білген, балаларды шындықты бағалай білуге, еңбекті қадірлей білуге кішіпейіл, ұқыпты болуға шақырған. 1857 жылы Орынбор қаласындағы қазақтарды билеу Бас басқармасына қарасты қазақ мектебін 15 оқушы бітіріп шықты, соның бірі-Ыбырай Алтынсарин-көреген, дана атаның тәрбиесі мен сол заманның озық үлгідегі мектебінен білім алған Ыбырай Алтынсарин өз бойындағы қасиеттер мен білімін өз ұлтының балаларына дарытуға бүкіл ғұмырын арнады. Алтынсарин екі түрлі ірі мәселені алдына мақсат етіп қойды: біріншісі – мектеп ашу, бала оқыту – жалпы халық ағарту жұмысы, екіншісі халықтың ой – санасын жаңалыққа қарай бейімдеу жолындағы тәрбиелік істері. Өзінің алғашқы шығармашылық қадамынан мектептің рөлін бірінші орынға қойып, өмірдегі сарқылмайтын мол байлық – білім екендігін, білімге адамның қолы жету үшін ерінбей оқу, қажымай еңбек ету керектігін айтты. Есті бала мен ессіз баланы қарама –қарсы қойып, жастарға кімнен үлгі алып, кімнен безу керектігін көрсетті. Оқу, білімнің пайдасы қандай, ол неге керек деген мәселеге тоқталып, оның өмір үшін, болашақ үшін қажет екенін талдап көрсетті. Жастарды өнер-білім, техниканы игеруге бағытталған үндеуі «Өнер-білім бар жұрттар» деген өлеңінде өз жалғасын тапқан.

Ол өнер-білімі жетілген елдердің артықшылығы қандай, олар сол өнерімен нені игеріп отыр, ертеңгі өмірдің талап-тілектері не деген секілді күрделі мәселелерді жастар алдына көлденең тарту арқылы оларға ой тастап, өнер-білімді батыл игеруге шақырады. «Мәңгілік із қалдырған ұстаз» атты орта буын арасында өткізілген мектепшілік шарада ұлы ағартушының өмірбаянымен толық таныстырылып, шығармаларына, ағартушының еңбектеріне тоқталып, өзіндік ізін қалдырған, өскелең ұрпақтың еш есінен кетпестей ұстаздық жолын арнап өткендігі туралы айтылып таныстырылды.

1864 жылы 8 қаңтарда салтанатты түрде мектеп ашылып, алғашында оқуға үгіт жұмыстарының нәтижесінде 16 бала жазылады. Ыбырайдың жүргізген үгіт жұмыстарының нәтижесінде бұл мектепте оқушылардың саны арта бастайды [

Оқу мынадай бағытта жүргізілді:

-қазақ тілі: оқу және жазу;

-орыс тілі: оқу және жазу;

-татар тілі:оқу және жазу;

-көркем жазу;

-арифметика: қосу, алу, көбейту, бөлу;

-жер шары: Еуропа, Азияның басты-басты қалалары мен мемлекеттері оқытылды.Жыл соңында арифметикадан емтихан, көркем жазу,қазақшадан орысшаға, орысшадан қазақшаға аудару емтихандарын тапсырды. Ы.Алтынсариннің мектебінде оқушылар болашақта екіжүзді парақор болып шықпасын деп, адамгершілік тәрбиесіне баса көңіл бөлінді. Бұл мәселе бүгінгі күннің де мектептерінің алдында тұрған мақсат. “Мектеп - қазақтарға білім берудің басты құралы. Біздің барлық үмітіміз, қазақ халқының келешегі осында, тек осы мектепте ғана”,-деді Ы.Алтынсарин. Бүгінгі күнгі жаңартылған білім берудің де алға қойған қағидасының бірі баланы мәжбүрлі емес, білім алуға қызықтыру арқылы білімге деген уәжін арттыру арқылы оқушыны құзыретті тұлғаға айналдыру. Ыбырай балаларға сабақты өте қызықты түсінікті етіп беруге тырысты. Нәтижесінде молдадан сабақ алған балалар бір жылда әзер хат таныса, Ыбырай оқытқан балалар небәрі үш айда оқи алатын, орысша, татарша жаза білетін болды. Мектеп ашу ісінде, оның білім беру саласында ұстазы, әрі досы Н.И.Ильминскийдің де көп көмегі тиді. Н.И.Ильминский-орыстың белгілі

педагогі, оның еңбегінің нәтижесінде Қазан университетінде Шығыстану факультеті ашылған, Бабырнаманы шағатай тілінен аударушы, түрік-татар тілін зерттеуші, кейіннен ислам дінін уағыздаушы деген айыппен академиядан шағарылып, Орынбор шекара комиссиясында аудармашы қызметін атқарып жүріп, Ы.Алтынсаринмен танысады. Кейіннен Қазан білім инспекторының “попечителі” болады. Ильминскиймен хат алысып, әдістемелік жағынан мектеп ашу ісіне қатысты шаруаларды шешуге жәрдемдеседі. Ы.Алтынсарин 1864-1879 жылдар аралығында мектепте мұғалімдік қызмет атқарған., 1879 жылдан, өмірінің ақырына дейін Торғай облыстық мектеп инспекторы қызметін атқарды. Осылайша қазақ даласында көптеген мектептер ірге көтеріп жатты. Мектепте сабақ беретін мұғалімдерді даярлау үшін 1886 жылы Орскіде тұңғыш мұғалімдер училищесі де ашылды.

Ы.Алтынсарин халықшыл педагог, бұрынғы қазақ даласындағы білім беруден мүлдем басқа сара жол салғанын байқаймыз. Сол сара жолмен бүгінгі жас буын да білім алуда. Ы.Алтынсарин -қазақтың тұңғыш бұқарашыл педагогикасын, халықтық мектептерін негіздеуші. Өзінің дидактикалық көзқарасынан ол — ұлы ағартушылардың озық идеяларына сүйенген, бұқарашыл педагогикасын жаңа жағдайда іске асырған ізгі ниетті адам. Белинский, Добролюбов, Чернышевскийлердің озық идеялары, ағартушылық, педагогтік оқулары Ыбырай жүрегінен нық орын тепті. Ушинский, Толстой, Паульсон сияқты даңқты педагогтерді ұстаз тұтты. Ыбырай осындай ұлы адамдардан тәлім алып өсті. К.Д.Ушинскийдің “Балалар әлемі”, Л.Н.Толстойдың “Әліппе және оқу кітабын”, Б.Ф. Бунаковтың “Әліппе мен оқу құралын”, Тихомировтың “Грамматиканың элементарлық курсы” оқу құралы ретінде ұсына отырып, кейін солардың үлгісімен өзі де “Қазақ хрестоматиясы”, “Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы атты екі оқу құралын бастырып шығарды. Бұл кітаптар орыс графикасына негізделген, өйткені осыған дейін жазылған кітаптардың дені татар тілінде және араб, парсы тілдерінен енген сөздер көп болғандықтан мектеп жасындағы балаларға сай емес еді.

Қазіргі таңда Қазақстандық білім беру мен ғылым жүйесін жаңғырту кезеңінде тұрмыз. Әрбір адамның сапалы мектепке дейінгі тәрбие мен мектептегі білімге қолжетімділігін, колледжде, университетте жаңа кәсіби білім алуын, зерттеу жұмыстарын жүргізіп, шығармашылық құзыреттерін дамыту мүмкіндіктерін көздейді. Яғни Ыбырай Алтынсаринның ұлы, сара жолын әліде жалғастырып келеміз. Білім беру саласындағы реформалар, әлбетте жаңалықтар, оны тәжірибеге енгізу, оның нәтижесін, қорытындысын шығару үшін жылдар керек болады. Ыбырай атамиздың салып кеткен жаңа мектебінде жаңаша оқыту түрі енгізілді. Ондағы әр бала жеке тұлға ретінде қабылданады. Яғни бастауыш білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, оның жеке қабілеттерін, оқу ісіндегі оң мотивациясы мен іскерлігін: негізгі мектептің білім беру бағдарламаларын кеңінен меңгеру үшін оқудың, жазудың, есептеудің, тілдік қатынастың, шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі көрсетудің, мінез-құлық мәдениетінің берік дағдыларын дамытуға бағытталған. Ал негізгі орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары білім алушылардың ғылым жүйесінің базалық негіздерін меңгеруге, олардың бойында тұлғааралық және этносаралық қатынастың жоғары мәдениетін қалыптастыруға, жеке тұлға ретінде өзін-өзі билеуіне және кәсіптік бағдарлануына бағытталады. Сол сияқты жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттар бойынша бейіндік оқытуды енгізе отырып, саралау, кіріктіру және білім беру мазмұнын кәсіптік бағдарлау негізінде әзірленеді. «Шеберліктің белгісі- әртүрлі әдісті біліп, сабақта орынды қолдана

білу» деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, заман талабына сай қазіргі мектеп мұғалімдері оқыту әдістерін жаңа бағытта құрып, оқуға деген баланың ынтасы мен қызығушылығын арттыруды көздейді.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев айтқандай, сапалы білім беру Қазақстанның индустрияландыруының негізіне айналуы тиіс. Бұл мәселе мектептерге байланысты айтылып тұрғандығы белгілі. Еліміздің болашағы орта мектептен толық қанды сапалы білім алған, оның бағдарламасын толық меңгерген баладан, яғни оқушыдан шығары анық, өйткені, ертеңгі ел тізгінін ұстар азаматтар бүгінгі мектеп оқушысы.

Мектепте жұмыс атқаратын әрбір мұғалімнің алдына қазіргі таңда қойылатын талап өте үлкен болып отыр. Мұғалім өзінің инновациялық іс-әрекетін қалыптастырып, оны меңгеріп, өз практикасында қолданған әрбір мұғалім өз сабағын нәтижелі даму жағынан көре алады. Жаңа педагогикалық технологиялар оқушының білім деңгейінің көтерілуіне жағдай жасайды. Оны «жаңалық», «жаңа әдіс», «өзгеріс», «жаңашылдық» деп атауға болады. Инновацияны қолдану арқылы мұғалім өз-іс тәжірибесін байытып, белгілі бір нәтижеге қол жеткізе алады. Қазақ халқының ұлы перзенті Ыбырай Алтынсарин қазақ жерінде оқу-ағарту ісін жүзеге асырып, тұңғыш халық ағартушысы атанып қоғамда өзгерісті жасау жолында талмай күресіп, халық игілігі үшін жан аямай еңбек етудің үлгісін көрсетті, бүгінгі күнде білім беру мазмұны Ыбырай Алтынсаринның жасаған игі істерімен жалғасын тауып жатыр десек қателеспейміз. XIX ғасырдың екінші жартысындағы аса көрнекті ағартушы-демократ - Ыбырай Алтынсарин Қазақстандағы қоғамдық ой-пікірдің өркендеу тарихында үлкен орын алды. Ол жас ұрпақты тәрбиелеу мәселесіне ерекше көңіл бөлді. Ы.Алтынсарин Қазақстандағы әлеуметтік-педагогикалық мәселелерді шешудің басты жолдары мен негізгі ұстанымдарын ұсынды. Сол Ыбырай ағартушы салып кеткен сара жолмен білім қарқындап, өркендеп келеді.

Әдебиеттер:

1. «Тиімді оқыту мен оқу» бағдарламасы [1, б.4].
2. Мұқанов М.М. Жас және педагогикалық психология.-Алматы, 1981.
3. Қоянбаев Б.Ж. Педагогика.-Оқу құралы.-Алматы, «Рауан», 1992.
4. Игнатъев Е.И. Психология в беседах с учителями.-Санкт-Петербург, 2001.
5. Макаренко А.С. Педагогикалық шығармалары. Т.5.-Москва, 1958
6. Жарықбаев Қ. Ұстаздық еткен жалықпас.-Алматы, «мектеп», 1987.

ҚАЗАҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДА ҰЛТ ҰСТАЗЫ- ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННІҢ АЛАР ОРНЫ

Абилдина А.К.

КГУ «ОШ №4» Жезқазған қ., Қазақстан

bayana-85@mail.ru

Халқымыздың сан ғасырлық тарихында бүкіл қоғамдық – рухани өмірінде әлеуметтік мәні бар ерекше орын алатын кесек тұлғалы, өрелі азаматтар аз болмағанын ойға алсақ, солардың бел ортасында көзге түсетіні – Ыбырай Алтынсарин десек қате айтпаймыз. Ол – шын мәніндегі тұңғыш ағартушы ұстаз, тамаша тарихшы, фольклоршы – этнограф ғалым, тіл білімпазы, осы күнгі әліпбиімізде жазылған ең алғашқы оқулықтың туындыгері, халық ағарту ісінің шебер ұйымдастырушысы. Демек,

«сегіз қырлы, бір сырлы» дарын иесі. Егер мұның бәрін жинақтап айтар болсақ, Ыбырай - өз халқының жарқын болашағы мен кемел келешегі жолында ақтық демі таусылғанша қалтқысыз қызмет еткен үлкен ақыл-ойдың, биік саналы сезімнің адамы. Сонымен қатар, қазақ елін қараңғылық бұғауынан алып шығып, көзін ашып, көкірегін оятуды көздеген халық қамқоршысы. Жастарға өмірлік оқудың есігін айқара ашып, болашағын меңзеген өнер білімнің жалынды жаршысы. Озық ойлы, ұшқыр қиялды, шешен тілді өнерпаз. Жаңалық пен жақсылыққа бастаған ізгі ниетті азамат. Тереңнен толғап, жүрек тебіренге жыр шерткен кемеңгер ақын. Қазақтың реалистік жаңа әдебиетін негіздеушінің бірі. Жан-жақты білімі бар талантты зерттеуші - ғалым. Педагог-жазушының ізденіске, күреске толы өмірінің баршамызға, әсіресе өмір босағасынан енді аттаған жастар үшін ғұмырын халыққа арнаудың өшпес өнегесіндей танылуы, солай қабылдануы заңды. Өйткені ол өзіне дейін толғағы жеткен, бірақ шешімін таппаған бірсыпыра әлеуметтік мәселелерді бірінші болып қолға алып, алғаш іске асырды [1].

Қазақ даласында бірінші болып мектеп ашып, білім шырағын жағу, ана тілінде оқыту секілді халық өмірінде бұрын-соңды болмаған зор әлеуметтік мақсаттарды орындау Ыбырай Алтынсаринге, әрине ол кезде оңайға түскен жоқ. Оның алдында жалпы өнер-білімге, жаңалыққа, орысша оқуға барынша қарсы ғасырлар бойы қалыптасқан ескі салт-сана, надандық ұғым тұрды. Әйтсе де, халқын сүйген, сүйген де оның жарқын болашағына шексіз сенген патриот, жігерлі күрескер Ыбырай Алтынсарин «Ал енді құдай басыма не салса да, мен күшімнің жеткенінше туған еліме пайдалы адам болайын деген негізгі ойымнан, талабымнан еш уақытта да қайтпаймын», - деп сеніммен жазғанындай, сан-сала қиындықтармен табанды күресе жүріп әрі орыс, әріптестерінің көмегімен ақыл-кеңесін де пайдалана отырып, алдына қойған негізгі мақсатын орындады. 1864 жылы қазақ сахарасының төрінде бұрын құлаққа шалынбаған жаңа әуен – балаларды білімге, өнерге шақырған қоңырау үні тұңғыш рет естілген еді. Бұл ұлы мақсатқа ғұмырын арнаған жас ағартушының осы жолдағы алғашқы жеңісі, ол қазақ халқының өміріндегі әлеуметтік маңызды тарихи оқиға болатын.

Ыбырай еңбектері өз алдына жеке жинақ болып он шақты рет басылды. Оның академиялық жинағы шықты. Дүниеге көзқарасы, педагогтық, қоғамдық қызметі өз алдына бөлек зерттелді. Оның педагогтық қызметі мен ағартушылық идеялары туралы Қ.Бисембиев пен Б.Сүлейменов, М.Ақынжанов зерттеулер жүргізді. Ал шығармалары туралы М.Әуезов, С.Мұқанов, Ә.Қоңыратбаев, Ә.Дербісәлиндер еңбектер жазды. Бұларға қоса, орта мектепке арнап оқулық жазған авторлардың бәрі де Ыбырай творчествосына талдау жасап, оның еңбектеріне тиісті бағаларын беріп келеді. Жазушы шығармашылығын жан-жақта аша түсу қашанда алда тұра бермек [2].

Осыдан біржарым ғасыр бұрын қазақ сахарасында мәдениет пен оқу-ағартудың туын көтерген, халыққа қажетті бар байлық, бақыт та, жақсылық та біліммен келетінін насихаттаған, ғылыми еңбегімен де, мектеп ашу, оқулық жазу, мұғалім даярлау сияқты табанды істерімен де үлгі-өнеге көрсеткен Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұраларының маңызы ерекше. Ә.Сыдықов «Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық идеялары және ағартушылық қызметі» атты еңбегінде Ыбырай ашқан мектептердің жүйесін, оқу-тәрбие ісінің мазмұнын саралай келе, оқытудың ағартушы ұстаз ұсынған дидактикалық принциптерін: «Алтынсариннің педагогикалық жүйесі халық ағарту саласында, пайдалы рөл атқарады, оның көптеген қағидалары осы күнге дейін өз мәнін жойған жоқ. Оның ілімі өз алдына дербес, тұтас бір педагогикалық жүйе болып табылады. Онда көңілден шыққан сын да, жаңашыл бастаманы қолдай да, өзіндік ой-

пікірді де орынды айта білу де бар» деп түйіндейді. Сол заманның өзінде дәл бүгінгідей қазақ халқының келешегі тек өнер-білімде деп таныған Ыбырай өз ойын іске асыруда көптеген кедергілерге кездесе отырып, табандылықпен жеңе білген, өмірінің соңғы сәтіне дейін өз мақсатын берік ұстанған. Қазіргі оқыту әдістемесінде қолданып жүрген көптеген технологияларда бар. Сын тұрғысынан ойлау, деңгейлеп - саралап оқыту, проблемалық оқу, интерактивті, белсенді оқыту т.б. - қайсысын алсақ та негізінде Ыбырайдың педагогикалық идеялары жатыр деуге болады.

Ыбырай мектептегі оқытуды, негізінен, ана тілінде жүргізді. Сол кездегі белең алған жаттамалы оқуға қарсы шығып, олардың оқыту әдіс-тәсілдерін сынға алады. Зерттеу еңбектерінде, бірінші сатыда – тіл дамыту, екінші сатыда - әліппе бойынша оқыту, жазу, үшінші сатыда – оқу кітабы бойынша оқу, жазу, салыстыра оқыту, сыныптан тыс оқыту сияқты жүйе бойынша оқыған шәкірттері қысқа мерзімде сауаттанып, тез меңгергендігі айтылады. Орыс тілін меңгертуде аударма әдісін пайдаланып, екі тілде де еркін сөйлеу, ойлау, жазуын қалыптастырған. Оның негізгі себебі – тілді үйренуді ережеден емес, сөзді үйретуден бастауында екен. Қазіргі жаңа буын оқулығын өмірге енгізуде Қазақстан Республикасы Білім мазмұны тұжырымдамасы бойынша базалық оқу жоспарындағы пәндердің рөлі қандай болмақ дегенде, «Қазақ тілі бүкіл пәндерді игерудің негізі болуы керек, қазақ тілін оқытуда, ең алдымен тілді өзінің табиғатына қарай, қарым-қатынас құралы ретінде таныту керек.» - деген тұжырымдар жоғарыдағы ой-пікірлермен үндеседі. Білім беру жүйесіндегі бүгінгі жаңаша бетбұрыс кезеңінде Алтынсариннің педагогикалық идеялары, әдістемесіндегі көтерілген мәселелер өзінің өміршеңдігін танытып отыр.

Мысалға, орыс сыныптарында қазақ тілі мен әдебиеті пәні бойынша Ыбырай Алтынсарин шағармасы «Өнер-білім бар жұрттар..» арнайы сағат бөлініп оқытылады.

Сабақ барысында оқушылар Ыбырай Алтынсариннің өлеңін мәнерлеп оқуға белсене араласады, мұғалімнің ұсынған әдіс-тәсілдері бойынша шығарманың мазмұнын қазіргі өмірмен байланыстыра отырып, өздерінше тұжырым жасай алады.

Сонымен қатар, мағынаны ашу кезеңінде кейбір сыныптар кластер құруда «Ыбырай Алтынсарин кім?» деген сұрақтарға негізгі ақпараттарды топтастыра алады. Ал кейбір сыныптарда кесте толтыру арқылы ақынның өмір жолы туралы қосымша ақпарат бойынша жұмыстар жасайды. Ақын шығараларына негізделген фотоколлаж жасауда да қызығушылық танытады. Қысқа әңгімелерін оқып, мазмұны бойынша иллюстрациялы суреттерді салғанды ұнатады. Ыбырай Алтынсарин шығармалары арқылы сабақ барысында оқушылардың білім алуға ғана емес, сонымен қатар шығармашылық дамуларына да ықпал етеміз. Оны көрсетілген диаграммада көрсетіп өттім.

Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың білім беруді демократияландыру мен ізгілендіру, оқу мен тәрбиенің бірлігі, білімнің дамытушылық сипаты, білімнің, ғылымның, өндірістің интеграциялануы, оқушыларды кәсіптік бағдарлау т.б. ұстанымдар осыдан біржарым ғасыр бұрын халыққа қызмет еткен Ыбырай шығармашылығында көрініс тапқан, педагогикалық көзқарасындағы ұсынған балаға еркіндік беру, жүрек жылуын беру, мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастық, оқушы бойынан жақсы қасиеттерді табу тәрізді ұстанымдар білім беруді дамытудың өзекті мәселесіне айналуға айналуда. «Егер балалар бірдеңені түсінбейтін болса, онда оқытушы оларды кінәлауға тиісті емес, оларға түсіндіре алмай отырған өзін кінәлауға тиіс. Ол балалармен сөйлескенде, ашуланбай, жұмсақ сөйлесуі, шыдамдылық көрсетуі керек.» деген ой-пікір бүгінде ұстаздардың ең басты мәселесі. Ыбырай дәстүрі осылайша білім мазмұныны, оқыту әдістерін жетілдіруде кең қанат жайып, молыға түсуде. Асыл

қазынаға айналған мұралары бүгінгі таңда оқу бағдарламалары мен оқулықтарға еніп, ана тілі, тарих, 1-сыныптан 10-сыныпқа дейінгі әдебиет сабақтарында, сыныптан тыс жұмыстарда таныстырылып келеді. Бүгінгі күні маңызды мәселеге айналып отырған отансүйгіштікке, халық дәстүрін қастерлеуге, еңбекке, адамгершілік пен салауатты өмір сүруге тәрбиелеуге қызмет етіп келеді. Халық педагогикасы саласындағы оның тәлімгерлік ой-маржандарын оқу іс-әрекетін ұйымдастыруда, үлгі-өнеге ретінде пайдалануда берері көп [3].

Рухани адамгершілік тәрбиенің қайнар көзі саналатын «Әдебиет» пәні баланы жастайынан отаншылдыққа, әдептілікке, достыққа, тазалыққа, ұқыптылыққа, мейірімділікке, табиғатты сүюге, отбасын сыйлауға, ұйымшылдыққа үйретуге, ұрпақ бойына жалпы адамзаттық құндылықтарды, адамгершілік принциптер мен мұраттарды ғұмыр бойы басшылыққа алатын тұлға қалыптастыруға негізделген. Қай қоғамда, қай мемлекетте болсын, қарым – қатынас адами құндылықтар, оның ішінде адамгершілік құндылықтар қалыптастыру кез – келген мектептің міндеті болса, баланың өзін тануына, басқаны тануына, баланың болашақ дамуына «Әдебиет» пәні зор ықпал етеді. «Әдебиет» ол – өнер, ата-бабадан қалған асыл сөз, ұлттық болмыс, өзін сыйлауға, өзін - өзі жетілдіруге, рухани өмірде және қоршаған өмір жағдайларында өзінің бағыт - бағдарының болуына, өз бетінше шешім қабылдай алуына және өз сөзі мен әрекеттері үшін жауапкершілікті сезіне білуге тәрбиелейді.

Рухани - адамгершілік білім беру – жас ұрпақтың бойына өмірдің мәні, сүйіспеншілік, бақыт, сыйластық, татулық, бірлік, төзімділік сынды құндылықтарды дарыту арқылы адамның қоғамда өз орнын табуына, қабілет - дарынының ашыла түсуіне, ақыл - парасатын дамытуына яғни сәнді де мәнді өмір сүруіне қызмет етеді. «Әдебиет» арқылы жан - жақты дамыған, рухани адамгершілігі мол, ұлттық құндылықтарымызды құрметтейтін, бір - біріне сүйіспеншілікпен, құрметпен қарайтын, өмір сүруге деген құштарлығы жоғары жеке тұлға тәрбиеленеді [4].

Әдебиеттер:

1. М.Әуезов Ыбырай Алтынсарин – қазақ әдебиетінің зор қайраткері./Социалистік Қазақстан газеті 2/4.-1950 жыл/
2. Ы.Алтынсарин «Қазақ хрестоматиясы». Алматы, 2003 ж.
3. «Оренбургский листок» гызеті, 1889 жыл,№33
4. Қазақ әдебиеті энциклопедия .Білік баспасы, Алматы, 1999 жыл

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ АУДИРОВАНИЯ НА СРЕДНЕЙ СТУПЕНИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ.

Абсалыкова Г.С.

КГУ «Общеобразовательная средняя школа №4» г.Жезказган
Карагандинской области, Казахстан

patschaim@mail.ru

Язык - важный аспект общения в нашей повседневной жизни. Учащиеся должны быть обучены понимать семантическую и синтаксическую области иностранного языка. Что еще более важно, они должны знать, как используется язык, а также его различные вариации и языковые повороты. В данной статье исследуются существующие методики обучения, применяемые для обучения навыкам аудирования

среди учащихся средних общеобразовательных школ. В статье представлены трудности, с которыми сталкиваются учащиеся при обучении навыку аудирования. Основываясь на опыте и практике обучения навыку аудирования, в статье предлагаются новые методы, которые могут быть применены для улучшения успеваемости учащихся. Статья завершается предложениями учителям по внедрению новых методов, чтобы позволить учащимся более эффективно овладевать навыками аудирования по английскому языку.

Ключевые слова: навыки аудирования, понимание речи на слух, учащиеся, язык, второй или иностранный язык, методы.

Обучение английскому языку в средней общеобразовательной школе по обновленному содержанию образования предполагает овладение четырьмя видами речевой деятельности: слушанием, говорением, письмом и чтением.

Из четырех навыков изучения языка аудирование обычно считается самой сложной задачей. Тем не менее, данному навыку не уделялось должного внимания, и его обучению уделялось гораздо меньше времени по сравнению с другими языковыми навыками, такими как чтение, письмо и говорение. Если учащиеся не совсем ясно понимают, что они слушают в своих языковых классах, им может быть трудно выучить язык, что может оказать очень ослабляющее влияние на их изучение других коммуникативных навыков, таких как говорение, чтение и письмо. Более того, умение слушать крайне важно для эффективного и значимого участия в устной беседе.

Постановка проблемы.

Учащимся необходимо овладеть навыком слушания, чтобы помочь им в овладении других коммуникативных навыков, чтобы впоследствии они могли свободно выражать свои мысли. В данной статье исследуются проблемы с тестированием на восприятие речи на слух на английском языке у начинающих слушателей на средней ступени обучения английскому языку в средней школе. Основные проблемы, связанные с пониманием речи на слух, будут обсуждены на более позднем этапе этого исследования. Затем учащимся будут даны предложения по новым методам умения слушать, чтобы преодолеть такие проблемы.

Вопросы исследования

1. С какими проблемами слушания сталкиваются учащиеся средних школ?
2. Какие в настоящее время методы используются для обучения учащихся навыкам слушания?
3. Какие новые методы можно применить для улучшения навыков слушания учащимися?

Методология и процесс исследования

В исследовании изучаются факторы, способствующие возникновению проблем с восприятием речи на слух, с которыми сталкиваются учащиеся средних школ во время уроков английского языка. В исследовании освещается текущая ситуация в процессе слушания, решения проблем и трудностей, с которыми сталкиваются учащиеся. Затем в исследовании предлагаются новые методы, которые необходимо применить для улучшения понимания учащимися речи на слух.

Описание студентов. В этом исследовании участвует весь 8 класс, которые составляют 27 учеников, изучающих английский язык на слух и разговорную речь.

Уроки проводятся в обычной средней школе и длится 45 минут, 3 раза в неделю. Учащимся поручаются еженедельные домашние задания, и им настоятельно рекомендуется найти возможности попрактиковаться в различных навыках английского языка за пределами класса. Их знание языка варьируется от начального до ниже

среднего. Тем не менее, учащимся сильно не хватает убежденности, они чувствуют себя неуверенно и поэтому не склонны отвечать на вопросы, поскольку они очень сомнительны и нерешительны.

Используемые современные методы.

В настоящее время используются следующие методы обучения аудированию.

Структура урока:

Предварительное прослушивание

Студентам дается сложный словарный запас, и их просят предугадать их, прежде чем они слушают разговор. Перед прослушиванием задается ряд вопросов на понимание.

Прослушивание. Аудиодиск с разговором носителя языка, который владеет языком, воспроизводится громко. Обычно учащимся предоставляется возможность послушать разговор во второй раз. Затем учащиеся отвечают на заданные им вопросы на понимание.

После прослушивания. Будут проверяться ответы на вопросы на понимание. Кроме того, им будут адресованы дополнительные вопросы на понимание, чтобы убедиться, что акцент не делается полностью на заранее заданных вопросах. Аудиодialog преимущественно воспринимается как способ инициирования предполагаемого языкового использования. Впоследствии в тексте будет использоваться ситуативный подход к обучению языку, который будет разработан для использования в устных упражнениях и задачах.

Новые методы обучения аудированию. Здесь будут проиллюстрированы различные методы обучения, показывающие, как учителя могут помочь учащимся справляться с текстами на слух, чтобы улучшить их понимание на слух.

Предварительное прослушивание. На этом этапе учитель должен инициировать соответствующие схемы для поддержки нисходящей обработки учеников. Кроме того, ожидается, что учитель будет предоставлять учащимся тексты на слушание, которые могут помочь учащимся держать их мысленно подготовленными к тексту, который они собираются слушать. Чтобы привлечь внимание учеников к процессу слушания, учитель должен дать им цель слушать, например, делая предположения относительно сути текста для слушания. Это может заставить учащихся активно взаимодействовать с текстом.

Преподаватели языка обычно уделяют много времени предварительному аудированию в ущерб практике аудирования. На практике пяти минут или меньше достаточно, чтобы описать предысторию и вызвать у слушателей мотивацию.

Подлинные материалы. Помня о целях аудирования, учителя должны вооружить учащихся знаниями и опытом, необходимыми для понимания реальных жизненных ситуаций. Именно тогда им нужно познакомить учащихся с разговорной речью и особенностями естественной речи.

Стратегии слушания. Слушателям необходимо усвоить и использовать стратегии, с которыми они знакомы на своем родном языке, а также перенести и успешно адаптировать их к слушанию на втором или иностранном языке (Field 1998).

Поднавыки и поле интенсивного слушания (1998) различает стратегии слушания и поднавыки. Он предполагает, что вспомогательные навыки воспринимаются как способности, которыми естественным образом обладают слушатели-носители языка, и которые изучающие второй язык должны изучить, чтобы достичь уровня владения языком, который они изучают.

Интенсивное слушание. Недавние исследования всестороннего слушания показали положительный эффект на поощрение понимания прочитанного (Renandya & Farrell, 2011). Ренандия и Фаррелл подтверждают, что слушание является наиболее успешным, когда слушатели сталкиваются с большим разнообразием захватывающих, забавных и лучше всего усваиваются посредством ознакомления с большим количеством интересных, приятных, ясных и понятных текстов для слушания.

Адаптация практики к существующей ситуации. Ввиду низкой успеваемости учащихся в отношении навыков слушания, было сочтено целесообразным внедрить новые техники, включенные в ТУП. Было необходимо ознакомиться с этими методами преподавания, чтобы соответствовать конкретным способностям и способам обучения каждого учащегося и наилучшим образом учитывать его или ее требования к обучению.

Материалы для прослушивания. Главный упор в этом отношении должен быть сделан на постоянных усилиях по повышению уровня мотивации учащихся, а также на расширении их знаний о различных аспектах родного языка, таких как остановки и переформулировки. Учащиеся могут использовать частично оригинальные тексты, которые можно использовать для практики аудирования.

Задания на аудирование. Учащиеся работают над определенным словарным запасом, а затем им предлагают упражнения по аудированию для получения крупномасштабного, всеобъемлющего значения. Внедрение аутентичных материалов с использованием техники прослушивания глобального смысла может быть полезным для развития у учащихся способности прислушиваться к сути, ядру и понимать смысл и суть.

Обширные стратегии слушания. Всесторонний текст для прослушивания требует много времени и других обязательств, а времени, отведенного на занятия, будет недостаточно. Поэтому учащиеся могут уделять этим занятиям какое-то время в своих классах или заниматься ими дома в свободное время. Первоначально ученикам необходимо слушать короткие, знакомые и простые тексты в классе для развлечения, а затем их можно поощрить делать больше дома. Это дополнительное занятие может соответствовать их личным интересам, например, просмотр документального сериала или видеоклипа.

Сочетание с дополнительными коммуникативными навыками. Нет сомнений в том, что слушание как навык не может быть самостоятельным, и уроки не могут состоять из обучения слушанию, и учащиеся должны приобретать и усваивать другие навыки. Адаптация полезных учебных материалов может улучшить процесс обучения аудированию, а также другим навыкам (чтению, разговорной речи и письму). Вообще говоря, можно сказать, что использование различных видов деятельности для прослушивания с целью улучшения навыков аудирования подавляет некоторые неестественные особенности традиционной тренировки слуха в средней степени и приносит ряд потенциальных преимуществ.

Заключение. Исследование выявило проблемы и трудности в приобретении навыков аудирования, с которыми столкнулись учащиеся средней школы. В статье также изучились методы, используемые в настоящее время при обучении слушанию учащихся. Здесь также рассматривается, как обсуждаемые методы могут быть использованы в учебном контексте. Основываясь на методиках, обсуждаемых для умения слушать, можно утверждать, что умение слушать может быть улучшено с помощью ряда новых методов, которые будут реализованы. Во-первых, нельзя упускать из виду упражнения на аудирование в учебнике, но с ними нужно работать

эффективно. Другими словами, ученики должны сосредоточиться на инструкциях по аудированию в классах, интегрируя другие навыки.

Литература:

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранному языку. М.2000.
2. Гальскова, Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика [Текст] : учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений. / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез - М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 336 с.
3. Голубева, Т. И. Применение информационных технологий в обучении иностранному языку [Текст] : учеб. пособие / Т. И. Голубева, С.О.Репина. - Оренбург : ГОУ ОГУ, 2004. - 167 с.
4. Зимняя, И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. [Текст] / И. А. Зимняя. - М. : Просвещение, 1991. - 222 с.
5. Липацкова, А. О. Формирование коммуникативной компетенции как цель обучения иностранному языку [Электронный ресурс] / А.О.Липацкова. - Режим доступа: [http://www.pglu.ru/lib/publications/ University_Reading/2008/III/uch_2008_III_00017.pdf](http://www.pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2008/III/uch_2008_III_00017.pdf).
6. Сахарова, Т. Е., Методика обучения иностранным языкам в средней школе [Текст] / Т. Е. Сахарова, Ф. М. Рабинович, Г. В. Рогова. - М.: Просвещение, 1991. - 287 с
7. Field, J. (2008). Listening in the Language Classroom. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Field, J., (1998). Skills and strategies: Towards a new methodology for listening. English Language Teaching Journal, 52(2), 110-118.
9. Hedge, T. (2000). Teaching and Learning in the Language Classroom. 1st ed. Oxford: Oxford University Press.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ЖАС ҰРПАҚТЫ ТӘРБИЕЛЕУГЕ ЖӘНЕ ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ИДЕЯЛАРЫ

Айешова А.Р.

«Жамбыл Ақылбаев атындағы мектеп-гимназиясы»КММ
Ақсу-Аюлы мекені, Шет ауданы Қарағанды обл., Қазақстан
aieshova88@mail.ru

Ыбырай Алтынсаринге тәрбиенің маңызы зор болды, ол мектеп пен кітапхананың түрлі училищелерін құрды. Оның ұлы адамның барлық жан-жақты қызметі мәні мен бақыты, мінез-құлық пен қарым-қатынастың моральдық мотивтері, жоғары адамгершілік тұлғаны тәрбиелеу туралы ойлармен үйлеседі деп сенімді түрде айта аламыз.

Ыбырай Алтынсариннің адамгершілік көзқарастарының маңызды қайнар көзі халықтың өмірі мен тұрмысын, қайғысы мен бақытын, патриотизмін, салт-дәстүрлерін бейнелейтін ауызша халық шығармашылығы болып табылады. Бұл туралы "Қырғыз хрестоматиясы" Ы. Алтынсарин, ертегілер, эпостар, адамгершілік ұсақ мақалалар, қазақ халқының мақал – мәтелдері, нақты адамгершілік - этикалық, тәрбиелік мазмұны бар-балаларға өмірге, еңбекке, адамдардың іс-әрекеті мен мінез-құлқына дұрыс көзқарас қалыптастыруға деген ұмтылысы: "қиындықсыз, бақытты болмайды", "кім

ерте тұрса, бәрі де жақсы жүреді", "еңбек салмай нан өспейді", "Қасқыр орманға барудан қорқады", " жақсы адаммен Достасасың-мақсатыңа жетесің; жаманмен достасыңыз-өзіңізді масқаралаңыз, тек қиындықтар пайда болады", "пациент әрқашан мақсатына жетеді", "байлық мақсат емес – кедейлік вице емес" және т. б.

Ыбырай Алтынсарин хрестоматиясының негізгі тақырыптарының бірі-білімге шақыру. Ол "бастама" арқылы ашылады, онда ғылым, білімнің күші және олардың адамның материалдық және рухани өміріндегі маңызы айтылады. Еңбек пен еңбексүйгіштікке шақыру – хрестоматияның барлық мазмұнының негізі. Ыбырай Алтынсарин әр қадамда балаларға "еңбектенбеген бірде – бір тірі жан жоқ... еңбекке дағдылану керек, өйткені "сенің еңбегің-сенің еңбегінде", ал "еңбегімен тапқан тамағың әлдеқайда дәмді және нәрлі", еңбекте табандылық пен ерік-жігер қажет және т. б. Еңбек тақырыбы әсіресе "Сатемір хан", "Жомарт адам", "қалай байып кетуге болады", "Бақша ағаштары" және т.б. әңгімелерде айқын көрінеді.

Ыбырай Алтынсариннің "Қырғыз хрестоматиясы" гуманизмге, адалдық пен шыншылдыққа, қарапайымдылық пен әділдікке, білімқұмарлыққа, жеке гигиена мен санитарияны сақтауға шақырады; моллаларға, надандықтарға, ұрылар мен паракорлықтарға, әңгімелесушілер мен өтірікшілерге қарсы күреске шақырады.

Осылайша, Ыбырай Алтынсариннің пікірінше, Адамгершілік негізін білім мен тәрбие құрайды: "тек тұрақты қамқорлық пен дұрыс тәрбие ғана балада ең жақсы адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады", "жақсы тәрбиеленген бала және кейіннен ізгілікті адам болып қала береді". "Бақша ағаштары" әңгімесінде тікелей өсіп келе жатқан ағаш жақсы күтімнің нәтижесі, ал қисық өсіп келе жатқан ағаш жаман деп айтқан кезде, әкесі ұлына: "жақсы күтімнің үлкен пайдасы бар екеніне күмән жоқ... бұл сізге де ғылым бола алады. Сен де жас ағашқа ұқсайсың ғой, саған да күтім керек. Егер мен сіздің қателіктеріңізді түзете отырып, Мен сізге жақсылықты үйретемін, ал сіз маған құлақ ассаңыз, менің кеңестерімді орындайсыз, содан кейін сіз бақылаусыз өсесіз, сіз де қараусыз өсесіз, сіз де осы қисық ағашқа ұқсайсыз..."

Моральды жетілдірудің басты күші-кең бұқара арасында сауаттылық пен ғылыми білімнің таралуы.

Демократ бола отырып, Ыбырай Алтынсарин білімнің бай да, кедей де бірдей қол жетімді болуын қалады. Ол оқушылардың басына барлық адамдар туғаннан бастап тең және тең құқықтарға ие болу керек деген ойды табанды түрде енгізеді.

"Барлық жерде тұратын халықтар қуаныш үшін жаратылған,
Күн бәрін ақырын жылытады, айдың сәулелері бәріне жарқырайды,
Бұл жерде ерекше туылғандар болған жоқ және жоқ,

Біз бала кезінен бастап бір-біріміздің алдымызда болуымыз керек деп айтқан ойларын талдай келе, Ыбырай мұрасы болашақ ұрпақ үшін де нұр екені сезіледі.

Басты құралдарымен адамгершілік тәрбие – сендіреді.

Ыбырай Алтынсарин адамгершілік қасиеттерді тәрбиелеуде патриотизмді, гуманизмді, адалдықты, қарапайымдылықты, әділдікті көреді. "Патриотизм мен гуманизм-жоғары адамгершілік адамның маңызды белгілері", "жан мен денені осы бұлақ сияқты таза ұстаңыз, жанды барлығына ашық ұстаңыз".

Алтынсарин мұғалімінің барлық қызметі өз халқына ұлы адамгершілік қызмет етудің үлгісі болып табылады: "Мен өзімнің сенімдерімнен және туыстарыма қаншалықты күш жетсе, пайдалы болуға деген ұмтылыстарымнан ауытқымаймын.

Ыбырай Алтынсарин-тамаша ақын. Ақындық шығармашылығында ол, ең алдымен, халықтық білімнің, ғылыми ойдың маңыздылығын насихаттады. Ол ұлдар мен қыздарды ғылым мен техниканы игеруге шақырды, бұл жол мектептегі сабақтар

арқылы өтеді. Зайырлы халық мектебі, оның пікірінше, аймақтағы ғылыми білімнің таралу орталығы болып табылады.

Оның білімнің, ғылымның шынайы әнұраны болып табылатын "арнау" өлеңі ерекше орын алады. Онда адам ғылым арқылы алатын материалдық және рухани игіліктер туралы айтылады.

Алтынсариннің пікірінше, педагогикалық жұмыста бәрі мұғалімнің оқытудың ең жақсы мысалдарын таба білуіне және балаларды дұрыс ұстауына байланысты. Үлгілі жолға қойылған, ақылға қонымды тәртіпті жаңа типтегі мектеп оқушыларды қызықтыруы керек, оларды мәдениетке, жұмысқа және ақыл-ой жұмысына дағдыландыруы керек, олардың білімге және орыс тілін меңгеруге деген қызығушылығын арттыруы керек.

Ыбырай Алтынсарин қазақ мектебіне қатысты дидактикалық міндеттерді қою мен шешуде үлкен қадам жасады, мектепте тәртіп пен ұйымшылдықты, оқу үрдісінде қатты режимді және оқушылар арасында тәртіпті орнатуға қол жеткізді. Ыбырай Алтынсариннің мұғалімнің міндеттері туралы нұсқаулары – оларды қалай оқыту керек, оқушыларға қатысты – олар қалай үйренеді – оның заманауи әдістемедегі терең және жан-жақты хабардарлығын көрсетеді. Ауызша әңгімелердің, ақыл-ой мен жазбаша жаттығулардың әртүрлі әдістері туралы түсінік бере отырып, ол балалардың кез-келген еңбегі мағынасыз ойларға ысырап етпейтіндей, бірақ мағынасы мен жүйесі болатындай етіп жазды. Ол "балаларға қатысты шектеулі үстірт ұғымдар" деп жоғары көзқараспен ескертті. Нақты мысалдарға сүйене отырып, ол нашар оқыту мен балаларды ұстау оларды шатастырады және шатастырады; керісінше, балалар неғұрлым көңілді болса, соғұрлым жақсы жұмыс істейді, моральдық әсер неғұрлым көп болса, сабақтар соғұрлым сәтті болады.

Ыбырай Алтынсарин балаларды оқытудың оқу тәсілдері мен тәсілдерін мұғалімдерге кең тәрбиелік мәні бар түсіндірді:

А) оқыту әдістері - бұл балалардың мектепте, сабақта қызығушылығын(аң аулау, тілек) ояту жолы; бұдан әрі – ғылымға, өздігінен білім алуға.

Б) сабақтарда балалардың ақыл-ой белсенділігінің жаттығулары қажет, мысалы, әңгіме, түсіндірме оқу әдісі. Бұл көрнекі заттар мен өмір фактілерін тартуға көмектеседі: тақырып пен құбылыстарды сипаттау, олардың қасиеттерін салыстыру, белгілі бір қорытынды жасау. Осылайша, балалар дұрыс ойлау қабілеттерін қалыптастыра алады.

Ыбырай Алтынсарин өзінің мақалалары мен әңгімелерінде еңбектің зор маңызын көрсетіп, еңбекке деген құрмет пен сүйіспеншілікті тәрбиелеуді мақсат етіп қояды.

Әдебиеттер:

1. Алтынсарин И. Избранные произведения / Сост., подгот. К печати Б.С.Сулейменов. – Алма-Ата: Академия наук КазССР, 1957. – 466 с.

2. Алтынсарин И. Рассказы / Пер с каз. Н.Кальменова. – Алма-Ата: Жазушы, 1971. – 56 с.

3. Алтынсарин И. Собрание сочинений. В 3-х т. – Алма-Ата: Наука, 1975 Т.1. – 1975. – 359 с.Т.2. – 1976. – 423

4. Алтынсарин И. Сын бедняка и сын бая: Рассказ. – Алма-Ата:

5. Алтынсарин И. Чистый родник: Рассказ. / Рис. Б.Аканаева. – Алма-Ата: Жалын, 1990. – 12 с.,

6. Дербисалин А. О литературном наследии И.Алтынсарина // Сборник статей о казахской литературе. – Алма-Ата, 1957. – С.31-42

ҰСТАЗДАРДЫҢ ҰСТАЗЫ

Айшолпанова А.Б.

«№ 73 негізгі орта мектеп» КММ

Қарағанды қ., Қазақстан

Aknietakti@mail.ru

«Надан жатқан, бірақ әлі азғындық жолға түспеген, пайдалы нәрсенің бәріне жаны құмар халқымызға шамасы келгенше қызмет ету біздің әрқайсымыздың борышымыз» -деп сонау XIX ғасырда ұлттың болашағына бейжай қарамаған Ыбырай Алтынсариннің бұл сөздері сол замандағы көзі ашық қазақ азаматтарына үндеуі десек те артық айтқандық емес.

Қазақ халқының тұңғыш ағартушы- педагог- Ыбырай Алтынсариннің 180 жылдық мерейтойы еліміздің Тәуелсіздігінің 30 жылдық мерейтойымен тұспа – тұс келіп отыр.

«Мұғалім» десе әр қазақ бірінші Ы.Алтынсаринді атайды. XIX ғасырда бұйығы елді жаңалығымен дүр сілкіндірген, "желкілдеп өскен көк шөптей" жас ұрпақты алдынан кездескен көптеген қиындықтарға қарамастан соңынын ерте білді. Қазақ даласында балаларға арнап мектеп ашып, оқулық жазып, барлық саналы ғұмырын ағартушылық жолына арнап, ұрпақ тәрбиесіне қатты мән берген. Баланың бойына жастайынан адамгершілік қасиеттерді сіңіріп, білімді, елге пайдасы тиетін азаматтарды тәрбиелеуді міндеті деп санаған.

Қазақ халқының халықтық педагогикасын білім берумен ұштастыра білді.Себебі адамгершіліктің негізі - туған елде,туған жерде,салт- дәстүрінде,қала берді тәрбиенің бастауы отбасынан басталады. Міне, Ыбырай осыны білген адам.

Ұлы педагог өзінің шығармалары арқылы бала тәрбиелеудегі білім беру мен тәрбиелеу мәселесін бірінші орынға қойып, оның өзекті мәселелерін шешуге тырысады. Қазақ жұртына балаға білім алудың маңызды екенін ұғындара келе, халықтың тұрмысын, өмірін жақсартуда білім бірінші орында екенін түсіндіреді.

«Өнер,білім бар жұрттардан» үлгі алып, жастарды оқуға, білімге, өнер үйренуге шақырды.Себебі дамыған елдердің «айшылық алыс жерлерден жылдам хабар алғызып», «отынсыз тамақ пісіретінін» тағы да ғылымның жеткен жетістіктерін айта келе, мұның бәрінің біліммен келетінін түсіндіреді, жастарға батасын береді.

Ы.Алтынсариннің адамгершілікті дәріштейтін: «Аурудан аяған күштірек», «Жаман жолдас», «Қайырымды қойшы», «Өтіріктің залалы», өмірдегі әртүрлі жағдайларға икемделген кейіпкерлері бар: «Бай баласы мен жарлы баласы», «Білгеннің пайдасы», еңбекті сүйетін, өнер үйренуге шақыратын: «Қыпшақ Сейтқұл», «Киіз үй мен ағаш үй», «Әке мен бала», «Малды пайдаға жарату» сияқты және барлық шығармалары қазіргі еліміздегі білім жүйесіндегі болып жатқан өзгерістерге, яғни балаға тек білім ғана беріп қоймай, тәрбиелі, жан-жақты, өмірге икемді болуға жетелейтін, қазіргі жаңартылған білім мазмұнына толық сәйкес келеді. Білімді ұлттық санамен үйлестіре отырып, өмірмен байланыстыра отырып, балалардың оқуға, білуге,үйренуге деген құштарлығын арттыра білген. Міне, бұл Ыбырайдың нағыз ұстаз екендігінің дәлелі. Ыбырайдың «Бақша ағаштары» шығармасында айтылғандай балаға

тәрбиені жасынан беру керек, ал үлкейгенде оны түзету мүмкін емес. «Тәрбие тал бесіктен басталады» демекші бала бойына ізгілік, мейірімділік, адалдық сияқты адамгершілік қасиеттерді сіңіру отбасымен қоса мұғалімдердің де басты міндеті. Білім берумен қатар тәрбиелеу мақсатында зор үлес қосу бұл біздің, ұстаздар қауымының да қолында деп ойлаймын.

Ыбырай шығармаларында көтерген мәселелер қазіргі таңда, яғни ХХІ ғасырда да дұрыс, тиімді және тиісті жерлерде ұстана білуді талап етеді. Адамгершілік қасиет уақыт көшінде ұмтылып немесе артта қалып қоймайды.

Қазіргі заман талабында өнер-білімсіз, қолөнер - кәсіпсіз, еңбек етпей, достық, татулық, келісім мен қарым-қатынассыз адамға өмір сүру қиындыққа соғады. Өйткені бірін-бірінсіз олар тиісті нәтижеге жете алмайды. Білімді еңбекпен ұштастырып, ғалам жаңалықтарынан хабардар, жан- жақты болу қазіргі заманның талабы.

Ы. Алтынсарин өз шығармаларында адамның бойындағы басты, негізгі қасиет – адамгершілік деп көрсетті. Рухани тәрбие беру маңыздылығын ең басты құндылық деп санады. Ыбырай әңгімелерінің құрылымы, мән-мағынасы, тәрбиелік мәні бала санасына ерекше әсер етіп, баланың қызығушылығын оятып, баланың бойына тереңінен тәрбие нәрін құйып, қоғамда адамгершілігі жоғары адамдар қалыптастырады. Баланың өмір сүру ортасына, ұлттық салт- дәстүрді, күнделікті өмірдегі көрген-білгенінен алыстамай, жақын дүниелері арқылы тәрбиеледі. Ы. Алтынсарин шығармаларының өміршеңдігі сонда - ол ешқашанда да өз маңыздылығын жоймайды. Өйткені адамгершілік қасиеттерінсіз алынған білім жақсылыққа әкелмейді.

Өз шығармалары арқылы ұлы ұстаз жан - жақты білім нәрін беріп, сонымен бірге жастардың санасына ұлттық тәрбие арқылы адамгершіліктің асыл қасиеттерін ұялата білді. Қазақ елінің болашағы- ертеңгі тірегі, ұлтжанды азаматтарын қалыптастыруға ықпал еткен ұстаздардың ұстазы, ұлы тұлға!

Әдебиеттер:

- 1.«Алтынсарин тағылымы» авт. Жармұхамедов. М. Алматы. 1991ж.
2. Алтынсарин Ы. Өнер - білім бар жұрттар. Алматы. 1989 ж.
- 3.«Тиімді оқыту мен оқу» бағдарламасы. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы. 2016ж.
4. Әуезов М. Жиырма томдық шығармалар жинағы. Алматы. 1985 ж

ПРИНЦИПЫ ОБРАЗОВАНИЯ ЫБЫРАЯ АЛТЫНСАРИНА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ, ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ.

Акижанов Е.Н.

КГУ «ОСШ 73», г. Караганда, Казахстан

Во всем мире, дети, которые по медицинским показаниям не в состоянии посещать школу, имеют возможность обучаться в двух моделях организации учебного процесса: обучение на дому и дистанционное обучение. Дистанционное обучение система обучения с применением ИКТ (информационно – коммуникационные технологии). Дистанционное обучение предполагает самостоятельное изучение учениками учебных предметов под руководством учителя (тьютора), используя новейшие системы дистанционного обучения. В то же время лабораторные задания и

практические работы выполняются с использованием систем 3D моделирования и мультимедийных технологий. В законе об образовании предполагается, что обучение происходит опосредствованно (на расстоянии) или не полностью опосредствованном взаимодействии обучающегося и педагога. Учебный процесс ставит во главу угла роль педагога, затем вопрос МТБ и только потом можно говорить о проверке знаний учащихся, считал Ыбырай Алтынсарин, это принцип актуален и сейчас.

В настоящее время в практики домашнего обучения фактически не используется дистанционное обучение. Дети с ООП (особыми образовательными потребностями), которым согласно результатам ПМПК рекомендовано обучение на дому, обучаются индивидуально с педагогом. Хотя учащихся числится в классе и входит в комплектование, данный ученик может всю жизнь обучаться на дому и не контактировать со своими одноклассниками. Основными минусом в таком обучении является отсутствие социализации учащихся с ровесниками.

Современные технологии позволяют использование совместных чатов, видео конференций, вебинаров. Таким образом, под руководством учителя можно организовать класс детей обучающихся на дому и проводить совместное обучение. Учащиеся будут видеть друг друга, переписываться, обмениваться мнением, возможна совместная работа над творческими заданиями, проектами и тд. В данном случае мы решаем важный аспект обучения, как социализация учащихся. Важным вопросом является оплата труда педагога, на данный момент около 250 детей только в Караганде обучаются на дому. Так учебная нагрузка на одного ученика разнится в зависимости от класса в пределах от 8 до 15 часов. Оплата труда производится на эти часы индивидуально каждому педагогу, однако если данных учеников объединить в классы от 8 до 12 учащихся, то оплата труда будет сокращена в 10 раз, на эти средства можно будет обеспечить учащихся необходимым оборудованием для обучения, и укрепление МТБ педагога. Существуют различные пути в организации среды обучения. Это могут быть как платные, так и бесплатные сервисы, такие как Classroom от Google, Moodle, Bilimal электроды мектеб, Kyndelik и т.д, для организации видео связи можно использовать инструментарий бесплатного сервиса Skype, ZOOM либо таких платных дистанционных курсов как iSpring , ATutor и тд. Однако, одним из минусов использования данных программ отсутствие интерфейса на казахском языке. Образовательные задачи, которые стоят перед педагогом, пересекаются с мыслями Ыбрая Алтынсарина связывают с потребностями жизни, с потребностями народных масс. Школа должна давать реальные знания и активизировать молодёжь на преобразование социальной среды. Конечно, мы еще раз возвращаемся к вопросу социализации, адаптации учащихся обучающихся на дому.

Дистанционное обучение, невозможно без изучения предмета информатики. Хотя учащиеся обучающиеся на дому, зачастую и так в достаточной мере владеют навыками работы с компьютером, однако курс по работе с периферийными устройствами, работа в различных программах необходима для дальнейшего дистанционного обучения.

У детей с ООП быстрота выполнения задания и качество работы ниже. Зачастую отвлеченное внимания, несобранность может привести к слабой дифференциации элементов воспринимаемого и невозможности их градации по степени важности, к пониманию урока целом, а лишь отдельных и второстепенных его звеньев, что обосновывается слабыми познавательными функциями и низкой эффективностью урока. Возможность усвоения предметных знаний детьми с ООП, обучающимися на дому, в большей степени отличается от детей, обучающихся в общеобразовательном классе, в силу их особых образовательных потребностей. Чтобы помочь ребёнку более

качественно усвоить программный материал, нужно более тщательно создавать и реализовать индивидуальный образовательный маршрут ученика с ООП.

Правильная организация процесса обучения на дому обучающихся с ограниченными возможностями здоровья даёт результаты в обучении детей и их социализации.

Внедряемая система дистанционного обучения, имеет как положительные, так и отрицательные характеристики, основным плюсом данной платформ является бесплатность и возможности совместного использования инструментария. Накопившийся опыт дистанционного обучения позволяет говорить о том, что законодательная база и техническая база позволяет проводить совместные уроки для учащихся обучающихся на дому по медицинским показаниям.

Таким образом, дистанционное обучение можно построить, как обычный урок, для этого достаточно, чтобы учащиеся имели навыки пользования компьютером и соответствующая МТБ. Дистанционное обучения с использованием современных средств ИКТ решает многие вопросы: социализация учащихся, умение использовать мультимедийные технологии, сокращение нагрузки педагога. Ыбырай Алтынсарин уделял большое внимание нравственному воспитанию учеников, он стремился воспитывать в них гуманистические взгляды, которые так важны для учащихся с ООП.

Литературы:

1. «Ыбырай Алтынсарин – великий просветитель». Диск областной библиотеки им.Л.Толстого. 2013г
2. Сиговцев Г.С., Чарута М.А. Дистанционное образование. Методический материал для учителей. 2020. 294 с.

Ы.АЛТЫНСАРИННИҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ІСІМЕН ҮНДЕСТІГІ

Акмолдина М.С.

Қарағанды облысының білім басқармасы Жезқазған білім бөлімінің
«№ 3 жалпы білім беретін мектебі»КММ, Жезқазған қаласы,Қазақстан
akmoldina1969@mail.ru

Балалық кезімдегі білім нәрімен сусындатқан әліппенің алғашқы беті есіме оралып отыр. Өнұрандай естілген:

«Кел, балалар, оқылық

Оқығанды көңілге

Ықыласпен тоқылық!

Оқысаңыз балалар

Шамнан шырақ жағылар» деп басталатын, санамды жаңғыртқан өлеңімен мәңгі есте қалған ғалым, қоғам қайраткері, ағартушы ұстаз Ыбырай Алтынсариннің орны мен үшін бөлек. Қазақ қоғамындағы үш ағартушының бірі – Ы.Алтынсарин алғашқы ұлттық «Мектеп» деген жаңа жүйені алып келді. Күллі қазақ баласын тамсандырған балалар әдебиетінің атасы, қазақ елінің даңқты дара ұстазы - Ыбырай Алтынсариннің биыл дүниеге келгеніне 180 жыл толды! Әр қазақ баласының сауат ашып, білім нәрімен сусындауына бар күш - жігерін сарп еткен болмысы биік дара тұлға екені сөзсіз. Бұл білім беру жүйесінің бірінші сатысы болса, екінші сатысы - сол мамандықты игеруге

жол ашу болды. Оның өмір жолы, адамдық болмысы, адамгершілік қасиеті, ағартушылық педагогикалық қызметі, азаматтық тұлғасы кейінгі толқынға үлгі болды. Ағартушының сол кездерде демократиялық көзқарастарды ұстанғаны маған өте ұнады. Қазіргі жаңалық деп жүрген ынтымақтастық, ізгілендіру идеясын сол кездің өзінде – ақ Ы.Алтынсарин қалыптастырып берген болатын. Оның: «Халық өзін тіл, дін, бостандық жағынан ойын азат мемлекетке жеткізе алуы керек деген сөзі қоғамға серпінді күш-қуат берді. «Жақсының аты, ғалымның хаты өлмейді», - дегендей, ұстаз - аға ұлт руханияты мен елінің кемелді келешегі үшін еңбек етті. Осы тұста жазушы Төлен Әбдіктің мына бір сөзі дәл, дұрыс айтылған: «Ыбырайдың мектептері – ел қамын ойлайтын тұтас бір мектеп тәрбиеледі. Сол мектептерде оқығандардың бірі -Ахмет Байтұрсынов пен Міржақып Дулатов еді. Одан әрі ол еліміздің Тәуелсіздігі үшін күрескен Алаш қозғалысына, Алаш идеясына ұласты». Сонымен қатар ол - халықтардың дәстүрін зерттеген - этнограф, ауыз әдебиетін жинақтаған - фольклоршы, шетелдік ғалымдардың еңбектерін қазақшаға аударған ғұлама ғалым. Қырғыздармен қоса Ресейдің тарихын зерттеген қоғам қайраткері. Торғайда инспектор бола отырып, жемқорлық мәселесін жойды. Ыбырай атамның Ыбырай болуына түрткі болған өз уақытын кітапханада көп өткізуі, кітап оқуы. Ұялы құрылғыдан, электронды кітаптарды қарай салып отырған жастарымызға айтарым: «Кітаптың иісін сезбеген, бетін аударып - көрмеген адам - ұлы жетістікке жете алмайды!». Ы.Алтынсариннің үлкен бір ерекшелігі мысал әңгімелер жазуында еді. Бала кезімде қызыға оқитынмын. Шағын ғана «Өрмекші құмырсқа, қарлығаш» әңгімесін алып қарасақ, салыстыра суреттеулер мен қорытынды мүмкіншіліктерді дер кезінде пайдалану көзделген. Лирика және пейзаж мәселесінде де жануарларды бір - бірімен сөйлету арқылы ой салды. Бұл еңбектерін оқу арқылы адам баласы өзіне үлгі – өнеге алып, жақсы мен жаманның ара – жігін ажыратып таразылап, қорытынды жасайды. Мен, Ы.Алтынсаринді әдебиет саласында ғана емес, тарихшы ретінде де көре аламын. Себебі кезіндегі Қазақ хандығы, Алтын орда, Шыңғыс ханның тарихтарын көп зерттеген. 2020 жылдың басында Qazaqstan телеарнасында «Ұстаз» деректі фильмі шыққаны баршаға мәлім. Журналист Дархан Әбдік өз сөзімен оқырман назарына тың деректер ұсынды. «Ұстаз болу - жүректің батырлығы» деп ағартушының өзі айтып кеткендей, мен де Қарағанды облысы, Жезқазған қаласы, № 3 жалпы білім беретін мектебінде ұстаздық қызмет етіп келемін. Қарағанды біліктілікті арттыру институтының бұрынғы ректорының тамаша ойы есіме түсіп отыр. Абай Құнанбаевтың шығармашылығын жас жеткіншектерге жеткізу үшін, дарын иесінің туған жеріне барып, басына тағзым етіп, сол ауамен тыныстап, ғұламаның топырағына аунап-қунау керек дегендей, кез келген ұстаз Ы.Алтынсариннің өмір жолымен таныс болуы керек, ұрпаққа ұлы мұрасын түсіндіруі керек деп ойлаймын. Еліміздің Білім және ғылым Министрі Асхат Аймағамбетов өз сөзінде: «Қазіргі уақытта жан – жақты даму үшін тек білім қоры жеткіліксіз. Әр адам жинаған білімі мен білігін дұрыс пайдалануы маңызды» деп, дебаттық қозғалысты 2025 жылға барлық мектепке жоспарлы міндетті етіп жандандыруды тапсырды. Өте дұрыс айтылды. Біздің де мектебімізде дебат клубы жұмыс істеп келеді. «Ыбырай Алтынсариннің ағартушылық қызметі» тақырыбында дебат өткізілді. Республикалық «Оқуға құштар» жобасы аясында балаларға арналған әңгімелерін оқыды. «Адамның өзін жасаған еңбек» деп Ы.Алтынсарин өзі ғылыми түрде тұжырымдап кеткендей, іс - шара барысында оқушыларға ағартушының шығармаларындағы еңбек, тәртіп идеяларына тоқталып, қазіргі заман талабымен ұштастыра білдік. Сонымен қатар, «Ұстаз» деректі фильмін жоғарғы сынып оқушыларына көрсету арқылы қоғамдағы басты мәселелерге тоқталып, көкейлеріндегі жүрген сұрақтарға жауап берілді.

Қазіргі таңдағы әрбір ұстаздардың сабағында қолданылып жүрген жаңа технологиялық әдіс – тәсілдер, топтық ортамен қарым – қатынас жасай білуі, өзгені тыңдай біліп, бір тұжырымға келуі – Ыбырай ұстазымыздың ұсынған әдістемесінің негізі. Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық идеялары өміршең. Сын тұрғысынан ойлау, деңгейлеп - саралап оқыту, проблемалық оқу, интерактивті, белсенді оқыту т. б. қайсысын алсақ та негізінде Ыбырайдың педагогикалық идеялары жатыр деуге болады. Осы орайда Ыбырай мұрасын мәңгілік өнеге мектебі дей аламыз. «Өткенді білмей, болашақты болжау мүмкін емес!» деген халық даналығы бар. Тарихи тұлғалары, тарихи санасы бар нығайған ел ғана бәсекеге қабілетті болады. Қазақстандай аса қуатты, мызғымас мемлекетте ағартушының адамгершілік сара жолын жалғастыруды, мәртебесін биіктете берудің маңыздылығын ұрпақтың зердесіне сіңіруіміз қажет.

Әдебиет:

1. Ақылжанов М. Қазақ ағартушыларының қоғамдық саяси көзқарастарының қалыптасуы. Алматы, 1975.
2. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. Алматы, Ғылым. 1990.
3. Жарықбаев Қ. Қазақ ағартушылары жастарды тәрбиелеу туралы. Алматы, 1965.
4. Қирабаев С. Бес ғасыр жырлайды 2-т. Алматы, Жазушы. 1989.
5. Ламашев Ә. Ыбырай Алтынсарин. Алматы, Ана тілі. 1991.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНДАҒЫ ТӘРБИЕЛІК ӨЗЕКТІЛІГІ

Ақышева Г.К., Айтышева Б.К.

«№ 82_ЖББМ» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазақ халқының тарихында аса көрнекті орын алған тұлғалардың бірі – Ыбырай Алтынсарин. Ол жаңашыл, дарынды ағартушы ғана емес, халқымыздың теңіздей толқып тасыған інжу – маржан жырларын жақсы біліп, еңбегіне арқау еткен. Ауыр заманда білім алып, ат жалын тартып мінгесін-ақ Ыбырай Алтынсарин білім ұранын көтерді. Елді қорлықтан құтқаратын, игілікке бастайтын тек білім деп есептеді. Сондықтан да, «Тұңғыш дала қоңырауы атанған» Ы. Алтынсарин шығармалары оқушы бойына адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруда маңызы зор туынды екені сөзсіз.

Ыбырай Алтынсарин шығармаларының бүгінгі күнге дейінгі жеткен тәрбиелік мәнінің мазмұны әлі де қолданыста. Оның күні бүгінге дейін мектеп оқушыларының әнұраны іспетті «Кел, балалар, оқылық» атты өлеңінің өзі неге тұрады?! Ыбырай салған сара жол – бұл күндері қанатын кеңге жайған, тамырын тереңге жіберген, экономикасы мен мәдениеті дамыған тәуелсіз Қазақстан Республикасының білім шаңырақтарында жалғасын табуда. Ыбырайдың пікірінше, мектептерге арналып жазылатын оқу кітаптары өзінің идеялық мазмұны және нақты материалдары жағынан ана тілінің және халық даналығының бай қазынасына негізделуге тиіс болды. 1879 ж. оның «Қазақ хрестоматиясы» атты оқулығы және дидактикалық оқу мәселесі жөнінде «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы» жарық көрді. Бұл екі кітап та қазақ балаларын кириллица негізінде оқытуға арналған тұңғыш оқу құралдары болды.

Ыбырай – жаңа дәуірдегі қазақ әдебиетінің қалыптасуына қомақты үлес қосқан. Ол қазақ жастарын ең алдымен оқу, өнер-білімге шақырады.

Оқысаңыз, балалар,
Шамнан шырақ жағылар.
Тілегенің алдыңнан,

Іздемей-ақ табылар – деп, өнер – білім жолына үгіттейді. Автор оқу-білімнің тек ізденіс, еңбекпен табылатынына мән берді. Бұған инемен құдық қазғандай ыждаһаттылық, талап пен сабырлылық қажет екенін ескертеді. Ал оқымаған надандарды ақын аз ғана сөзбен сынап, олардың ақ — қараны айырмайтын көрсоқыр екенін айтады.

«Оқымаған жүреді,
Қараңғыны қармалап.
Надандықтың белгісі –
Еш ақылға жарымас»- деп, ақыл – танымның бәрі оқудан екенін негіздейді.
Ата-енең қартайса,
Тіреу болар бұл оқу.
Қартайғанда мал тайса,

Сүйеу болар бұл оқу – дей келе, оқу, білімнің пайдасы қандай, ол неге керек деген мәселеге келгенде, оның өмір үшін, болашақ үшін қажет екенін талдап көрсетеді.

Жастарды өнер-білім, техниканы игеруге үндеу ақынның «Өнер-білім бар жұрттар» деген өлеңінде өз жалғасын тапқан. Ол өнер-білімі жетілген елдердің артықшылығы қандай, олар сол өнерімен нені игеріп отыр, ертеңгі өмірдің талап-тілектері секілді күрделі мәселелерді жастар алдына көлденең тарту арқылы оларға ой тастап, өнер-білімді батыл игеруге шақырады. Ыбырай шығармаларындағы көрегенділікті осы өлең жолдары арқылы анық тануға болады. Ыбырай шығармалары арқылы өз кезеңінде адам сенгісіз армандай болып жырланған ұғымдар бұл күндері шындыққа айналды, ол адамды құстай ұшырды – ұшақ. Отынсыз тамақ пісірді – газ отыны, сусыздан сусын ішірді – құбырдан алынған су, айшылық алыс жерлерден жылдам хабар алғызды – телефон, тастан сарай салғызды – көп қабатты үйлер, теңізде жүзді балықтай – деп, кемелерді атағандай. Өнерге деген оқырман құштарлығын арттыру барысында бұл сөздерді астарлап, метафораларды ұтымды қолдана білуі өнердегі тылсым, құпиялылықты арттыра отырып тыңдаушысын қызықтыра түсетіні анық. Ыбырай шығармалары әлі күнге дейін өз құндылықтарын жоғалтпағаны жазушы туындыларының терең мәнділігінен, оқырманын қарапайымдылығымен қызықтыра білгенінен байқалады. Қазіргі заманның өзінде де жазушы шығармасын оқыған оқырман адамгершілік, еңбек, тәрбие мәселелері төңірегінде жазушы шығармаларын оқи отырып өз ой-пікірін білдіре алады. Себебі, Ыбырайдың әңгіме жазудағы шеберлігі қарапайым ғана ауызекі баяндау стиліне құрылғанымен, адамгершілік қасиеттерін жоғары қойған құнды шығармалар.

Ыбырай оқу – ағарту жұмыстарына өз заманының ең озық әдістемелерін қолдана отырып, білімнің балаларға ана тілінде берілуіне айрықша мән береді. Өз шығармаларында оқушыны Отансүйгіштікке, еңбекке, кісілікке — тәрбиелейтін ғибратты шығармалары ешқашан да өзінің мән – мағынасын жоймақ емес. Тек қана оқу-ағарту жұмыстары емес, Ыбырай сонымен бірге сол кездегі қоғамдық — саяси өмірге сергек араласып, ғылым-білімге, еңбек пен өнерге, дінге, этнографияға қатысты мақалалар жазды. Оның, әсіресе, көркем еңбектері қазақ әдебиетінің қалыптасуына айрықша ықпал етті.

«Ыбырай шығармаларындағы түйінді ойлар, бұл күндері оқу, білім, еңбек салаларында еркін қолдануға арналған қанатты сөздерге айналған. Әр шығарма

барысындағы өміршең оқиғалар түйіні Алтынсарин шығармаларында түйінді идеялармен берілген құнды идеяларға арналған».

Ұлы ағартушы шығармаларының өмірлік өзектілігі.

Ыбырай шығармаларын оқи отырып, қарапайым оқиға құбылыстары арқылы түйінді идея, зор тәрбиелік мән берілген ұлы ағартушы туындыларындағы ерекшелікті байқауға болады. Ол жазушы туындыларының өне бойынан орын алған. Олардың бірнешеуіне тоқталып өтсек: «Атымтай Жомарт» әңгімесінде бай бола тұрып, күн сайын бір мезгіл үстіне ескі-құсқы киім киіп, отын кесіп, шөп тасып еңбек қылған адам әрекетін әңгімелей отырып, оқырман үшін кейіпкер атымен сөйлей отырып төрт түрлі пайдалы кеңес беріп өтеді.

1) Барлыққа жаман үйреніп, кем-кетікке жәрдем беруді ұмытармын деп қорқамын;

2) Бар бола тұрып жұмыс қылсам, кейінгілер маған қарап үлгі алсын дегенім;

3) Еңбекпен табылған дәм тәтті, сіңімді болады екен;

4) Дәулетті тиісті орындарына жаратпасам, мал берген иесіне күнәлі болармын деп қорқамын дейді. Кейіпкер жауабын саралай келе, еңбек етуге жай ғана еңбектене біл деп емес, «Еңбекпен табылған дәм тәтті» деп бір ауыз сөзбен жеткізуі шығарманың түйінін шешкендей. Еңбек тақырыбы қашанда өзекті, ал Ыбырай кейіпкері тұрғысынан қарастыратын болсақ, адам барлықты міндет қылмай еңбектен қол үзбеуге үндейді.

Ыбырай жас ұрпақтарға дұрыс тәрбие беру, оларды жас кезінен дұрыс баулу мәселесіне ерекше көңіл бөлді. «Баланы дұрыс күт, түзу тәрбиеле, қисығын түзе, адасса айқын жолға сал», — деді. Бұл жөнінде де елге үлгі боларлық әңгімелер жазды. Оның осы тақырыпқа жазған «Бақша ағаштары» әңгімесінде: «Жаздың бір әдемі күнінде бір кісі өзінің баласымен бақшаға барып, екеуі де егілген ағашты көріп жүрді. «Мына ағаш неліктен тіп – тік, ана біреуі неліктен қисық біткен?» — деп сұрады баласы. «Ата – ананың тілін алсаң ана ағаштай сен де түзу болып өсерсің. Бағусыз кетсең, сен де мына қисық ағаштай болып бағусыз өсерсің. Мынау ағаш бағусыз өз қалпымен өскен», — деді атасы. «Олай болса бағу – қағуда көп мағына бар екен ғой», - деді баласы. «Бағу – қағуда көп мағына барында шек жоқ, шырағым, бұдан сен өзің де ғибрат алсаң болады, сен жас ағашсың, саған да күтім керек. Мен сенің қате жеріңді түзеп, пайдалы іске үйретсем, менің айтқанымды ұғып, орнына келтірсең, жақсы, түзу кісі болып өсерсің. Бағусыз кетсең сен де мына қисық біткен ағаштай қисық өсерсің», — деді. Бала тәрбиесіне жастайынан көңіл бөлу керектігін жас шыбықтарға теңей отырып, астарлы оймен нақты жеткізеді. Бұл тұжырым осы күннің өзінде өзіндік құндылығын жоғалтпаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады. Рухани -адамгершілік тәрбие- екі жақты процесс. Бір жағынан ол үлкендердің, ата-аналардың, педагогтардың балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан- тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым- қатынастарынан көрінеді. Сондықтан белгілі бір мазмұнды іске асыра, адамгершілік ықпалдың әр түрлі әдістерін пайдалана отырып, педагог істелген жұмыстардың нәтижелерін, тәрбиелеушілерінің жетіктістерін зер салып талдау керек.

Қорыта келе Ыбырай әңгімелерімен таныса отырып, ең басты назар аударатын бір жағдай – кейіпкерлерінің қарапайым халық өкілдерінен болуы. Олар оқырман қауымға түсінікті қарапайым ғана ата, әке, бала, немере түрінде кездесе береді. Жоғарыда мысалға алынған әңгімелердің бірнешеуінен осы кейіпкерлерді көреміз. Ата, әке, ана бейнесі- ақылға шақырушы, көпті көрген өмір тағылымын салмақтап жеткізе

білетін кейіпкерлер. Әңгіме кейіпкерлерін бұлай берудің Ыбырай шығармаларындағы қарапайым баяндай отырып, салмақты ой тастауына әсері мол. Ал, қарапайым халық өкілін өз шығармаларының кейіпкері ете отырып, халқымыздың қанына сіңген үлкенді сыйлау, өнеге тұту қасиеттерін дәріптей келе, отбасылық татулық, жарасымдылықты жоғары қойғанын байқауға болады. Қазіргі таңдағы интернет желісінен, теледидар арналарынан көрсетілетін зұлымдық, ата-ана, тіпті кішкентай сәбилерге көрсетіліп жатқан қатыгездікті көргенде, шынымен бізге Ыбырай шығармаларындағы қарапайым ғана тілмен жазылған адамгершілік қасиеттерінің жетпегенін түсінуге болады. Міне, осындай ерекшеліктерін айта келе, Ыбырай әңгімелерінің оқиғалары -қазіргі таңдағы сабақ барысында қолданылып жүрген жағдаятар.

Ыбырай шығармаларындағы түйінді ойларын талдау арқылы оқушының өзіндік сыни көзқарасын дамытуға, ой пікірін ашық айтуға, қоғам орта туралы пікірін дәлелдей білуге пайдасы зор деп ойлаймын. Ол оқушыны ойлауға, ойлануға, коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыруда таптырмас материал болатыны анық. Мысалы, «Асыл шөп» әңгімесіндегі «Ол шөп сенің қолыңа түспей ме деп қорқамын, аты «сабыр» деген», – деп айтылған кейіпкер сөзін талдау барысында оқушы шыдамдылық, төзімділік туралы сөз қорғайтыны даусыз.

Қазір әлеуметтік желідегі достарымның жеке парақшаларына қарасам, олардың қабырғаларында өзге ұлы данышпандардың айтқан сөздері, ойлары сақталып тұрады. Оның үстіне орыс тілінде. Ал оның орнына қабырғаларымызға Ыбырай секілді данышпандарымыздың айтқан нақыл сөздерін немесе кішкентай ғана әңгімелерінде айтылған терең ойларының мазмұнынан мысал келтірсек болар еді. Бір жағынан өзіміздің қазақ тілінде жазылған, екінші жағынан өзіміздің Отандық тұлғамыздың айтқан ойлары. Ал үшіншіден, елі үшін ерең еңбек еткен, келесі ұрпақтың күні қараң болып қалмасын деп, білім көзін ашып берген данышпанымызды ұмытпай, оны кеңінен насихаттау.

Ыбырай қаламынан туындаған шағын әңгімелерді дайын жағдаят есебінде қолдануға болады. Бүгінгі күні оларды адам бойындағы адамгершілік құндылықтарын дамытуды көздейтін өзін –өзі тану пәні сабақтарында тиімді қолданып, оны оқу бағдарламасына толық енгізуге болады және де «Ыбырайтану» факультатив сабақтарын мектептерде жүргізсе нұр үстіне нұр болар еді.

Әдебиеттер:

1. «Алтынсарин Ыбырай тағлымы» Алматы, Жазушы, 1991ж.
2. Алтынсарин Ы. «Екі томдық шығармалар жинағы» Алматы, 2003ж. 18-21 б.
3. Алтынсарин Ыбырай «Қазақ хрестоматиясы» Алматы, 2003 ж.
4. Ахметова Ә. «Қазақбалаларәдебиетініңкітапханасы» Алматы, 1992ж.
5. Дербісәлин Ә. «Ы. Алтынсаринніңжазушылыққызметітуралы» Алматы 1958ж.

Себебі, білімнің алғашқы дағдыларын алып жатқан балалардың бойында үрей болса, ол өз ойын еркін жеткізе алмай, біліп тұрса да сенімсіздік басым болып, тіпті кейде тілі кекештеніп қалуы да ғажап емес.

Педагог-зерттеуші ретінде, мен де бұл пікірге толықтай қосыламын. Мен мектепте арнайы сараптама жүргізгенде, кейде балалар біліп тұрса да, ойын жасырып, көбіне қол көтеріп жауап бермей, іштен тынып отыра береді. Алайда, әр баламен жекелей жұмыс жасау барысында, оның қабілетінің біршама артық екенін байқап, оқушының бойына сенімділік пен өз-өзін бағалау қасиеттерін қалыптастыруға тырысамын. Сондықтан, қателік жіберген шәкіртке бірден басу айтып, сағын сындырып, алдағы уақытта білімге деген қызығушылығын бәсеңдету дұрыс емес екенін мен де құптаймын.

Ыбырай Алтынсарин сонымен қатар, Педагог-ғалым баланы бір жақты ақпаратымен жалықтырмай, оның қызығушылығын әрдайым арттырып, туындатып, жандандырып отыру қажеттігін атап көрсетті. Өйткені, қызығусыз жай ғана түсіндірілген ақпарат тез ұмытылады, ал жан-жақты ойлану немесе аса үлкен қызығушылықпен келген білім баянды болады, зердеде сақталып қалады және басқа бір білімнің туындауына дәнекер, негіз болады деген болатын [3, б.53].

Заманауи білім беру барысында да балалардың бойындағы білім отын маздату үшін барлық тиімді әдіс-тәсілдерді қолданған абзал. Жаңашыл мұғалім көштен қалмай, қоса дамып, тың технологияларды да назардан тыс қалдырмай, үнемі өз-өзін жетілдіріп отыруы тиіс.

Айта кететін бір жайт, Ыбырай Алтынсарин сабақ кезінде білім алу мен сабақтан тыс уақытта білімді дамытуды да басшылыққа алып, ұштастыру қажеттігін баса айтқан. Яғни, оқушы негізгі пәндерді игеріп қана қоймай, оны тереңінен дамытып, жан-жақты игеруі тиіс екендігін алға тартады. Осы орайда, бүгінгі білім беру саласында бұл мәселе өзінің оңтайлы нәтижесін байқатуда. Мектеп ұландары негізгі бағдарламаны оқумен қатар, қосымша курстарға қатысып, зерттеушілікпен де айналысады. Мәселен, ғылыми жоба, мақала, эссе, баяндама және өзге де салаларды басшылыққа алып, өзіндік жұмыс арқылы, жекелей жұмыс жасауға дағдыланған. Осылайша, Алтынсариннің еңбектерінде айтылған жағдайлар, бүгінгі заманауи білім беру барысында қойылатын талаптарға сай келетінін аңғаруға болады.

Ы. Алтынсарин жазба әдебиетке тән проза жанрының да негізін қалады. Ол – тұңғыш рет балаларға арнап әңгіме жазған жазушы. Ыбырай әңгімелерінің басты ерекшелігі – жақсы мен жаманды салыстыра отырып әңгімелеу арқылы балалардың санасына ой салу, тәрбиелеу. Еңбекті сүю және қадірлеу. Оны жазушы шағын әңгімелерде, үгіт, қиет түрінде берсе, кей шығармаларында халықтың қоғамдық санасын тәрбиелейтін реалистік суреттер арқылы бейнелейді. «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» әңгімесінде Ыбырай ең кішкентай жәндіктердің өзі де тіршілік үшін тыным таппай еңбек етіп жүргендігін көрсете келіп, оларды балаларға үлгі етеді. Ы.Алтынсариннің «Екі жолдас», «Бір уыс мақта», «Қисық ағаш», «Таза бұлақ», «Шеше мен бала», «Ақымақ дос», «Тазша бала», «Қыпшақ Сейітқұл», «Киіз үй мен ағаш үй», «Талаптың пайдасы», «Бақша ағаштары», «Асыл шөп», «Байұлы», «Мейірімді бала», «Дүние қалай етсең табылады», «Жиренше шешен», «Бай мен жарлы баласы», «Әке мен бала», «Мақта қыз бен мысық» және т.б. әңгімелері бар./4/

Оқу мен тәрбиені қатар ұштастырған ойшыл, білімді баланың жүрегі мейірімге толы болуы керектігін де айтып кеткен. Сол себепті, білім беру мен психологияны қатар дамытудың артықшылығы қашан да өзінің өзектілігін жоймақ емес.

Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық көзқарасынан да бүкіл әлемдік, тәлім – тәрбиенің алтын дінгегі гуманистік көзқарас, яғни шәкіртке жылы жүректі болу, мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастық принциптерінің көрініс тапқанын байқаймыз. Мысалы, өзінің 2 кластық мектептердің меңгерушілеріне жазған нұсқау хатында: «Егер балалар бірдемені түсінбейтін болса, онда оқытушы оларды кінәлауға тиісті емес, оларға түсіндіре алмаған өзін кінәлау тиіс. Өз балаларымен сөйлескендей ашуланбай, жұмсақ сөйлесуі, шыдамдылық танытуы керек, әрбір нәрсені ықыласпен, түсінікті етіп түсіндіруі керек, орынсыз сөдерді, терминдерді қолданбауы керек» деген сөздерінен ынтымақтастық принциптерінің көрініс тапқанын байқаймыз [5, б.61].

Өзі ұстаз бола отыра, оқулық жазып, балаларға арнап әңгімелер жинағын жариялап, мектептердің жұмыс жасау барысын тікелей бақылауына алып, оған қоса, қоғамдық іс-шараларды да қалт жібермей, бірнеше істің басын ұстап, бәріне үлгеріп, уақыт таба білген жанның расымен қаншалықты нар тұлғалы азамат екенін осыдан байқайсың.

Әдебиеттер:

1. Қожахметова К.Ж. Халық педагогикасын зерттеудің кейбір ғылым және теориялық мәселелері. – Алматы, 1993. – 28б.
2. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық мәселелері және тарихы. – Алматы: Білім, 2004. – 18б.
3. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы: Санат, 2001. – 53б.
4. Ы.Алтынсарин. Қазақ энциклопедиясы. -Т.1-121-67
5. Игнатъев Е.И. Психология в беседах с учителями. – Санкт-Петербург, 2001. – 61с.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННІҢ БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ БАҒЫТЫНДА ҚАЛДЫРҒАН МОЛ МҰРАСЫ

Аманжолова Сания Болатовна
«№53 мектеп – лицей» КММ. Қарағанды қ., Қазақстан
sania_90kz@mail.ru

Ыбырай Алтынсарин қазақтың маңдайына біткен текті тұлға. Ол қазақ даласына «қоңыраудың үніндей» сыңғырлап, білімнің алғашқы баспалдағын құрып, қазақтың қара домалақ балаларының білім алуына түрткі болған бірден бір жан. Оның ағартушылық саласында сіңірген еңбегі ұшан теңіз. Бүгінгі білім беру жүйесінде оның әр әдіс-тәсілі әлі күнге үлкен маңызға ие.

Бастауыш сынып оқушылары үшін де Ыбырай Алтынсариннің тағылымды ойларын жүзеге асырып, қажет нәтижеге қол жеткізуге болады. Ол ең алдымен оқушылардың білімге деген ынтасын арттыруды көздегендіктен, баланың қызығушылығына мән беру қажеттігін баса айтады. Әрине, «білім негізі- бастауышта» екені белгілі, олай болса, мектеп табалдырығын енді аттап, жаңа өмірге қадам басқан бүлдіршіндерді дұрыс бағытқа жол сілтеп, өмірге қанаттандыру біздің басты парызымыз.

Ыбырай Алтынсарин білім беру барысында баланы қорқытып, қоқаң-лоқы көрсету қажеті жоқ екендігін басып айтқан. Себебі, бойын үрей билеген баланың білімге деген ынтасы төмендеп, тілі кекештеніп, өз ойын еркін жеткізе алмайды. Бұл

оның алдағы уақытта өз-өзіне деген сенімділігін жоғалтатыны анық. Бұл әсіресе бастауыш сынып оқушыларына тікелей байланысты. Олардың бойында оқуға деген қызығушылық ерекше сипатта көрініс табады, әр – нәрсені білуге құмартып тұратын балаға қандай да бір қателігі үшін қатты сөздер айтып, сағын сындыру, алдағы уақытта оның дұрыс дүниесіне де күмәнмен қарауына септігін тигізіп, бойын қорқыныш билегеннен тұйықталуына әкеліп соғатыны белгілі. Осы орайда, Ыбырай Алтынсарин: «Егер балалар бірдемені түсінбейтін болса, онда оқытушы оларды кінәлауға тиісті емес, оларға түсіндіре алмай отырған өзін кінәлауға тиіс», -деген болатын.

Ыбырай Алтынсарин қазақтың қанына сіңген дүниелерді де қатар ұстанып, үнемі ұлттық дәстүрімізді сабақтастыруды ұмыт қалдырған емес. Заманауи білім беру барысында да, мәдени мұрамызға деген құрмет қашан да көрініс табады. Оны біз оқулықтағы мәтіндерден, көрнекіліктер көмегі мен түрлі ұлттық ойындар арқылы өрбіте аламыз. Ұлттық ойындар демекші, «ойын элементтерін» сабақта қолдана отыра, білім беру бағытын да ұлы тұлға дәріптеп кеткен болатын. Ол тіпті, алғашқы ашқан мектептерде, сабақтарды далада ұйымдастырып, сабақ барысында балаларды жалықтырып алмау үшін, түрлі ойындар ұйымдастырып, арасында түрлі дене жаттығуын қолдану арқылы балалардың ойын ширатып, біраз көңілдерін көтеріп отыруды қолданған. Біз де сыныпта, «сергіту сәтін» ұйымдастырып, бір сәт бой жазып алатынымыз бар. Өйткені, жоғары сынып оқушылары секілді емес, бастауыш тәлімгерлері түрлі іс-қимылдарды, жаңа дүниелерді ерекше жақсы көреді.

Ыбырай Алтынсариннің әңгімелерінің өзі бір төбе. «Бай баласы мен жарлы баласы», «Бір уыс мақта», «Әке мен бала», «Жаман жолдас», «Жиренше шешен», «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш», «Таза бұлақ» және тағы да басқа көптеген шығармалары бастауыш сынып оқушыларының тіліне оңай, оқуына жеңіл дүниелер.

Оның «Өнер, білім, бар жұрттар» деген өлеңінің өзін алып қарайтын болсақ, тек оқу-білім арқылы ғана, заманауи технологияға қол жеткізіп, жайлы өмір сүруге болатындығын байқауға болады. Бүгінгі таңда, заман ағымына орай, қолданысқа түрлі дүниелер қосылып, сабақ беру барысында да біршама өзгерістер орын алған. Оқушылар да олардың тілін жетік меңгеріп, бірден іліп әкетеді. Ал, Ыбырай Алтынсарин, жаңашылдыққа әрқашан оң көзбен қарау екенін, сол кезде-ақ айтқан болатын. Тың технологияларды терең қолдану, былтырғы пандемия кезінде өзінің ұтымдылығын байқатты. Қашықтан білім беру барысында, түрлі бағдарламалар көмегімен, оқуды одан әрі жалғастырып, біліктілігімізді дамытуды тоқтатпай, керісінше, жаңа дүниелерді меңгеруді одан әрі қолға ала бастадық.

Ыбырай Алтынсарин мектепте білім беру саласында ұстаздардың беделін қашан да жоғары қоя білді. "Халық мектептері үшін ең керектісі – мұғалім, – деп жазды ол. Тамаша жақсы педагогика құралдары да, ең жақсы үкімет бұйрықтары да, әбден мұқият түрде жүргізілетін инспектор бақылауы да мұғалімге тең келе алмайды", деген еді ол өзінің бір сөзінде.

Әрине, ағатрушы болу оңай емес. Бір қарағанда Ыбырай Алтынсаринге білім беру бағытын ұйымдастыру ешқандай қиындық туғызбағандай көрінбегенімен, шын мәнінде олай емес. Ең алғаш білім ордаларының пайда болуына түрткі болғанда, біраз сынның астына қалып, тіпті ауыз азаматтары тарапынан қолдау емес, керісінше қысым көргені тарихтан белгілі.

Қазақ балаларына арналған бұл алғашқы мектеп болғандықтан, оған «баламызды шоқындырып жібереді» деп қазақтардың көбі сенімсіздікпен қараған. Бұл жайында Мұхтар Әуезов 1923 жылы «Шолпан» журналында жарық көрген «Ыбырай Алтынсарин» деген мақаласында: «Сонымен школға бала бермегендердің көбі «Әлде

қандай болып кетеді?» деген сенімсіздік көзбен қарады. «Сынайық», «көп болса, бір бала садақа болар» дегендей қылды. Мұны школды ашушылар білген еді. Сондықтан олар школ ашылғаннан бастап, ел арасында жайылған «Дақпыртын» сөзі орынсыз екендігін көрсету жағын өте қарастырады.

Дегенмен, өз ісіне адалдық, ұлтына деген сүйіспеншілік Ыбырай Алтынсаринді еш тоқтатпады. Ол қойға түскен аш қасқырша, балаларды оқуға бар ынтасымен кірісіп, тіпті қазақ қыздарының да білім алуына жағдай жасады.

«Ыбырайдың ағартушылық қызметінің халық арасында айырықша беделге ие болып, оның өзінің озық қоғам қайраткері ретінде белгілі дәрежеге көтерілуі–патша үкіметінің жергілікті әкімдерін қатты сезіктендіріп, үрейлдіре түсті. Сондықтан да олар бұл кезде Ыбырайға қарсы әртүрлі топтар құрып, оның өрісін тарылта түсу мәселесімен айырықша шұғылданды».[1]

Алтынсарин негізін салған ағартушылық тағылымды ХХ ғасырдың басында ұлт тағдыры үшін аянбай қызмет еткен Алаш зиялылары жаңа заман талабына орай жүзеге асыруға ұмтылды. [2]

Ыбырай Алтынсариннің есімі ұлы Абай атамызбен қатар айтылады. Мұның өзі азаматтың қаншалықты беделінің жоғары, еңбегінің елеулі екенін дәлелдеп тұрғандай.

Қазіргі қоғам сан түрлі өзгеріске ұшырап, білім беру саласы да соған сәйкес бейімделіп, жетіліп келеді. Дегенмен, ең негізгі бастама, Ыбырай атамыз қалап кеткен қабырға сол күйі өзінің маңыздылығын жоғалтпай, әлі күнге тиімді әдіс-тәсіл ретінде жоғары бағалануда. Тарих ешқашан ел есінен шықпақ емес, ал ағартушылық саласында аяусыз тер төккен жанның еңбегі ешқашан елеусіз қалмайды.

Білім беру біздің басты мақсатымыз. Олай болса, көзі ашық, көкірегі ояу ұлт ұландарының біліктілігін арттырып, тәрбиелеу барысында үнемі аянбай тер төгіп, еңбектене бермекпін. Мейірімді мамандық иелерінің бәрі өз ісіне адал, шындалған шәкірттері көп, ел тізгінін берік ұстайтын тау тұлғалы азаматтар мен азаматтар түлетуіне тілектеспін! «Ақыл - тозбайтын тән, Білім – таусылмайтын кен».

Әдебиеттер:

1. Ә.Дербісәлин Ыбырай Алтынсарин. Өмірі мен қызметі туралы // Алматы, «Қазақстан», 1965 –81б

2. А.Әбсадық Ы.Алтынсариннің ағартушылық өнегесі және Ахмет Байтұрсынұлы // Қостанай таңы, 27 қазан 2009. – 4 б

О ПОДГОТОВКЕ МЕНЕДЖЕРОВ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

¹Аульбекова Ш.Д., ¹Кенжебаева С.К.

¹ГУ «Отдел образования г.Караганды», г.Караганда, Казахстан

¹Карагандинский университет Казпотребсоюза,
aulbekova@kargoo.kz, saniyakuzair@mail.ru

Сложившаяся в РК система образования закреплена Законом РК «Об образовании» и представляет собой совокупность взаимодействующих:

1) государственных общеобязательных стандартов образования и образовательных программ, обеспечивающих преемственность уровней образования;

2) организаций образования, независимо от типов и видов, реализующих образовательные программы;

3) органов управления образованием и соответствующей инфраструктуры, в том числе организаций учебно-методического и научно-методического обеспечения, осуществляющих образовательный мониторинг;

4) объединений субъектов образовательной деятельности. [1]

В настоящем законе четко определены компетенции уполномоченного органа и местных представительных и исполнительных органов по управлению образованием и реализующих единую государственную политику в области образования. Выполняя свои полномочия, органы управления образованием осуществляют целенаправленный процесс воздействия на систему образования с целью ее функционирования, направлено на обеспечение перехода на новый качественный уровень развития.

Управление образованием осуществляется на разных уровнях, в разных подсистемах, но в каждом случае мы имеем дело с людьми – руководителями, управленцами, менеджерами. В Республике Казахстан сложилась следующая практика: опытные педагоги средних школ, имеющие высокий уровень методической и организаторской подготовки назначаются на руководящие должности в системе образования. Не умаляя значения профессионально-педагогической подготовки руководящих кадров, все-таки считаем, что в нашей стране существует острая нехватка специалистов по управлению образованием.

Это подчеркнул Президент РК К.-Ж.Токаев, выступая на встрече с представителями Президентского молодежного кадрового резерва 15 января 2020 года. Он отметил: «Нам нужна команда управленцев новой формации в разных сферах, которая не боится брать ответственность и принимать нестандартные и эффективные решения. Именно такие люди сегодня способны дать результаты, в которых нуждается наша страна». [2]

Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы предусматривает модернизацию управления сферой образования на всех уровнях, редизайн организационно-административной среды и системы принятия решений [3]. Безусловно, это актуализирует подготовку компетентных менеджеров в образовании, способных обеспечить планомерность развития организации образования, ее конкурентоспособность и качество образовательных результатов.

Потребности рынка труда, вызовы современного мира требуют конструктивных решений в сфере подготовки кадров для сферы образования. Одной из эффективных образовательных стратегий и инвестиций, которые имеют долгосрочный и мультипликативный эффект является проектирование образовательных программ в высших учебных заведениях.

Приоритетами в разработке новых образовательных программ, обеспечивающих подготовку кадров с высшим профессиональным образованием, являются понимание широкого контекста современной профессиональной деятельности, способность не просто адаптироваться к изменениям, но и выстраивать собственные позиции на образовательном рынке.

С учетом потребности в высококвалифицированных кадрах в управлении образованием в Карагандинском университете Казпотребсоюза в 2020-21 учебном году внедрена инновационная образовательная программа «Психология и менеджмент в образовании».

Образовательная программа системно формирует важнейшие компетенции по управлению и администрированию в сфере образования, необходимые для менеджмента в образовании:

- оформлять управленческие решения в адекватной форме и проводить организационные и управленческие исследования,
- готовность осуществлять комплексную оценку системы качества образования,
- применять современные инновационные технологии менеджмента в образовании,
- разрабатывать концепции и программы развития и управления образовательной организацией,
- использовать методы анализа, мониторинга, коррекции и оценки внешней и внутренней среды образовательной организации,
- цифровая грамотность.

Индивидуальный дизайн образовательной программы также обеспечен спецификой цели – подготовкой руководителей новой формации, обладающих личностной и социальной ответственностью, лидерскими качествами, внедряющих инновационные технологии управления в образовании и научные достижения менеджмента.

В процессуальном плане реализация цели подготовки менеджеров новой формации осуществляется посредством логики и последовательности в построении учебного плана, баланса между теоретическим знанием и практическими навыками, актуальности формируемых компетенций, достижимости результатов обучения и адекватных форм и методов их измерения, опорой на профессиональные стандарты.

Одним из главных факторов эффективного менеджмента в образовании в условиях повышения глобальной конкурентоспособности казахстанской системы образования является наличие у специалиста глубоких психологических знаний, компетенций в психологическом сопровождении всех уровней образовательного процесса.

Профессиональная деятельность менеджеров в образовании включает

- управление и администрирование в организациях образования;
- стратегическое и оперативное планирование,
- мониторинг, диагностика, контроль и оценка деятельности организаций образования;
- формирование конструктивного социально-психологического климата и гармонизация межличностных отношений в трудовом коллективе;
- выявление и эффективное использование психологических резервов для достижения целей образовательной политики.

Формированию компетенций, обеспечивающих организационно-управленческую деятельность менеджера в образовании способствуют изучение модули учебного плана «Менеджмент в сфере образования», «Психология образования». Актуальным представляется изучение дисциплин «Внутренняя и внешняя система оценка качества образования», «Инновационный менеджмент в образовании», «Информационные и цифровые технологии в образовании», «Стратегическое управление организацией образования», «Педагогика и психология инклюзивного образования» и др., прохождение производственной практики в органах и организациях образования, что непосредственно влияет на обеспечение качества подготовки будущего менеджера.

В настоящее время для всех очевидно, что процесс подготовки будущего специалиста невозможен без тесной связи с практикой. Практикоориентированный подход к подготовке менеджеров в образовании предусматривает сотрудничество и

взаимодействие с органами управления образованием. К числу эффективных форм такого сотрудничества мы относим: проведение «платиновых лекций» ведущих различных уровней управления образованием, «круглые столы», обучающие семинары и консультации, бинарные лекции профессорско-преподавательского состава университета и специалистов управления или отделов образования. Наиболее эффективной формой сотрудничества в подготовке кадров выступает производственная практика. В период производственной практики студенты знакомятся со структурой и задачами работы управления/отдела образования, должностными инструкциями специалистов; осваивают все виды работы специалистов управления/отдела образования городского или районного уровня, либо организаций; изучают нормативно-правовую и методическую документацию, совершенствуют навыки оформления отчетной и статистической документации.

Таким образом, центральной задачей профессиональной подготовки менеджера в образовании является формирование способности эффективно управлять органами и организациями образования на основе знаний в области государственного управления образованием, стратегии развития организации образования, определять необходимые для достижения целей организации ресурсы.

Литература:

1. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года №319-III «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на на 28.08.2021 г) / https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747&doc_id2=30118747#pos=3;-98&pos2=1268;-98

2. Выступление Президента РК К.-Ж.Токаева на встрече с представителями Президентского молодежного кадрового резерва 15.01.2020 / <https://www.egemen.kz/article/217753-kasym-zhomart-tokaev-nam-nudgna-komanda-upravlentsev-novoy-formatsii-v-raznykh-s>

3. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 – 2025 гг / <https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-i-nauki-respubliki-kazahstan-na-2020-2025-gody-9114129>

БІЛІМ БЕРУ МЕНЕДЖМЕНТІ: ТӘСІЛДЕРДІҢ ТАРИХЫ МЕН ТИПОЛОГИЯСЫ.

Аханов А.К., Калугина Т.М.

"№30 ЖОББМ" Қарағанды қ., Қазақстан.

anuca_777@mail.ru.

Тәсіл білім беру жүйесінен тыс басқарудың әмбебап теориясы ретінде дамиды, оны білім беруді басқаруда қолдануға болады. Классикалық менеджмент теориясы бастапқыда өндірістегі басқару тәжірибесінің ең сәтті үлгілерін сипаттайтын сала ретінде қалыптасты, кейін бұл тәжірибе басқа қызмет жүйелерінде қолданылуы мүмкін деген болжаммен теориялық түрде жалпыланды. Менеджмент мектептерінің дамуы жаппай өндіріс пен нарықтық қатынастар формаларының дамуымен, сонымен қатар нарықтың қалыптасу процесінде туындайтын басқару мәселелерімен тікелей байланысты. Өздерінің тарихи даму процесінде қалыптасқан басқарудың келесі

мектептері бөлінеді: ғылыми басқару мектебі (Ф. Тейлор, Ф. Гилберт, Г. Гант); классикалық әкімшілік мектеп (А. Файоль, Д. Муни, М. Вебер); адамдар арасындағы қарым-қатынас және мінез-құлық туралы ғылым мектептері (М.П. Фоллетт, Э. Майо, А. Маслоу); 40-60 жылдардағы мектептер (эмпирикалық басқару мектебі, технократиялық басқару теориясы, басқару ғылымының мектебі), қазіргі басқару мектептері (процесс, жүйелік және ситуациялық көзқарас).

Классикалық менеджментті ғылым деп атауға болмайды, өйткені нақты объективтілік жоқ, әмбебап зерттеу әдістемесі, тілі және т.б. Бұл басқару жүйелерінің эмпиризмiнен бастау алатын теориялық бағыт болып табылады, ол әр уақытта өндіріс сфераларын дамытудың туындайтын проблемалары жағдайында жүйелерді басқарудың барабар жолдарын табады. Классикалық менеджмент өзінің теориялық тұжырымдамаларын психология, кибернетика, өндіріс технологиясы, ақпарат теориясы және т.б. сияқты көптеген гуманитарлық және техникалық ғылымдардан алады, оларды біріктіруге және басқарудың нақты мәселелерін шешуде қолдануға тырысады, осылайша өздерінің басқару теориясын жасайды.

Бұл гуманитарлық саланың ерекшеліктерін ескеріп, жеке салалық бағыт ретінде білім берудегі менеджмент туралы әмбебап идеяларды дамыту қажет. Өткен ғасырдың 50-жылдарынан бастап менеджмент саласында ОРУ (ұйымдастыру, жетекшілік, басқару) бағыты (Г.П. Щедровицкий) деп аталатын жүйелік ойлау (СМД) әдістемесінің бағыты пайда болып, құқықты талап етуде. интеллектуалды басқарудың заманауи мектебі деп атауға болады. Батыстық нарықтық басқару мектептерінен айырмашылығы бұл бағыт жоспарлы кеңестік экономика жағдайында басқару әдістерін сынау және идеализациялау арқылы қалыптасты. ОРУ бағыты басқару эмпиризмiнен емес, теориядан, жүйелер, ойлау, белсенділік және коммуникация туралы әмбебап идеялардан туындайды. СМД бағыты посткеңестік кеңістікте мемлекеттік басқару, бұқаралық ақпарат құралдары, коммуникациялар, бизнес-консалтинг және білім беру салаларындағы мәдени саясат пен гуманитарлық технологиялар түріндегі өтпелі кезеңде ерекше өзектілікке ие болды. Қазіргі кезеңде мәдениеттегі ойлау қызметі мен мәдени саясаттың дамыған әдістерін шоғырландыру және жалпылау міндеті тұр.

Басқару саласына келетін болсақ, тәсілдің бірегейлігі оның әмбебаптығы мен жүйелілігінде. SMD тәсілі прагматизм мен ситуациялық хабардарлықты жоққа шығармайды. Керісінше, ол классикалық менеджменттің бұрыннан бар теориялық концепцияларын толықтырады, оларды жүйелейді, басқа ғылымдардан түсініктерді дұрыс енгізеді, әмбебап теориялық схемаларды әзірлейді және оларды қызметтің нақты жағдайларына «қолданады». Менеджмент тарихына жүгіну қазіргі кезде менеджментті «ізгілендіруге» қаншалықты әділ шақырулар бар екенін тағы бір рет көруге мүмкіндік береді. Бұл мәселе басқару қызметінің мақсатын жақсы түсіну, демек, оның технологияларын құру және оларды оңтайлы пайдаланудың концептуалды көзқарасын дамыту тұрғысынан да өзекті болып табылады.

Басқарудың бастапқы қайнар көздері оның барлық дамуы басқару іс-әрекетін адамға жақындату, оның экономика мен қоғамдық құрылымды ұйымдастырудағы жетекші рөлін мойындау үдерісінен басқа ештеңе емес екенін куәландырады. Өндіргіш күштердің дамуымен, қоғамның интеллектуалдық мәдениетінің жоғарылауымен және оны жақсартуға қаржылық шығындардың өсуімен экономикада проблемалар туындай бастады, оларды шешу үшін тек басқару күштері жеткіліксіз болды. Бұл басшылыққа салыстырмалы түрде тәуелсіз мәртебе беруді талап етті.

Менеджментке ғалымдардың назарын аудару оның теориялық және практикалық деңгейде дамуына ықпал етті. Тәжірибе көрсеткендей, әлеуметтік

қызметтің кез келген саласы мамандандырылған басқаруды қажет етеді. Оқу-медициналық мекемелерді басқару, қызмет көрсету басқармасы, сауда, т.б. Менеджменттің маңыздылығын актуализациялау және оған зерттеушілердің қызығушылығының артуы басқару қызметінің іргелі теориясы мен әдіснамасы қажет екенін мойындауға әкелді, ол оның жалпы технологиясын құруға және нақты салаларды жетілдіруге негіз болады. басқару. Нәтижесінде еңбек қызметінің дербес бағыты ғылыми-қолданбалы білімдер мен кәсіби тәжірибе жүйесі түрінде қалыптасып, «менеджмент» деп аталды. Халық арасында оны басқару ғылымы мен өнері ретінде анықтауға болады. Бұл көзқарастың көрнекті өкілдері Д.МакГрегор мен Ф.Ротлисбергер болды. Д.МакГрегор – адами қарым-қатынас концепциясының әдіскерлерінің бірі – «Кәсіпорындағы адам» кітабында менеджменттің екі концепциясы қарастырылған: «Х» теориясы – адамдарды жұмыс істеуге мәжбүрлеу керек, өйткені әркім жұмыс істеуді ұнатпайды, ал «теория» Y «- адамдардың еңбекке деген көзқарасын көтеру керек, өйткені материалдық ынталандыру барлық адамдар үшін шешуші емес, жоғары дәрежелі қажеттіліктер бар. Осыған байланысты басқарудың екі түрі анықталды: авторитарлық және демократиялық. Бірнеше жылдан кейін Д.МакГрегор бағыныштылардың өз менеджерлеріне деген жалпы сүйіспеншілігіне сену аңғалдық екенін және жақсы «адами қарым-қатынастар» әрең тұрақты болуы мүмкін екенін мойындауға мәжбүр болды, өйткені барлық жанжал мен келіспеушіліктерді жою мүмкін емес. кәсіпорында. Өкінішке орай, менеджер мәжбүрлеу әдістерін қолданудан аулақ бола алмайды, өз қызметін кәсіпорынның ұйымдастырушылық тәртібінің әртүрлі мәселелерімен айналысатын кеңесші рөліне дейін төмендете алмайды.

Ф.Ротлисбергер «ұйымдастырудың иерархиялық жүйесін» жүзеге асыруға қатысты менеджменттегі «классикалық» бағытты өткір сынға алған «адамгершілік қатынастар» американдық мектебінің жарқын өкілдерінің бірі. Ол өзінің «Менеджмент және жұмысшы» атты еңбегінде ұйымның бейресми құрылымының бастапқы тұжырымдамасын әрекеттердің, құндылықтардың, нормалардың, нанымдардың жиынтығы ретінде ұсынды, «ағартушылық басқарушы» гуманитарлық тұжырымдамасын айналымға енгізді, оның төрт бағытын тұжырымдады. ішкі ресми және бейресми қарым-қатынасты жақсарту (назар аудару әдістері, конфессияның құпиясы, әлеуметтік климат, кәсіпорынның әлеуметтік коды). Оның «ұйымдық мінез-құлық» сияқты құбылысты дамытуы өте қызықты, оның құрамдас бөліктері ұйым мүшелерінің іс-әрекетінің мотивациясы, олардың қарым-қатынасы, көзқарастары және т.б. Сонымен қатар, зерттеушілер мен практиктер (менеджерлер) өндірістік процестерді, еңбек операцияларын және қызметкерлердің функцияларын ұтымды етуге негізделген ғылыми көзқарас (тейлоризм) де, ұйымдық нысандар мен басқару құрылымдарын дамытуға бағытталған әкімшілік (файолизм) де ХХ ғасырдың 30-жылдарымен де шектеледі. өндірістің өсіп келе жатқан көлемін және еңбек өнімділігін, техникалық прогресті қамтамасыз ету үшін өздерінің мүмкіндіктерін сарқып тастады, өйткені олар белгілі бір адамның мүдделері мен қажеттіліктеріне бағытталмай «жекелендірілді». Олар ұйымның мақсаттарына жетудің шешуші алғышарты (өндіріс көлемінің және еңбек өнімділігінің өсуі, пайда) оның қызметкері, нақты адам, т.б деген қорытындыға келді. адам факторы. Америка Құрама Штаттарындағы көптеген ғылыми орталықтардың, институттардың және университеттердің мақсатты ұзақ мерзімді қызметі ұйымның (фирманың, компанияның, мекеменің) әрбір қызметкерін оның мүддесіне сай адам факторын белсендіру әдістерін, ұсыныстарын, механизмдерін жасай бастады. Жоғарыда айтқанымыздай, біз бұл фактордың әртүрлі аспектілерін зерттедік:

қарым-қатынастық, мінез-құлық, процесстік, ситуациялық және т.б. Осы аспектілердің барлығы, адам факторының аспектілері қазіргі американдық менеджментте «адамға бағытталған» деп аталатын жалпы көзқарасты құрайды. «және бұл кез келген деңгейдегі менеджердің басқару қызметінің орталығында адам болуын талап етеді. Бұл тәсіл жапондық және батыс еуропалық менеджментте қолданылады. Тұлғаға бағытталған көзқарасты дамытуға айтарлықтай үлес қосқан американдық зерттеушілер басқару мәселелерін Д.МакГрегор, Р.Лайкерт, МакМюри, Фидлер, Митчелл, Хаус және т.б. фирма, компания және т.б.), осындай зерттеулер өндіріс процесіндегі адамдардың мінез-құлқының психологиялық мотивтері, топтық қатынастар, топтық нормалар, конфликт және ынтымақтастық, қарым-қатынас, көшбасшылық ретінде бұл мәселенің аспектілері. Көшбасшының өкілеттік беру мүмкіндігін шектейтін осы себептерді жою және жеңу үшін басшы: өзін және оның мүмкіндіктерін байсалды түрде бағалауы керек (өзін-өзі бағалауды асыра бағаламау), оның ғылыми және практикалық құзыреттілігін арттыру, бұл демократиялық жүйені дамытуға мүмкіндік береді. тапсырылған тапсырмалардың орындалуын бақылау, қарамағындағыларға сенімді болу және тәуекелден қорықпау; бағыныстыға белгілі бір міндеттерді (өкілеттіктерді) беру кезінде оның кәсіби дайындығын, ұйымдастырушылық қабілеті мен мәдениетін ескеру; тапсырманы (ауызша немесе жазбаша) бағыныштыға түсінікті, қысқа, түсінікті және орындауға болатындай етіп беру, бұл оның мақсаттары мен міндеттерін бірлесіп талқылау, нақтылау және тұжырымдау, құралдар мен мерзімдерді келісу арқылы қамтамасыз етіледі; бағыныштыға деген сенімін, оған берілген тапсырманы ойдағыдай орындау қабілетіне вето қоюға сенімін көрсету, бұл оны белгісіздіктен, күмәндан және сыннан қорқудан арылтады; тапсырмаларды (өкілеттіктерін) берумен бірге бағыныштыға оларды табысты орындау үшін қажетті барлық ақпарат пен ресурстарды беруге; бағыныштыларға тапсырылған тапсырманы орындаудың әдістері мен нысандарын таңдау еркіндігін (құқығын) қамтамасыз етуге; бағыныштыларға да, басшыларға да өкілдік беруді ынталандыру жүйесін ойластырыңыз.

Басқарушының қол астындағыларға сенім білдіруінің басқа да құралдары, әдістері мен формалары бар. Мысалы, менеджменттің іске асырылған мақсат ретінде түсінілетін табыс идеясы мектептен тыс басқару үшін өте жемісті. Кез келген қызметкер, оның ішінде мұғалім әрқашан табысқа жетуге және оны басшы мен әріптестерінің мойындауына ұмтылады. Табыс сезімі қызметкерді шабыттандырады, оны жаңа жетістіктерге жұмылдырады. Сонымен қатар, табыс ұжымды біріктіреді, ал жеңіліс оны бөледі, онда қақтығыстар тудырады және кінәлілерді іздейді. Сонымен, педагогикалық менеджменттің маңызды міндеті табысқа жету болып табылады.

Табыстың негізгі шарттары:

оның қоғамда мойындалуы, өйткені ол ғана табыс сезімін тудырады; оның мақсатты, жоспарлы ұйымдастырылуы, өйткені табыс өзінен-өзі келе бермейді; бүкіл ұжымның күш-жігерін біріктіру, өйткені оның ыдырауы, ыдырауы, ыдырауы сәттілікке емес, жеңіліске әкеледі.

Өз кезегінде, табысқа жету үшін қажетті интеграция, көрсеткендей. Конаржевский, қамтамасыз етіңіз: көшбасшылар мен барлық мұғалімдердің ортақ мақсаттарды түсінуі.

Мектептер; олардың негізінде білім беру процесінің барлық қатысушыларының көлденең өзара әрекеттесуін қалыптастыру; мұғалімдерді де, оқушыларды да, олардың ата-аналарын да мектептің істері, мәселелері және келешегі туралы кеңінен ақпараттандыруға мүмкіндік беретін алқалы шешімдер қабылдау; консенсус қағидатын ұстану; мектеп менеджерінің біртұтас бағыттылығы, ол сонымен қатар оны тек

қызметкер, лауазымды тұлға ғана емес, ең алдымен тұлға ретінде де қызықтыруы керек; ұжым мүшелерінің кәсіби қажеттіліктері мен адами мүмкіндіктерін дамыту үшін жағдай жасау; педагогикалық ұжым – пікірлестер ұжымын қалыптастыру.

Әдебиеттер:

1. Сидельников А.Н., Букейханов А.Н., Чадов С.Д. Исторические судьбы Киргизского края и культурные его успехи // Бөкейхан Ә. Таңдамалы. — Алматы, 1995. — 477 с.
2. Букейханов А. Киргизы // Бөкейхан Ә. Таңдамалы. — Алматы, 1995. — 477 с.
3. Қыр баласы. Жауап хат // Қазақ. — 1914. — № 51. — 10-б.
4. Сеитов Э.Т. А.Н.Букейхан как историк и общественно-политический деятель: Дис. ... канд. ист. наук. — Алматы,— С. 150.
5. Букейханов А. Материалы к истории султана Кенесары Касымова // Бөкейхан Ә. Таңдамалы. — Алматы, 1995. — 477 с.
6. Бөкейханов Ә. 1916–1926 (25 июнь) // Бөкейхан Ә. Таңдамалы. — Алматы, 1995. — 477 с.
7. Бөкейхан Ә. Таңдамалы. — Алматы, 1995. — 193-б.
8. Бөкейханов Ә. Қара қыпшақ Қобыланды (сын) // Бөкейхан Ә. Таңдамалы. — Алматы, 1995. — 313-б

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ЛИЧНОСТНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПОДРОСТКОВ, ЗАНИМАЮЩИХСЯ И НЕ ЗАНИМАЮЩИХСЯ СПОРТОМ.

Ахмадиева Д.И.

студентка группы МИ11

Гизатуллина К.Х.

кандидат педагогических наук, доцент

Стерлитамакский филиал БашГУ

Г. Стерлитамак, Республика Башкортостан

g.klara23@mail.ru

Аннотация. В данной статье авторы рассматривают некоторые аспекты проблемы личностных особенностей подростков, занимающихся и не занимающихся спортом. Актуальность исследования определяется не только особенностями подросткового возраста, но и необходимостью использования личностных особенностей подростков педагогами в практической деятельности. Результаты исследования будут полезны и для спортивных тренеров.

Ключевые слова: личностные особенности, подростковый возраст, занимающиеся спортом, не занимающиеся спортом, диагностика, темперамент, агрессивность.

Подростковый период – период наиболее интенсивного личностного развития ребенка. Особенности подросткового возраста психология признает одним из самых сложных периодов развития личности. Исследованию проблемы становления личности в подростковом возрасте посвящены труды Л.И. Божович, Л.С. Выготского, Д.В. Колесова, В.А. Крутецкого, Н.Д. Левитова, Л.И. Рувинского, Д.И. Фельдштейна, Л.М. Фридмана; различные аспекты нравственного и волевого формирования личности

изучали Е.В. Бондаревская, З.И. Васильева, М.И. Шилова, Е.П. Ильин, Н.И. Малиновская, О.Н. Тютюкова.

Подростковый возраст, согласно общепринятой в настоящее время классификации Д.Б. Эльконина, имеет границы от 10-11 до 14-15 лет [2, с. 16].

Подростки, занимающиеся спортом, отличаются специфическим набором таких психологических качеств личности, как ответственность, общительность, умение находить общий язык с окружающими, спортсмену необходимо уметь работать в команде, быть ориентированным не только на индивидуальный результат, но и на результат группы. Это связано с тем, что в спорте, кроме спортивной составляющей, присутствует общественный характер взаимоотношений, который требует от участников коллективизма, взаимовыручки, самопожертвования во имя общей цели.

Нами было проведено экспериментальное исследование личностных особенностей подростков, занимающихся и не занимающихся спортом. В исследовании приняли участие 50 подростков в возрасте 12-14 лет. В группу А вошли подростки, занимающиеся спортом, а в группу Б – не занимающиеся спортом.

Мы использовали Методику экспресс-диагностики характерологических особенностей личности Т.В. Матолина. В основе методики лежат особенности типа темперамента, где главными являются два вектора:

1) экстраверсия—интроверсия характеризует основную индивидуальную направленность человека либо внутрь себя (интроверт), либо на окружающий мир и внешние события (экстраверт). Экстраверты — люди общительные, подвижные, импульсивные, эмоциональные, склонные к риску. Интроверты же, напротив, более замкнутые, спокойные, склонные к самоанализу, не очень общительные, осторожные и педантичные.

2) нейротизм — эмоциональная устойчивость характеризует показатели стабильности или нестабильности нервной системы. Люди с высокими результатами по шкале нейротизма очень болезненно реагируют на неудачи и возникающие проблемы, склонны расстраиваться по пустякам, подвержены резким переменам настроения, тревожны и крайне чувствительны ко всему, что с ними происходит. Эмоционально устойчивые люди, напротив, не склонны переживать по пустякам, легко сдерживают свои эмоции и контролируют собственное эмоциональное состояние, отлично приспосабливаются к изменившимся ситуациям [1, с. 86].

Полученные нами сводные данные по результатам экспериментального исследования приводятся в таблице 1.

Таблица 1. Сравнение характерологических особенностей личности подростков групп А и Б

Характерологические особенности	ГРУППА А		ГРУППА Б	
	Кол-во	%	Кол-во	%
Экстраверты-уравновешенные	7	28	4	16
Экстраверты-неуравновешенные	9	36	4	16
Интроверты-уравновешенные	6	24	9	36
Интроверты-	3	12	8	32

неуравновешенные				
------------------	--	--	--	--

Как видно из таблицы, в группе подростков, занимающихся спортом число экстравертов составило 16 испытуемых (64%), число интровертов составило 9 испытуемых (36%), в группе подростков, не занимающихся спортом число экстравертов составило 8 испытуемых (32%), число интровертов – 17 испытуемых (68%).

В группе подростков, занимающихся спортом, преобладают испытуемые с высоким уровнем экстраверсии, что говорит о высоком уровне общительности, активности, направленности личности вовне, чувстве коллективизма, энергичности, жизнерадостности; подросткам, которые не занимаются спортом, более свойственны проявления интроверсии, для них характерен пессимизм, направленность личности на себя, невысокая коммуникабельность, иногда робость, нерешительность, эмпатия.

По параметру «уравновешенность - нейротизм» результаты распределились следующим образом, в группе подростков, занимающихся спортом, число неуравновешенных личностей составило 12 испытуемых (48%), уравновешенность наблюдается у 13 подростков (52%), в группе подростков, не занимающихся спортом, число неуравновешенных личностей составило 13 испытуемых (52%), уравновешенность наблюдается у 12 подростков (48%).

В группе подростков, занимающихся спортом и не занимающихся спортом различия по параметру «уравновешенность - нейротизм» незначительны, и все-таки подростки, которые занимаются спортом более эмоционально уравновешены, чем те, которые не занимаются.

Далее была осуществлена диагностика агрессивности подростков в группе А и Б с использованием Опросника уровня агрессивности А. Басса - Д. Дарки. Полученные сводные данные мы приводим в таблице 2.

Таблица 2. Уровень агрессивности подростков, занимающихся и не занимающихся спортом

Уровень агрессивности	ГРУППА А		ГРУППА Б	
	Кол-во	%	Кол-во	%
Высокий	18	72	8	32
Средний	5	20	8	32
Низкий	2	8	9	36

Сравнительный анализ уровня агрессивности в количественном и качественном отношении между двумя группами, показал следующее: в группе подростков, занимающихся спортом 18 подростков (72%) продемонстрировали высокий уровень агрессивности, 5 учащихся (20%) имеют средний уровень агрессивности, низкий уровень агрессивности характерен для 2 подростков (8%). В группе подростков, не занимающихся спортом 8 подростков (32%) продемонстрировали высокий уровень агрессивности, 8 учащихся (32%) имеют средний уровень агрессивности, низкий уровень агрессивности характерен для 9 подростков (36%). Графическое представление данных отражено на рисунке 9.

Уровень агрессивности подростков, занимающихся спортом по параметру высокого уровня более чем в два раза выше уровня агрессивности подростков, не занимающихся спортом, соответственно показатели параметров среднего и низкого уровня агрессивности значительно ниже, что говорит о преобладании агрессивного поведения как качества личности подростков, занимающихся спортом.

Таким образом, в результате сравнения уровня агрессивности личности подростков, занимающихся, и не занимающихся спортом, приходим к следующему выводу: уровень агрессивности подростков, занимающихся спортом, является самым высоким, чем у тех, которые спортом не занимаются. Этот феномен можно объяснить тем, что подросткам, занимающимся спортом необходимо наличие такого качества как «спортивная злость», которая является катализатором успеха и спортивных достижений, чем дольше человек занимается спортом, тем устойчивее становится агрессивность как черта личности.

Таким образом, как видно из результатов анализа проведенной экспериментальной работы, у детей подросткового возраста, занимающихся и не занимающихся спортом, имеются психологические особенности. Эти особенности необходимо учитывать педагогам, как и тренерам по спорту, при формировании команд на соревнования, при организации работы по коррекции взаимоотношений в ученическом коллективе, а также при организации и проведении мероприятий по сплочению детского коллектива.

Литературы:

1. Гуревич, К.М. Психологическая диагностика: учеб. для студентов вузов / Гуревич К.М., Акимова М.К., Берулава Г.А. [и др.] – М. : Высш. шк. , 2008. – 290 с.
2. Эльконин, Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах./ Д.Б. Эльконин. – М.: Проспект, 2011. – 512 с.

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ Ы. АЛТЫНСАРИННІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Әбдіғұл С.Н.

№15 ЖББМ, Қарағанды қ., Қазақстан

snurlanovna@mail.ru

Ежелден бері білім қоғам дамуының негізгі қозғаушы факторы ретінде қарастырылады. Білім беру арқылы біздің балалар өз елінің мәдениетін, ұлттық салт-дәстүрлерін үйренеді, рухани мұраны сақтау идеяларына тереңдеу еніп, жалпыадамзаттық құндылықтарды игереді. Біз тек куәгер емеспіз, біз қоғамның өзгеруіне мобильді және икемді бейімделудің қатысушыларымыз және соның салдарынан біз өзімізді өзгертеміз. 21-ғасырда, Ы. Алтынсариннің идеяларының өзектілігі туралы сенімді түрде айтып отырғанымыз кездейсоқ емес.

Бүгінгі таңда мектепті жаңғырту, білім беру жүйесін жаңарту кезеңінде жаңашыл педагог Ы.Алтынсариннің тұлғасына тән жақсы қасиеттерге ие жаңа формация мұғалімдеріне деген қажеттілік туындап, мұғалімдердің жұмыс тәжірибесінде оның идеяларына деген сұраныс артып келеді. Ең бастысы - жаңашыл мұғалімнің ойы, оның оқушының жеке басын қалыптастыру мен дамытудағы, оны білім мен мәдениетке енгізудегі жетекші рөлі. Оның қатысуынсыз, шеберлігінсіз

ешқандай бағдарламалар, оқулықтар, оқу құралдары жұмыс істемейді. Ескіден жаңа өмір салтына көшудің осындай күрделі дәуірінде Ы.Алтынсарин өз жолындағы күрделі сынақтардан өте отырып, өзін, өзінің бейімділігін таба білгеніне, өзінің барлық мүмкіндіктерін жұмылдырып, халық мұғалімі мен ағартушысы атанып, айрықша жоғары табыстарға қол жеткізгеніне, замандастарының бағалауында халықаралық мойындауға ие болғанына біз таңданамыз.

Кәсіби шеберліктің маңыздылығын терең сезіне отырып, қазақтың көрнекті ағартушысы, жаңашыл педагог және мектеп ұйымдастырушысы мұғалімді тағайындау туралы өте құрметпен былай деп жазды: «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені мұғалім – мектептің жүрегі». Бүгінде елімізде «Педагог мәртебесі туралы» ҚР Заңы [1] жұмыс істейді, ол ұйымдардың қоғамдық өміріндегі педагогтің кәсіби құқықтарын кеңейтеді, ар-намысы мен абыройын қорғауға құқық береді, педагогикалық этиканы, педагогикалық қайта даярлауды, әлеуметтік кепілдіктерді, тәлімгерлікті, педагогтың міндеттерін, кәсіптік даярлық пен біліктілікті арттыруды регламенттейді.

Ыбырай Алтынсарин мектепті педагогикалық қызметке дайындалған білікті мұғалімсіз елестете алмады. Ол әрдайым оқушылардың білім сапасы мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне байланысты екенін атап өтті. Оның пікірінше, «... Оқытушы бағалағанда, олардың іске қатысы жоқ сөздеріне қарап емес, олардың егістерінің бетіне шыққан жемістеріне, яғни оқушыларына қарай бағалау керек» деп, айтқандай, оқушы жетістігін нақты бағалау мәселесі-білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі [2]. Әсіресе қашықтықтан оқыту кезінде, бұл сөздердің өзектілігі айқын көрінді. Шектеу шаралары жағдайында мұғалім екі есе жұмылдырылып, балаларға оқу материалын стандартқа сәйкес меңгеруге көмек беруде.

Оқушылардың білім нәтижелерін бағалау оқыту үдерісінің маңызды бөлігі болып табылады, оқыту үдерісін басқарудың түйінді кілті бағалауда деп те айтуға болады. Көптеген жылдар бойы оқушы жетістігі басқа оқушымен салыстырмалы түрде бағаланып келді. «Бағалау» термині «жақын отыру» латын тіліндегі мағынада-бағалаудың негізгі сипаты бір адам басқа адамның не айтып, не істегенін немесе өзін-өзі бақылау жағдайында өзінің дербес ойлауын, түсінігін немесе тәртібін мұқият бақылауы болып табылады. Өз кезегінде, білім беру сапасын жоғарылату оқушылар жетістіктерін бағалаудың нақты критерийлерін жасауды талап етеді. Бағалаудағы ерекше амал критерий арқылы бағалау болып табылады. Критериалды бағалау-бұл білім берудің мақсаты мен мазмұнына негізделген оқушының оқу-танымдық құзырлығын қалыптастыруда алдын-ала белгіленген жетістіктермен салыстыру үрдісі, яғни белгілі бір критерийлер арқылы бағалау болып табылады.

Бүгінгі таңда мұғалімнің дамуы мен жетілуі, біліктілік санатын көтеру мүмкіндігі бар. 2018 жылдан бастап педагогтер өздерінің педагогикалық шеберлігін «педагог-модератор», «педагог-сарапшы», «педагог-зерттеуші», «педагог-шебер» біліктілік санаттарымен айқындайды. Жаратылыстану-ғылыми бағыттағы пәндерді ағылшын тілінде оқыту тәжірибеміз бар. Физика, информатика, биология, химия пәндерін ағылшын тілінде жүргізеді. Бұл педагог пен білім алушылардың коммуникативтік-тілдік құзыреттілігін кеңейтуге, екінші, үшінші тілді меңгеруге мүмкіндік береді. Ыбырай Алтынсарин төрт тілді (орыс, татар, араб, парсы) меңгерген. Сонымен бірге ол өз өлкесінің тарихын, этнографиясын, фольклорын, әдебиетін, ауызша халық шығармашылығын жақсы білген.

Ы. Алтынсаринді мұғалімді даярлау мәселесі ғана емес, қазақ мектептері үшін оқулықтар жасау, бастауыш білім беру мазмұнын әзірлеу сияқты өзекті мәселелер де

толғандырды. Көрнекті педагог-ағартушы осы бағытта мақсатты түрде жұмыс істеді: оқулықтар, әліппе және мектеп грамматикасын әзірлеумен, қазақ әдеби тілі мен оның терминологиясын қалыптастырумен айналысты. «Қырғыздарды орыс тіліне оқытуға бастапқы нұсқаулық» және «Қырғыз хрестоматиясы» балаларға сауаттылықты игеруге көмектесті. Ағартушы оқытуда әр түрлі әдістерді, жаттығуларды қарапайымнан күрделіге дейін міндетті түрде қолдануға назар аударды. Баланың бейімділігі мен жетістіктерін ескере отырып, оқыту маңызды деп атап өтті. Алынған білім ресми білімге емес, оларды өмірде қолдануға ықпал етуі керек. Мұғалімдер бұл идеяны тұлғаға бағытталған және құзыреттілік тәсілдер арқылы жүзеге асырады. Ыбырай Алтынсариннің қызметі мектептің оқу-тәрбие үдерісіне этнопедагогикалық идеяларды нақты енгізу болды.

Оқулықтану-педагогикадағы ерекше бағыт. Хрестоматия туралы естелігінде Ыбырай «Бұл кітапты құрастырғанда мен, біріншіден осы біздің ана тілімізде тұңғыш рет шыққалы отырған жалғыз кітаптың орыс-қазақ мектептерінде тәрбиеленіп жүрген қазақ балаларына оқу кітабы бола алу жағын, сонымен қабат, жалпы халықтың оқуына жарайтын кітап бола алу жағын көздедім» дейді [3]. Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында біздің мұғалімдер де осы өнерді мұқият меңгеруде. Ы Алтынсариннің көзқарастары басқа қазақ ағартушыларының көзқарастарымен үндес. Адамгершілік қасиеттерге қол жеткізу құралдары ретінде қазақ ағартушылары - еңбек және ағартушылық деп атап өтті. Қазақ ағартушыларының көзқарастарын келесідей топтастыруға болады:

1. Олар еңбекті адамның өмірлік қажеттілігі, оның адамгершілік қасиеттерінің негізі ретінде қарастырады. Еңбек адамдары-қасиетті адамдар – «Адамның әулиесі» деп атады. 2. Ғылым-барлық адамгершілік мәселелерді шешудің әмбебап құралы. Тек білім арқылы ғасыр қозғалады. Жалпыадамзаттық мәдениетке жақындасу арқылы өз халқын ағарту идеясына жетуге болады. 3. «Қанағат ету» - Барлық жерде өз шегін біл. 4. Ар - ождан, ар-ұят-іс-әрекеттер мен мінез-құлықты моральдық реттеуші, адамдар алдындағы моральдық жауапкершілік. 5. Тұрақты өзін-өзі бағалау, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі тәрбиелеу. 6. Халықтар арасындағы достық идеясы - барлық адамдардың табиғи қажеттілігі ретінде: мәдениетке, тілге, басқа халықтардың ұлттық қадір-қасиетіне құрметпен қарау, жер бетінде өмір сүретін барлық халықтар арасындағы бейбітшілік, өзара түсіністік және келісім идеялары.

Ы. Алтынсарин мектеп кітапханалары мәселесіне көңіл бөлді. Қазір «Оқитын мектеп - оқитын ұлт» жобасын іске асыру жағдайында мектеп кітапханаларын жабдықтау, оқырман сауаттылығы деңгейін арттыру мәселесі өзекті болып отыр. Буккроссинг сияқты жұмыс түрі көптеген білім беру ұйымдарында берік орын алды. Құрылған «кітап айналымы» біздің білім беру жүйемізді бір үлкен кітапханаға айналдырады. Бұл жобаға біздің мектеп те қатысуда.

Сонымен, Ы.Алтынсариннің педагогикалық тәжірибесін зерттеу барысында біз келесі тұжырымдарға нұсқаулық сабақ түрінде келдік.

Бірінші сабақ. Ы.Алтынсарин бізді өзінің мұрасымен білімді және тәрбиелі болуға, оқу процесіне білім мен еңбек культін енгізуге, өз мектебіміздің және өз еліміздің патриоты болуға үйретеді.

Екінші сабақ. Жаңашыл мұғалімнің білімге деген шығармашылық көзқарасы бізге оқу-тәрбие процесінде инновацияларды, тиімді әдістемелік технологияларды үздіксіз педагогикалық іздеуді үйретеді.

Үшінші сабақ. Ы.Алтынсариннің тәжірибесінде біз оқу пәндерінде салынған тәрбиелік мүмкіндіктерді қолданудың маңыздылығына көз жеткіземіз. Бұл білім беру

пәндерінің құрылымына органикалық түрде тоқылған. Әр пән бір нәрсе береді, кейбір қасиеттерді дамытады.

Төртінші сабақ. Халық педагогы ұлттық дәстүрлерге құрметпен қарауға шақырды. Біз оларды оқушылардың адамгершілік, рухани және еңбек тәрбиесінде қолдануды маңызды деп санаймыз.

Бесінші сабақ. Ы.Алтынсарин өзінің поэтикалық жолдарда жырлаған туған өлкесінің табиғатына ұқыпты және қамқор қарым-қатынасымен ерекшеленеді. Осы қағидатты тәрбиелеудің қажеттілігіне көз жеткіземіз.

Алтыншы сабақ. Жаңашыл мұғалімнің сәтті педагогикалық іс - әрекетінің тәжірибесі заманауи мұғалімді рухтандырылған, креативті және мобильді, өзінің жеке даралығын және қазіргі мектепте сұранысқа ие болу қабілетін көрсетуге мүмкіндік береді. Қазақстандағы мектептегі білім беруді дамыту шежіресіне енген Ыбырай Алтынсариннің тұлғасы біз үшін, жаңа заман мұғалімдері үшін оның прогрессивті гуманистік мұраттарына еліктеу мен оны ұстанудың шабыттандыратын үлгісі болып табылады. Осылайша, ағартушы ғылымның, білімнің адамның практикалық өміріндегі рөлін көтерді, замандастарын оның пайдалы екендігіне, тіпті ғылымды зерттеудің өмірлік қажеттілігіне сендірді. Ы Алтынсариннің ағартушылық идеялары өз уақыты үшін де, біздің уақытымыз үшін де, тіпті ғасырлар өтсе де, өзекті және жаңашыл болып қала береді.

Әдебиеттер:

1. <https://zkoipk.kz/kz/2015smart1/1510-conf.html>
2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1900000293>
3. <https://strategy2050.kz/news/lt-stazy-ybyray-altynsarin/>
4. Ситдыков, А.С. Педагогические идеи и просветительская деятельность И. Алтынсарина - Алма-Ата: Мектеп, 1968 г. 5.
5. Джумагулов, К. Т. Ибрай Алтынсарин и развитие культуры казахского народа. - Алма-Ата. - 1984 г.

ЖАҒАНДАНУ КЕЗІНДЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ 12 ЖЫЛДЫҚ БІЛІМ БЕРУГЕ КӨШУ МҮМКІНДІКТЕРІ ЖӘНЕ МӘСЕЛелЕРІ.

Әуезов Қ.Ж.

Қабден Шыңғысов атындағы №5 жалпы білім беретін мектебі. Жезқазған қаласы. Қазақстан.

kabdol.uezov.78@mail.ru

«Халықтың кемеліне келіп өркендеп өсуі үшін
ең алдымен азаттық пен білім керек!».

Ш.Ш.Уәлиханов

Бүгінгі күні қазақ елінде білім берудің ұлттық үлгісін қалыптастыру ең негізгі мәселе. Ұлтымыздың рухани жарық жұлдызы Мағжан Жұмабаевтың “Қазақтың тағдыры да, келешек ел болуы да мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, берік, жанымызға қабысатын, үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады” деген даналық өсиетінде үлкен мән-мағына, терең ой жатыр. Ұлттық тәрбие бере отырып, жаһандық сапалы білім беретін бастау бұлақ, алтын тамыр – мектеп. Ал, мектептің тірегі – ұстаз. Осы тұста ХХ ғасыр

басындағы қазақ зиялыларының “Мұғалімдік міндетті дұрыс атқару үшін, мұғалімнің, ең алдымен өзі білімді болуы керек” (Т. Жүргенов), “Өзгелерді оқыту үшін, ең алдымен өзі оқуы керек, сондықтан, мұғалімдердің шеберлігін шыңдауға жағдай жасауымыз қажет” (С. Аспандияров) деген ойлары [1.] әдебиет сыншысы В.Г.Белинскийдің “Ұстаздың қолында адам өмірінің келешектегі тұтас тағдыры тұр” деген пікірімен астасып жатқаны анық. Ұстаз – болашақтың тұтқасы жас ұрпақты тәрбиелеу және терең де жан-жақты білім беру ісіндегі қоғамның жұрт сенген өкілі. Ол өзінің мәдени, психологиялық және адами келбетімен, шығармашылық қабілетімен білім беру жүйесінің әлемдік білім кеңестігіне енуіне қамтамасыз етуші шешуші тұлға.

Қоғамның қазіргі геосаяси, экономикалық және әлеуметтік жағдайы, әлемдік білім кеңестігіне енуі еліміздің жалпы орта білім жүйесін жаңғыртуды, білім берудің мазмұны мен құрылымын қайта қарауды талап етеді. Бұл ретте заманға тез бейімделуге мүмкіндік беретін түбегейлі өзгерістер енгізу, ұстаздардың шығармашылығын шыңдау, интеллектуалдық, коммуникативтік, өзін-өзі үздіксіз дамыту басты мақсат болуы керек. Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президентінің «Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам» бағдарламасында ЭЫДҰ елдері стандарттарының негізінде адам капиталының сапасын көтеру, 12 жылдық білім беруді кезең-кезеңімен енгізу, функциялық сауаттылықты дамыту үшін мектептегі оқыту стандарттарын жаңарту міндеттері айқындалған болатын. Баршаға мәлім, біздің еліміз сонау 1997 жылы дүниежүзілік білім кеңестігіне кіру туралы Лиссабон конвенциясына, 12 жылдық білім беру жүйесін ұстанатын 136 ел кірген Еуропалық кеңес декларациясына қол қойды. Одан басқа Балалар құқығы декларациясы, Болон декларациясы, Адамның мәдени, экономикалық, әлеуметтік құқықтары халықаралық декларациясы сынды әлемдік деңгейдегі келісімдерге қол қойылған.

Қазақстанның 2007-2024 жылдары қамтыған тұрақты дамуға көшу тұжырымдамасында айтылғандай, еліміздің “Білім және ғылым жүйесі адам ресурстарын даярлау сапасын арттыру және жеке адам мен қоғам қажеттіліктерін қанағаттандыру” үшін [2.] қоғамда педагог-ұстаздардың ең алдымен мәртебесін айқындап, содан кейін ғана біліктілігін арттыруға деген пікірді толық өзгерту қажет. Мемлекет басшысы Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстандағы білім беру жүйесінің алдында тұрған негізгі мәселелерге тоқталып, басты міндет ретінде “Еліміздегі білім берудің ұлттық үлгісін әлемдік стандарттарға сәйкестендіре отырып, білім сапасын арттыру” деп атап көрсеткені белгілі. [3.]

Бұдан рухани ұлттық қажеттілікке жараған білім ғана – ең мықты білім, ұлттың рухани нәрімен сусындаған ұрпақ қана болашақты гүлдендіріп, тәуелсіз елді нығайта алатынын ұғамыз. Жалпы 12 жылдық жүйеде оқушының жүктемесін азайту көзделген. Бес күндік оқуға негізделген, оқу жүктемесі мейлінше төмендетілген оқу жоспары болады. Қазіргі таңда осы міндеттерге негізделі отырып, 12 жылдық білім беруге көшуде ең алдымен сондай биік мақсаттарды көздейтін білім стандарттары жасалуда. Әрбір білім саласы бойынша білім мазмұны үш деңгейде бірізділік пен сабақтастықты сақтайтын, ғылымның жаңадан ашылған жаңалықтарын қамтитын, ұлттық құндылықтарымыздың негізінде тәрбие беретін, өмір сүруге үйрететін, БҰҰ бекіткен тұрақты даму позицияларын қамтитын, өркениетке ұмтылуды көздейтін, халықаралық талаптарға сәйкес келетін тың бағдарламалар әзірлену үстінде. [4.] Негізі, 12 жылдық білімде академиялық білімге баса назар аударылады, бұл біз үшін тиімді. Себебі, біз әрқашан нақты ғылымдарда мықты болдық. Сонымен қатар, стандартта құзыреттілік тәсілі сақталған, ол балаларды алған білімдерін нақты өмірде қолдануға үйретуден

тұрады. Мұғалімге бағыттаушы рөл тағайындалады, ол баланы өз бетінше білім алуға үйретеді. Бүгінгі таңда бұл тәсіл жаңа болып ұсынылғанмен, алдыңғы буын мұғалімдері бұл ұмытылған ескіге оралу екенін түсінеді деп ойлаймын. Стандарттағы жаңа нәрсе-интеграцияланған элементтер. Яғни бұл пәндерге қатысты. Тілдерді үйренуге келетін болсақ, бастауыш сыныптарда көптілділік принципі барлық жалпы білім беру пәндерін зерттеуді қамтамасыз ету үшін ұсынылады. [5.] Бұл біздің білім кеңістігімізде (Білім-инновация лицейі бұрынғы қазақ-түрік лицейі) бар тәжірбие. Алайда бағдарламаларының жобаларында жаратылыстану пәндері бойынша тақырыптардың бір бөлігі дәйексіз беріледі. Мысалы, заттың қасиеттері заттың құрылымына қарағанда ертерек зерттеледі. Төртінші сыныптағы информатикада балаларға күрделі Excel бағдарламаларын, мәліметтер базасын және фотошопты үйрену ұсынылады. Міне мұндай мәселелер ескеріледі деп үміттену керек.

Дегенменде, ең алдымен тәрбиеге баса назар аударылуы өте қажет. Дамыған елдерде білім беруде ең алдымен өздерінің ұлттық құндылықтарын негізге алады. Мысалы, Жапонияда жапон қоғамының нағыз мүшесін дайындау үшін бастауыш сыныптан бастап конфуцийлік мәдениетке негізделген дәстүрлі тәрбие жұмыстары жүргізіледі.

Баланың бойына адамгершілік қасиеттерін сіңіру үшін ұлттық тәрбие мектебін қалыптастыру қажет. Ұлттық тәрбие дегеніміз – бұл ана тілін білу, үлкенді сыйлау, кішіге қамқор болу, ағайын-туыстық қарым-қатынасты құрметтеу, жан-жануарларға жанашырлықпен қарау. Осылайша тәрбие мен білімді ұштастыра отырып, жүрегі елге, жерге деген сүйіспеншілікке толы, тілімізді қастерлей білетін, табиғатқа жанашыр, еліміздің дамуына үлес қоса алатын, жан-жақты білімді, қабілетті тұлға тәрбиелеп шығаратын боламыз. Білім берудің жаңа форматына көшудің нәтижесінде елімізде ұлттық модельдегі қазақстандық мектеп қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. Б. Қиясова. XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының педагог мамандарды даярлау туралы ой-пікірлері. Қазақстан мектебі. 2006 ж. №4,12-13 б.б.
2. Қазақстан Республикасының 2007-2024 жылдарға арналған орнықты дамуға көшу тұжырымдамасы. А. 2007 ж.17-19 б.б.
3. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. 27.01 2012г. 7-9 стр.
4. «Концепции 12 - летнего среднего общего образования в Республике Казахстан». – Астана, 2005. –11 стр.
5. Проблемы совершенствования структуры и содержания 12-летнего образования в Республики Казахстан. Сборник научно методических статей. Астана:, 2002.36 стр.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЗМА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Беликова А.А.

студентка группы ЗМППО-31

Резяпова Р.А.

кандидат психологических наук, доцент

Стерлитамакский филиал ФГБОУ ВО «Башкирский государственный
университет»,
г. Стерлитамак, Россия

Аннотация. В данной статье автор рассматривает проблемы, касающиеся организации психолого-педагогического сопровождения развития патриотизма младших школьников.

Ключевые слова: патриотизм, младшие школьники, психолого-педагогическое сопровождение.

Современный российский социум испытывает потребность в личности гражданина, которому свойственно стремление к добру, духовности, сопричастности за будущее своей страны, любви к родине, Отечеству, заботе природы, гражданской ответственности, заботе о родственниках. Иногда патриотизм переходит в состояние национализма, происходит утрата истинного значения и осознания патриотизма. В таких условиях значимым становится образование новой системы патриотического воспитания, создание новой задачи и увеличение результативности его формы и методов.

В школе важную роль играет вопрос развития у детей младшего школьного возраста как чувств уважения к другому народу, так и чувств привязанности к своей Родине. Патриотизм есть проявление нравственного и политического принципа, социального чувства, содержание которого включает в себя наличие любви младших школьников к своему отечеству и уровень готовности подчинить его интересам собственным индивидуальным интересам [1, с. 68].

Патриотизм подразумевает собой присутствие гордости младших школьников достижением и культурой своей страны, потребность сохранить ее характерные признаки и культурную особенность, и отождествление себя с остальными представителями нации, умение подчинять собственные интересы интересам своей страны, наличие стремления отстаивать интересы Родины и народа. Патриотизм представляет собой не только важную задачу воспитания, но и могучее педагогическое средство.

Исторические источники патриотизма – множеством веков и тысячелетий закрепленные процессы существования обособленных стран, которые формировали чувство привязанности к своим землям, языковой культуре, обычаям. Образование нации и национального государства обуславливает становление патриотизма как важной части социального сознания, которое отражает общенациональный момент в его совершенствовании. К патриотизму относится наличие любви к Родине, преданности своей стране, стремления защищать интересы и сознание готовности отстаивать их, даже если для этого требуется самопожертвование.

Быков А. К. относит патриотизм к нравственному качеству, интерпретируя любовь к Отечеству как совокупность готовности защищать, неразрывной связи интернационализма, непринятия любых проявлений национализма, предрасположенности к культуре народа, компетентности национальной традиции,

национального достоинства, гордости и чести, что находят отражение в гражданственности [2, с. 21].

Поступки и деятельность человека отражают проявление патриотизма. Патриотическое чувство, возникая из привязанности к своей стране и проходя целые этапы по направлению к собственной зрелости, поднимается до общего государственного самосознания патриотизма, до осознанного проявления любви к своему Отечеству. Патриотическое воспитание, представляя собой составную часть общего процесса воспитания, становится систематической и целенаправленной деятельностью государственного органа и общественной организации по развитию у подрастающего поколения повышенного уровня сознания патриотизма, чувств быть верным собственному Отечеству, подготовленности к осуществлению гражданских обязанностей и конституционного долга с целью защиты интереса страны.

Процесс патриотического воспитания характеризуется формированием у младшего школьника общественно значимой ориентации, полноценных сочетаний собственных и социальных интересов, преодоления несвойственных социуму явлений и процессов, которые разрушают его устоявшиеся стереотипы и потенциалы созидания. Условия для национального восстановления России как величайшей державы создаются направленностью технологии патриотического воспитания.

Формирование патриотизма в воспитательной системе работы в школе предполагает знание его сущности и содержания, а также тех внутренних психолого-педагогических компонентов, в своих совокупностях выступающие в качестве носителей качества.

Подробнее рассмотрим психолого-педагогическое сопровождение по развитию каждого из компонентов патриотизма.

Потребностно-мотивационный компонент патриотизма, как правило, формируется в совокупности коррекционно-развивающего занятия, а также в ходе разнообразной формы работы методом создания такой ситуации, в которой бы младшие школьники испытывали переживание чувств любви и гордость за свою страну, восхваляли героическую историю, мужество и храбрость героев, ее выдающаяся роль в совершенствовании цивилизации мира.

Когнитивно-интеллектуальный компонент патриотизма относится к углубленному осмыслению сущности патриотизма и путей его проявлений в разных видах деятельности младшего школьника. В данном отношении обширно применяется диапазон возможностей развивающих занятий.

Эмоционально-чувственный компонент патриотизма включает в себя формирование у младших школьников патриотического взгляда и убеждения. Наличие устойчивости и зрелости морального самосознания в вопросах патриотизма проявляется, если база знаний детей приобретает специфический характер взгляда и убеждения и выступает, как мотив и установка модели поведения [3, с. 57].

К основным направлениям психолого-педагогического сопровождения развития патриотизма у младших школьников относятся следующие:

– Духовно-нравственное. Целью этого направления является понимание школьниками в ходе патриотического воспитания высшей ценности, идеала и ориентира, социально значимого процесса и явления жизни и действительности, умение управлять ими в качестве определяющего принципа, позиции в практической деятельности.

– Историко-краеведческое. Это направление включает комплекс развивающих психологических занятий по воспитанию патриотизма, направленные на

познавательную деятельность исторического корня, понимание уникальности Отечества, его жизненной судьбы, неразрывной связи с ней, появление гордости за причастность к истории предков и соотечественников наших дней и ответственности за происходящие события в социуме.

– Гражданско-патриотическое воспитание. Посредством системы развивающих занятий данное направление влияет на совершенствование культуры права и соблюдение законов, умений оценки политического и правового события и процесса в социуме и в стране, позиции гражданина, систематической подготовленности служить собственному народу и выполнять конституционный долг.

– Социально-патриотическое. В данном направлении происходит активизация духовной, нравственной, культурной, исторической преемственности поколения, развитие активности и позиции в жизни, демонстрация чувства вежливости и сопереживания, проявление внимания к людям геронтологического возраста.

– Героико-патриотическое. Данное направление является составной частью воспитания патриотизма, которая ориентирована на пропаганды храбрых профессий, а также важных исторических и героических дат нашей страны, воспитание гордости к героическому деянию предков и их традиции.

– Спортивно-патриотическое ориентировано на совершенствование морально-волевого качества, сил, выносливости, ловкости, стойкости, дисциплины в ходе занятия спортом и физической культурой, накопление опыта служить своей Родине и высокого уровня готовности ее защищать [4, с. 31].

Младший школьный возраст по своей психологической характеристике является наиболее благоприятным для начальной работы по патриотическому воспитанию, потому что дети отвечают доверительным отношением к взрослому, они характеризуются подражательностью, внушаемостью, эмоциональной отзывчивостью, искренностью чувства, верой в наличие безусловности и необходимости выполнения нравственной нормы. Полученное знание, пережитая глубокая эмоция и яркое впечатление ребенка запоминаются на весь период жизни.

У младших школьников развиваются способности к наблюдениям, анализу происходящих событий и явлений, установлению причин и следствий, к сравнению и дифференциации поведения, обобщению и выполнению соответствующих выводов, выражению собственного отношения происходящего, что становится психологическими основами реализаций воспитания патриотизма детей в начальной школе.

Процесс проявления патриотических чувств и его характер воспитания на всех этапах характеризуется своими особенностями. Множество нравственных качеств детей закладывается в школьный период – детский и юношеский. Наличие любви к своей стране, стремление визуально охватывать родные края, город, улицу благоустроенными и процветающими, желание осуществлять большое количество добрых дел – каждое чувство в значительной степени зависит от времени и устойчивости проявления в личности. Достаточно значительным в исследуемом вопросе становится то, что к патриотическому воспитанию следует приступать на этапе более раннего возраста.

Поведенческие и волевые компоненты патриотизма являются процессом формирования у школьников способностей к волевому проявлению в сфере патриотизма и культуры межнационального отношения. Основное средство для реализации важнейшей и сложнейшей задачи представляет собой включение младших

школьников в различные виды практической деятельности и развитие у детей навыка и привычки, опыта патриотического поведения.

Младшим школьникам свойственны высокая восприимчивость, любознательность, отзывчивость, легкая открытость на проявление инициатив, искреннее сочувствие и сопереживание. На этом этапе формируются духовно-нравственная основа ребенка, чувства, эмоции, мышление, механизмы адаптации в социуме, появляется осознание своего места среди окружающего мира, личностная актуализация в социуме. Указанный жизненный период человека становится конструктивным для эмоционального и психологического влияния на человека, потому что его образ восприятия оптимально силен и ярок. Это предоставляет возможность сохранять его в памяти продолжительно, а порой и на весь жизненный путь, что является актуальным в патриотическом воспитании.

Теоретическое обоснование проблемы исследования обусловило необходимость экспериментального исследования. Экспериментальное исследование проводилось на базе МАОУ «СОШ № 7» города Стерлитамак. Для диагностики уровня развития патриотизма младших школьников использовалась методика «Патриотическая воспитанность» Т.М. Масловой. Результаты исследования показали, что 60 % испытуемых имеют средний уровень развития патриотизма, 30 % младших школьников характеризуются низким уровнем развития патриотизма, 10 % испытуемых имеют высокий уровень развития патриотизма. Полученные результаты связаны с возрастными особенностями испытуемых. В этом возрасте дети имеют мало опыта, необходимого для целенаправленного осмысления патриотических чувств. В связи с этим возникла потребность психолого-педагогического сопровождения развития патриотизма младших школьников.

Патриотическое воспитание детей младшего школьного возраста одно из основных направлений реализации психолого-педагогического сопровождения, основная цель которой – позитивная социализация детей, их приобщение к социокультурным нормам, традициям семьи, общества и государства [5, с. 30].

В рамках психолого-педагогического сопровождения развития патриотизма ведется работа с участниками образовательных отношений: работа с детьми; работа с родителями; работа с педагогами.

Работа с детьми включает: индивидуальные и подгрупповые беседы; оценку эмоционального настроения группы с последующей коррекцией плана работы; формирование навыков культуры общения; индивидуальную работу.

В школе осуществляется тесное сотрудничество с родителями, отношения с которыми строятся по принципу доверительного партнерства, моральной поддержки и взаимопомощи. Мы опираемся на родителей не только как на помощников детского учреждения, а как на равноправных участников формирования детской личности. Положительно зарекомендовали себя «Дни открытых дверей», Родительские клубы и собрания, круглые столы, занятия-тренинги, психологические гостиные, спортивные и фольклорные праздники с участием родителей.

Следовательно, социально-психологическое консультирование родителей может осуществляться как в групповой, так и в индивидуальной формах. Встреча школьного педагога-психолога с родителями младших школьников происходит по инициативе семьи или по инициативе педагогов, администрации или психолога школы. Проводятся консультации с педагогами по темам: «Алгоритм работы с несовершеннолетним и семьей, находящимися в социально опасном положении», «Психологический климат в коллективе», «Как управлять эмоциональным состоянием», «Предупреждение

эмоциональных и поведенческих проблем в дошкольном возрасте», «Толерантность – важное условие эффективного взаимодействия с родителями», «Формирование толерантности у детей младшего школьного возраста».

Таким образом, психолого-педагогическое сопровождение играет большую роль в развитии патриотизма младших школьников и является незаменимым компонентом в деятельности школьного педагога-психолога.

Литературы:

1. Аверина Н. Г. О патриотическом воспитании младших школьников // Вопросы психологии. – 2011. – № 11. – С. 68 – 71.
2. Быков А. К. Сопровождение в патриотическом развитии младших школьников // Психология. – 2012. – № 7. – С. 21 – 24.
3. Максакова В. И. Психолого-педагогическое сопровождение младших школьников: пособие для студентов ВУЗов. – М. : Просвещение, 2014. – 254 с.
4. Маслова Т. М. Патриотическое воспитание младших школьников. – М. : МГПУ, 2007. – 354 с.
5. Шемшурина А. И. Патриотическое воспитание младших школьников. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2013. – 110 с.

THE HISTORICAL SIGNIFICANCE OF THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF IBRAI ALTYSNARIN AND EFFECTIVE PRACTICES OF NATIONAL EDUCATION

Берикбаева З.М.

КГУ ОСШ №73, г. Караганда, Казахстан

Monika_0607@mail.ru

Today, there is a lot of talk in pedagogy about innovation, a new field of scientific knowledge that is intensively developing in the world, opening up new opportunities for understanding historical and pedagogical experience. But the new does not sprout from "nothing". There are some enduring values, ideas that are passed on like a baton from generation to generation. The forms and methods of implementing these ideas may change, but it remains an immutable truth:

- The struggle for pedagogy that elevates human dignity;
- The struggle for the attainment of pedagogical and human happiness and the development of humanistic principles in pedagogy;
- Continuous struggle for a person and his capabilities;
- The struggle for the affirmation and development of the essence present in every child.

These are problems that make up the essence of I.Altynsarin's pedagogical heritage, but these are also the problems that modern pedagogy solves. In his speech of January 30, 2008, President of the Republic of Kazakhstan N.A.Nazarbayev at a meeting with the fellows of the Bolashak program expressed the following:

"The spiritual education of young people can be noted as the third moment of the implementation of the Intellectual Nation 2020 project.

It is necessary to take into account the leveling effect of the globalization process, to which we must oppose the strengthening of national and cultural values and morals of our younger generation.

Knowledge or professional skills cannot be a creative force if they are not based on national priorities, moral values, and concepts of public duty, social solidarity and generational continuity.

Our younger generation should definitely learn the truth as old as the world – only those who benefit people and their country achieve real success in life.

The history and culture of Kazakhstan are life-giving sources from which our youth can draw powerful creative energy".

Morality is one of the most difficult and interesting problems. The Kazakh people in the conditions of domination needed to solve this problem.

We educate the younger generation in the following main areas of education:

- * Spiritual and moral - a person's awareness of higher values, ideals, the ability to be guided by them; the formation of highly moral, professional and ethical norms of behavior;

- * Patriotic - education of love and devotion to one's Fatherland, pride in belonging to a great nation, veneration of national shrines;

- * Civic - education of legal and political culture, high morality and general culture, a clear civic position, education of respect for the cultural and historical heritage of Kazakhstan.

A striking example of this is the pedagogical feat of I. Altynsarin, who developed the basics of family and school education. Without courtship, he said, trees grow crooked, and children, like a young tree, require daily care. Only constant care and proper upbringing form the best moral qualities in a child. The idea put forward by I. Altynsarin about the role of labor in human life has found full realization only in our days.

I. Altynsarin, as well as Ch. Valikhanov linked the progressive development of the Kazakh people with the introduction of enlightenment, through which he sought to awaken national consciousness. He was convinced that enlightenment is the consolidating force of the people in the fight against autocracy, lawlessness and arbitrariness. The correspondence of I. Altynsarin with Russian intellectuals as a living witness of the epoch recreates the historical, socio-economic picture of the past of the Kazakh people and the corresponding humiliating policy of the tsarist autocracy towards "foreigners". Such deliberate neglect was offensive to I. Altynsarin as a citizen, and perhaps that is why he tried in every possible way to reveal the true, humane essence of the people. The merit of I. Altynsarin is that he defended the interests of his compatriots, sounded the alarm about their physical extermination and moral humiliation, called on high-ranking officials to come to their senses: "... if they conduct business so clumsily, then I predict that the Kyrgyz - this promising, good people - will quickly go to ruin, so that nothing can be corrected after that. Reading and hearing such wild projects, they just give up". In his poetic work, Y. Altynsarin first promoted the importance of public education, appealed to young people to acquire knowledge. The need for education in the time of Altynsarin had to be proved. It was difficult not only to open a school, but also to recruit students. Altynsarin writes poems addressed to children, in which he encourages them to study. The most famous of them is "Let's learn, children!" It talks about the benefits of science and knowledge in human life.

For centuries, the nomad believed that all his wealth was cattle. However, much stronger is another, true wealth — knowledge. This is what Altynsarin is trying to convince the youth. Only knowledge can make a person omnipotent, happy.

In the poem "Builds wondrous palaces ..." the poet also inspires readers with the idea of the need to fight for knowledge that would bring Kazakhs into the ranks of civilized nations.

As a teacher-educator I. Altynsarin paid great attention to the importance and role of the school, as well as the social and moral mission of the teacher in the realization of the goals

of the educational and educational processes. He believed that "... schools are the main springs of Kyrgyz education... there is hope in them, and especially in them; the future of the Kyrgyz people is in them". The educator attached great importance to the moral education of students, interpersonal relationships.

I. Altynsarin is an outstanding educator of the Kazakh people, the founder of the system of primary vocational education in Kazakhstan, on whose initiative not only the first schools were opened, but also two-grade schools and craft departments at them.

I. Altynsarin introduced many things into the system of vocational training, teaching methods that are used in a number of professions today. These are subject matter, operational and operational-complex training systems.

The influence of Ibrai Altynsarin on modern Kazakhstan occurs today through culture and the artistic word, through the establishment of intercultural dialogue in its various formats. The fact that modern Kazakhstan is actively implementing the state program "Cultural Heritage" also gives special relevance to the topic of this study. In it, one of the worthy places is given to the work of Ibrai Altynsarin.

Innovative socio-educational and humanistic ideas of I. Altynsarin, A. Kunanbayev, who are convinced that education will become the consolidating force of the people in the fight against autocracy, lawlessness and arbitrariness. Only an enlightened mind looking to the future can guarantee the freedom and happiness of an individual and the people as a whole.

Ethical issues occupy a significant place in the works of I. Altynsarin. In them, the thought about the fate of a person, about his ideals, about the ways of educating a highly moral person runs like a red thread. Contemporaries have already noted that in the works of I. Altynsarin they see "a strong conductor of pure truths of universal morality, of course, and through this his merit exceeds all praise." I. Altynsarin attributed literature to the most important means of moral education. He believed that literature should be closely connected with life, reflect its good and bad sides, awaken people's consciousness and indicate ways and forms of moral self-improvement. This remarkable requirement for literature is fully observed in the "Kyrgyz Anthology" of the author himself. His "Textbook" played the role of a guide "to more scientific and serious manuals that give real knowledge and useful information."

Highly appreciating oral folk art, I. Altynsarin used positive Kazakh customs, proverbs and sayings containing centuries-old wisdom in the upbringing of the younger generation.

I. Altynsarin could not help but think about the meaning of his life and the life of his people. Defining the meaning of his life, he seeks "knowledge", sets a goal to do "good to his compatriots", devotes his whole life to the cause of educating the people, and seeks to "influence their morality".

Thus, life is short, therefore, according to Altynsarin, it is necessary to strive, before it is too late, to fill it with good deeds. Even in difficult conditions of trial and poverty, one should not be discouraged, do dirty deeds. He advises the poor:

If you are poor, do not be friends with theft,
Let the honest truth into your dilapidated house,
Let your enemies promise you death for this –
Earn your daily bread by hard work.

The theme of labor occupies a central place in the works of I. Altynsarin. Altynsarin sees the true meaning of human happiness in honest work: "Happy is the one who can tell himself that I live by my personal work." The main means of moral education is work, and the example of parents - says Ibrai Altynsarin. "Fostering diligence in children is the main means of combating parasitism and laziness". In fact, a deep understanding of the role of labor in

human life, the perception in it of a healer of the human soul from vices, laziness, idleness, an opinion about labor as a natural human need is a characteristic feature of I. Altynsarin's stories. According to I. Altynsarin, the joy of life is in work, and only through work a person achieve his desired goal.

I. Altynsarin's close attention was also occupied by the problem of happiness, the clarification of its meaning. In the stories "Moderation", "Happy man", he considers happy the one who "has a quiet and calm soul", there are no "upsets", dissatisfaction with his condition." A person's happiness is not limited to personal well-being. It covers almost all spheres of a person's life, especially his attitude to the people around him. No one can be happy who thinks only about himself, cares about his personal well-being, "to the detriment of a great public cause". Thus, caring for a person, for his needs, caring for the Motherland and its prosperity is an essential feature of I. Altynsarin's moral reasoning. According to I. Altynsarin, quarrels, enmity, envy, wealth, etc. - this is the root of evil, which should be eliminated. The people respect the generous. I. Altynsarin puts forward generosity as one of the valuable moral qualities of a person. In the story "Thrift and avarice", I. Altynsarin refers to the generosity of the ancient Kazakh custom "zhlu", the essence of which is that people sincerely and irrevocably help their injured tribesmen.

Taking care of public goods, multiplying the wealth and strengthening the power of his Homeland, promoting its economic and cultural development - these are the main tasks of a patriot citizen, the fulfillment of which, according to I. Altynsarin, is the meaning of his life. A patriot is not destined for a calm and carefree life, his soul will not calm down until he makes a certain "contribution" to the common benefit of the Motherland, until he sees the fruits of his activities. The Kazakh thinker's dream is to introduce his people to the universal culture, to see his homeland as a mighty, cultural one.

In the matter of teaching and upbringing, I. Altynsarin was guided by the ideas of great Russian teachers. I. Altynsarin sought to instill in students the "habits" of a reasonable life, good deeds and deeds. In the education of what qualities does Ibrai Altynsarin see the content of moral education? These are patriotism, humanism, honesty, modesty, justice, responsibility.

Civic education, the formation of citizenship is one of the conditions for personal development. The main elements of citizenship include moral culture, a harmonious combination of patriotic, national and international feelings. In order to successfully address issues related to the education of citizenship among young people, an integrated approach to work is needed.

The significance of Ibrai Altynsarin's creativity in the history of Kazakh literature is enormous. A prominent educator and teacher, poet and translator, creator of the first samples of Kazakh realistic prose, Altynsarin was one of those who introduced the Kazakh steppe to the world of high cultural values.

The ethics of Altynsarin is the ethics of the people, and it is of a practical nature. Altynsarin's legacy is useful for modernity with certain adjustments for the time being. His ethical reasoning does not reveal the fundamental foundations of morality, they are characterized by limitations. However, as a historical material necessary for the formation of a new person, I. Altynsarin's ethical views will undoubtedly enrich our ideas about morality. Thus, according to Ibrai Altynsarin, the basis of morality is education and upbringing: "Only constant care and moral education forms the best moral qualities in a child", "a well-mannered child subsequently remains a respectable person". One of the main tasks today is to educate a generation that knows the traditions of its native culture well, loves the history of its people - a generation that can be trusted with the future of the country.

Since gaining independence, Kazakhstan has strengthened its economy and is recognized in the world. An active and purposeful young generation is growing in the country, fluent in several languages, who have mastered modern information technologies. But where is the guarantee that these will not be technocrats alien to the aspirations of the people, who do not know their native history, their roots, who do not realize themselves as heirs and successors of the great steppe culture? The younger generation, who have not assimilated the spiritual values of their people, the lessons of their native history, can drown in the wave of globalization and go along with various dogmatic trends.

"This means that it is our duty to educate young Kazakhstanis in the spirit of patriotism and love for their native people," the President said. It is also our duty to teach the younger generation a responsible attitude to the history of our country, our statehood, responsibility for the present and future of Kazakhstan. This is the only way we will raise patriots.

ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ
ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ
НА УРОКАХ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Ботаева Ж.С., ОШ №15, г. Караганда, Казахстан

janna_aisha@mail.ru

В настоящее время актуальной проблемой в работе с детьми с ограниченными возможностями развития является инклюзивное образование. Инклюзивное образование позволяет ребенку реализовать свои права. Как объяснить дошкольнику, играющему с детьми своего возраста на улице, что он идет не в ближайшую школу, а в школу с особыми условиями. Сама система инклюзивного образования является эффективным механизмом развития инклюзивного общества. Развивая систему инклюзивного образования, мы открываем путь к развитию инклюзивного общества, то есть общества для каждого человека. Инклюзивное образование позволяет детям с ограниченными возможностями в полной мере участвовать в жизни детского сада, школы, института, дошкольного и школьного возраста. Нынешнее молодое поколение-наше будущее. В этом молодом поколении есть как обычные дети, так и дети с ограниченными возможностями в развитии.

Инклюзивное обучение-развитие общеобразовательного процесса, обеспечивающего получение образования детьми с особыми потребностями, учитывающее потребности всех детей. Удовлетворяет потребности детей в учебном процессе, стремится выработать новое направление обучения и преподавания. Можно с уверенностью сказать, что если изменения, внесенные в инклюзивное обучение и преподавание, будут эффективными, то изменится и положение детей с особыми потребностями. Таким образом, инклюзивное обучение определяет равные права учащихся и дает возможность участвовать в деятельности коллектива, развивать необходимые способности к общению с людьми. Такая форма обучения не вытесняет, а вновь сближает традиционно сложившиеся и развивающиеся формы в системе специального образования. Инклюзивное направление способствует достижению успеха в обучении детей с ограниченными возможностями здоровья, создает возможность лучшей жизни. Внедряя это направление в систему образования, мы можем воспитать учащихся на нравственности, доброте, благотворительности.

Инклюзивное образование (от английского «include» - охват) - образовательный процесс, адаптированный к различным потребностям всех детей, означающий доступность образования для всех. В этой форме обучения даются знания независимо от пола, происхождения, возможностей. Программа «инклюзивное обучение» вступила в силу с согласия ООН 13 декабря 2006 года.

Цель инклюзивного обучения-реализация психолого-медико-педагогической поддержки детей с ограниченными возможностями здоровья и создание возможности стать равноправной личностью посредством реализации инклюзивного образования.

Это означает изменение системы и принятие ребенка на уровне всей школы. То есть, при таком подходе система обучения адаптируется к ребенку, а не к системе.

Уроки английского языка в современной школе претерпевают изменения. В обычные классы приходят дети с ограниченными возможностями. Структура и построение урока на таких занятиях постоянно меняются в зависимости от настроения и психологического состояния ребенка на уроке. Много зависит от его поведения. Иногда приходится менять задания или повторять их несколько раз, чтобы ребенок полностью усвоил этот материал. В работу необходимо включить нетрадиционные техники, увеличить количество визуального материала, включить аудио-и видео-разработки. Задания для всех четырех видов в классах для детей с ограниченными возможностями здоровья должны повышать и развивать репродуктивную активность учащихся. В процессе каждого вида речевой деятельности требуется один набор операций, позволяющих из замысла обучающегося перейти к тексту (чтение и письмо) или из текста к обучающемуся (аудирование и говорение). Все эти процессы протекают очень медленно и требуют особого подхода к каждому ребенку. Поэтому на начальном этапе коррекционно-развивающего обучения в процессе обучения иностранному языку необходимо, прежде всего, формировать и развивать навыки правильного произношения, развивать речевые навыки, расширять объем продуктивного и рецептивного лексического минимума.

При осуществлении инклюзивного образования на уроках иностранного языка необходимо:

- формировать лексические навыки при выполнении упражнений;
- использовать ИКТ;
- формировать благоприятный психологический климат;
- Использовать здоровые берегающие технологии;
- на каждом занятии крайне необходимо формировать ситуации успеха, чтобы ребенок испытывал радость от небольшого, но хорошо выполненного задания.

Все это благоприятно влияет на процесс обучения детей, и нет ощущения, что их усилия напрасны.

При овладении диалогической речью в условиях повседневного общения ребенок с особыми образовательными потребностями учится вести простой диалог стимулирующего характера: командовать, предлагать что-то сделать. Разнообразные упражнения и игры помогают ребенку легко и быстро запомнить изучаемый материал, что приводит к расширению лингвистического кругозора: помогают овладеть простыми лингвистическими идеями, доступными и необходимыми для овладения устной и письменной речью на английском языке.

Сегодня существует ряд проблем, связанных с широким внедрением инклюзии не только в процесс обучения иностранным языкам, но и в образовательный процесс в целом. Однако именно эта модель обучения выступает в качестве основного средства, способствующего оптимизации коррекционно-развивающей направленности в работе с

учащимися с особыми образовательными потребностями на уроках иностранного языка. Инклюзивное обучение позволяет таким детям овладеть хотя бы элементарным уровнем владения иностранным языком, что, в свою очередь, позволяет социализироваться в современном обществе, снизить количество социально неадаптированных, «выбывших» из образовательной структуры детей и подростков.

Многократное повторение материала - иногда требуется повторить одно и то же предложение несколько раз. Анализируем новый материал до тех пор, пока он не станет понятен ребенку.

Наиболее сложным видом речевой деятельности является говорение. Для большинства детей с ограниченными возможностями необходимо продумать множество опор для создания слов. Клише для ведения простого диалога, поддержка краткого монологического высказывания (реплики для начала и окончания монолога, содержательный план высказывания, незавершенные, но практически готовые предложения и т.д.).

На занятиях с детьми с ограниченными возможностями здоровья необходимо использовать большое количество наглядных схем, реквизитов, таблиц, сигнальных карт. Для любой задачи нужны четкие инструкции и пошаговый алгоритм выполнения. Детям с ограниченными возможностями необходимо уделять больше времени выполнению любого задания, а в случае неправильного его выполнения-возможность его исправления. Большое внимание уделяется работе над ошибками.

Дозирование информации-большинство детей с ограниченными возможностями здоровья должны разделить лексический и грамматический материал на части.

Всегда мы должны разработать четкий пошаговый алгоритм регулярных действий:

Ученик должен знать 1 - шаг, 2 -шаг и т. д....

Например: четкий алгоритм работы с текстом:

1) ознакомительное чтение. 2) выделение незнакомых слов. 3) работа со словарем, поиск значения незнакомых слов. 4) дословный перевод предложений. 5) редактирование. 6) чтение и самостоятельный перевод без опоры на письменный вариант

Рассмотрим особенности совместной работы детей с ограниченными возможностями здоровья при изучении темы *Passive Voice*.

1. Читаем предложение; 2. Находим слова-маркеры; 3. Определяем категорию числа у подлежащего; 4. Определяем *to be*, слова-маркеры для страдательного залога; 5. Выбираем форму *to be am / is / are*; 6. Ставим *am / is / are* после подлежащего (II); 7.

Ставим *Verb* в 3 форму (список неправильных глаголов; правильные глаголы с *-ed*).

Преподавание данной учебной дисциплины в условиях инклюзивного образования требует особого внимания и детальной организации учебного процесса. Конечно, у большинства детей с ограниченными возможностями здоровья возникают трудности в обучении иностранному языку, которые существенно затрудняют личностный прогресс в изучении данного предмета. Совместная работа педагогов, психологов и

родителей помогает реализовать вышеперечисленные возможности, которые долгое время кажутся недостижимыми.

Таким образом, совместная деятельность на дистанционных уроках выступает средством социализации детей с ОВЗ, способствующим как воспитанию, общему речевому развитию и расширению кругозора, так и формированию коммуникативной компетенции на доступном для детей с ОВЗ уровне (умению вступать в диалог, участвовать в коллективном обсуждении проблем, четко выражать свои мысли, аргументировать свои высказывания, учитывать мнения других людей).

Литература:

6. Брызгалова С.О. Инклюзивный подход и интегрированное образование детей с особыми образовательными потребностями, 2010, с. 14-20

7. жетписбаева Б.А., Шалбаева Д.Х. Применение положений «теории зоны ближайшего развития» в процессе обучения иностранному языку в условиях инклюзивного образования. Вестник казахского национального женского педагогического университета. 2019;(2):134-140.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бименова Ш.А.

Қарағанды облысы білім басқармасының Жезқазған білім бөлімінің «№8
гимназиясы» КММ, Жезқазған қ., Қазақстан

wolpan20@mail.ru

Педагогикалық мәселелерді қозғағанда, үнемі біз педагогиканың мәнін мейлінше толық көрсететін мұғалім ретінде, кәсіби маман ретінде қандай биіктікке жетуге болатындығын анықтауға тырысамыз. Осыны ойлағанда Вольтердің: «Өзіңді өзгерту қаншалықты қиын екенін білгенде, өзіңнің басқаны өзгертетін мүмкіндіктеріңнің қаншалықты аз екенін түсінесің», - деген сөзі ойға оралады. Бұл әрине қиын, бірақ мүмкін. Осы сұрақтарға жауап іздеумен, мәселелерін шешумен мұғалімнің қызметі байланысты болады. Жасыратыны жоқ, қазіргі білім берудің негізгі қағидалары - өзін-өзі анықтау, өзін-өзі тану және өзінің мүмкіндіктерін жүзеге асыру. Бала үшін білім алу ғана емес, ең алдымен, алынған білімді қоғамда сұранысқа ие болатын маман ретінде қолдана алуы маңызды болып отыр.

Білім беруді модернизациялау тұжырымдамасы білім берудің заманауи сапасын қамтамасыз етуге, жеке тұлғаның жаңа көзқарастарын қалыптастыруға негізделген. Сонымен бірге жаңғыртудың басты мақсаты - білім беру жүйесінің тұрақты даму механизмін құру. Заманауи мектеп - бұл баланың мәдениеті мен шығармашылық даралығын дамыту үшін мұғалімдердің, балалар мен ата-аналардың бірлесіп құрылған ынтымақтастық мектебі. Әр оқушының бойынан ерекше қасиеттерді көру, оның ішкі құндылығын түсіну және қабылдау - бұл қазіргі мектептің басты міндеті.

«Маған айтсаңыз - ұмытып кетемін; көрсетсеңіз - есімде қалады; орындауға рұқсат етіңіз- мен түсінемін» - деген қытайдың белгілі аңызы бар. Яғни, бұдан түсінгеніміз - балаларды оқыту мен тәрбиелеу әдістерін таңдау қазіргі білім берудің маңызды психологиялық-педагогикалық проблемасы. Себебі, қазіргі кезеңде интерактивті әдістер мен тәсілдер әсіресе өзекті болып отыр. Интерактивті оқыту - бұл

қарым-қатынасқа бағытталған оқыту. Мұндай коммуникацияның формалары түсіністік пен өзара әрекеттестікке енегізделеді.

Атақты психолог И.А.Зимняя былай деп жазды: «« Мұғалім-оқушы » схемасы бойынша жеке жұмыспен салыстырғанда, сол мәселелерді шешуде топпен жұмыс - оның тиімділігін кем дегенде 10% арттырады.» Мұндай тұжырыммен келіспеуге болмайды, өйткені топтық жұмыстың мәні- арнайы құрылған ортада бала өз бойында жинақталған тәжірибесін (білім, білік) сыртқы әлемде сәтті қолдана алуға мүмкіндік алады.

- Оқытудың топтық формасы бірден үш міндетті шешеді:
- оқу жағдайында нақты танымдық;
- коммуникациялық және дамытушылық;
- тәрбиеленушінің әлеуметтенуіне қажетті азаматтық қасиеттерді тәрбиелейтін әлеуметтік-бағдарлық.

Интерактивті оқыту тобында тиімді екі негізгі функция орындалуы керек:

- Тапсырмаларды шешу (тәрбиелік, мінез-құлық және т.б.)
- бірлескен іс-шаралар барысында топ мүшелеріне қолдау көрсету.

Сонымен қатар мектептің жұмысы бағынатын басты принцип - ғылымилық принципі. Егер ғылыми білім -жетекші компонент болудан қалса, онда білім деңгейі де айтарлықтай төмендейді, оны біз соңғы жылдары байқадық. Сірә, балалардың білім деңгейінің төмендеуі де осыдан орын алуда, оны отбасының әлеуметтік жағдайларымен түсіндіруге болады: ата-аналардың шектен тыс жұмысбасты болып кетуі және т.б.. Бірақ болашақта ата-аналардың талаптары өседі: бала колледжге немесе университетке баруы керек болады. Сонда негізгі проблема - балалардың білімінің жетіспеушілігі байқалатын болады. Демек, тәрбиесі мен білімі жоғары тұлға - ақыл-ой қабілетін дамыту үшін жүйелі жұмыс жасау арқылы қалыптасуы қажет. Баланың: «Мен жасай аламын, шешім қабылдаймын, жаза аламын, айта аламын» деген сәтінің өзі оның білім алуы үшін, өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі тану және өзін-өзі анықтау принциптерін жүзеге асыру үшін ең сәтті деп саналады.

Ақыл-ой қабілетін дамыту, ең алдымен, өз бетінше шынайыны тану, білімді игеру, оларды шығармашылықпен қолдану үшін қажетті дағдылар мен қабілеттерге ие болу қабілеті ретінде анықталатын психикалық тәуелсіздікке негізделген.

Оқушылардың бойында ақыл-ой тәуелсіздігін қалыптастыру үшін мұғалім тиісті дағдыларға ие болуы керек. Осыған байланысты ақыл-ой тәуелсіздігі мұғалімнің өз тәрбиеленушілерінің өзіндік іс-әрекеттерін бейнелеу және болжау қабілеті ретінде қарастырылады.

Оқушылардың ақыл-ой әрекетінің негізгі белгілері:

1. Мәселенің маңыздылығын сезіну.
2. Гипотезаны алға қоя білу және тұжырымдау.
3. Іздену жоспарын өз бетінше құра білу.
4. Зерттеу нәтижелерін зерттелген құбылыстармен байланыстыру, олардың шынайылығын тексеру мүмкіндігі.
5. Алған білімдерін өмірде қолдана білу.

Балалардың ақыл-ой қабілеттерін дамытатын әдістер жиынтығын құру және тәжірибеге енгізу - білім берудің өзекті мәселелерін шешудің бір жолы. Мен даму туралы, яғни дәстүрлі педагогикадан бас тартуға ауысу туралы нақты айтып отырмын, өйткені дамып келе жатқан педагогика ғана өзінің алдына оқушының жеке басын дамытуды мақсат етеді, атап айтқанда тұлғаның бойындағы ерекше қасиеттерді, психикадағы жаңа формацияларды дамыту , тұлғаның ажырамас қасиеттеріне

айналатын қабілеттер болып табылады. Сонымен бірге мұғалім тек ақпаратты тасымалдаушы ғана емес, сонымен бірге ынтымақтастықты ұйымдастырушы, оқушының іздену жұмысын басқаратын кеңесші қызметін де орындайды.

Әрине күрделі міндеттер, бірақ қаралып отырған мәселе де өте маңызды: балалар білімді, жан-жақты дамыған, тәрбиелі болуы керек. Білім сапасы жақсарып, уақыт, дәуір және қазіргі қоғам талаптарына сай болуы керек.

Әдебиеттер:

1. Глоссарий. Астана, 2013 ж.
2. Сpm.kz порталы. 1a1k. Топтарға арналған негіз қалаушы ережелерді құру.
3. Оқыту мен оқудың белсенді әдістері. (НЗМ) Астана, 2013 ж.
4. Д.С.Ильясова, М.К.Тасбулатова, Т.А.Оспанова. Бірінші сыныпта оқу үдерісін ұйымдастыру туралы әдістемелік ұсыныстар. Назарбаев Зияткерлік мектептері тәжірибесінен.
5. Васильева Н.В. Образование сегодня и завтра: пути преодоления кризиса. М., 2011.
6. Социальные проблемы образования: методология, теория, технология: Сб. науч. ст. Саратов, 1999.
7. Білім берудегі менеджмент. №3, 2015ж
8. Ж.Б. Қоянбаев, Р. М. Қоянбаев. Педагогика. – Алматы, 2002.

«ОҚУҒА ҚҰШТАР ҰЛТ» ИДЕЯСЫ - ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ӨЛЕҢДЕРІНДЕ

Битанова К.Ш.

«Балқаш қаласы Абай атындағы №2 мектеп-лицейі» КММ, Қарағанды обл.,
Қазақстан
kamshatgfg@gmail.com

Әр заман поэзиясының, өлеңдерінің өзіне лайық үні бар. Адам баласының ілгері өсуі тынымсыз, толассыз жүріп жатқан процесс болса, көркем бейне, поэзия, әңгіме жанры, суреттеу өнері де тоқтаусыз дамып жаңаланып, тыңнан түрен салғандай жасарып құлпырып келеді. Оқушы жан-дүниесіне рухани тәрбие беруде өлеңнің, поэзияның маңызы зор. Ыбырай Алтынсарин мұраларындағы кесек пішін, көркемдік ерекшеліктер, әдеби ұйқас, ерекше саз білім алушыларды өлең өлкесіне қанат қақтырады. Ағартушы ұстаздың ғасырлар бойы қазақ әдебиетіне, қазақ халқына әсер еткен шығыстық әдебиет үлгісіндегі өлеңдері, жаңа бағыттағы өлеңдері, аудармалары мен прозалық шығармалары бүгінгі күні әдебиет әлемінің алтын жауһарына айналды. Торғай өңірінің топырағынан нәр алған ағартушы өзі кемеліне келген, ақындық өлкенің көшбасшысына айналған сәтінде өзінен кейінгі ақындарға үлгі болды. Қазақ әдебиетінің белгілі ғалымдарының бірі Қажым Жұмалиев «ХҮІІІ ХІХ ғасырдағы қазақ әдебиеті» еңбегінде Алтынсариннен үлгі алған ақындардың қатарында Сейдахмет Бейсенұлы, Күдері, Ақмолда, Нұржан ақындардың аттарын атайды және көп ақындар Ыбырайды рухани басшы деп білгендерін жазады. Аталған ақындар Ыбырай Алтынсариннің мысал жанрында жазылған шығармаларын үлгі ете отырып, тағылымды туынды жазып шыққан. Бар ғұмырын халық ағарту ісіне арнаған Ыбырай атамыз әдеби еңбектерінде де ағартушылық идеяларын алға тартты. Бүгінгі таңдағы

«Оқуға құштар ұлт» жобасы Ыбырай идеяларымен үндеседі. Ыбырай атамыз халық ағарту, оқуға деген ұмтылыс мәселесін шебер көтере алатын шығармаларды көп жазуға баса назар аударды. Ол өнер-білім жағынан артта қалған еліміз үшін ғылым мен техниканың жетістіктерін насихаттай алатын қысқа көлемдегі поэтикалық шығарма, яғни өлеңнің қажеттігін сезді. Оның «Кел, балалар, оқылық», «Өнер білім бар жұрттар» өлеңі осындай мақсатта жазылған. Бұл шығармаларды кітаптың алғашқы беттеріне «Сөз басы» деген атпен шығарып, оқушының назарын бірден негізгі мәселеге аударуды жөн санады. Бұл өлеңдердегі сол заманға әкелген жаңашылдық, ғибратқа үндеу, мәдениеттің жаңа дәстүрлерін меңгеруге бағытталған ойлары оқимын деген жастарға соны серпін береді. «Кел, балалар, оқылық» өлеңінде ақын қазақ ауыз әдебиетінде бұрыннан бар дәстүрлер, халқымыздың шұрайлы тілін шебер пайдаланған екен. Өлеңнің әр шумағында автор өнер-білімнің айрықша құндылық қасиеттерін надандық пен қараңғылықтың зиянды көріністерімен қатар алып суреттеп, оқушыға білімнің, оқудың баға жетпес артықшылығын ұтымды жырға қосады:

«...Оқымаған жүреді,
Қараңғыны қармалап...
Оқысаңыз, балалар,
Шамнан шырақ жағылар.
Тілегенің алдыңнан
Іздемей ақ табылар»

Ақын жалынды жастарды қоғамның бір бөлшегіне санады, жастарға әр уақытта зор сеніммен қарады, олардың тамаша келешегіне сеніп:

«Желкілдеп шыққан көк шөптей,
Жаңа өспірім достарым,
Қатарың кетті-ау алысқа-ай,
Ұмтылыңыз қалыспай...
Біз болмасақ, сіз барсыз,
Үміт еткен достарым,
Сіздерге бердім батамды»,- деп жазды.

Бала жанының зергері Ыбырай атамыз өз шығармаларында шәкірттерді адамгершілік асыл қасиеттерге баулып отыру - мектеп пен ата-ананың ортақ міндеті екендігін баса айтады. Бұл мәселе бүгінгі таңда әкелер, аналар мектебі арқылы тәрбие жұмысымызға енген. Қазақ педагогикасының шамшырағы, ұлы ұстаз Ыбырай Алтынсарин: «Педагогикалық жұмыстағы шешуші нәрсе – ең жақсы оқыту әдістерін таба білуде» деген екен. Сол себепті де қазақ тілі мен әдебиеттік оқу пәндерін оқытуда функционалды сауаттылықты, шәкіртің берілген ақпаратты қорытып, өмірде кәдеге асыруына үлкен мән беремін. Бұны мәтін мазмұнын талқылау жұмыстары, эссе жаздырту арқылы бекіте түсемін. Оқушылардың рухани жан дүниесін байыту да сабақтарымда ұлы ағартушының ұғына отырып оқыту методикасын қолданамын. Бұл методика жайында ұстаз Алтынсарин: «Біз оқи отырып, оның мазмұнын егжей-тегжейлі түсіндіреміз, оқушыларға тосын сөздерді жаттап алуы үшін арнайы дәптер бастатып, жаңа сөздерді жаттатып отырамыз» деген пікір айтады. Бұл бастауыштағы орыс тілі мен қазақ тілін құстың қос қанатындай тең ұстай отырып білім берген ұстаздың үлгілі әдісі болатын. Оқушылардың өткен сабақтарды жай ғана есте сақтап қалуына ғана емес, олардың терең түсінуі үшін пәнаралық байланысты нығайта отырып, жаңаша әдіс-тәсілдерді сабақ барысында пайдаланамын:

«Стамбул» әдісі - берілген сөз бойынша сөздің әріптерінен зат есімдер құру. Бұл әдісті ақынның өлеңдеріне немесе әңгімелеріне талдау жасау барысында оқушының ой

өрісін кеңейтуге бағытталған тапсырма ретінде ұсынамын. Мысалы, «Кел, балалар, оқылық» өлеңіндегі: шырақ, көйлек сөздерін ала отырып, осы әріптерден зат есім құру.

«Кейс – стади» әдісі - Ыбырай атамыздың әңгімелерін оқыған кезде оқиғаға байланысты бір жағдаят ұсынылады, оны бөліп-бөліп кезекпен оқиды, немесе айтады, қалғандары талдау жасап, өз ойларын ортаға салады.

Шығарманың көркемдік ерекшелігі мен мазмұнын талдағанда «Зымыран сұрақтар» әдісі тамаша викториналық ойынға ұқсайды. Топтың әр тұсынан бір-біріне сұрақ қойғанда тақырып ашылып, сын тұрғысынан ойлау деңгейі қамтылады.

Қазіргі кезеңдегі ақпараттардың толассыз ағыны ұстаз жұмысын жеңілдетсе де, мұғалімнің басты міндеті - оқушыларға білімді үйіп-төгіп беру емес, берген білімді өз бетінше тиімді игеру де «Оқу машығын» яғни функционалдық сауаттылықты арттыруға маңыз беріліп отыр. Функционалдық сауаттылық оқушыларға ғана қажет пе? Ақпараттық порталда теория жүзінен түспейтін ұғымның біздің өміріміздің өзегіне айналғалы ата-анамен де осы бағытта тығыз жұмыс жасаймын. Функционалдық сауаттылық - оқушылардың танымдық, білім деңгейін практикалық деңгейге бағыттау, жобалау, ғылыми деңгейде шешім шығара алатын толық тұлға қалыптастыру. Бір сөзбен айтқанда, мектепте алған білімді өмірде әр қырынан қолдана білу. Осы күздіреттілікті қалыптастыру мақсатында ата-аналарға лайфхак әдістер ұсындым:

"Ғылымға жол"- балаңыздың қызығушылығын бақылаңыз. Не көреді? Не ойнайды? Үйде машина ойнап отырса, детальдарын құрауды қағаз арқылы қиып үйретуге болады. Ыбырай атамыздың кәсіпке баулу техникасы осындайда бәрімізге көмек болары анық.

Жаңалық тыңдап отырып, "Миды шоғырландыру" әдісін қолданыңыз. Жаңалықта неше рет А-дан басталатын сөз айтылды. Тірек сөздердің ортақ ойы қандай? Бұл баланың есте сақтау, Ыбырай айтқан байқағыштық қасиетін арттыруға ықпал жасайды. «Бастауыштағы балаңыздың жаратылыстану оқулығын ашып көрдіңіз бе, тұқымнан өнім алудың тамаша әдістері сурет арқылы көрсетілген. Үйде жасап көріңіз. Жаңалық ашпасаңыз да, балаға үлгі боласыз. Функционалдық сауаттылық осындай қарапайым қызығушылықтан басталады» деген сияқты ақпараттық танымдық мақсатта ата-аналармен жұмыс жүргіземін.

Қорытындылай келе, педагогтің рөлі оқушы мектеп қабырғасынан жыраққа кетсе де жалғаса береді. Бүгінде ұстаз жүгін жеңілдетуде білім берудің жаңа технологиялары мен әдістері еселей түсті. Жаңашыл идеяларға сай мұғалім бәсекеге қабілетті, өзін жан-жақты дамытуға дайын, гуманистік бағыты қалыптасқан, рухани адамгершілігі мол, шығармашыл, кәсіби күздіретті тұлға болу керек. Ыбырай Алтынсарин шығармаларындағы еңбек, кәсіп тақырыбынан бөлек «Оқуға құштар ұлт» идеясы бүгінгі таңда жастарға жігер, ұлт ұстаздарына өнеге береді. Халқымыздың сан ғасырлық тарихында елінің сауатын ашып, ерік жігерін жаныған ағартушы педагогтің орасан еңбегі бүгінгі таңда тарихта, әдебиетте лайықты бағасын алуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Ж. Молдағалиев. Таза бұлақ. «Жазушы» баспасы, Алматы 1984
2. Ы. Алтынсарин тағылымы, «Жазушы» баспасы, Алматы 1991
3. Ы. Алтынсарин. Өлеңдер жинағы. 2004
4. Ы. Алтынсарин. Қазақ әдебиеті. «Ғылым» баспасы, Алматы 1979
5. Кәрібаева Б. Қазіргі қазақ әдебиетінің көркемдік даму арналары.
6. З. Қабдолов Арна. –Алматы: Жазушы
7. <http://altinsarin.kz/kk/>

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ САМОАКТУАЛИЗАЦИЯ КАК УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ

Воронина С.А.

КГУ ШЛ № 53, город Караганда, Республика Казахстан

Swetlana-Woronina@mail.ru

Сегодня, главная цель образования на общенациональном уровне - это становление компетентной личности, готовой к эффективному участию в социальной, экономической и политической жизни Республики Казахстан. Наше государство находится в числе передовых стран – по темпу внедрения различных инноваций в область образования. В стране поставлены амбициозные цели по улучшению качества образования. В настоящее время уже внедряются общепризнанные международные стандарты государственного управления, сегодня правительство нашей страны, думая о будущем, проводит реформирование системы образования. Основной целью образовательной реформы в Казахстане является адаптация системы образования к новым социально-экономическим условиям.

Преображение личности учителя важнее всех методик и программ. По этому поводу хорошо сказал выдающийся казахский педагог Ы. Алтынсарин: «Учитель - самый важный человек в образовании. Самые лучшие педагогические пособия, указы правительства, самый строгий инспекторский контроль не смогут сравниться по степени важности с учителем. Поэтому для меня хороший учитель, дороже всех драгоценностей мира» [1].

В современном образовании существует потребность в активных, интеллектуальных, инициативных кадрах. В связи с этим становится ключевым вопрос о профессиональной самоактуализации как необходимом условии эффективной деятельности современного учителя. Данная проблема является актуальным системообразующим элементом гуманистического направления в современной психологии и педагогике. Вопрос самоактуализации личности рассматривался учеными: В.А. Слостенин, А.Н.Леонтьев, А.К. Маркова, А. Маслоу, К.Роджерс, и др. Самоактуализация определяется как процесс воплощения потенциальных возможностей и способностей индивида в конкретных результатах его предметной деятельности; как высший уровень проявления духовного и творческого потенциала личности, стремление к полному выявлению и развитию своих личностных возможностей; как самостоятельная деятельность, сориентированная на приведение знаний, умений и пониманий в соответствие с учебными требованиями [2].

В условиях модернизации образования учитель выступает как субъект учебной деятельности, способный к саморазвитию, инициативный, с высоким уровнем культуры, способный к самоактуализации. Профессиональная реализация предусматривает непосредственную учебно-воспитательную деятельность педагога. Это сознательное стремление учителя к актуализации своих внутренних характеристик (свойства, способности, качества) так, чтобы внешняя их форма (профессиональные знания, умения, навыки) соответствовала профессиональным нормативам. Результатом является становление педагога, готового на высоком уровне выполнять свои функции и способствовать развитию личности ребенка, принятие профессиональной деятельности как желаемой и целесообразной сферы самореализации. В этом контексте профессиональному росту педагога, направленному на развитие внутренних ресурсов,

стимулирующих самосовершенствование, саморефлексию, саморегуляцию, гармонизацию личности должно уделяться особое внимание.

В рамках нашего исследования с целью определения стремления к самоактуализации педагогов и реализации профессиональных планов, нами использовалась диагностика степени удовлетворенности потребностей - тест А. Маслоу (Тест Пирамида Маслоу). В рисунке №1 представлены полученные результаты по основным четырем шкалам: потребность в безопасности, социальная потребность, потребность в самоутверждении и самоактуализации.

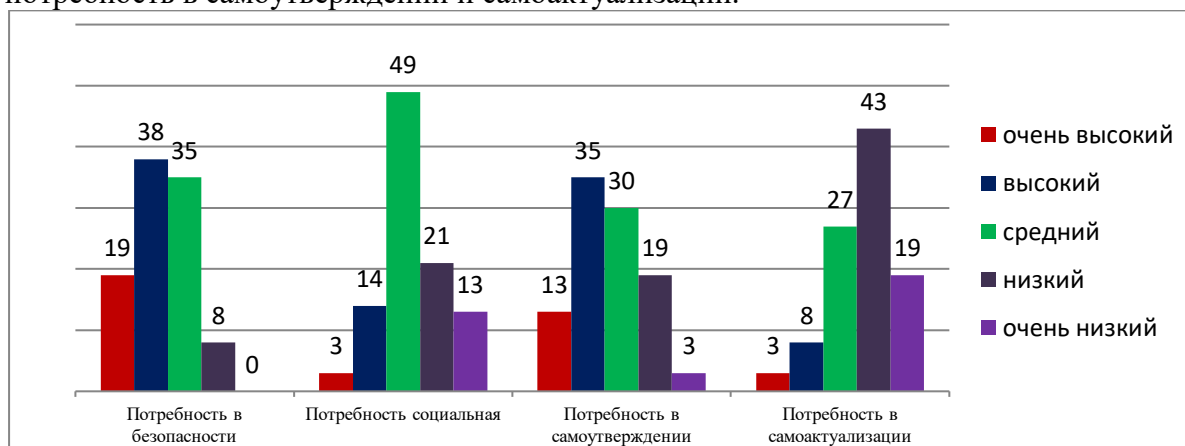

Рисунок № 1.

Анализируя полученные результаты мы видим, что доминирует потребность в безопасности, а именно желание обеспечить себе будущее и улучшить свое положение, страх естественности, настороженность, направленность на избегание неприятностей. Шкала потребности социальной принадлежности характеризуется ценностями взаимодействия с окружающим миром, желанием иметь теплые отношения с людьми, быть нужным, любимым, понятым и принятым в обществе, гибким в поведении. Здесь наблюдаются наиболее выраженные значения среднего уровня. Потребность в самоутверждении, быть признанным и уважаемым, иметь влияние на других людей, проявлять свое мастерство и компетентность показывает преобладающие значения высокого и среднего уровня. Однако потребность в самоактуализации, желание развивать свои силы, способности, стремиться к новому и неизведанному, самосовершенствоваться показывает очень незначительные результаты высокого уровня и преобладающие значения среднего и низкого показателя. В целом уровень самоактуализации педагогов оценивается ниже среднего. Отметим, что для профессии педагога перечисленные качества являются профессионально значимыми, продуктивность деятельности напрямую связана с успешным решением сложных задач обучения и воспитания подрастающего поколения. Таким образом, мы видим, что вопрос самоактуализации педагога остается актуальным и в наше время.

Повышая свой уровень профессиональной компетенции и активно применяя на практике «новые подходы» в обучении, работая в парадигме технологии «обучение в сотрудничестве» учитель оказывает непосредственное влияние на разум и сердце ребенка, на будущее нашей страны и мира. В связи с этим в качестве психологического сопровождения с целью самораскрытия и самодостижения, самопознания и самоосознания, как важнейших ступеней самоактуализации, в процессе педагогической деятельности, были организованы лекционно-практические и тренинговые занятия, психологические практикумы по активизации личностных

регуляторов поведения, целеполагания, творческого самовыражения, где основным принципом была приоритетность личностно-направленных профессионально-ценностных ориентаций. Содействуя в развитии рефлексивного сознания педагогов в области проявления лидерских способностей и формирования коллаборативной среды педагогического коллектива была использована проективная методика «Колесо баланса учителя-лидера», где исследовались структуры сложных психологических феноменов, связанных с профессиональным ростом и эффективной самореализацией.

Данная техника помогла не только выявить проблемные зоны личностного и профессионального характера, а также определить пути их решения:

- механизмы саморазвития: самопрогнозирование и самопринятие;
- формы саморазвития: самоутверждение, самосовершенствование и самоактуализация.

Далее составлялся план реализации и достижений по проблемным секторам на неделю, месяц и год. Учитель смог увидеть целостную картину своей личной и профессиональной направленности. Составление оперативного плана работы на неделю способствовало проявлению профессиональной креативности, осмыслению результатов своей деятельности и деятельности учащихся, повышению профессионально-познавательной потребности, профессионально-ценностных ориентаций и компетентности во времени. Результаты определения трудностей учителя в проявлении «эффективности» представлены в рисунке № 2.

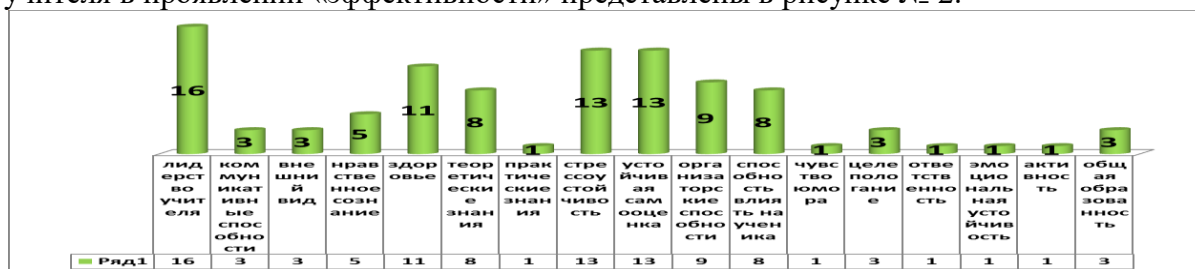

Рисунок № 2. Эффективность деятельности современного учителя.

Здесь путем ранжирования каждый определил степень значимости личностных качеств для улучшения достижения учащихся, согласующиеся с конструктивистскими идеями обучения. Данная сессия - «Эффективные качества педагога» помогла создать целостную картину и определить внутренние условия саморазвития: психолого-педагогическая подготовка учителя, способность к самосовершенствованию, развитие профессионально значимых личностных и субъектных свойств педагога. Практические формы работы помогли осознать факторы, препятствующие саморазвитию, а именно: наличие психологических защит, препятствия создаваемые другими, отсутствие мотивации на саморазвитие и достижения, неразвитость способности к самопознанию. В процессе сотрудничества групповой работы учителя выделили основные факторы профессионального роста: мотивация на достижение, открытость новому опыту, эмоциональная устойчивость, конгруэнтное взаимодействие, асертивность, интеллектуальная и поведенческая гибкость.

На заключительном этапе работы нами был использован опросник Р.М. Белбина, который позволил выявить и распределить командные роли педагога для более эффективной общеобразовательной среды. Данные представлены в рисунке № 3.

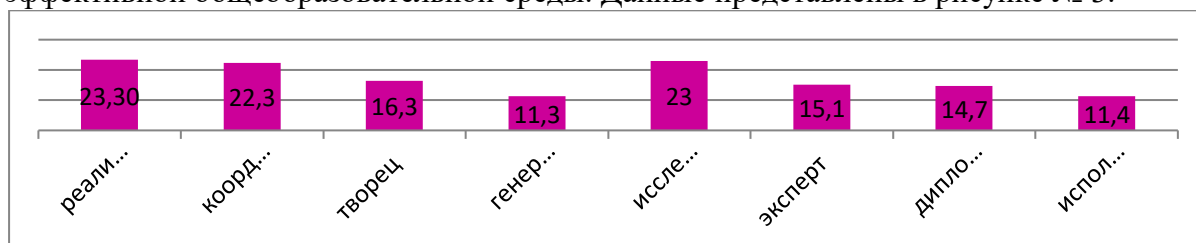

Рисунок № 3. Командные роли педагогов.

Результаты исследования показывают, что наиболее выраженные шкалы «исследователь» и «реализатор». Это характеризует коллектив надежностью, стремлением к успеху, организационным способностям и компетентности в решении важных вопросов. Выраженный энтузиазм и коммуникативные способности, положительное реагирование на новшества и высокие ресурсы личности для реализации. Присущ здравый смысл, высокая способность преодолевать проблемы и выполнять, то что необходимо для общего дела. Показатель по шкале «координатор» говорит о опытности и высоком кругозоре, хорошей способности целеполагания и направления деятельности. Наиболее низкие значения выражены в шкалах «генератор идей» и «исполнитель». Это характеризует коллектив слабой креативностью, отсутствием оригинальности и создания новых предложений, решения сложных комплексных проблем. А также не способностью доводить начатое дело до конца, низким уровнем самостоятельности.

В структуре личности учителя основанием является профессионально-педагогическая деятельность, которая скрепляет и объединяет все профессионально значимые свойства личности педагога. И наше исследование показало наличие динамики личностно-профессионального роста, но также и определила следующие пути трансформации педагога, необходимости развития мотивационной сферы к самопродвижению для профессиональной самоактуализации.

Литература:

1. Интернет сайт. <http://orleuastana.kz>
2. Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности. Текст. М.: 1982.

СРЕДСТВА НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ПАТРИОТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Галиева Л.Р.

студентка группы ППО-21

Газизова Р.Р.

канд. психол. наук, доцент

Стерлитамакский филиал БашГУ

г. Стерлитамак, Россия

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема патриотического воспитания. Авторами проанализированы средства и возможности средств народной

педагогике в патриотическом воспитании младших школьников в условиях современного образования.

Ключевые слова: средство, народная педагогика, этнопедагогика, воспитание. Образование, патриотическое воспитание.

Средства народной педагогики заслуженно заняли свое почетное место в педагогической науке. Современные исследователи часто обращаются к ним при организации воспитательной работы, т.к. средства народной педагогики показали свою эффективность. Эффективны средства народной педагогики и при организации патриотического воспитания младших школьников.

Народная педагогика представляет собой совокупность знаний, умений и опыта народа о гармоничном воспитании подрастающего поколения. Для народной педагогики свойственны такие характеристики, как демократизм, гуманность, единство, ориентация на некий идеал, ценностный образец. Методы и формы работы, которые заложены в народной педагогике, имеют многовековую историю, поэтому они проверены и отшлифованы народом. В современных условиях, когда преобладают рыночные отношения, индивидуализм, на основе средств народной педагогики, возможно воспитать гармоничную личность.

На сегодняшний день ученые сошлись во мнении, что средства народной педагогики в единстве с современными методами и приемами воспитания, способны решить цели и задачи, стоящие перед педагогами по воспитанию подрастающего поколения. Главное для нашего исследования это то, что народная педагогика способна оказать большую помощь в патриотическом воспитании детей. Опора на народную педагогику и использование средств народной педагогики в современной школе позволяют сформировать у детей любовь и уважение к родной стране, к представителям других национальностей, влияет на общий культурный уровень человека. Народная педагогика на то и называется народной, т.к. у каждого народа накоплен свой опыт по воспитанию подрастающего поколения. Каждый народ обогащает мировое педагогическое наследие.

Народная педагогика учит подрастающее поколение к уважению и почитанию старших, ориентирует детей воспринимать старших как носителей мудрости. Эти принципы нашли отражение в народных пословицах и поговорках:

- «Хоть шесть дней голодай, но отца почитай»;
- «Золото и серебро не стареют, отец и мать цены не имеют»;
- «Слово дедов – источник разума» и т.д.

Согласно заповедям народной педагогики, воспитание мальчиков и девочек должно осуществляться в разных направлениях. Такое разделение связано с сущностью и ролевыми ожиданиями: мальчик – это будущий отец, защитник семьи и родной страны, а девочка – будущая мать, которая отвечает за уют и комфорт в семье. В народной педагогике подчеркивается, что у мальчиков и девочек разное предназначение, поэтому родители должны применять разные приемы, методы и формы воспитания. Согласно традициям народной педагогики, самым действенным принципом является принцип связи воспитания с жизнью и с трудом взрослых. Уже с самого раннего возраста дети должны видеть труд взрослых, с возрастом дети должны иметь свои трудовые обязанности. Очень важно формировать у детей положительное отношение к труду и людям дела. В народной педагогике подчеркивается, что нельзя слепо любить детей, поэтому важен принцип разумной любви к детям. Объясняется это тем, что слепая любовь воспитает детей капризных и эгоистичных. Наши предки отмечали, что

воспитывать детей надо в психологически комфортной обстановке, уважении и любви друг другу, а с окружающими людьми надо сохранять мир и добрые отношения.

Народные воспитатели советуют начинать воспитание детей самого раннего возраста, причем, чем раньше, тем лучше. Это своевременности зависит эффективность воспитания. Русская народная пословица гласит: «Воспитывай дитя пока оно поперек лавки ложится» [1, с. 51].

В народной педагогике подчеркивается важность применения народной музыки, поэтому детей обучали играм на народных музыкальных инструментах, дети учили песни. Данный принцип воспитания подчеркивает всю мудрость наших предков. Благотворное воздействие музыки описано во многих современных исследованиях. Правильно подобранное музыкальное сопровождение позволяет снизить ощущение усталости, оказывает мобилизирующее действие на организм человека. Механизмы воздействия музыки на организм человека базируются на благоприятном воздействии положительных эмоций на мозг человека. После умственной работы организм человека при прослушивании музыки расслабляется, нервная система отдыхает, усталость снимается. Доказано, что музыка может являться иммуностимулятором, оказывать положительное воздействие на иммунную систему, эмоциональный фон человека.

Исследователи народной педагогики подчеркивают, что средства народного воспитания в современной школе могут помочь решить следующие задачи:

- привнести новое, оригинальное и самобытное в процесс воспитания подрастающего поколения. В традиционную систему образования можно включить вопросы этнопедагогики родного народа и других народов, что способствует формированию у детей любви и уважения к родному краю. Для этих целей можно использовать пословицы, поговорки, посещать музеи, выставки народов мира, концерты, национальные праздники и т.д.;

- более подробное изучение этнографических работ наших предков могут помочь открыть новые горизонты, наметить новые направления и пути исследований.

Мы также согласны с тем мнением, что средства народного воспитания могут очень органично вписать в современную школу и учебный процесс. В целях патриотического воспитания, формирования ценностных ориентаций и личностных качеств можно внедрение в учебники для начальных классов специализированных тем, упражнений, задач, разделов и т.д. К примеру, задачи по математике могут быть построены на значимых датах Великой Отечественной войны, возрасте Российского флага, гимна или иных атрибутов государственности. Задания по литературному чтению могут включать в себя отсылки к творчеству А.С. Пушкина, Л.Н. Толстого и др., возможно чтение, анализ и инсценирование сказок народов мира и т.д. Включение в учебники русского языка текстов о Родине, экологической безопасности, культурных ценностях нашей страны также способствует формированию как ценностных ориентаций обучающихся, так и личностных универсальных учебных действий. Через предлагаемые тексты обучающиеся не только осваивают правила русского языка, но и знакомятся с культурным наследием страны, памятниками культуры, ценностями Родины. Задания построены таким образом, чтобы обучающиеся получали также опыт составления текстов, рассказов с включением в них интересных фактов о своей стране, крае.

Эмоционально-ценностно-ориентированный материал на основе народной педагогики, включенный в учебный процесс, в своем итоге должен способствовать повышению уровня патриотической воспитанности обучающихся:

- усвоению и пониманию таких ценностей как добро, Родина, природа, семья,

народ, толерантность, справедливость, дружба и т.д.;

- уважению не только к своему народу, но и к людям, представляющим иные религиозные конфессии или национальности, принятие их ценностей;

- созданию персонального образовательного маршрута, позволяющего в полной мере реализовать возможности каждого ученика;

- формированию гражданских, нравственных и моральных представлений, умение перенести их на свое поведение, поведение героев художественных произведений.

Эмоционально-ценностно-ориентированный материал о родной земле, включенный в учебники, представляется в виде различных текстов, иллюстраций, заданий, определений. Тексты, представленные в учебниках, имеют не только ценностную направленность, но и ориентированы на мотивацию обучающихся. Такие тексты написаны с применением убеждающих приемов для формирования у обучающихся определенного эмоционального отношения к описываемым событиям, проблемам. Поэтому такой материал способен «разбудить» у детей патриотические чувства, гордость за свою страну и великих ее представителей.

Анализ народной педагогики показал, что основными понятиями, составляющими ее сущность и содержание, являются почет, любовь и уважение к родной земле, почитание старших и выдающихся людей своей земли. Все эти понятия используют при трактовке патриотизма. Исходя из вышесказанного, мы можем утверждать, что средства народной педагогики могут и должны быть использованы в современных условиях для патриотического воспитания детей:

- направленность народной педагогики на воспитание любви и уважения к родной земле, установки на необходимость ее защиты (при необходимости), эффективно использовалась нашими предками в течение многих веков;

- применение средств народной педагогики в учебно-воспитательном процессе способствует воспитанию патриотических чувств;

- средства народной педагогики, являясь компонентом национальной культуры, могут иметь положительное влияние на детей с самого раннего возраста. Поэтому уже с детства мы имеем возможность формировать определенные чувства и качества.

В народной педагогике сконцентрирован весь человеческий опыт воспитания. В ней можно найти ответы на многие проблемы современности. Практически любая отрасль науки о воспитании и обучении берет свое начало в народности, поэтому не должно быть искусственного разделения между двумя научной и народной педагогиками.

Таким образом, народная педагогика, став самостоятельной областью народной культуры, создала целостную систему обучения и воспитания с учетом специфических особенностей нации, этносов, народностей, регионов. У каждого народа, нации, региона сложилась самобытная культура воспитания, совершенствующаяся из поколения в поколение. Системное и планомерное использование содержания и принципов народной педагогики образовательными организациями и семьей в воспитании патриота своей Родины на основе преемственности, позволит с раннего возраста заложить крепкие основы высокопатриотической личности. Также в процессе нашего исследования мы уточнили, что младший школьный возраст является сензитивным для формирования моральных и нравственных норм поведения, а также для определения социоцентрированной направленности личности. Проявления черт характера у младших школьников отличаются неустойчивостью, импульсивностью, отсутствием волевой регуляции поведенческих и эмоциональных проявлений.

Возрастной особенностью является и общая недостаточность воли. При подведении итога важно отметить, что основными психологическими новообразованиями в период младшего школьного возраста являются произвольность, внутренний план действий (планирование) и рефлексия. Благодаря психологическим новообразованиям младшего школьного возраста психика ребенка достигает уровня развития, необходимого для дальнейшего обучения в средней школе, нормального перехода в подростковый период.

Литературы:

1. Валеева Г.Х. Патриотическое воспитание младших школьников в образовательном процессе средствами этнопедагогике: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. – Магнитогорск, 2006. – 180 с.
2. Волков Г.Н. Этнопедагогика: Учебник для сред, и высш. пед. учеб. заведений. – 20е изд., испр. и дон. – М.: Академия, 2000. – 176 с.
3. Меркулова Т.К. Нравственно-патриотическое воспитание младших школьников // Начальная школа. – 2018. – №4. – С. 24-28.

ИДЕИ Ы.АЛТЫНСАРИНА И РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Гильмутдинова Г.А.

КГУ «Общеобразовательная школа №62» г.Караганда, Казахстан

galina.gilmutdinova@gmail.com

Вектор развития казахстанского образования ориентируется на вектор развития общества, объединенного национальной идеей «Мәңгілік Ел», с целью удовлетворить потребности в обновлении образования - создания модели казахстанского образования, основанной на сочетании современных подходов и проверенных временем педагогических приемов.

Имя Великого Учителя, Ыбрая Алтынсарина известно каждому казахстанцу. Просветитель, педагог, мыслитель, ученый, писатель, общественный деятель – Ыбрай Алтынсарин, - яркая личность, сыгравшая важную роль в интеллектуальной жизни казахов 19 века.

Значимость деятельности Ыбрая Алтынсарина, благородного и великодушного обладателя природного ума, таланта поэта, в зарождении педагогики и становлении педагогической системы Казахстана, бесспорна. Смысл жизни Великий Учитель обрел в просвещении родного народа: «...Я не отступлюсь от коренных своих убеждений и стремления быть полезным своим родичам, несколько хватит моих сил». Стезя нелегкая, однако, убежденность Ыбрая Алтынсарина, его целеустремленность, позволили получить плоды просветительства уже в начале 20 века.

Новаторские идеи просветителя, его знания и опыт – вот тот незаменимый фундамент, надежная основа, которую необходимо использовать, стремясь к обновлению современного образования в нашей стране, повышению его эффективности. Патриот, педагог, новатор, стратег и практик Ыбрай Алтынсарин разрабатывал такие дидактические принципы, которые удовлетворят потребности и граждан и государства.

Ыбрай Алтынсарин - первый педагог, который мечтая о доступном образовании для своего народа, всеми силами добивался воплощения своей мечты в жизнь. Осуществляя свою просветительскую деятельность, учитывая своеобразие развития экономики, культуры и духовных ценностей казахского народа, заложил основы педагогических приемов, способствующих формированию собственного этнического и гражданского самосознания.

Работая над первыми учебниками для казахских детей, педагог Алтынсарин опирался на опыт педагогический передовых учителей XIX века и народную поэзию. Всю свою жизнь Алтынсарин собирал, обрабатывал, систематизировал казахские пословицы, поговорки, легенды.

В многочисленных трудах Ыбрая Алтынсарина – статьях, стихотворениях, рассказах, баснях, очерках, переводах, нашла отражение актуальная и сегодня идея о неразделимости образования - стремления к прогрессу, и воспитания. Образование и воспитание нераздельно связаны, передавая знания важно не забывать о нравственности и духовности.

Создание современной интернациональной модели образования, невозможно без обращения к исторической основе воспитания, в которой нашли отражение прогрессивные идеи и особенности культуры казахов, и проживающих в Казахстане народов. Без осмысления исторического педагогического наследия невозможно приобщение подрастающего поколения к человеческим идеалам.

«Народ казахский сам по себе представляет благодатную почву для образования», – считал Ы.Алтынсарин. Актуальной задачей деятельности Алтынсарина-педагога, имевшего демократические и прогрессивные взгляды, являлась проблема просветительства казахского народа.

Все работы Ыбрая Алтынсарина наполнены идеями гуманизма. Эти идеи учат людей осознанному подходу к жизненно важной основе человеческого существования – труду. Обращение Ыбрая Алтынсарина к молодежи – искренний, горячий, убежденный призыв актуален и сегодня. Только трудом и целеустремленностью человек может достичь желаемого. Процесс овладения наукой – это труд, который дает возможность многого добиться.

Давать знания казахским детям и мальчикам и девочкам, раскрывать пользу светского образования, учить детей так, чтобы вырастить граждан, приобщенных к достижениям современности, стремящихся приносить пользу своему народу и своей стране. В этих стремлениях просветитель сталкивался с большим количеством сложностей, которые не ограничивались только дидактическими проблемами.

Труды Ыбрая Алтынсарина, являются достойным продолжением самобытной культуры казахского народа, которая формировалась на протяжении веков. Устное народное творчество занимало в этом процессе немаловажную роль. Учебные пособия и учебники, написанные Алтынсариним, указывают на особую воспитательную роль, которую он отводит художественной литературе. Велика эта роль и в формировании дидактических принципов обучения и воспитания. Деятельность просветителя и педагога Ыбрая Алтынсарина - значительный вклад в процесс формирования национального и интернационального казахстанского мировоззрения.

Будучи истинным патриотом Ыбрай считал важным и необходимым условием благополучия родного народа братское единство. Вместе с тем, Алтынсарин обращал особое внимание на дружественные взаимоотношения с русскими писателями-педагогами, считая, что это обогатит казахскую педагогику и будет способствовать её

развитию. Знакомил свой народ с русской демократической литературой, в которой отражалась несправедливость действительности.

«Школы – это главные пружины образования казахов,- писал Ы. Алтынсарин, - на них вся надежда, в них же будущность казахского народа». Прогрессивные педагогические взгляды, основанные на науке, национальных традициях и нравственных ценностях – то, без чего невозможно движение вперед.

В народном фольклоре, пословицах и поговорках Алтынсарин видел достойные примеры, оказывающие положительное влияние на нравственные устои, благодаря их меткости и правдивости и свойственная казахскому народу отзывчивость.

Продолжая традиции своего народа, Ыбрай Алтынсарин наполняет и своё творчество трепетным, эмоциональным и выразительным признанием в любви к казахским степным просторам, река и горам. Реалистичное описание жизни казахского народа переполняет автора стихотворений чувством гордости.

Вместе с тем, Ыбрай Алтынсарин акцентировал внимание соотечественников на важности приобщения к прогрессивной мировой культуре, **необходимости общения, диалога, взаимодействия**, дружбы с другими народами.

Для реализации просветительских задач важно формирование фундаментальной базы - сотрудничество участников учебного процесса. Будучи сторонником данной идеи, Алтынсарин настойчиво применял методы, содействующие поддержке взаимодействия учеников и учителя.

Становление современной образовательной модели казахстанского общества, в которой конечной целью будет экономический, социальный и духовный прогресс, возможно при реализации современных стратегических задач системы казахстанского образования – использование новейших технологий, идей и подходов в тесной взаимосвязи с нравственно-духовными ценностями, проверенными временем.

Основой интеллектуального будущего казахстанской модели образования должно стать нравственно-духовное возрождение казахстанского народа, к которому стремился в своей просветительско-педагогической деятельности Ыбрай Алтынсарин.

Научно-творческий потенциал нации должен начинаться с творческого наследия предков и иметь главную цель - воспитание достойных граждан Республики Казахстан.

Литература:

1. Ситдыков А.С. Педагогические идеи и просветительская деятельность И.Алтынсарина. – Алма-Ата: Мектеп, 1968.
2. Джумагулов К.Т. Ибрай Алтынсарин и развитие культуры казахского народа. - Алма-Ата. -1984.
3. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). – Том 3. – Алматы: Атамұра, 2000.
4. Стратегия «Казахстан 2030» и её экономический приоритет. | Информационный портал ZAKON.KZ./ <http://www.zakon.kz/60241-strategija-kazakhstan-2030-i-ee.html>

СМЕШАННАЯ МОДЕЛЬ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ФИЗИКИ И МАТЕМАТИКИ

Гордюшина Э.А., Моисеенко М.А.

Коммунальное Государственное Учреждение «Общеобразовательная Школа №16», г.Караганда, Казахстан

elina.gordyushina.69@mail.ru

Задача каждой организации образования – создание образовательной среды, благоприятной для гармоничного становления и развития личности обучающегося, сочетающего в себе национальные и общечеловеческие ценности, умеющего проявлять функциональную грамотность и конкурентоспособность в любой жизненной ситуации. В центре урока – ученик, и весь процесс обучения должен быть направлен на создание дружелюбной и безопасной для него образовательной среды.

«Можно ли провести хороший урок, используя лишь мел и доску? Конечно, да; но вряд ли его можно будет назвать современным, и он вряд ли удовлетворит интересы всех учащихся. Смешанное обучение позволяет не только привнести технологии в учебный процесс, но и учесть индивидуальный темп учащегося, дать мотивацию, отследить его личные достижения и на лету внести изменения в учебную программу. Оно создаёт качественно новую среду, в которой опыт и мастерство педагогов гармонично и эффективно объединяются с ИТ и растущими потребностями нашего общества». Рачевский Е. Л., народный учитель России.

Вот тут и придет на помощь учителю «смешанное обучение». Почему смешанное обучение может быть более эффективным?

Смешанное обучение — это образовательный подход, совмещающий обучение с участием учителя (лицом к лицу) с онлайн-обучением и предполагающий элементы самостоятельного контроля учеником пути, времени, места и темпа обучения, а также интеграцию опыта обучения с учителем и онлайн.

Построение уроков физики и математики на основе применения технологии смешанного обучения позволяет дать возможность обучающимся самостоятельно успешно усваивать новые знания, умения и компетентности, включая организацию усвоения, то есть умение учиться. Ученик из присутствующего и пассивно исполняющего указания учителя на уроке традиционного типа при смешанном обучении становится главным деятелем, а учитель призван осуществлять скрытое управление процессом обучения, то есть быть вдохновителем учащихся.

Например, при изучении темы в 11 классе «Переменный ток. Производство и использование электрической энергии в Казахстане и в мире» на уроке физики можно использовать модель «перевернутого урока».

Цели урока

Учащиеся смогут:

-определить способы передачи и использования различных видов энергии;

-описывать преимущества электрической энергии перед другими видами энергии;

-объяснять физические основы передачи электрической энергии на большие расстояния;

-сравнивать принцип работы разных электростанций

-оценивать и анализировать преимущества и недостатки источников электроэнергии в Казахстане

- Учащиеся:
- определяют способы передачи и использования различных видов энергии;
  - описывают преимущества электрической энергии перед другими видами энергии;
  - объясняют физические основы передачи электрической энергии на большие расстояния;
  - сравнивают принцип работы разных электростанций
  - оценивают и анализируют преимущества и недостатки источников электроэнергии в Казахстане

Навыки использования ИКТ

Развитие учащимися навыков самостоятельной работы, связанной с поиском информации, ее отбором; сравнение и установление связей и различий между фактами и явлениями
Ресурсы

Планируемые мероприятия

1. Что является источником энергии на ТЭС, ГЭС и АЭС?
2. В какой области народного хозяйства расходуется наибольшее количество производимой электроэнергии?
3. Какой трансформатор нужно поставить на линии при выходе из электростанции?
4. Как изменится выделяемое проводами количество теплоты, если уменьшить длину провода?
5. Как изменится выделяемое проводами количество теплоты, если увеличить площадь поперечного сечения провода S ?
6. Какие типы электростанций вы знаете?

Перед классом ставится проблемный вопрос:

Практически вся жизнь человека в быту связана с электричеством. А что будет, если его не станет?

Просмотр видеофрагмента «Возобновляемая энергия спасет планету!».

<https://www.youtube.com/watch?v=pZzsMoiydes>

Групповая работа. Учащиеся готовят презентацию на тему

1-группа: Преимущества и недостатки источников электроэнергии в Казахстане

2-группа: Преимущества и недостатки источников электроэнергии в мире

3-группа: строят диаграмму на основе

Видеофрагмент «Возобновляемая энергия спасет планету!».

<https://www.youtube.com/watch?v=pZzsMoiydes>

Ноутбуки, интернет, персональный компьютер

представленного рейтинга производства электроэнергии стран Мира

Защита презентации. Учащиеся делятся своими выводами и оценивают работу друг друга по критериям, составленным совместно.

Включить информацию альтернативные виды электроэнергии (солнечные, ветряные, приливные и геотермальные) и т.д.)

Модель «перевернутого урока» можно так же применить на уроках математики при изучении темы «Центральная симметрия. Осевая симметрия» в 6 классе. Учащимся дома предлагается посмотреть фрагменты видеурока по предоставленным ссылкам учителя <https://youtu.be/HfCHbKpeEm0>, <https://youtu.be/mfL8hb74tGE>. Просмотр интернет материала занимает 15 минут. На уроке учащимся предстоит закрепить пройденный материал, выполнить «домашнее задание». *Класс разбивается на группы по Стратегии «Аналогия»* На столах лежат карточки с рисунками симметрии: из области животного мира, архитектуры, искусства, символика.. Таким образом, учащиеся объединяются в группы.

Учитель дает задания группам заполнить таблицу по теоретической части изучаемой темы.

осевая симметрия	центральная симметрия
Осевая симметрия – это симметрия относительно _____	Осевая симметрия – это симметрия относительно _____

Две точки A и A_1 называются симметричными относительно прямой a , если _____

Прямая _____ a называется _____

Фигура называется симметричной относительно прямой a , если для каждой точки фигуры, симметричная ей точка принадлежит _____

Равны ли симметричные относительно прямой фигуры?

Да Нет

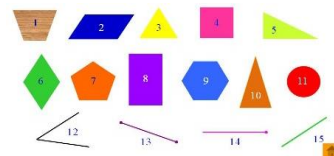
Задание:

1: классифицировать предложенные картинки по видам симметрии, занести в таблицу. **2.** Провести оси симметрии и центры симметрии данных фигур.

Осевая симметрия

Центральная симметрия

Осевая и центральная симметрия

Также можно предложить учащимся в группах, как один из вариантов, создать мини презентации на такие темы, как «Симметрия в живой природе», «Симметрия в архитектуре», «Симметрия в быту». Презентация может быть представлена как в виде

кластера, так и выведена на интерактивную доску, где каждая группа предоставляет свой продукт по теме «Центральная симметрия, Осевая симметрия» всему классу.

Преимущества данного обучения: самостоятельное планирование действия. Организация деятельности с ориентацией на конечный результат. Принятие решения. Работа в информативном пространстве. Отбор информации. Самостоятельно-поисковая деятельность. Презентация результатов деятельности с использованием информационных технологий.

Литература:

1. Смешанное обучение: строим школу удобно и рационально. [Электронный ресурс]// Интернет-издание «Просвещение», июнь 2013. URL: Режим доступа: <http://prosvpress.livejournal.com/71909.html>. Загл. с экрана

2. Андреева Н.В., Рождественская Л.В., Ярмахов Б.Б. Шаг школы в смешанное обучение

3. Андреева Н. Смешанное обучение – это «суп из топора». [Электронный ресурс] // Образовательный портал Newtonew.com. URL: <https://newtonew.com/tech/blending-learning-sup-iz-topora> (дата обращения: 24.11.2020).

4. Шведченко А. Что такое «перевернутый класс» и как эту методику используют в России. [Электронный ресурс] // Мел. Медиа про образование и воспитание детей. URL: https://mel.fm/shkola/928534-flipped_classroom (дата обращения 25.11.2020).

РОЛЬ МЕЖПРЕДМЕТНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Джабаева Г.Н.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан
guldena_77@mail.ru

Современное образование своей задачей ставит подготовку молодых людей к многообразной социокультурной и духовной жизни, но в действительности не всегда образовательные программы могут вместить в себя все это. Устранение данного противоречия возможно только при применении интегрированного подхода в образовательном процессе, который позволяет расширять и дополнять имеющиеся у студентов знания, тем самым активизируя их развитие и познавательную активность.

Межпредметная интеграция в образовании уходит своими корнями далеко в историю но, в то же время, ее можно отметить как значительное инновационное движение современной дидактики. «Все, что находится во взаимной связи, должно преподаваться в такой же связи», – писал великий педагог Я.-А. Коменский [1].

В педагогической литературе наряду с понятием межпредметная интеграция применяется понятие межпредметные связи. Такие связи дают возможность взглянуть на предмет с разных сторон, понять и усвоить на основе межсистемных ассоциаций весь предмет или явление действительности. Организация образования на межпредметной основе имеет истоки и в системе традиционного образования, однако активное развитие интегративных процессов в современной науке, политике, экономике, существенное ускорение темпов развития социальной жизни в целом и образования в частности актуализирует данную задачу.

Интеграция представляется собой разносторонний процесс установления связей между информацией, знаниями, науками, а так же обеспечение их целостности и единой структуры, охватывающей все компоненты в диалектическом единстве.

Под интеграцией (в пер. с латинского - восполнение, восстановление, целое) понимается процесс связывания отдельных дифференцированных частей в единое целое [2]. Осуществление интеграции в обучении происходит посредством слияния в одной теме, разделе, программе, курсе элементов различных предметов, методов и понятий различных дисциплин в общенаучные понятия и методы познания.

С социально-педагогической точки зрения, понятие «интеграция» в профессиональном образовании изучается и понимается как процесс и результат новообразования целостной группы профессий, которая обладает системными качествами межотраслевого, отраслевого и внутриотраслевого взаимодействия, конвергенции и дивергенции профессий, а также механизмами взаимосвязи и изменения трудовых функций работника, содержания и структуры профессиональной подготовки, обусловленных обратной связью образуемых системных средств и качеств профессиональной деятельности [3].

Классики педагогики (И. Г. Песталоцци, Я. А. Коменский, А. Дистервег, К. Д. Ушинский) отмечали существование в процессе установления межпредметных связей огромный развивающий потенциал посредством раскрытия взаимосвязей между сущим, и формирующего, с точки зрения методологии познания, важнейшее представление о единстве мира. Сегодня развитие межпредметной интеграции в образовании можно рассматривать, с одной стороны, как отражение интегративных тенденций в системе наук, с другой стороны, как возможность пробудить и поддержать интерес (а значит, и мотивацию) к образовательному процессу в целом и процессу обучения отдельным предметам.

Применение междисциплинарной интеграции в образовательном процессе становится одним из инновационных условий формирования профессиональной компетенции будущего специалиста. Также важно отметить, что становление образовательной парадигмы, отвечающей духу времени, предполагает реализацию важнейшей тенденции развития профессионального образования, связанной с интеграционными процессами непрерывного образования (интеграция всех звеньев образования, интеграция профилей обучения, межпредметная интеграция).

На наш взгляд, построение образовательного процесса в вузе на принципах интеграции позволит объединить разрозненные знания в целостную картину, а также раскрыть и реализовать личностный потенциал студентов. Интеграция в образовании определяется современными исследователями как органическое слияние образовательных учреждений, систем, подходов, направлений, образовательных программ, разных предметов или их элементов внутри образовательных областей»

Интеграция в образовании предполагает взаимопроникновение и взаимодействие однородных и разнородных компонентов (целей, знаний, умений, навыков), процесс формирования целостности из множества ранее разнообразных однородных и разнородных компонентов (целей, содержания, методов, средств, форм и пр.).

По мнению В.С. Безруковой, интеграция показана как одна из форм взаимосвязи и взаимодействия объектов в теории и практике, восстановление их первоначальной естественной целостности. При этом интеграция одновременно выступает как принцип, процедура, правило, итог взаимосвязи предметов, что свидетельствует о многозначности данного определения. Также автор полагает, что интегративный аспект

способен обеспечивать целостное единство при изучении сложных объектов и процессов окружающей действительности. Данное единство закрепляется на начальной стадии, на уровне научных фактов, понятий, законов, далее выражается во всеобщей форме, результативность которой определяется формированием обобщенных знаний (понятий, законов, общих теорий), пониманием научной картины мира и в результате – целостного научного мировоззрения [4].

В.М. Лопаткин в своей работе анализирует интеграцию в образовательном пространстве, выражается она в преобразовании всех частей образовательных систем посредством формирования образовательных комплексов интегративного типа; создание интегративных образовательных программ, учебных курсов, учебных занятий; приобретение интегративных результатов образования. Также, интеграция как способ, в деятельности образовательной системы гарантирует целостность картины мира, способствует формированию и развитию возможностей человека к системному мышлению при решении теоретических и практических задач [5].

Как видим, формирование профессионала – это формирование высокообразованной, интеллектуально развитой личности с целостным представлением картины мира, с пониманием глубины связей явлений и процессов, представляющих данную картину. Для формирования таких умений требуется построение интегративного пространства обучения.

В межпредметной интеграции реализуется диалектическое взаимодействие общекультурной и профессиональной подготовки студентов, усиливая и конкретизируя возможности компетентного подхода в реальной практике подготовки будущих специалистов.

Интегративный подход в обучении является специфической формой обеспечения комплексности, целостности знаний у студентов, формирования у них системного мышления и научного мировоззрения.

Межпредметная интеграция образовательного процесса в вузе способствует не только повышению качества научно-теоретической и практической подготовки будущих специалистов, но и собственно развития и воспитания современных студентов [6]. Таким образом, необходимо отметить важнейшую роль междисциплинарных связей в образовательной практике, связанных с повышением профессиональной компетентности студентов, поскольку именно на этой основе закладывается сегодня база формирования конкурентоспособности студенческой молодежи, что необходимо выпускникам для решения последующих проблем, возникающих в реальной действительности

Литература:

1. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. М., 1955. 287 с.
2. Большой энциклопедический словарь. – М.: АСТ: Астрель, 2006. – 1247 [5] с.
3. Краткий толковый словарь по профессиональному образованию / под общ. ред. А. П. Беляевой. – СПб.: Питер, 1994. – 355 с.
4. Безрукова В. С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике / В.С. Безрукова. – Екатеринбург, 1994. – 152 с.
5. Лопаткин, В.М. Интеграционные процессы в региональной системе педагогического образования: монография / В.М. Лопаткин. – Барнаул: Изд-во БГПУ, 2000. – 162 с

6. Salyakhova G.I., Valeeva R.A. Pedagogical Stimulation of University Students' Social Competence Development by Means of Interdisciplinary Integration // Review of European Studies. – 2015. – Vol. 7, No. 5. – Pp.186-192.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ
КЛИНИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В МЕДИЦИНСКОМ КОЛЛЕДЖЕ.

Дубовская Е.Г., Капияшева М.А., Соболева Н.Г.

Карагандинский областной высший сестринский колледж. г.Караганда,
Казахстан

ms.dubovskaya61@mail.ru

Формирование профессиональных компетенций студентов и усиление роли практического обучения на основе использования инновационных образовательных технологий является одной из задач нашего колледжа. Одной из главных целей преподавателей клинических дисциплин является подготовка компетентного высококвалифицированного конкурентно способного специалиста соответствующего уровня и профиля, свободно владеющего своей профессией, способного к эффективной работе по специальности, готового к непрерывному медицинскому образованию. Преподавателями используются следующие методы инновационных образовательных технологий:

- метод PBL (проблемно-ориентированное обучение)
- метод TBL (командно-ориентированное обучение)
- метод CBL, основанный на конкретном клиническом случае
- метод интегрированного обучения
- метод SMART-технологий
- метод симуляционного обучения
- метод стандартизированного пациента
- метод проектно– исследовательский

Основу всех этих методов обучения составляет групповое обучение (малыми группами), которое включает обсуждение теоретического материала в виде проблемы, приближенной к какой-то конкретной жизненной ситуации, что приводит к наиболее лучшему изучению и усвоению учебного материала, развивает клиническое мышление, повышает профессиональные компетенции, углубляет развитие коммуникативных навыков.

1. Проблемно-ориентированное обучение (анг. PBL) – направлено на самостоятельное активное решение проблемной ситуации (или задачи), которую задал преподаватель.

2. Командно-ориентированное обучение (анг. TBL) - основано на работе в командах (по 3-4 студента разного уровня подготовленности). Главная цель этого метода - научить студентов работать в команде, оказывать помощь друг другу в понимании и усвоении нового материала, что способствует повышению мотивации к дальнейшему обучению и к самосовершенствованию. Группам даются разные задания. В результате совместной работы в команде, а потом всех команд вместе, достигается усвоение знаний всеми студентами группы.

3. Обучение на основе клинического случая (CBL) развивает у студентов клиническое мышление, что позволяет компетентно подойти к постановке диагноза и

методам лечения. При этой форме обучения используются ситуационные задачи разных уровней сложности, деловые ролевые игры. В каждую отдельную команду входят студенты с разным уровнем знаний, что способствует достижению цели – воспитание коммуникативных навыков, умение оказывать помощь и поддержку в конкретной ситуации. При разборе студентами определенного клинического случая всегда прослеживается межпредметная связь со спец. дисциплинами и клиническими дисциплинами.

4. Интегрированное обучение. Взаимодействие между специальными и клиническими дисциплинами способствует формированию у студентов интегрированного мышления. Преподавателями клинических дисциплин проводятся интегрированные лекции, практические занятия (в виде «деловых» игр). Примером такого обучения является практические занятия на темы « Физиологическое ведение родов», « Грудное вскармливание», « Острый живот» и др.

5. SMART-технологии: лекции–презентации, видео, аудио лекции, видеофильмы, видео, аудио алгоритмы и др., позволяют реализовать принцип наглядности и дистанционного обучения, облегчают и положительно влияют на эффективность усвоения учебного материала. Применительно к преподаванию клинических дисциплин рассматриваются также такие SMART-технологии как : использование смартфонов, планшетов и других аналогичных устройств) для доставки знаний студентам и формирования у них интегрированной интеллектуальной виртуальной среды обучения. Преимущества такого обучения это– наглядность, возможность повторно прослушать или просмотреть наиболее интересный или трудноусвояемый учебный материал. К современным информационным SMART-технологиям в обучении, появившемся в последнее время, относится и дистанционное обучение, которое используется в преподавании клинических дисциплин. Пандемия коронавируса стала причиной перехода профессионального обучения с очной формы на дистанционную, к реализации образовательных программ исключительно с использованием электронного обучения и дистанционных образовательных технологий. Дистанционное обучение проводится посредством Google Classroom, Whats App, Zoom, Google Meet, электронной почты, Skype. Преподаватели клинических дисциплин постоянно поддерживают курс Classroom новыми материалами:

- почтовая рассылка учебно-методических материалов, видео- и аудиофайлов
- чат-занятия - с использованием чат-технологий
- веб-занятия - дистанционные уроки
- деловые игры
- видео-лекции, онлайн-лекции, мультимедиа-лекции
- самостоятельная работа студентов по электронным
- учебным изданиям (электронные учебники, информационно-справочные системы)
- компьютерные тестирующие системы; консультации через чаты и электронную почту

Проведение текущего контроля успеваемости и промежуточной аттестации для обучающихся по ДОТ проводится посредством: автоматизированных тестирующих комплексов и проверки письменных индивидуальных заданий.

Мультимедийные занятия помогают решить следующие дидактические задачи:

- усвоить базовые знания по предмету; систематизировать усвоенные знания;

- сформировать навыки самоконтроля; сформировать мотивацию к обучению;
- оказать учебно-методическую помощь обучающимся в самостоятельной работе над учебным материалом.

6. Метод проектно– исследовательского обучения заключается в том, что преподаватель ставит задачу перед студентами, для решения которой они самостоятельно изучают научную литературу, собирают дополнительную информацию, проводят ее анализ, строят гипотезы, делают выводы. Примером такого обучения является работа студентов в кружках клинических дисциплин с последующим участием и выступлениями с докладами, презентациями на научно-студенческих конференциях.

7. Симуляционные технологии –широко используются при преподавании клинических дисциплин. Созданы условия для формирования и закрепления у студентов практических навыков без нанесения вреда пациенту и возможность многократного повторения манипуляции. Обучение проводится на манекенах, муляжах и тренажерах.

8. Метод стандартизированного пациента. Это обучающий игровой процесс с участием «медработника» и «пациента» позволяющий, с одной стороны, развить практические навыки, с другой - провести комплексную оценку знаний и умений обучаемого. Преимуществом данной методики является то, что студент может реально оценить уровень своей подготовки, выявить пробелы в знаниях и умениях, и вовремя предпринять попытки по их устранению. Используя стандартизированных пациентов, студенты учатся собирать анамнез, проводить физикальное обследование. Этот метод обучения развивает коммуникативные и профессиональные навыки, позволяет студентам получить первый опыт клинической работы. Применяемые методы инновационных технологий обучения преподавателями клинических дисциплин способствуют повышению мотивации к образовательному процессу, расширению объема знаний студентов, формированию базовых и профессиональных компетенций будущего специалиста, активизируют их познавательную деятельность, побуждают интерес к выбранной будущей профессии.

Литература:

1. Д.Х. Дошанов «Использование стандартизированных пациентов в процессе интерактивного обучения студентов –медиков» Вестник КазНМУ, №3(2)- 2014г,с.44-46. Каз НМУ им. С.Д. Асфендиярова Кафедра коммуникативных навыков, основ психотерапии, общей и медицинской психологии.
2. Алексеева А. А. «Новые образовательные технологии как механизм повышения качества знаний» // Молодой ученый. — 2015. — №16. — С. 400-403
3. Булатов, С.А. « Стандартизированный пациент» / С.А. Булатов, // Симуляционное обучение в медицине : сб. науч. ст. / под ред. А.А. Свистунова ; Моск. Первый МГМУ им. Сеченова. – М., 2013. – С. 130–132.
4. Косаговская И.И., Волчкова Е.В., Пак С.Г. « Современные проблемы симуляционного обучения в медицине» 2014. - №1. – С. 49-58
5. Муравьев К.А., Ходжаян А.Б., Рой С.В. «Симуляционное обучение в медицинском образовании – переломный момент» // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 10–3. – С. 534-537
6. Романцов М.Г., Мельникова И.Ю. « Инновации в медицинском образовании посредством внедрения педагогических технологий «// Успехи современного естествознания. – 2015. – № 2. – С. 189-194.

«ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ МЕН ПСИХОЛОГИЯНЫ ДАМУДЫҢ ҰЛТТЫҚ БАСЫМДЫҚТАРЫ»

Ербаева М.С.

«Жамбыл Ақылбаев атындағы мектеп-гимназиясы»КММ
Қарағанды қаласы , Шет ауданы, Ақсу-Аюлы мекені, Қазақстан
erbaeva.1985@mail.ru

Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының тағдырына ерекше мән берген ұлы ағартушы педогог.Ы.Алтынсарин педогогикасының мұраларының негізгі идеяларының бірі-адамның өзара қарым-қатынасы, жастарды еңбекке баулу.Қазақстандағы білімді дамыту стратегиясы оны орнықты дамыту, білімді аумақтандыру, үздіксіз білім беру реформалар процесіндегі үздіксіз , әлеуметтік және этикалық ынтымақтастық негізінде құрылды. Мұнда теңдікке , әділдікке негізделген бейбітшілікті нығайтуға, басты назар аудару керек

Өзінің барлық педогогикалық теориясында жас жеткінектердің ұлттық тәрбиесін қалыптастырып, жетілдіруде қазақ халқының ғасырлар бойы тәрбие саласында жиған бай тәжірибесін негізге алу қажетдеген пікірді ұстанғандардың біріЫбырай. Оның дүниетанымдық көзқарасының қалыптасуына әсіресе ,қазақтың мәдениетін , өнерін терең білетін, ақыл-парасаты жоғары, сөзге шешен ,елге сыйлытасы Балғожаның ықпалы ерекше болды.Ыбырай бала жастан халықтық педагогикадан алған тәлім-тәрбиесін үдгі, -өнегесін көңіліне түйгендерін оқу ағарту істері арқылы қазақ балаларының бойына сіңіре білді.Ы Алтынсарин ұлттық эстетикалық тәрбие проблемаларын қозғайтын арнайы еңбектерін жазып қалдырмағаны белгілі , бірақ Ы. Алтынсарин жастарды оқу-білім , өнерге үндегенде құрғақ насихатқа ұрынбайды,айтпақ пікірін оқушы зердесіне сіңіру үшін әр түрлі ұстаздық амал тәсілдерді қолданады.

Бір аллаға сыйнып Кел, балалар , оқылық, оқығанды көңілге ықыласпен тоқылық!-деген өлеңінде білім алуға үндесе,екінші жағынан, өмірдің бір қызығы тек байлықта деп ұғатын, оқу өнер, ғылым-білімге мін бермейтін кертартпа көзқарасқа соққы береді.Өмірде сарқимас мол байлық-білім екендігін айта келіп, оған қол жеткізу үшін ерінбей-жалықпай еңбектенудің керектігін түсіндірді.Өнерді үйрен, үйрен де жирен деп санаған халқымыз ұл қыздарының оң қолынан өнер тамған шебер болуына да мән берген.

Ы. Алтынсарин өзінің төл туындыларында тәрбиелік , нақыл –насихаттық мәніне ерекше көңіл аударып отырды.Сол арқылы жас буынды адамшершілік пен ізгілікке, еңбек пен зейінділікке , өнер-білімге баулуды көздейді.Ол ел жұртқа қажет білім мен өнерді игерудің төте жолы тұрақты мектептер арқылы жүзнге асады деп санады. Ы.Алтынсарин қызметінде балаларды оқыту мен тәрбиелеу жұмысы ерекше орын алады. Мектептегі оқыту мен тәрбие процесін жүргізуші мұғалім деп таниды. Ы.Алтынсарин надандықтың зиянын, ғалымның қоғамдық маңызын түсіндіреді.Бұл әсіресе «Талаптың пайдасы» әңгімесінде көрінеді.

Шығармаларында оның өнерге деген ықылас-ілтпаты анық байқалды.Өзінің өлеңдері мен әңгімелері арқылы жастарды табиғаттың әсемдігін , адам сезімін қабылдап, түсіне білуге тәрбиелейді, оның өлеңдері мен ғибрат әңгімелері жас ұрпақты тәрбиелеу мен оқытуда күні бүгінге дейін өз маңызын жойған жоқ. Ол аймақта мектептер мен кәсіптік училищелер ашу арқылы жалпы және кәсіптік білім беру ісінің негізін қалады.

20 ғасырдың бас кезіндегі демократиялық бағыттағы қазақ зиялылардың ең ірі, ең беделді көшбасшысы қазақ ғылымы мен мәдениеті , оқу тәрбие ісі тарихына

сіңірген орасан зор еңбектерінің тарихтан өшпес орынын алатынын бүгінгі демократия мен әділеттілік салтанат құрған дәуірде өмір шындығы дәлелдеп отыр.

Сиса көйлек үстінде , тоқуменен табылған. Сауысқаннң тамағы ,шоқуменен табылған-деп педагогтік тәсілменен балаға еңбек атаулыдан хабар аңғартады.Мектеп қазақтарға білім берудің басты құралы. Біздің барлық үмітіміз, қазақ халқының келешегі осында, тек осы әңгіме арқылы мектеп оқушыларына жақсы мен жаман, кедей мен бай, сарандық пен жомарттық туралы сөздермен біраз мағұлмат беруге болады. Ы.Алтынсарин осы іспеттес әңгімелерінде еңбек процесінің адамның сана –сезімін, психалогиясын қалыптастыруда ерекше орын алатынын жақсы түсінген. «Ұяда не көрсең , ұшқанда соны ілесің» дегендей жасөспірімдердің басында кездесетін түрлі жаман мінездерді отбасындағы тәрбиемен терең астастырады.Адамның жеке басының мінез- құлқын қалыптастыру , оның бойынан жойылып бара жатқан адамгершілік қасиеттерді сіңіру, иманжүзді етіп тәрбиелеу ата-ананың тікелей әсерімен отбасынан басталып, мектепте жүзеге асатынын ескерген жөн. Ыбырай келешегінен үміт күткен , өз халқын жан тәнімен сүйген , халқының мәдени көркейіп өсу үшін бойындағы бар күш жігерін аянбай жұмсаған нағыз патриот азаматтар еді.

Кім сендерді балалар тербететін,

Еркелетіп, ойнайтын сергітетін?

Жалқау болсаң, балалар, жаман болсаң

Қамқор анаң көз жасын көлдететін,- деген ақын бұл өлең шумақтарынан отбасындағы ата-ана тәрбиесі мен баланы сүйіп, еркелететіндігін және ата-ана баланың алғашқы табиғи тәрбиешісі, балажандық қасиеті мен ерекше маңызын көре біледі.Сондықтан оның көптеген әңгімелерінің идеясы Абай айтқандай «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей»деген қағмиданың төңірегінде топтпсқан.Адамның жеке басының мінез-құлқын қалыптастыру, оның бойынан жойылып бара жатқан адамгершілік қасиеттерді сіңіру, иманжүзді етіп тәрбиелеу ата-ананың тікелей әсерімен отбасынан басталып, мектепте жүзеге асатынын ескерген жөн.Қазақ ырғыз қыздарына арналған мектеп-интернат ашты. «Қазақ христоматиясын», «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралын» жазды. Қоғамның заңды тіршілік етуі тек қана халықтың ағартушылық деңгейі қоғамдық және дара санының дамуы арқыылы мүмкін болатынын тарихи іс тәжірибе көрсетіп отыр. Әлемдік деңгейдегі барлық құқықтық мемлекеттерде азаматтық қоғам ғасырлар бойы жинақталған құндылықтар негізінде қалыптасқаны белгілі. Сондықтан да, Елбасы «Тарихты танып зерделеу керек, тарихты таразылау керек, сонда тағдырыңды, бүгінгі тұрпатыңды танысың, келешегіңді бағдарлайсың, алдағы жүрер жолының сілемін табасың» деген сөздерінде тарихтың ексіз тағылымы да ақиқаттың мейлінше айқындала түседі.

Ыбырай Алтынсарин дүние жүзі педагогика класиктерінің гуманистік идеяларын басшылыққа алып, оларды қазақ даласында оқу-ағарту тәжірибесінде енгізген тұңғыш педагог болды.

Христоматияға Ыбырай Алтынсарин, біріншіден қазақ халқының ертегілерін, аңыз-әңгімелерін таңдап талғап енгізуге зер салса , екіншіден өзінің дидактикалық ақал-нақыл түрінде жазылған қысқа әңгімелерін енгізді, үшіншіден К.Д. Ушинский , Л.Н. Толстой , И.А. Крыловтардың тәлімдік мәні зор шығармаларын аударған.Яғни, христоматияға енгізген материалдарды іріктеуде , біріншіден әр халықтың тұрмыс-тіршілігі иен салт-дәстүрлерінен хабардар ету принципін ,, екіншіден , оқытуларды адалдыққа , қайырымдылыққа еңбекке ұқыптылыққа тапқырлыққа тәрбиелеу, адамгершілік жақсы қасиеттерді олардыңбойына таратуды көздеді.Үшіншіден, жастардың әсіресе бастауыш сынып оқушыларының түсінігіне жеңіл, тілі жатық

әңгімелерді іріктеп, тандап беруге тырысты. Ел аузынан жиналған мақал-мәтелдер, эпос үлгілері, ақындар сөзі Ы.Алтынсариннің зерттеушілік қырын ұштай түседі.Алтынсариннің демократиялық –ағартушылық бағыты, оның педагогикалық көзқарасының үш бірдей саласынан көрініс тапты.Ы.Алтынсарин Шоқан мен Абай сияқты арнаулы психологиялық еңбектер жазып қалдырмады. Әйтсе де оның сан алуан сындарлы ойға толы шығармаларын қоғамдық , саяси –әлеуметтік мәселелерді жан-жақты қамтып жазуға жұмсады. Сөйтіп, өзінің бар өмірін ағартушылық ісіне бағындырып, қазақ жастарын адал, шыншыл, еңбек сүйгіш, өнегелі, өнерлі азамат болуға шақырды, теріс пікірлерден , ескі әдет-ғұрып, соқыр сезімдерден ,ұрлық, зомбылық,жатып ішер жалқаулық сияқты жаман қылық , жат мінездерден бойын аулақ ұстауға шақырады.Ы.Алтынсарин бірінші кезеңге мұғалімді қойды. Ол жөнінде өзі былай дейді: «Халақ мектебі үшін басты тұлға –мұғалім, ең тамаша деген педагогикалық басшылық ең жомарт деген мемлекеттік жарлықта , тыңғылықты педагогикалық бақылау да онымен теңесе алмайды».Білім беру ісі жаңа жанданып келе жатқан қазақ даласы үшін оның пікірінше , мұғалімнің маңызы ерекше жоғары, сондықтан да ло «жақсы мұғалімді дүниедегінің барлығынан жоғары бағалаймын» деген.Біріншіден Шоқан мен Абайдың туған халқын мәдениетті халықтар қатарынан көргісі келетін арманын өз қолымен іс жүзіне асырады.Ол халық үшін тың үлгімен мектеп ашып, оқу құралдарын жазып,жинақтаған жаңашыл-педагог.Екіншіден өзінің шығармаларын қос тілде бірдей жазды. Үшіншіден , соқтықпалы соқпақты ,дүбірлі кезеңдерде Ыбырай Алтынсарин өз халқымен бірге болып,оның барлық ауыртпалығын көрген. Ы.Алтынсарин өзінің мәдени-ағарту қызметінде сауаттандырумен шектелген жоқ, тап бүгінгідей жастарды кәсіптендіру мәселесін қоса көтереді. Бүкіл қазақ қауымын өзіне қаратып, балаларды жаппай мектепке тартқан жас Ыбырайдың мәдени –инавациялық қызметі оны біраз сергелдеңге салды.

Қазіргі кезде отандық білім жүйесі үшін мынандай жағдайлар көкейкесті мәселе болып отыр:

1.Қаржыландыру

2.Жоғары білімнің заң және нормативтік базасын жетілдіру.

3.Мектеп жасына дейінгі білімнен жоғары және жоғары оқу орындарынан кейінгі білімге дейінгі білім жүйесінің бір тұтас стандартталған жүйесін құру.

Психалогиялық жұмыс мыналарды көздейтін кәсіптік қызмет:

-қоғамдағы, топтың немесе жеке адамның ұлттық жұмыс істеу үшін көмектесу және лайықты жағдай жасау.

-өмірлік қиын жағдайға тап болған адамға, отбасына, мұқтаж жандардың әртүрлі топтарына көмек көрсету.

Әдебиеттер:

1. Ы.Алтынсарин тағылымы. Алматы 1991

2. «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы. 2008ж, №4,5

3. Ы.Алтынсарин «Өнер білім бар жұрттар» Алматы, 1989ж

4. «Өзіндік таным»2 2007 № 5-6 2006

5. Бес ғасыр жырлайды. Алматы, «Жазушы»т1989 1 том

Ы.АЛТЫНСАРИННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАСЫ, БҮГІНГІ САПАЛЫ БІЛІМ НЕГІЗІ.

Ержан М.

«Ю.А.Гагарин атындағы мектеп-лицейі» КММ
Қарағанды облысы, Шет ауданы, Ақадыр кенті, Қазақстан
makpal.yerzhan.97@mail.ru

Жаңа әлеуметтік-экономикалық қатынастардың қалыптасуы жағдайында қазақстандық қоғамды демократияландыру кезеңінде өскелең ұрпаққа білім мен тәрбие беруді жетілдіру мәселесі басым бағыттардың бірі болып қала береді. Қазақстан Республикасының Стратегиялық даму жоспарында: «Басты басымдық – кәсіптік-техникалық білім беру оның барлық деңгейінде: бастауыш, орта, жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі. Бұл орта жалпы білім берудің маңыздылығын ешбір жағдайда төмендетпейді, керісінше, білім берудегі негізгі басымдықты қамтамасыз ету үшін білімнің бұл деңгейінің маңыздылығы артады» делінген. Дәл осы бағыт бойынша Ы.Алтынсариннің мұрасын зерттеу, оны бүгінгі ұрпаққа дәріптеу тек оның мерейтойында ғана еске алынбаса екен. Қазақтың көрнекті қайраткері Ыбырай Алтынсариннің шығармашылығын зерттеуге өткеннің әдістемелік мұрасын қарастырудағы индуктивті әдіспен түсіндірілді. Ыбырай Алтынсариннің негізінен тіл үйрету мәселелеріне арналған еңбектерінде бүгінгі таңда өзекті болып отырғаны сол дидактикалық мәселелер өзінің жарқын көрінісін тапты. Әр халықтың мәдени мұрасын білмейінше ұлттық мәдениетті дұрыс түсіну мүмкін емес. Демек, өткеннің рухани қазынасын зерделеуге деген қызығушылық сейілмейді. Сонымен қатар, Ы. Алтынсариннің шығармашылық және қоғамдық қызметін талдауға түрткі болған тағы бір себеп бар. Алтынсарин, оның қазақ мәдениетінің – этнографиясының дамуына қосқан үлесі, Ы. Алтынсарин көрнекті педагог және қоғам қайраткері ғана емес, сонымен бірге өз халқының прогрессивті дамуы үшін күрескер, этнографиялық зерттеуші болғанында атап өткен жөн.

Ыбырай Алтынсариннің өмір жолына көз жүгіртсек сауатсыздықпен күресу жолдарын терең қолға алған. Ол кісі балаларға білім беруді білімді адамның қасиетті борышы деп санаған. Оның қазақ балаларын өз халқына пайдалы етіп, ауыл шаруашылығының, өнеркәсіптің жетістіктеріне қосылсын деген талпынысы екі жақтың қарсылыққа тап болды. Патша әкімшілігі жергілікті халық арасынан орыс тілінде іс жүргізуге қабілетті, патшалық отаршылдық саясатқа бейімділік рухында тәрбиеленген іс жүргізуші, аудармашы болып табылатын төменгі шенеуніктерді дайындауға мүдделі болды. Сондықтан, ол Ы. Алтынсариннің бастамасына сырттай қарсылық білдірмеді. Алтынсарин қазақ балаларын орыс тіліне үйретуде, бірақ ол кең білім беру идеясына ешқандай қолдау көрсетпеді. Екінші жағынан, жергілікті дін басылары Ыбырайдың жаңашылдығына қарсы шығып, оның қазақ балаларын «шоқындырып», оларды орыс әскеріне «солдаттық қызметке» дайындаттыруға тырысты.[1] Ы. Алтынсарин надандыққа, ырымшылдыққа, ескірген көшпелі өмір шеңберінде қамауда ұстауға және исламды пайдакүнемдік мақсатта, тіпті империялық идеологияның мүддесіне пайдаланған дін қызметкерлеріне шынымен де қарсы болды. Өз заманынан озып туған Ы.Алтынсариннің педагогика саласындағы еңбектері, бүгінгі ұрпаққа мұра. Мақаланың басында айтып кеткендей Ыбырай Алтынсарин – педагог-ағартушы, жазушы, фольклортанушы, этнограф. Алтынсариннің бастамасымен ана тілінде оқытатын мектептер ашылды. Қазақ балаларына арналған ана және орыс тілдеріне арналған оқулықтардың авторы. Орыс тілінің түсіндірме сөздігінде «Ағартушы, - озық ой мен

білімді таратушы озық қоғам қайраткері». Ү.Алтынсариннің көп қырлы еңбегінде адамгершілікке тәрбиелеу мәселелері жетекші орын алады. «Адамның ең маңызды әрекеті – имандылыққа ұмтылу. Біздің ішкі тұрақтылығымыз да, өмір сүруіміз де соған байланысты. Біздің іс-әрекетіміздегі адамгершілік қана өмірімізге сұлулық пен қадір-қасиет береді. Оны тірі күшке айналдырып, оның мәнін нақты түсінуге көмектесу - білім берудің басты міндеті», - деп атап өтті әлемге әйгілі ғалым, Нобель сыйлығының лауреаты А.Эйнштейн.[2] Иә, бүгінгі танда білім саласы үлкен ізденіс пен жан-жақтылықты талап ететіні сөзсіз. Бүгінгі педагогика саласына Ү.Алтынсариннің еңбектерінің үлкен әсірі бар екені сөзсіз. Педагогикалық еңбектері мен өлеңдерінде Ү.Алтынсарин жастарды ең алдымен мәдениеттілікке шақырған. Тәрбие мен мәдениет қатар ұштасқан тұста үлкен серпілістер мен жетістіктер болады деп меңзеген. Ү.Алтынсарин өз бетінше әлем әдебиетінің классиктері – Шекспир, Гете, Байрон, Пушкин, Гоголь, Лермонтов, Фардоуси, Низами, Науаи, т.б. шығармаларын тәлім-тәрбиелік идеялармен сусындатып, ауылдарды аралап, халыққа оның маңызын түсіндірді. Ол олардың идеяларына жақын ұстаздар: К.Д.Ушинский, Я.А.Коменский. Мысалы, Коменскийдің «ғимарат іргетасынан тұруы керек» идеясы. Жергілікті көне заманның кертартпа пікірлері мен отаршыл өкімет тарапынан қойылған кедергілерді жеңе отырып, белсенді іс-әрекетке кірісіп, даладағы қазақ балаларына арналған бірқатар мектептердің негізін қалады. Оның табандылығы мен қайтпас қайсарлығының арқасында мектептерде әр түрлі пәндерді ана тілінде оқытумен қатар, балаларды орысша сауаттылыққа да үйретті.

Көз көрген ұстаздар Ү.Алтынсарин туралы былай деп жазған болатын, соның ішінде өте талантты ұстаз Федор Демьянович Соколов Ыбырай Алтынсарин туралы былай деп жазды: «Оның бізбен, ұстаздармен әңгімелері өте жылы лебіздерімен, жан-дүниемізді жігерлендіретін, еңбекке күш-қуат беретін, мектепті бар күш-жігерімізбен сүйеге, мектепті сүйеге мәжбүр етті, ең бастысы жауапкершілік деген асыл ұғымды ұғындырды. Ол өзінің туып-өскен үміткерлеріне қатал болды, іскерлікке дұрыс қатынасты талап етті, ал басқармадағыларды қатаң қудалады. Өзі де ұстаздық еткенді жақсы көретіндіктен, ол өз инспекциясындай мұғалімдерді де көргісі келді. Ол өзінің жүрекжарды әңгімелерімен ұстаздардың оқу-тәрбие ісіне деген құлшынысын қалай оятатынын жақсы білген. Ол бізді қоғам алдында биікке қойды, ұстаздарға лайықты құрметпен қарауға, оларды баршаның алдында мақтан тұтуға, адал да көмекші еңбек етуге мәжбүр етті...».[3]

Арманы жалғыз Ү.Алтынсари бар болғаны қазақ қоғамының барлық салада сауатты болғанын қалады. Алтынсарин ағартушылық-педагогикалық қызметін бастаған соң ауылдарды жиі аралап, жергілікті халыққа зайырлы білімнің мәні мен мақсатын, пайдасын түсіндіріп, мектеп салуға қаржы жинауды ұйымдастырады. Оның тұсында Торғайда, казактардың Илецкая Защита қаласында, Ырғызда, Ақтөбеде орыс-қазақ мектептері ашылды. Ол алғашқы қыздар мектебін ашуға ұмтылады. 1888 жылы Ырғызда қазақ қыздарына арналған тұңғыш мектеп, кейінірек интернаты бар әйелдер мектептері Торғай, Қостанай, Қарабұтақ, Ақтөбе қалаларында ашылды. Ыбырай ұстаз-ағартушы, теоретик-этнограф, тарихшы, экономист қана емес, қарсылыққа, қулық-сұмдыққа, жала жабуға қарамастан өз ісін қорғауға, мәселені шешуге мәжбүр болған шенеунік. Басынан бастап оқу орындарын ұйымдастырды, кадрларды іріктеді, мектептерді барлық қажетті заттармен жабдықтады және қамтамасыз етті. Ол балаларға қамқорлық, күнделікті өмірдің ұсақ-түйегі, қаржылық есеп беру және т.б. өз мойнына алды. «Бұл біздің тағдырымыз», - деп жазды ол, - қазір ең қиын, жауапты уақыт келді, бәрі әлі де жасалуы керек. бұл жаңалықтарды қараңғы ортаға енгізу керек және бәрін

жарықтандыру керек, күшіміз бен шеберлігімізге қарай. Сондықтан мен далада сүйреп, қоғамдардан және әртүрлі қоғамдық уездік және облыстық болыстардан ақша сұраймын» деп халық арасында жиі үндеу жасап, шынай істің адамы болған. Оның бастамасымен 7 бастауыш мектеп, қазақ балаларына арналған 4 екі сыныптық мектеп, оның ішінде қазақ әйелдеріне арналған пәндерді ана және орыс тілдерінде оқытатын алғашқы мектептер ашылды. 1883 жылы Орскіде қазақ мұғалімдер семинариясы ашылды. Торғай уезінің халық ағарту инспекторы қызметінде өзін көрнекті ұйымдастырушы, дарынды ұстаз, атақты жазушы-ағартушы, көрнекті қоғам қайраткері ретінде көрсете білді.

Алтынсарин әзірлеген мектептегі білім беру жүйесінде мұғалімнің тұлғасы мен адамгершілік қасиеті басты орынға ие болды. Ол мұғалімдік қызмет «Қызмет емес, Құдай берген шақыру» деп жазды. Барлық уақытта мұғалімдер шүберек киетін. Ол үшін ешнәрсе талап етпей, өз жалынын басқа адамдарға бере алатын биік жан болуы керек». Қазақ ауылында ұстазды тәрбиенің ошағы, қай жағынан да үлгі етіп көрсетті. Ұстаздарды көп теориялық оқытуды ұстанбай, оқушының бейімділігі мен жетістігіне қарай оқытуға шақырды. Ыбырай ата-ана мен ұстаз үшін ең бастысы балаларды сүю, олардың білімге деген құштарлығы мен құштарлығын өшірмеу деп есептеді. Ол алған білім мен дағдыларды формалды білім тұрғысынан емес, олардың нақты пайдасын ескере отырып қарастырды. [4] Әдістемелік құралдарда оқытудың түрлі әдістері туралы түсініктер бере отырып, балалардың еңбегін босқа босқа босқа ысырап етпеуді, оқыту әдістерінің жүйелі, мәнді болуы керектігін ерекше ескертті. Алтынсарин мұғалімдерге әртүрлі жаттығуларды қолдануды, қарапайымнан күрделіге қарай оқытуды, материалды балаға қызықты формада беруді ұсынды. Ал бүгінде оның оқу құралдары мен оқулықтарын ұстаздар мен ата-аналар сәтті пайдалануда. Ыбырай Қазақстандағы білімнің қалай дамып, ілгері басатынын болжай алды. Халқының қамын ойлап, олардың ағарту жолында үнемі қамқорлық жасап, аязда да, аптап ыстықта да даладағы жолсыз жолда арбамен ауылдарды аралап, денсаулығына әсер етседе, бар арманы қазақты сауаттандыру еді. Қазақ даласының тұңғыш ұстазы өз халқын азат, білімді болуды армандаған. Бұл оның титаникалық жұмысының арқасында жүзеге асты.

Оның қасында қазақ қоғамының бүкіл элитасы болды. Әлмұхамед пен Тілеймұхамед Сейдалиндер – Нұралы ханның ұрпақтары. Екеуі де Орынбордағы Неплюевский кадет корпусының түлектері. Олар Ы.Алтынсаринге Ырғызда мектеп ашуға көмектесіп, қазақтың тұңғыш қызы Гүлжауһарды өз мектебіне оқуға беретін де осы Ә.Сейдалин. Гүлжауһар Сейдалина кейін Мемлекеттік Думаның болашақ депутаты Ахмед Беремжановқа тұрмысқа шығып, олардың ұлы Батырбек Беремжанов Кеңес заманында белгілі ғалым атанды. Ыбырай шәкірттерінің арасынан демократ, ақын, аудармашы Асылқожа Құрманбаевты да атауға болады. Оның әлеуметтік тақырыптағы өткір мақалалары «Дала уәлаятты газеті» газетінде жиі жарияланып тұратын. Ы.Алтынсарин қайтыс болғаннан кейін Асылқожа Құрманбаев Жетісуға қоныс аударып, Лепсідегі мектепке директор болды. Оның басқа шәкірті Ғ.Балқымбаев Алматыдағы тарих мұражайының директоры болды. [5] Ы. Алтынсарин – 19 ғасырдағы қазақтардың мәдени өмірінің, бүгінде есте қалған жарқын құбылысы. Ақындық дарын, кемел ақыл мен риясыз жан ол Қазақстанның педагогикалық ой-пікірлерінің тарихында мәңгі қалады. Сонау кеңес жылдарында республиканың сол кездегі астанасы Алматы қаласының көшелерінің біріне есімі беріліп, педагогикалық құрметті медаль тағайындалуында Ы.Алтынсариннің есімі мәңгілікке қалды. Бұл кісінің өмірі, іс-әрекетінің себебі бір емес, бірнеше ұрпақты асқақ ойларымен нұрландырады. Өмірінің соңына дейін қазақ қоғамын сауаттандыруға арнаған Ы.Алтынсарин бейнесі бүгінгі

ұрпаққа үлкен үлгі. Арманы мен мақсаты бірдей ұштасқан Ыбырай арман бүгінгі білімді де, білікті жастар екені сөзсіз. Алтынсариннің жинақталған шығармаларын парақтағанда оның әр алуан қызығушылықтарына назар аударасың. Этнографиялық мақалалар, өлеңдер, дастандар бар. Ол барлық шығармаларын бірінші «қазақ оқырманына» арналды, ол балалардың оқуын бастап, жақсы білетін өмірі туралы оқуын қалады. Сондықтан антологияның бірінші бөлімінде қазақтың күнделікті өмірінен алынған шағын әңгімелер берілген. Балалар өздерінің ауыз әдебиетін білуі үшін Алтынсарин қазақ халқының мақал-мәтелдерін, ертегілерін, жұмбақтарын жинады. Л.Толстой мен И.Крыловтың шығармаларын да аударған. Сонымен қатар Ы.Алтынсарин өз еңбектерінде жас ұрпақ бойына адамгершілік қағидаттарды терең түсіндіуге, ұғындыруға шақырды. Қазақ халқы үстемдік жағдайында бұл мәселені шешуге мұқтаж болды. Біз өскелең ұрпақты білім берудің келесі негізгі бағыттары бойынша тәрбиелейміз:

- Рухани-адамгершілік – адамның жоғары құндылықтарды, мұраттарды білуі, оларды басшылыққа ала білуі; мінез-құлықтың жоғары моральдық, кәсіби және этикалық нормаларын қалыптастыру;

- Патриоттық – өз Отанына деген сүйіспеншілік пен адалдыққа, ұлы ұлтқа деген мақтанышқа, ұлттық киелі орындарды қастерлеуге тәрбиелеу;

- Азаматтық – құқықтық және саяси мәдениетке, жоғары адамгершілік пен жалпы мәдениетке, айқын азаматтық ұстанымға, Қазақстанның мәдени-тарихи мұрасына құрметпен қарауға тәрбиелеу. Дәл осындай бағыттарға Ы.Алтынсарин сол жылдары бөліп, жіктеп бүгінгі сапалы білім негізін қалыптастырып кеткен. Ы.Алтынсариннің педагогикалық ерлігі дәл осы тұста айқын бейнеленеді. Ыбырай мұрасы бүгінгі педагогика саласының алтын көпірі. Қазақты қараңғылықтан азат етем деген, Ыбырай арманы, бүгінгі Егеменді мемлекетімізде жүзеге асып келе жатыр. Заманынан озып туған Ыбырай педагогика саласында ғана емес, басқада салада өшпес із қалдырып, сауатты жас ұрпақ тәрбиелеу жолында аянбай тер төккен бірден-бір асыл тұлға.

Әдебиеттер:

1. Ибрай Алтынсарин и вопросы профессионального образования. Профессионал Казахстана, А. Фролов. №2, 2015.
2. Киргизская хрестоматия. И. Алтынсарин. Оренбург, 1906.
3. Педагогическая мысль в Казахстане во второй половине XIX века. Г. Тажибаев. Алма-Ата, 1965
4. Избранные произведения. И. Алтынсарин. Алма-Ата, 1957
5. «Избранные произведения». Алтынсарин И 1999 г.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАСЫНЫҢ ТАРИХЫ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ТИІМДІ ТӘЖІРИБЕСІ

Есенова А.А.

«Жамбыл Ақылбаев атындағы мектеп-гимназиясы» КММ. Қарағанды обл.,
Қазақстан
akosya_e@bk.ru

Өнер-білім бәрі де оқуменен табылған.

Ы.Алтынсарин

Ы.Алтынсарин қазақ өлкесінің аса қатал отарлауының ең қиын жылдарында Торғай облысы бойынша халық мектептерінің тұтас желісін ұйымдастыра алды. Оның аскетизмі мен білім алу қажеттілігіне деген терең сенімі ХХ ғасырдың басында өз жемісін берді. Ол ашқан мектептерде қазақ зиялыларының танымал өкілдері алғашқы білім алды. Олар-Ахмет Байтұрсынов, Ахмед Бірімжанов, Міржақып Дулатов, Назипа Құлжанова, Алдияр Әбубәкіров, Мұхамеджан Сералин, Әлжан Байғұрин, Ғабдолғали Балғымбаев және басқалары. Ы. Алтынсарин 1841 жылы 20 қазанда Қостанай облысы Затобол ауданында дүниеге келген. Әкесінен ерте айырылған кішкентай Ыбырай атасы - Орынбор комиссиясының атақты бия және әскери старшинасы, қыпшақтардың ұзын руының басқарушысы Балғожа Жаңбыршиннің қолында тәрбиеленді. Ақылды бала балалық шағында басқаларды өзінің ақындық дарыны мен өткір ақылымен таң қалдырды. Б.Жаңбыршин Ыбырайдың айрықша ерекшеліктерін байқап, оны орыс үкіметі ашып жатқан мектепке оқуға Орынбор қаласына жібереді. Ыбырай мектепті "үздік" бітіріп, біраз уақыттан кейін, атап айтқанда 1860 жылы облыстық басқармаға тағайындалды. Төрт жылдан кейін, 1864 жылы ол өзінің алғашқы мектебін Торғайда ашты. Дәл осы сәттен бастап қазақ ағартушысының тынымсыз педагогикалық қызметі басталады. Осы уақыт ішінде ол Қазақстанда тек бастауыш білім беру ғана емес, сонымен қатар кәсіптік оқыту желісін құрды. Алғашқы қолөнер және ауыл шаруашылығы мектептері-бұл оның ұсақ дипломатиясының және патша қызметінің шенеуніктерімен және қарапайым қазақтардың қалыптасуына қызғанышпен қарайтын "ақ сүйек" деп аталатын сұлтандық отбасылардың өкілдерімен күрделі келіссөздерінің нәтижесі. Қазақстандағы әйелдердің білімі Ыбырай Алтынсариннің есімімен байланысты. Ол 1876 жылы ашқан бес әйелдер мектебінде 211 қыз оқыды. Халыққа білім беру желісін кеңейту керек деп шешкен соң, Ы.Алтынсарин Халық ағарту министріне Қазақстанда жалпыға бірдей білім берудің негізін қалау үшін әрбір болыста бастауыш мектептер ашу туралы арнайы жазба жасайды. Сонымен қатар, Ы. Алтынсарин мұғалімдердің өздері үшін мектептер ашады. 1876 жылы білім министрінің шақыруымен Ыбырай Алтынсарин Петербургке барып, оған үлкен әсер қалдырды. Ол білім беру, ағарту - туған халқының дамуының жалғыз жолы екеніне одан да сенімді. Қазақ оқулығын жасау идеясы Торғай облысының Халыққа білім беру инспекторында бастауыш мектепте мұғалім болып жұмыс істеген кезінде пайда болды. Бірақ 1879 жылы ғана Ыбырай Алтынсарин өзінің арманын жүзеге асыра алады. Үш жыл бойы ол қазақ балаларына арналған алғашқы оқулықты жасау үшін жұмыс істеді, оған балалардың қабылдауына қол жетімді әңгімелер, олардың әлем туралы білімдерін кеңейту кірді. Кітап орыс зиялысы мен баспагері Евфимовский-Мировицкийдің баспаханасында басылды. Бұл оқиға қоғамның назарынан тыс қалған жоқ. Сол жылдардағы қазақ және орыс баспасөзі хрестоматия жазылған тамаша әдеби қазақ тілін

атап өтті. Кітап мектептерге арналған болса да, оны ересек оқырмандар да қуана қабылдады, өйткені ол өз әңгімелерінде ең алдымен қазақ халқының өзекті мәселелерін көтерді. Сондықтан "Қырғыз хрестоматиясы" бірнеше рет жарық көрді. 1889 жылдан 1906 жылға дейін ол төрт рет, оның ішінде "Мактубат" деп аталатын араб әліпбиінде үш рет басылып шықты. Керемет публицист, үлкен жанның адамы Евфимовский-Мировицкий "Қырғыз хрестоматиясын" танымал ету үшін көп жұмыс жасады. "Орынбор парағы" баспа органында ол бірінші қазақ әліппесінің ерекше мағынасын осылай атап өтеді: "қорытындылай келе, біздің баспаханамызға осы алғашқы қырғыз кітабын басып шығару құрметі бұйырғанын жасыра алмаймыз, ол сыйлықтарымен ерекшеленетін және жалпыадамзаттық өмір саласында поэтикалық шығармашылықтың таусылмайтын қорымен және жаңа тың оймен пайда болатын халық әдебиетінің негізін қалайды". Қазақстандағы үлкен педагогикалық қызметі үшін Ыбырай Алтынсарин патшалық Ресей үкіметінен алдымен коллеж кеңесшісі, содан кейін - мемлекеттік кеңесші атағын алады. Сонымен қатар, еңбек жолында ол Сент-Станислав пен Сент-Аннаның 3-ші және 2-ші дәрежелі бұйрықтарын алады. Ұлы ағартушының өмірі мен қызметі туралы айта отырып, оның айналасын да атап өтуге болмайды. Оның жанында үнемі халық ақыны Нұржан Наушабай болды. Ыбырай әдемі дауысына ие бола отырып, өзі домбырада жақсы ойнап, тамаша импровизатор болған. Оның шәкірті Ғабдолғали Балғымбаев Н.Наушабаевпен бірге кештерді домбырада сөз сайысында жиі өткізіп, тыңдармандар тамаша поэтикалық суырып салма туындылардың куәсі болғанын еске алады. Оның айналасына қазақ қоғамының бүкіл элитасы кірді. Сонымен, Әлмұхамед пен Тілеймұхамед Сейдалиндер - Нұралы ханның ұрпақтары. Екеуі де Орынборда Неплюев кадет корпусының түлектері. Дәл осы А.Сейдалин Ы. Алтынсаринге Ырғызда мектеп ашуға көмектеседі және қазақтардың алғашқысы қызы Гүлжаухарды оның мектебіне оқуға жібереді. Гүлжаухар Сейдалина кейіннен Мемлекеттік Думаның болашақ депутаты Ахмед Бірімжановқа тұрмысқа шығады, ал олардың ұлы Батырбек Бірімжанов кеңес дәуірінде танымал ғалым болады. Ыбырайдың шәкірттері арасында демократ, ақын және аудармашы Асылқожа Құрманбаевты да атауға болады. Оның әлеуметтік мәселелер жөніндегі өткір мақалалары "Дала уәлаятты газетіне" жиі басылатын. Ы.Алтынсарин қайтыс болғаннан кейін Асылқожа Құрманбаев Жетісуға көшіп, Лепсіде мектеп директоры болады. Оның тағы бір шәкірті Г. Балқымбаев Алматыдағы тарихи мұражайдың директоры болды. Ы.Алтынсарин 1889 жылы 17 шілдеде 48 жасында өмірден өтіп, өзінен кейін үлкен педагогикалық мұра, сондай-ақ XIX ғасырдың ортасында ашылған Қазақстандағы халық мектептерінің тұтас желісін қалдырды. Ол қайтыс болғанға дейін Қостанайда Ауыл шаруашылығы училищесін ашуға мұрындық болған. Оның "Кел, балалар, оқылық" өсиетіне қазақстандық оқушылардың көптеген ұрпақтары өсті. Қазақ ақыны әрі ғалымы Серікбай Оспанов өзінің "Алтынсариннің айналасындағы адамдар" атты кітабында 1925 жылғы хатында Әлихан Бөкейханов Ахмет Байтұрсыновқа жазған: "Егер сен өзің Ыбырай Алтынсарин туралы жазсаң жақсы болар еді. Ол сенің рухани ұстазың. Ол тірі емес болғандықтан, сіз оның ісін жалғастыруыңыз керек". Осы жазаны А.Байтұрсынов XX ғасырдың басында қазақ мектептеріне арналған алғашқы қазақ әліппесін және алғашқы оқулықтарды жасап, табысты жүзеге асырды. Қазақ халқының дарынды перзенті Ыбырай Алтынсарин аса күрделі тарихи кезеңде, патша үкіметі Шығыс халықтары арасында қатаң отарлау саясатын жүргізіп жатқан кезеңде өмір сүрді. Қазақ халқының тарихында Ыбырай Алтынсарин ерекше роль атқарады. Ол қазақтың тұңғыш педагогы, қазақ даласында бірінші рет мектеп ұйымдастырып, қазақ жастарына білімнің есігін

ашты. Ыбырай Алтынсарин өз халқын жан-тәнімен сүйген, халқының мәдени көркейіп өсуі үшін бойындағы бар күш-жігерін аянбай жұмсаған нағыз патриот еді.

Әдебиеттер:

1. «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы. – Алматы: № 11, 2004. 109 – 112 б.
2. Оспанұлы С. Алтынсариннің айналасындағы адамдар. Қостанай: «Шапақ», 2006 ж. 8-15 бет.
3. Сарбаева А.М. «Қазақ мәдениетінің ұлы қайраткерлері. ІХ-ХІХ ғасырлар. Ғұлама тағылымы»: Оқу – әдістемелік құрал. Көкшетау: «Келешек 2030», 2011ж. 144-161бет.
4. Ы.Алтынсарин. Қазақ әдебиеті: Алматы: Ғылым, 1979.-110-129 бет.
5. Ы.Алтынсарин. Елтұтқа.-Астана: Күлтегін, 2001.-226-228-б.
6. Ы.Алтынсарин. Қазақ энциклопедиясы.-Т.1-121 –67
7. www.kazahadebieti.kz
8. www.egemen.kz

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАЛАРЫНЫҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ

Есмуханова Г.Ш.

«№10 жалпы білім беретін мектебі» КММ Қарағанды облысы, Жезқазған қ.,
Қазақстан
esmukhanova1982@mail.ru

XX ғасырдың басында ұлт тағдыры үшін аянбай қызмет еткен ұлт зиялылары жаңа заман талабына орай жүзеге асыруға ұмтылған-Ыбырай Алтынсарин атамыз. Сол заманнан бері қарай біздің кейінгі ұрпағымыздың бәріне де Абай атамыз қандай қадірлі болса, Ыбырай атамыз да өз орны, өз арналы мұрасымен аса ыстық, аса бағалы болды
М.Әуезов

ХІХ ғасырдың екінші жартысында қазақ жерінде оқу-ағарту ісін жүзеге асырған қазақ зиялыларының көшасшысы, тұңғыш халық ағартушысы, қазақ тарихында қоғамдық ой-пікірлердің қалыптасуына үлес қосқан көрнекті қайраткер – Ыбырай Алтынсарин. Ол жас ұрпақты тәрбиелеу мәселесіне ерекше көңіл бөлді. Қазақ даласындағы аумалы-төкпелі заманда ұрпақ болашағын ойлап, балалар мен жасөспірімдердің тағдырына терең үңілген ағартушы ұстаз Ыбырай Алтынсарин ел ішінде орын алған сауатсыздық пен білімсіздікке қарсы ашық күреске шықты. Қазақ даласында жаппай сауаттылық пен білім беру ошағын орнатқан Ыбырай халықтың мұң-мұқтажы мен арман-тілегін орындау мақсатында көпшілік арасында қыруар жұмыстар атқарды. Сол еңбектерінің ішінде аса бір ерекше орын алатыны әңгімелер жинағы мен оның поэзиясы. Шығармаларының бойында тұнып тұрған адамгершілікке тәрбиелеу идеясы мен ғылыми-білім үйрету. Бұл аса бағалы да, құнды еңбектері бүгінгі таңға дейін өз құдіретін жойған жоқ, жоймайды да.

Ыбырай Алтынсарин – қазақ даласына бұрын-соңды болмаған жаңа үлгідегі мектеп ашушы, ұйымдастырушы, қазақ тарихында педагогикалық ой-пікірдің негізін тұңғыш қалаушысы.

Ұлы ұстаздың өнегелі жолын, мұраларын оқып-білу кейінгі ұрпаққа, әсіресе, болашақ ұстаздарға білу парыз. Сонау қиын-қыстау кезеңде қазақ жерінде білім беру

саласына, оқыту әдістемесіне, балалар әдебиетіне, қазақ аудармасына тыңнан түрен сала білген Ыбырай бабамыздың өмірі мен қызметі өшпес өнеге, шығармашылығы тамаша.

Ы.Алтынсарин педагогикасының мұраларының негізгі идеяларының бірі – адамның өзара қарым-қатынасы, жастарды еңбекке баулу.

Өзінің барлық педагогикалық теориясында жас жеткіншектердің жетілдіруде қазақ халқының ғасырлар бойы тәрбие саласында жиған бай тәжірибесін негізге алу қажет деген пікірді ұстанғандардың бірі Ыбырай. Оның дүниетанымдық көзқарасының қалыптасуына әсіресе, қазақтың мәдениетін, өнерін терең білетін, ақыл-парасаты жоғары, сөзге шешен, елге сыйлы атасы Балғожаның ықпалы ерекше болды. Ыбырай атамыз бала жастан халықтық педагогикадан алған тәлім-тәрбиесін, үлгі-өнегесін көңіліне түйгендерін оқу ағарту істері арқылы қазақ балаларының бойына сіндіре білді.

Ы.Алтынсариннің ұлттық эстетикалық тәрбие проблемаларын қозғайтын арнайы еңбектерін жазып қалдырмағаны белгілі, бірақ ұлттық-эстетикалық тәрбиеге қатысты оның педагогикалық қызметінен көрініс тапты.

Ы.Алтынсарин шығармалары халқымыздың салт-дәстүрі, әдет-ғұрыптарын сипаттайтын этнографиялық мәнде келеді. Жастарды оқу-білім, өнерге үндегенде құрғақ насихатқа ұрынбайды, айтпақ пікірін оқушы зердесіне сіңіру үшін әр түрлі ұстаздық амал тәсілдерді қолданады.

Кел, балалар, оқылық,

Оқығанды көңілге

Ықыласпен тоқылық! – деген өлеңінде білім алуға үндесе, екінші жағынан, өмірдің бір қызығы тек байлықта деп ұғатын, оқу, өнер, ғылым-білімге мін бермейтін кертартпа көзқарасқа соққы береді. Шығармаларында оның өнерге деген ықылас-іліпатты анық байқалады. Өзінің өлеңдері мен әңгімелері арқылы жастарды табиғаттың әсемдігін, адам сезімін қабылдап, түсіне білуге тәрбиелейді, оның өлеңдері мен ғибрат әңгімелері жас ұрпақты тәрбиелеу мен оқытуда күні бүгінге дейін өз маңызын жойған жоқ.

Осыдан біржарым ғасыр бұрын қазақ сахарасында мәдениет пен оқу-ағартудың туын көтерген, халыққа қажетті бар байлық, бақыт та, жақсылық та біліммен келетінін насихаттаған, ғылыми еңбегімен де, мектеп ашу, оқулық жазу, мұғалім даярлау сияқты табанды істерімен де үлгі-өнеге көрсеткен Ыбырай Алтынсаринның педагогикалық мұраларының маңызы ерекше.

Өз іс-тәжірибесінде дүние жүзі педагогикасының классиктері Я.А.Коменский, Ж.Ж.Руссо, К.Д.Ушинский т.б. гуманистік идеяларын басшылыққа алып, өзінше қолданып байытып отырған. Ыбырай халықтық педагогиканы да ең басты орынға қояды. Оқу-ағарту саласындағы еңбектерінде, өзінің төл шығармаларында да халықтық негізді, дүниетанымды, салт-дәстүр, әдет-ғұрыпты, ізгілік қасиеттерді арқау етеді.

Ыбырай мектептегі оқытуды, негізінен, ана тілінде жүргізді. Сол кездегі белең алған жаттамалы оқуға қарсы шығып, олардың оқыту әдіс-тәсілдерін сынға алады. Зерттеу еңбектерінде, бірінші сатыда – тіл дамыту, екінші сатыда - әліппе бойынша оқыту, жазу, үшінші сатыда – оқу кітабы бойынша оқу, жазу, салыстыра оқыту, сыныптан тыс оқыту сияқты жүйе бойынша оқыған шәкірттері қысқа мерзімде сауаттанып, тез меңгергендігі айтылады. Орыс тілін меңгертуде аударма әдісін пайдаланып, екі тілде де еркін сөйлеу, ойлау, жазуын қалыптастырған. Оның негізгі себебі – тілді үйренуді ережеден емес, сөзді үйретуден бастауында екен.

Ыбырай Алтынсарин – «Қазақ хрестоматиясы» деп аталатын ана тіліміздегі тұңғыш оқулықтың авторы. Ағартушы оқулықты жазудағы мақсатын хрестоматияның алғысөзінде: «Бұл кітапты құрастырғанда мен, біріншіден, осы біздің ана тілімізде тұңғыш рет шыққалы отырған жалғыз кітаптың орыс-қазақ мектептерінде тәрбиеленіп жүрген қазақ балаларына оқу кітабы бола алу жағын көздедім», - деп тұжырымдаған.

Хрестоматия бұл екі міндетті де толығымен атқарды. Оқулықтың революцияға дейінгі мерзімде бірнеше мәрте қайталап жарық көруі, оның өз кезегінде ғана емес, одан кейінгі ұзақ жылдар бойында да, бүгінге дейін де талай жас ұрпақ үшін білім, өнеге көзі, рухани қазына бастауы болып келгендігін көрсетеді. Бұл «Қазақ хрестоматиясының» қазақ мәдениетінің тарихындағы өзіндік үлкен орны мен маңызын айқындайтын факт. Өйткені хрестоматияға Ыбырай өзінің педагогтық мақсатына лайықтай жазған тәрбиелік мәні жоғары көптеген шағын әңгімелерін, өлеңдері мен ауыз әдебиеті үлгілерін, сондай-ақ орыс педагогтары мен айтулы орыс қаламгерлерінен аударған шығармаларды енгізген болатын. Бұл шығармалардың тақырыптық-идеялық мазмұнынан біз Ыбырайдың ұстаз – тәрбиеші ретінде алдына мақсат етіп қойған адамгершілік мәселелерін көреміз. Олар: жас жеткіншектерді адал еңбекке тәрбиелеу, белгілі бір кәсіпке, өнерге баулу, адам бойындағы адалдық, достық, мейірімділік секілді асыл қасиеттерді ардақтау, үлкенді, ата-ананы сыйлау, қадірлеу, өнер-білімді байлық-дәулеттен жоғары қою, тағы басқалар.

Ыбырай ер балалармен қатар қазақ қыздарын да білімге тарту, оларға түрлі кәсіптік мамандық беру жөніндегі жұмыстарды алғаш ұйымдастырушы болғанын айта кету маңызды. Ер балалардың өзін оқытуға қырын қараған қытымыр заманда оның қыз балаларды оқыту, оларға арнап мектеп, интернаттар ашу қажеттігі туралы мәселе көтеріп, бұл ойын айтыса-тартыса жүріп дәлелдеуі біртіндеп іске асыруы шын мәніндегі азаматтық ерліктің, гуманизмінің үлгісі емес пе?

Ыбырайдың айрықша атап айтар тарихи еңбегінің бірі – оның қазақ балалар әдебиетінің негізін қалауы. «Қазақ хрестоматиясына» енген алуан жанрдағы шығармалар мұның айқын дәлелі.

«Қазақ хрестоматиясы» төмендегідей алты бөлімнен тұрады:

1. «Өлеңдері». Бұған Оның көпшілікке танымал өлеңдері мен И.А.Крыловтан аударған үш мысалы енді.

2. «Төл әңгімелері» деп аталады да, бұған жазушының хрестоматия оқулыққа жазған төлтуындылары жинақталады.

3. «Аударма сипатты әңгімелері» бұл бөлімде ағартушының орыс педагогтарының оқулықтарынан, орыс жазушыларының балаларға арналған туындыларынан, сондай-ақ орыс және Европа халықтары әдебиеті мен фольклорынан өзінше әңгімелеген шағын әңгіме мысалдары жинақталып берілді.

4. «Ауыз әдебиеті үлгілерінен жинағандары» Оның ел аузынан жинап, сұрыптап, алғаш рет «Қазақ хрестоматиясында» жарияланған мақал-мәтелдер, жұмбақтар, ертегілер, аңыз-әңгімелер орын алды.

5. «Оқу-ағарту мәселелері жайында жазбалар» деп аталынып, бұған Ыбырайдың қазақ даласындағы оқу-ағарту жайы мен оны өркендетуге қатысты жазбалары жаңа материалдармен толықтырылып, енгізіліп отыр.

6. «Хаттар». Мұнда Ыбырайдың қызмет бабына және тағы басқа жағдайларға байланысты жазған хаттары іріктеліп, берілді.

Кітап соңында Алтынсарин туралы естеліктер берілді. Бұл материалдар жас жеткіншектер үшін де, жалпы оқырман қауым үшін де ағартушы, педагог-жазушы

Ыбырайдың өмірі мен әлеуметтік қызметінің тарихи маңызын, оның адамдық болмысын тереңірек түсініп, бағалауда айтарлықтай тағылымда деп санаймыз.

Кітап соңында жинаққа енген шығармаларға түсінік берілді. «Қазақ хрестоматиясы» бүгінгі күнге дейін өз құнын жойған емес, жоймайды да.

Оның тағлымы мол шығармашылығынан әлі талай ұрпақтың үлгі алары сөзсіз. Жазушы шығармаларының бойына қазақ халқының көптеген қасиетерін сыйғызды, ұлттық ерекшеліктің небір қырлары мен сырларын өлеңдері, әңгімелері арқылы жеткізген.

Міне, бұл – күні бүгінге дейін тұтас бір ғасырдай уақыт өмір сүріп келе жатқан Ыбырай өсиеті, Ыбырай арманы, ұлы Ұстаздың ұлағаты.

Заман ауысып, жаңарып, сол жаңарумен өлгеніміз тіріліп, ұмыт болғанымыз қайта еске түсіріліп жатқан бүгінгі кезеңде, қилы тарихы қайта түлеп, іргелі, өркениетті ел болу сапарына аттанып отырған қазақ елінің зерделі қауымын әлемге таныстырған Ыбырай Алтынсаринның есімі мәңгілік. Ыбырай қалдырған асыл мұра ешқашан ұмытылмақ емес.

Әдебиеттер:

1. Дербісәлин Ә Ыбырай Алтынсаринның өмірі мен қызметі, Алматы. Қазақстан 1991 жыл
2. Дербісәлин Ә Ыбырай Алтынсарин Алматы, Арда 2005 жыл.
3. Қазақ хрестоматиясы Алматы, Білім 2003 жыл.
4. Тауықбаева Б Білім беруді ізгілендіруде Ыбырай мұрасының маңызы /Қазақ тілі мен әдебиеті №4, 2002 жыл, 8 бет.
5. Ташметова Т Ыбырай шығармалары – орыс тілді аудиторияда /Қазақстан мектебі №5, 2003 жыл, 37 бет.
6. Ыбырай Алтынсарин тағылымы Алматы, Жазушы 1991 жыл.
7. Ыбырай Алтынсаринның Таңдамалы педагогикалық мұралары Алматы, Рауан 1991 жыл.

ҰЛЫ ПЕДАГОГ, КӨРНЕКТІ АҒАРТУШЫ ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ӨШПЕС МҰРАСЫ

Жандаулетова А.Т., Абдығалиева Б.Е.

№ 16 ЖББМ, Қарағанды қ., Қазақстан

aigul.zh75@mail.ru

Бүгінгі таңда педагогикада инновация қарқынды дамып келе жатқан, тарихи-педагогикалық тәжірибені түсінуге жаңа мүмкіндіктер ашатын ғылыми білімнің жаңа саласы туралы көп айтылады. Ұрпақтан ұрпаққа эстафета ретінде берілетін құндылықтар, идеялар өте көп. Бұл идеяларды жүзеге асырудың формалары мен әдістері өзгеруде.

Біз өскелең ұрпақты тәрбиелеудің келесі негізгі бағыттарын айтқым келіп отыр:

* Рухани-адамгершілік-адамның жоғары құндылықтарды, мұраттарды білуі, оларды басшылыққа алу қабілеті; мінез-құлықтың жоғары адамгершілік, кәсіби-этикалық нормаларын қалыптастыру;

* Патриоттық – өз Отанына деген сүйіспеншілік пен адалдықты, ұлы халыққа деген мақтаныш сезімін тәрбиелеу, ұлттық мұраларды құрметтеу;

* Азаматтық-құқықтық және саяси мәдениетті, жоғары адамгершілік пен жалпы мәдениетті, айқын азаматтық ұстанымды тәрбиелеу, Қазақстанның мәдени және тарихи мұрасын құрметтеуге тәрбиелеу.

Бұған айқын мысал ретінде отбасылық және мектептегі тәрбиенің негізін құрастырған Ы.Алтынсариннің педагогикалық ерлігін айтуға болады. Ағашты баптама, ол да қисық өседі, ал балалар, жас ағаш сияқты, күнделікті күтімді қажет етеді. Тек тұрақты қамқорлық пен дұрыс тәрбие балада ең жақсы адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады. Ы.Алтынсарин ұсынған адам өміріндегі еңбектің рөлі туралы ой бүгінгі күні ғана толық іске асып келеді.

Ы.Алтынсариннің еңбегі оның өз отандастарының мүддесін қорғауына бағытталған, олардың физикалық жойылуы мен моральды кемсітуі жөнінде дабыл қағып, жоғары шенді шенеуніктерді ой елегінен өткізуге шақырды. [3, 60 Б.]. Ы.Алтынсарин өзінің шығармашылығында ең алдымен халыққа білім берудің маңыздылығын насихаттады, жастарды білім алуға шақырды. Алтынсарин заманында білім алу қажеттілігін дәлелдеу керек еді. Мектеп ашып қана қоймай, оқушыларды мектепке алу да қиын болды.

Алтынсарин балаларды оқуға шақыратын өлеңдер жаза бастайды. Олардың ішіндегі ең танымалы - "Кел, балалар оқылық!" Онда ғылымның, білімнің адам өміріндегі пайдасы туралы айтылған.

Көшпенділер ғасырлар бойы оның барлық байлығы мал деп сенген. Бірақ әлдеқайда күшті, шынайы байлық – ол білім. Алтынсарин жастарды осыған сендіруге тырысады. Тек білім адамды құдіретті, бақытты ете алады.

Педагог-ағартушы ретінде Ы.Алтынсарин мектептің маңызы мен рөліне, сондай-ақ оқу және тәрбие үдерістерінің мақсаттарын іске асырудағы мұғалімнің әлеуметтік және адамгершілік құндылығына үлкен көңіл бөлді. [4, б. 32]. Ағартушы оқушылардың адамгершілік тәрбиесіне, тұлғааралық қатынастарға үлкен мән берді.

Ы.Алтынсарин – қазақ халқының көрнекті педагог-ағартушысы, Қазақстанда бастауыш кәсіптік білім беру жүйесінің негізін қалаушы, оның бастамасымен алғашқы мектептер ғана емес, сонымен қатар қос сыныптық училищелер мен олардың жанындағы қолөнер бөлімшелері де ашылды. Ы.Алтынсарин Кәсіптік оқыту жүйесіне, оқыту әдістемесіне көп нәрсе енгізді, олар бүгінгі күні де бірқатар кәсіптерде қолданылады. [1, б.12].

Алтынсарин адам бақытының шынайы мағынасын адал еңбектен көреді: "өзіме өзімнің жеке еңбегіммен өмір сүретінімді айта алатын адам бақытты". Бұған "Қырғыз хрестоматиясына" енгізілген қазақ мақал-мәтелдері де дәлел. Олар: «Бейнетсіз рахат жоқ», «Жалқау текке жатар оның ырысы қашар», «Жігіт ерлігі көрімнің көргені» және т.б. кереметтей адамгершілік тәрбиенің басты құралы еңбек болып табылатынын осындай мақалдармен дәлелдеген. «Балалардың еңбексүйгіштікке тәрбиелеу – жалқаулыққа қарсы күрестің басты құралы» [2, 68 бет]. Шын мәнінде, адам өміріндегі еңбектің рөлін терең түсіну, онда адам жанын жамандықтан, жалқаулықтан, бекершіліктен емдеушінің қалауы, адамның табиғи қажеттілігі ретінде еңбек туралы пікір – Ы.Алтынсариннің әңгімелеріне тән қасиет.

Ы.Алтынсариннің терең сенімі бойынша тек еңбектің арқасында ғана адам өзінің қалаған мақсатына жетеді. Адамдарды бекершіліктен аулақ болуға шақыра отырып, Ы.Алтынсарин өзінің "қалай байып кетуге болады" және "Қыпшақ Сейітқұл" атты әңгімелерінде бекершілік адамның қадір-қасиетін қорлайтынын көрсетеді. Саяхатшылардың бірі адам өмірінің мақсатын жұмыста көретін және кеңес беретін "Таза бұлақ" әңгімесінде: "сіз, адам да, тоқтаусыз жұмыс істеңіз... жалқаулыққа

берілмеңіз, егер сіз осылай істесеңіз, онда сіз керемет боласыз және мақсатқа жетесіз" деп айтылған.

Қоғамдық игіліктерге қамқорлық жасау, өз Отанының байлығын көбейту және қуатын нығайту, оның экономикалық және мәдени дамуына жәрдемдесу – бұл патриот азаматтың негізгі міндеттері, оны орындау Ы.Алтынсариннің пікірінше, оның өмірінің мәні болып табылады. Патриот тыныш және бейқам өмір сүрмейді, оның жаны Отанның жалпы пайдасына белгілі бір "үлес қосқанша", өз қызметінің жемісін көрмейінше, тынышталмайды. Өз халқын жалпыадамзаттық мәдениетке баулу, өз Отанын күдіретті, мәдениетті көру – қазақ ойшылының арманы. Азаматтық тәрбие, азаматтықты қалыптастыру – жеке тұлғаны дамыту шарттарының бірі. Азаматтықтың негізгі элементтеріне адамгершілік мәдениет, патриоттық, ұлттық және халықаралық сезімдердің үйлесімі жатады. Ыбырай Алтынсарин шығармашылығының қазақ әдебиеті тарихындағы маңызы зор. Көрнекті ағартушы, педагог, ақын және аудармашы, қазақ реалистік прозасының алғашқы үлгілерін жасаушы Алтынсарин қазақ даласын жоғары мәдени құндылықтар әлеміне баулығандардың бірі болды.

Қазіргі уақытта жастар арасында көптеген теріс қылықтар басым, тәрбие мен мәдениеттің жетіспеушілігі айқын байқалуда. Жағдайды қалай қалпына келтіруге болады - кейбір жауаптарды Алтынсариннің публицистикасынан да табуға болады деп ойлаймыз.

Алтынсарин этикасы – бұл халықтың этикасы және ол практикалық сипатқа ие. Алтынсариннің мұрасы қазіргі уақытқа белгілі бір түзетулермен пайдалы. Оның этикалық дәлелдері моральдың түпкі негіздерін ашпайды, олар шектеулі. Алайда, жаңа адамды қалыптастыру үшін қажетті тарихи материал ретінде Ы.Алтынсариннің этикалық көзқарастары адамгершілік туралы түсінігімізді байыта түседі. Ыбырай Алтынсариннің пікірінше, «Адамгершілік негізі білім мен тәрбие болып табылады:» тек тұрақты қамқорлық пен адамгершілік тәрбие балада ең жақсы адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады», « жақсы тәрбиеленген бала кейіннен құрметті адам болары сөзсіз» [6,47 бет]. Осылайша, өткен ғасырда Ыбырай Алтынсарин, Шоқан Уәлиханов, Абай Құнанбаев жариялаған, бір жағынан қаскүнемдікті, адалдықты, ұятсыздықты, ерік - жігердің болмауын, жалқаулықты, зұлымдықты, екінші жағынан еңбекке деген сүйіспеншілікті, халықтың мүдделері үшін жанқиярлық күресті, адалдықты, әділдікті, жауапкершілікті, ғылымды зерттеудегі табандылықты арттыратын моральдық нормалар, олардың жоғары этикалық мұраттары біздің заманымызда өз маңызын жоғалтып қана қоймай, жаңа дыбыс күшіне ие болды. Бүгінгі күннің басты міндеттерінің бірі - Туған мәдениетінің дәстүрлерін жақсы білетін, өз халқының тарихын жақсы көретін, елдің болашағын сеніп тапсыра алатын ұрпақты тәрбиелеу.

Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан экономиканы нығайтып, әлемге танылды. Елімізде бірнеше тілді еркін меңгерген, заманауи ақпараттық технологияларды меңгерген белсенді әрі мақсатқа ұмтылған жас ұрпақ өсіп келеді. Бірақ туған тарихын, өз тамырларын білмейтін, Ұлы Дала мәдениетінің мұрагерлері мен жалғастырушылары ретінде өзін танымайтын технократтар халықтың мұң-мұқтажына жат болмайтынына кепілдік қайда? Өз халқының рухани құндылықтарын, туған тарихынан сабақ алмаған жас ұрпақ жаһандану толқынына бой алдырып, әртүрлі догматикалық ағымдарға бет бұруы мүмкін.

Сондай-ақ, жас ұрпақты өз елінің тарихына, мемлекеттілігімізге жауапкершілікпен қарауға, Қазақстанның бүгінгі мен болашағы үшін жауапкершілікке үйрету-біздің парызымыз. Тек осылай ғана біз патриоттарды өсіреміз.

Әдебиеттер:

1. А.Фролов. Ыбырай Алтынсарин және кәсіптік білім беру мәселелері. Қазақстан Кәсіпқой Маманы, №2, 2001.
2. Ы.Алтынсарин. Қырғыз хрестоматиясы. Орынбор, 1906.
3. Тәжібаев Қ. XIX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстандағы педагогикалық ой. Алматы, 1965
4. Ы.Алтынсарин. Таңдамалы шығармалар. Алматы, 1957
5. А.Оразбеков. Ыбырай Алтынсариннің этикалық көзқарастары. Алматы, 1974
6. Назарбаев Н. Ә. Тәуелсіздік стратегиясы. - Алматы: Атамұра, 2003. - 312 с

Ы.АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАЛАРЫН МЕНҒЕРТУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ

Жаманкарина Д.М.

Жезқазған қаласындағы №4 жалпы білім беретін мектебі, Жезқазған қ.,

Қазақстан

d.zh.m@inbox.ru

Оқытудың сындарлы теориясына негізделген Бағдарлама мұғалімнің алдына ең алдымен оқушының жан дүниесін жақсы түсіне білу жөнінде нақты міндеттеме қойып отыр. Сапалы оқытудың маңызды факторы мұғалімнің оқушының тақырып мәнін өз бетінше меңгеруін түсінуі мен бағалай алуы болып табылады. Себебі оқытудағы сындарлы тәсіл бұл үдеріске оқушының өзінің де қатысуын талап етеді. Осылайша, оқушы да өзінің оқуы үшін жауапты болады. Оқушы мұндай жауапкершілікті көбіне сабақ беру барысында мұғалім қалыптастыратын ортада сезініп, қабылдайды [1.6].

Сапалы оқытудың маңызды факторы-оқушыларды шығармашылыққа баулу. Осы орайда мәтінде көтерілген тақырып аясында шығармашылықпен ой бөлісуге жетелейтін әдістердің бірнешеуімен өздеріңізбен бөліспекшімін. Мысалы 5-сыныпта Ыбырай Алтынсариннің «Өнер, білім бар жұрттар» шығармасы негізінде төмендегідей әдіс-тәсілдерге негізделген, саралана ұсынылған тапсырмаларды мақсатпен байланыстыра сабақ үрдісінде пайдалану жолдарын мысалға алдым:

Барлығы

Көпшілігі

Кейбіреуі

Оқу мақсаты:

5.1.6.1 Тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде сұрақтарға жауап беру.

«Сұрақты қағып ал» әдісі бойынша қысқа жауапты талап ететін сауалдарға жауап береді.	«Сұрақтар ілмегі» әдісі арқылы «Неге олай ойлайсыз?» деген басталатын дәлелдеуді қажет ететін сұрақтарға жауап қайтарады.	Пайымдауға негізделген «Неліктен ?» деп басталатын сұрақтарға жауап бере алады.
--	---	---

Оқу мақсаты:

5.2.6.1 Тірек сөздерді дұрыс қолданып иллюстрацияларды сипаттау.

«Топтастыру» арқылы сипаттайды.	«Торлы диаграмма» өнерді арқылы жетістіктерін сипаттайды.	«Венн диаграммасы» өнер-білімнің тарқата сипаттайды.	«Венн диаграммасы» негізінде Ыбырай Алтынсарин туындысын Абай Құнанбайұлының «Ғылым таппай мақтанба»
---------------------------------	---	--	--

өлеңімен салыстыра сипаттайды.

Оқу мақсаты:

5.3.1.1 Мәтіндегі негізгі ақпаратты анықтау.

«Төрт сөйлем» әдісі «ПОПС» формуласы «Қолшатыр» әдісі арқылы негізгі ақпаратты бойынша мәтіндегі негізгі арқылы ізденіп, мақсатқа анықтап, қорытады. ақпаратты дәлелмен жетеді. жеткізеді.

Оқу мақсаты:

5.4.3.1 Жазба жұмыстарында сипаттау, бейнелеу құралдарын қолданып жазу.

«Өнер» «Қосжазба Ыбырай тақырыбына синквейн күнделігін» толтыру Алтынсариннің құрастырады. арқылы өнер мен білімнің «Автордың арманы не?» қажеттілігін сипаттайды. тақырыбына эссе жазады.

Тақырыпты Аргументативті эссе «Түйінді ой» тәсілі өткеннен кейін «Бір жазады. бойынша автор ойын минуттық эссе» әдісін бейнелейтін мысалдарды орындайды. келтіріп, эссенің негізгі бөлім абзацтарының түйінін жазады.

Бүгінгі білгеніңнің ең маңыздысы?

Жоғарыдағы кестеден байқағанымыздай, спиральді оқу бағдарламасы қарапайым идеялардан анағұрлым күрделі идеяларға қисынды жолмен ауысуға мүмкіндік беретінін анықтап тұр. Яғни оқушыларға тапсырмаларды ұсыну барысында, оларға негізделген әдіс-тәсілдер де белгілі қағидамен қарапайым түрден жоғары деңгейлерге оңтайлы жолмен ауысып отыру қажеттілігі туады. Осы қисынды ауысуды сабақ барысында үйлестіре алсаңыз, оқу мақсаттарына жету де біршама жеңілдейтіні анық.

Аталған әдіс-тәсілдердің қай-қайсысын алсаңыз да төмендегі тұлғаның ең басты функциялық сапаларын басты назарда ұстауға кеңес берер едім:

- шығармашыл тұрғыда ойлауға;
- шешім қабылдай алуға;
- белсенділік.

Оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез-келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету мектептегі шәкірттеріміздің бойындағы функционалдық сауаттылықты дамыту екені мәлім. Сондықтан да балаға ең алдымен қолынан келетін тапсырмаларды орындатып, сараланған тапсырмалар, әдістер көмегімен терең білім алуға төселдіру үшін оңтайлы орта қалыптастыру-басты міндетіміз болып қала бермек.

Бүгінгі қоғам алған ақпаратты талдауға қабілетті, дербес көзқарасы қалыптасқан, білімін тәжірибеде қолдана алатын, жан-жақты дамыған тілдік тұлғаны талап етеді. Сондықтан аталған тұлғаны тәрбиелеудің бір жолы- қазақ тілі мен әдебиеті пәні сабақтарында көркем шығармаларды тиімді тәсілдер негізінде меңгерту болып табылады.

Қорыта келгенде, көркем туындыны оқыту барысында оқу мақсаттарына жету үшін тараудағы басқа оқу мақсаттарымен орнайтын сабақтастықты басты назарда ұстау қажеттілігі туындайды. Олар:

- негізгі идея мен тақырып;
- ақпаратты факт түрінде пайдалану;

- өмірмен байланысын дәлелдеу;

Ойымды түйіндей келе, туындыны меңгертуде пайдалылған әрбір тиімді әдіс-тәсіл - функционалдық сауаттылықтың көзі. Функционалдық сауаттылық талабы – жеке тұлғаның әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы және өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық факторы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына қарай ілесе отырып, меңгерген білімді тұрмыс тіршілікте қолдана алуы мен жетілдіре отыруы [2] екенін басшылыққа алсақ, оны дамытуға негізделген білім беру саласының талабы дамыған, сондықтан оқушы тек білім алып қана қоймай, түрлі көзқарастарды салыстыру, өмірлік тәжірибесін жаңа ақпаратпен байланыстыру, ғалымдар мен жазушылардың еңбектеріндегі ой-тұжырымдар бойынша ойлана білу дағдыларын дамытуы керек. Бұл орайда мәтін бойынша ойлана білу дағдыларын игеру заман талабы болып қала беретіні сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Назарбаев зияткерлік мектептері ДББҰ, 2016.
2. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 – 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.- Астана:2012 жыл.

АХМЕТТИҢ ӘЛІППЕСІ

Жамантаева Г.Т.

«Қарағанды облысы білім басқармасының Жезқазған қаласы білім бөлімінің №10 жалпы білім беретін мектебі» КММ
gulmirazhamantaeva@mail.ru

Ахмет Байтұрсынұлы - XX ғасырдың басындағы керемет зиялы қауым өкілдерінің бірі. Оның шығармашылық ізденістері мен батыл пікірлері қоғамның дамуына баға жетпес үлес қосты. Ол туған халқының рухани жаңаруы үшін өзінің барлық білімін, күш-жігерін және өмірін берді, XX ғасырдың 30-жылдарындағы жаппай саяси қуғын-сүргіннің құрбаны болды. Ахмет Байтұрсынұлы (1873-1937) мемлекет және қоғам қайраткері, ағартушы, педагог, ақын, публицист, ғалым, реформатор, лингвист, патриот.

Ахмет Байтұрсынұлының мұрасы кең ауқымды. Бұл - оның ғылыми еңбектері, саяси және қоғамдық, ұстаздық қызметі, ойлары, идеялары, пайымдаулары. Тәуелсіз Қазақстан ғалымдары Ахмет мұрасын жан-жақты зерттеуде. Ол - XX ғасыр феномені, сондықтан барлық қазақстандықтардың қызығушылығын тудырады. XX ғасырдың басындағы А.Байтұрсынұлының "қазақша оқыту" атты мақаласында: "Халықтың тұрмысын жақсартуды балаларды оқыту ісінен бастау керек, өйткені билік, басқару, халық тек біліммен ғана түзетіледі" деп айтқан. Педагогикалық еңбектерінде ол ұрпақтарына: "Білім алуға ұмтылмаған адамдар қандай байлыққа ие болса да, біраз уақыттан кейін оның байлығы өркениетті халықтардың қолына өтеді", - деп ескертті.

Білімді дамыту үшін көпшілікке қол жетімді болатын және балаларды оқытуды жеңілдететін әліпби қажет болды. Сол кездегі әлемдік лингвистикада феноменальды деп танылған алғашқы ұлттық қазақ әліпбиінің негізі ретінде араб графикасы алынды. 1912 жылы Орынборда жаңа әліпби негізінде құрылған Ахмет Байтұрсынұлының "Әліппесі" жарық көрді.

А.Байтұрсынұлының әліпбиі әлемдік деңгейде мойындалған. Оның бірегейлігі - ондағы әріптер саны дыбыстар санынан аз. Ол жүзеге асырған қазақ жазуының реформасы прогресшіл зиялылар арасында қолдау тапты, ал 1924 жылы ресми түрде қабылданды.

Ахмет Байтұрсынұлы атындағы тіл білімі институтының бөлім меңгерушісі, филология ғылымдарының докторы Орынай Жұбаева Ахметтің әліппесінің ерекшелігін атап көрсеткен. Филологтың айтуынша, бұл жүйе бойынша әліппеде әріптер жай ғана алфавит тізімімен үйретілмейді. Байтұрсынұлы жүйесі бойынша бастапқыда үйренген әріптерге жаңа әріптерді қосып отырып әріп үйреткен. Сөйтіп бала жаңа сөздер қорын ұлғайтып отырған. "Қазіргідей ретімен "А", "Ә", "Б" деп үйретіп отырмаған. Себебі бұлай тізе берсе бала сөз үйренбейді. Ал Ахметтің әліппесінде бірден сөз құрастыратындай әріптерді алып үйретіп отырған. Сөйтіп бала ойнап отырып-ақ үйреніп алған", - дейді маман. Ахметтің әліппесі бойынша бастапқыда "А", "Р", "З" әріптерін үйреткен. Сосын "араз", "ораз" деген сияқты бірден сөздерді оқып үйрене бастаған.

/	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
3	А	Р	З																									
4	А	Р	З	Л																								
5	А	Р	З	Л	С																							
6	А	Р	З	Л	С	Т																						
7	А	Р	З	Л	С	Т	О																					
8	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н																				
9	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ																			
10	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б																		
11	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы																	
12	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У																
13	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ															
14	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж														
15	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш													
16	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М												
17	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М	Ғ											
18	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М	Ғ	Д										
19	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М	Ғ	Д	П									
20	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М	Ғ	Д	П	Ң								
21	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М	Ғ	Д	П	Ң	Й							
25	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М	Ғ	Д	П	Ң	Й	Ө	Ү	І	Ә			
26	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М	Ғ	Д	П	Ң	Й	Ө	Ү	І	Ә	Е		
27	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М	Ғ	Д	П	Ң	Й	Ө	Ү	І	Ә	Е	К	
28	А	Р	З	Л	С	Т	О	Н	Қ	Б	Ы	У	Ұ	Ж	Ш	М	Ғ	Д	П	Ң	Й	Ө	Ү	І	Ә	Е	К	Г

Байтұрсын ұлы Ақымет. «Сауат ашқыш». Дыбыс әдіс жолымен тәртіптелген қазақша әліпби.1926 кітабындағы әріптердің берілу жолдары

Сондай-ақ, Ахмет Байтұрсынұлының әліппе үлгісі бойынша балаға әріпті бірден үйретпеген. Алдымен баланың құлағын үйретіп, мақал-мәтел, жаңылтпаштар айтқызып, түрлі суреттерді ойын ұйымдастырып отырып үйреткен. Сосын барып қана әріп үйретуге көшкен.

Ахмет Байтұрсынұлы оқытуды дыбысты әдіс арқылы бастауды жөн санайды. Себебі дыбысты әдісті қолдану арқылы, балалар ана тіліндегі әрбір дыбысты анық айтып, сөздерді, одан кейін сөйлемдерді дұрыс және нақты айта білуге, біртіндеп қазақы сөйлеудің бірқалыпты ырғағын игеруге, содан кейін ойын мәнерлеп жеткізуге үйренеді. Ол туралы Ахмет Байтұрсынұлы: «Сөз – дыбыстың мағыналы болып тізілгені. Сөз айту – дыбысты ауызбен тізу. Сөз жазу – дыбыстардың белгісін қағаз бетіне тізу. Оқуға келген балалар сөйлей білсе де, дыбыстарды тізіп, сөз шығаруды білмейді. Себебі олар сөздің дыбыстан тізілетінін білмейді. Дыбыспен жаттықтыруға көп уақыт кетпейді, ал онан келетін пайда көп. Өйткені дыбыстарды тізіп үйренсе, хәріптерді тізіп үйрену қиын болмайды. Сөздің ішінде қанша хәм қандай дыбыс барын білсе, орнына хәріптерін қою қиын болмайды», - деп көрсетеді.

Республикамыздың мектептері мен ЖОО-да Ахмет Байтұрсынұлының мұрасын оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану өте маңызды. Биылғы оқу жылының ерекшеліктерінің бірі – А.Байтұрсынұлының әдістемесі негізінде әзірленген «Әліппе» мен «Букварь» пәндерінің қайтарылуы. Бұл идея былтырғы тамыз конференциясында айтылған болатын. Бірінші қыркүйек күні мектеп табалдырығын алғаш аттаған бүлдіршіндерге салтанатты түрде «Әліппе» және «Букварь» оқулықтары табыс етіледі. Білім және ғылым министрі Асхат Аймағамбетовтың айтуынша, Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының әдістемесіне негізделген “Әліппенің” негізгі мақсаты өзгермеген. Ол – баланы оқуға және жазуға үйрету. Жаңа әліппеде әріптер алфавит жүйесімен тізбектеп үйретілмейді, әр әріппен таныстыра отырып, жекелеген сөздер үйретіледі. Яғни, бұл жүйеде Ахмет Байтұрсынұлының әдістемесі басшылыққа алынған.

Қорыта айтқанда бір мақалада Ахмет Байтұрсынұлына қатысты барлық нәрсені қамту мүмкін емес. А. Байтұрсынұлының рухани бай мұраларының ішінде қазақ тілі мен жазуын жаңғырту жөніндегі идеялары және тіл мәселелеріне арналған зерттеулері ерекше орын алады. Ахмет Байтұрсынұлы - қазақ тілінде оқытуға арналған алғашқы оқулықтардың авторы. "Оқу құралы", "Тілдік құрал", "Әліпби", "Жаңа әліппе", "Сауат ашқыш", "Мәдениет тарихы", "Әдебиеттанушы" еңбектері соның дәлелі. Ол қазақ тіл білімінің негізін қалаушы, қазақ ауыз әдебиетін зерттеуші ("23 жоқтау", "Ер Сайын").

Байтұрсынұлы грамматикалық терминологияны тұжырымдады: зат есім, етістік, есімдік, зат есім, қызметтік сөздер, сөйлеу бөлігі, сөйлем, күрделі сөйлем, үндеу және басқалар. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық "Тіл жұмсар" мен "Баяншы" оқу құралы да Байтұрсынұлының еңбегі. 1912 жылы Ахмет Байтұрсынұлы құраған "жаңа емле" деп аталатын жаңа әліпбиді Қытай, Пәкістан, Ауғанстан, Иран және басқа да Таяу Шығыс елдерінде тұратын, араб графикасын қолданатын қазақтар әлі күнге дейін қолданып келеді.

Әдебиеттер:

1. Огурцова Марина Викторовна «Букварь» Ахмета Байтұрсынұлына
<https://infourok.ru/statya-bukvar-a-bajtursinova-1683641.html>

2. “Атамұра” баспасы: Ахмет Байтұрсынұлы “Әліппесінің” алтын белдеуі – дыбысты әдіс. Әзия Елеупанқызы Жұмабаева, Несібелі Жәкенқызы Құрман

3. «Қазақстан республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың 2021-2022 оқу жылындағы ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат.

4. Человек и улица. 10 фактов об Ахмете Байтұрсынұлы.
<https://comode.kz/post/chelovek-i-ulitsa-10-faktov-ob-ahmete-bajtursynove>

5. Ахмет Байтұрсынұлы. Қазақстан. Национальная энциклопедия : Т.1 – Алматы: Главная редакция «Қазақ энциклопедиясы», 2004

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША ОҚЫТУДАҒЫ БЕЛСЕНДІ ӘДІС – ТӘСІЛДЕР

Жунусбекова Б.Х.

«№ 3 жалпы білім беретін мектебі» КММ, Жезқазған қаласы, Қазақстан
botagoz3.71@mail.ru

Қазіргі таңда әр ұстаздың алдына қойып отырған басты міндеттерінің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру. Оқыту процесінде пайдаланылып отырған әртүрлі әдіс-тәсілдер мен жаңа технологиялар өз нәтижелерін беруде. Олар баланың жеке қасиетін аша отырып, оның танымдық қабілетін қалыптастыруға және білімін кеңейтуге, тереңдетуге жағдай жасап отыр. Ұстаз болу үшін ең басты мәселе – оқыту әдісін дұрыс таңдау. Жаңа педагогикалық технологиялар білім алушының жеке тұлғалық күшін арттырып, шығармашылық ойының дамуына ықпал етеді.

Өз сабақтарымда оқушының санасына ой туғызып, білуге ынтасын арттырып, алдағы уақытта өз бетінше жұмыс жасауына жағдай туғызамын. Әдіс-тәсілдердің ішінен қажеттісін таңдап, сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдану басты талабым. Мәселе технологияларды кеңінен пайдалану емес, мәселе - тұлғаны нәтижеге бағыттай білім беруде. Осыған орай өз сабақтарымда қолданып жүрген тиімді әдіс-тәсілдерді назарларыңызға ұсынамын.

Бастауыш сыныпта оқушылардың айтылым дағдысын қалыптастыруға арналған әдіс-тәсілдің бірі

«Караоке» ойыны

Қазақ тіліне тән дыбыстарын артикуляциялау үшін жүргізіледі.

Орманда көп аралар, мың, мың, мың!

Бізыңдайды, зың, зың, зың! Зың, зың, зың!

Шақпады ара, дым-дым-дым! Дым-дым-дым!

Менің басым, дың, дың, дың! Дың, дың, дың!

Қабырғадағы рөл

1 қадам. Оқылым мәтінімен жұмыс

2 қадам. Мәтіндегі кейіпкер бейнесін үлкен флипчарт қағазға көрсетеді. Сұлба іш жағына кейіпкер туралы бар білетіндерін жазады. Ал сыртына не ойлайтынын, не сұрағы келетіндерін жазады.

Оқылым дағдысын қалыптастырудың тиімді әдіс тәсілдері:

«Егіздер ойыны»

5.3.1.1 мәтінді іштей түсініп, көз жүгіртіп/ түрткіп алып/ қажетті ақпаратты тауып/ белгі қойып оқу

Көз жүгірткіп оқу

қырық   қоян   қоян   ойын
күшік   қызық   отын   күшік

«Бір қадам алға...»

Мұғалім немесе оқушылар өткен материалдарға байланысты сұрақтар қояды. Жауап дұрыс болса, бір қадам алға жылжып, қате болса, бір қадам артқа шегінеді. Мұғалім столына жеткенше, бірнеше сұрақ қою арқылы оқушылардың білімі тексеріледі. Бір немесе бірнеше оқушыны жарыстыруға болады.

«Арқаға сурет салу»

Бұл ойында барлық әрекеттерді үнсіз жасау керек. Оқушылар екі топқа бөлініп, бірінің артынан екіншісі тұрып, сап түзейді. Мұғалім ең артында тұрған оқушыларға бір заттың атауы жазылған қағаз ұсынады (мәселен, алма, алмұрт, жүзім, гүл, кітап, ағаш,автомашина т.б). Тапсырма: соңында тұрған оқушы үндемей, алдында тұрған оқушының арқасына әлгі заттың суретін саусағымен салады. Арқасына сурет салынған оқушы алдында тұрғанның арқасына өзінің арқасына салынған затты салады.

Суреттер салынып біткеннен кейін мұғалім соңғы оқушыдан арқасына салынған заттың атын сұрап, оны қағазда жазылғанмен салыстырады.

«Бөлмедегі заттар»

Сабаққа рефлексия жасау үшін әр оқушы бөлмедегі бір жансыз заттың атын жазады. Қағаздар жиналып, әр оқушы бір қағаздан суырып алады да, сол заттың атынан бүгінгі сабақ, өзінің оған қатысы туралы сөйлейді. Мысалы: «Мен столмын. Бүгін маған тыныштық болмады. Алдымен, топқа бөліну үшін құлағымнан ұстап алып жан-жаққа сүйреледі. Содан соң үстіме қағаздар жайып тастап, постер сызды. Мен бүгін «Сын есімнің түрленуі оның шырай формасына енуі екенін. Шырайдың екі түрі болатынын айтып бере аламын.» т.с.с. жалғасып кете береді.

«Кесте толтыру»

Танысу алдында әрбір оқушы мынадай кесте толтырады:

Менің өмірім	Маңызы мезеттері
Менің аты-жөнім	Мирошников Никита Сергеевич
Туған жерім, мекен-жайым	-Туған жерім: Қарағанды облысы, Жезқазған қаласы.
Менің жанұям	-Біздің жанұяда алты жан бар: әкем, анам, мен, інім
Менің ермегім (хобби)	-Қолым боста мен шым-шытырық оқиғаларды оқығанды ұнатамын. Маған, әсіресе, детективтік романдар ұнайды.
Менің достарым	Ауылда менің Әбілғазы мен Сейітжан деген достарым бар, ал Алматыдағы достарымның есімдері - Мұрат, Жүніс және Сейілхан.
Өмірімнің қызықты мезеттері	-Бала кезде бірінші рет Ақтау қаласына Біржан ағамыздың үйіне барып, сол жерде Каспий теңізінде қайықпен жүзіп, балық аулағанымыз есімде қалды.

Бұл жұмыс аяқталғаннан кейін оқушылар шағын топ ішінде өз кестелерін бір-біріне оқып, оларды талқылайды. Әр топтан бір-екі оқушының кестесі бүкіл сыныпқа жарияланады.

6-сынып 3-4 сабақтар. Электр энергиясын үнемдейміз.

«Сөздерді сұрыпта» әдісі.

өзіміз	барлық	ешкім	өзі	кейбіреу
ешбір	өз	әлдекім	бүкіл	ешқашан
Өздік есімдік	Белгісіздік	есімдік	Жалпылау есімдік	

«Сәйкестендіру»

Сұраныс	Тұрғындардың өмір сүруі үшін керекті қуат көзінің бірі- .....
Көмір	Жыл сайын оған деген ..... артып келеді.
Қазбалар	Электр энергиясын өндіру үшін күніне мыңдаған тонна ..... мен мұнай жағылады.

электр энергиясы
Зияны

Мұндай отынның табиғатқа ..... өте көп.
Пайдалы ..... азайып, ауа мен су ластанып, орман
кесіліп жатыр.

«Диаманта»

Диаманта – жеті жолдан тұратын өлең түрі, бірінші және соңғы жолдары қарама-қарсы мәнде болуы қажет. Мағыналары қарама-қарсы түсініктермен жұмыс істегенде пайдалы.

Мысалы:

қала
үлкен, көне
салынады, өседі, гүлденеді
танымал қала, кішкентай ауыл
асырайды, дамиды, қалыптасады
әдемі, туған ауыл
«SMS – хабарлама»

Оқушыларға қағаздан жасалған қалта телефондарынан SMS хабарлама жазу тапсырылады. Хабарлама ұсынылған сөйлемдердің толықтырылған немесе аяқталған нұсқасы болуы қажет.

«Бүгінгі сабақта мен...түсіндім, ... білдім, ақиқатына жеттім»;

- «Бүгінгі сабақта мені қуантқаны...»;
- «Мен өзімді...үшін мақтар едім»;
- «Маған ерекше ұнағаны...»;
- «Сабақтан соң мен... жасағым келді»;
- «Бүгінгі сабақта мен...жасай алдым»;
- «Мен... орындадым»;
- «...қызықты болды»;
- «...қиын болды»;
- «...мен түсіндім»;
- «Енді мен ...»;
- «Мен үйрендім»;
- «Мені... таңқалдырды» және т.б

Жалпы қорыта айтқанда, жаңа әдіс-тәсілдерді сабақта тиімді қолданысқа енгізсеңіз, баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді, оқушылар оқудың қызықты жеңіл өтетіндігін, ұжымда бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артатындығын баяндайды. Яғни,білім алушы өз ой-пікірін ашық еркін айтады, бір-бірін тыңдауға үйренеді ұжымда ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады. Осыдан кейін ғана жан-жақты дамыған, болашағы айқын, бағдары анық, бәсекеге қабілетті рухани бай тұлға қалыптастыра алатынымызға сеніміміз мол.

Әдебиет:

1. «Жаңартылған білім беру мазмұны аясында критериалды бағалауды жоспарлау және ұйымдастыру» 2019ж
2. Шардарбекова Д.Н. Білім берудің жаңа технологиялары.А: Қазақстан мектебі №9.
3. www.cpm.kz Педагогикалық шеберлік орталығы NIS.

«КӨРКЕМ ЕҢБЕК» ПӘНІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жунусбеков С.Е.

«№27 ЖББОМ» КММ, Қарағанды қ. Қазақстан

Sabyrzhan196303@mail.ru

Болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болмасын өсіп өркендеуі, өркениетті әлемде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, дамыту бағытына байланысты. Қазіргі кезеңде елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне бағыт алуда. Бұл педагогика тарихы мен оқу-тәрбие үдерісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр, себебі, білім беру жүйесі өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарды, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды. [1,15б.]

Мектептегі еңбекке баулу пәні «Технология» атауынан «Көркем еңбекке» өзгеруінде үлкен мән бар. Алғашқысында оқушыларға техникалық бағытта ғана білім берілсе, қазіргі талап шәкірттер алдында мол мүмкіндіктер ашып отыр, оған себеп пән мазмұнының техникалық және эстетикалық бағыт алуы. Бейнелеу, сызу және технология пәндерінің бір пән аясына кіріктірілуі мұғалімнен үлкен жауапкершілікті талап етеді.

Жалпы орта білім беру жүйесіндегі «Көркем еңбек» пәнінің ерекшелігі әртүрлі өнер түрлерін зерделеу, идеяларын өнер тәсілдері арқылы көрсету, әмбебап (тұрмыстық) және арнайы (пәндік) білімдер мен икемділікті, материалдар мен нысандарды түрлендіру және көркем өңдеу дағдыларын, машықтарын иелену болып табылады. [2,1б.]

«Көркем еңбек» оқу бағдарламасының мақсаты – өнер және еңбек технологиясы саласында функционалдық сауаттылықты арттыру, шынайы өмірге шығармашылықпен қарайтын тұлғаны тәрбиелеу.

Оқу бағдарламасының мазмұны материалдарды бес ортақ білім беру бағыттары арқылы оқып-үйренуді қарастырады:

- Визуалды өнер;
- Сәндік-қолданбалы өнер;
- Дизайн және технология;
- Үй мәдениеті;
- Тамақтану мәдениеті.

Аталған бөлімдердің алғашқысына қысқаша тоқталатын болсақ: «Визуалды өнер» бөлімінің мазмұны: Классикалық және заманауи өнер; Қазақстандық суретшілердің шығармашылығы; Бейнелеу өнері жанрлары мен түрлері; Сандық өнер (фото-сурет, анимация, медиа құралдар); Бейнелеу (визуалды) өнерінің көркем тәсілдері; Көркемдік материалдар және техникалармен эксперименттеу бөлімдерін қамтиды. Байқап отырғанымыздай «Визуалды өнер» бөлімінің мазмұны мұғалімнен жан-жақты бейнелеу өнері саласының заманауи бағыттары бойынша хабардар және сауатты болуды талап етеді.

Бұрынғы бағдарламаға жақын болғанымен өзінше алға қояр мол мүмкіндіктерді байқауға болады; заманауи материалдар түрлері, өңдеу құралдарын білу және қолдана білуге міндеттейді.

Оқыту мақсаттары жүйесінің шығармашылық әрекет үдерісі барысында тәжірибелік және негізгі білім қалыптастыруға бағытталған үш бөлім бойынша

ұйымдастырылған. *«Шығармашылық идеяларды дамыту және зерттеу»* бөлімі . [3,96.]

«Шығармашылық жұмыстарды жасау және дайындау» бөлімі .

«Таныстырылым, талдау және шығармашылық жұмыстарды бағалау» бөлімі.

Аталған оқу мазмұнын пайымдай келе, іс- тәжірибеде біршама жұмыстар атқарылды. Мұғалім мен оқушының арасындағы оқу іс-шарасының негізгі дәнекері-оқулық. Бірақ оқу үрдісінде тек оқулық мазмұнымен шектеліп қалсақ онда оқушының қабілет деңгейін, дарындылығын дамыту жолын тежеген боламыз. Сондықтан сабақта және үйге тапсырма бергенде баланың пәнге деген қызығушылығына және өз бетімен ізденуіне назар аударамын. Оқу үрдісінде топпен жұмыс жасау барысында, зерттеу жұмысын жүргізуде ақпараттық сауаттылықтарын арттыру мақсатында тапсырмалар беріледі. Оқушылар ұялы телфондарын интернет жүйесіне қоса отырып, ақпараттар жинақтап, постерге сызба-суретті салады. Топтық жұмыс нәтижесінде берілген тақырып бойынша оқушылар өз жұмыстарын шығармашылықпен дайындап, ортаға салады.

Топпен жұмыс оқушыларды бірлікте жұмыс жасау үрдісіне бейімдейді. Сыныптағы оқушыларды 6 топқа бөліп әр топқа әр түрлі жәндіктер: құмырсқа, көбелек, өрмекші, инелік, қоңыз және шегіртке үлгісінде болашақ муляж эскизін орындауға постер таратылды. Әр топтың алдына түрлі қолданудан босаған ыдыстар: пластикалық шөлмектер, тетрапакеттер берілді. Осы материалдар пішінін трансформациялау (өзгерту) арқылы тиісті жәндіктер үлгісін елестете отырып, суретін (нобайын) бейнелейді. Әр топтағы оқушылардың сыни ойлау қабілеті әртүрлі, өз ойын- идеяларын ортаға сала отырып, сабақ соңында әр топ өз эскиздерін қорғап шығады.

Келесі сабақта оқушылар жәндіктер муляжын жасау ісіне кіріседі. Алдыңғы сабақта дайындалған эскиздер негізінде дайындап әкелген қалдық заттардан (бос шөлмектер, сым, жіп, веер, т.б.) құралған материалдар негізінде әр жәндіктің сұлбасын өлшеп-пішіп, қиып-жалғап, кесіп-үзіп, созып-иіп, т.б. көптеген әдіс-тәсілдер балалардың ой-қиялынан туындап жатты.

Сабақ барысында эскизбен жұмыстың сәйкестілігіне және жұмыс барысында материалдың ыңғайына қарай кейбір бөлшектер өлшемі, пішіні өзгеруіне оқушылар көз жеткізді. Осы сәтте алдыңғы сабақта көрсетілген шетелдік суретшілер макеттеріндегі бөлшектер (сағат тілі, көзілдірік құлағы, шприц т.б.) балалар жұмыстарында тиімді қолданыс тапты. Оқушылардың өздері әкелген тұрмыстық ұсақ-түйек заттары да муляж жасауда қолданысқа пайдаланылып, кәдеге жарады.

Сабақ арасында сергіту сәті жасалды, әр топ өз жәндіктерін интерпретациялап дыбыстар шығарып әртүрлі қозғалыс қимылдарын 2-3 минут белсенділікпен қызықты көрсетті, серігу кезінде де балалар шығармашылықтың тағы да бір қырын көрсете білді. Топтағы балалар өз жұмыстарының күшті және әлсіз жақтарына тоқталып, өзіндік баға беріп, рефлексия жасалды.

Сабақ соңында әр топ мүшелері жұмыстарын сынып алдында қорғады, эскиз және муляж бойынша жеткен жетістік, кемшіліктер туралы айтылды. Жалпы идея мен жұмыс соңына дейінгі кезеңдермен пікір алмасты. Әр топ шыққан топтарды бағдаршам үлгісінде бағалады. Сабақ аяғында оқушылар өз пікірлерін стикерге жазып тақтаға қалдырды.

Қорыта айтқанда, сыни тұрғыдан ойлайтын оқушыларда белсенділік байқалады, олар сұрақ қойып, дәлелдерді талдайды, мағынаны анықтау үшін саналы түрде стратегиялар қолданады, ауызша, жазбаша, көзбен шолу дәлелдеріне сенімділікпен қарайды.

Оқушылар әлемді түсіну үшін құрылымдар мен модельдерді игеріп қана қоймай, өз құрылымы бар ортаға қатысады. Оқу сан алуан тәжірибелік қызметке қатысуды қамтиды [1, 78б.].

Үй тапсырмасын бергенде оқушының сабақта алған білімін әрі қарай өзінің мүмкіндігінше дамытуына мүмкіндік беремін. Сабақта және үйде орындаған жұмысының нәтижесінде оқушының пәнге деген қабілеті және қызығушылығы артады. Мысалы, 7-сыныпта «Бейнелеу өнеріндегі заманауи бағыттар» тақырыбында оқушылар топтық тапсырмаларда: «Инсталляция», «Поп-арт», «Граффити» және «Абстракционизм» бағыттары бойынша сабақта зерттеу жұмыстарын жүргізеді, әр топ пікірлерін білдіріп, дәлелді материалдарды сынып назарына таныстырып қорғайды. Үйге тапсырма берілгенде осы ойларын әрі қарай дамыту мақсатында әр топтың мүшелеріне өздері зерттеген тақырыптың бір нұсқа-үлгісін дайындап келуі ұсынылады. Сонда оқушының сабақта зерттеген тақырыбы үй тапсырмасы негізінде жалғасын тауып, толыққанды нәтижеге жетеді.

Оқу үрдісіндегі тәжірибе көрсеткендей соңғы бір-екі жылда оқушылардың жаңа пәннің талаптарына төселіп қалғандары байқалады және қуантады. Әсіресе зерттеу жұмыстарында оқушылардың бірден интернет желісінде ақпараттар табу, және қорғау жұмыстарында қолданыс табуы, жаңартылған білім берудің өз алдына жақсы жолда келе жатқандығын дәлелдей түседі.

Әдебиеттер:

1. «Қазақстан мектебі» журналы. 2008ж. №1
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші (негізгі) деңгей. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012.
3. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Көркем еңбек» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы 2016 ж.

ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ОҚУШЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жусупбекова С.И

«С.Саттаров атындағы МЛ» КММ, Қарағанда қ. Қазақстан

San_319@mail.ru

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясы мен инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» – деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді [1]

Бүгінгі таңда білім саласы үлкен жаңалықтарға, ізденістерге, өзгерістерге бас бұруда. Физика пәнін оқытуда оқушылардың функционалдық ойлау қабілеттері мен шығармашылық жұмыстарын дамытуға бағытталған педагогикалық жаңа технологияларды сабақ үрдісіне енгізу ұстаз алдына қойған үлкен мәселелердің бірі.

Функционалды сауатты оқушының моделін өзіндік пікірі, ой талғамы бар, көзқарасы қалыптасқан, білімі шыңдалған, шығармашыл, дарынды, ізденімпаз, креативті алған білімін қоғамда қолдана алатын жеке тұлға деп түсінуге болады.

Осы орайда физика пәнін меңгерту барысында теория мен практиканың байланыста болуын қамтамасыз ету үшін берілетін білімнің мазмұны мен көлемін анықтағанда теориялық қағидалардың, заңдылықтар мен ережелердің ақпараттық материалдардан бала өмірінде кездесетін түрлі проблемалық мәселелерді шешуге, білуге және ол білімді қолдана алатындай практикалық маңыздылығын ескеру өте маңызды.

Жаңа технологияның басты мақсаты- өздігінен дамытуға ұмтылатын жеке тұлғаны қалыптастыру. Заман талабына сай оқыту технологиясының тиімдісін пайдалану -оқу үрдісінде жетістікке жетудің бірден бір кепілі.

Бүкіл әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбектерінің озық тәжірибелеріне сүйене отырып, сан түрлі оқыту технологиялары жарыққа шығарылды. Осы жаңа педагогикалық технологиялардың ішінде сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясының орны ерекше. Олардың пікірінше оқу міндетті түрде оқушының қызығушылығын тудыратын белсенді болуы керек. Оқушының ойына түрткі туғыза отырып оны білуге одан әрі құлшынысын туғызу болса ғана оқуға деген белсенділік артады. Сын тұрғысынан ойлау стратегияларын пайдалану оқытудың әртүрлі формаларын қолдана отырып, оқушылардың бір-бірін тыңдай білуге, өз ойларын анық жеткізуге, өз бетімен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіруді, ізденіске баулып, естіп, көріп, білгенін түйіндеп, пайдалана білуге үйретуді көздейді. Сын тұрғысын оқу – тәрбие үрдісінде басқару мен ұйымдастырудың тиімділігі оқушылардың өз алдына белсенді дамуына негізделеді. Яғни оқушылардың ауызша және жазбаша тілін, ойлау, есте сақтау, әрбір ақпаратқа, сонымен бірге өзінің және басқаның шығармашылығына сыни қарауына, шығармашылық қабілетін дамытуға бағытталған. Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы – білімнің дайын күйінде берілмеуі.

Осыған орай сын тұрғысынан ойлау технологиясын егжей-тегжейлі қарастыра отырып, жеке тұлғаның функционалдық сауаттылығын сын тұрғысынан ойлау іс-әрекеті арқылы қалыптастыруды мақсат еттім.

Физика сабағын меңгертуде сын тұрғысынан ойлау технологиясын қолдану өте тиімді. Сын тұрғысынан ойлау технологиясын қолдану барысында ақпаратпен жұмыс істеу, логикалық ойлау, мәселелерді шешу, өз пікірін дәлелдеу, өзіндік жұмыс, ынтымақтастықпен және топта жұмыс істеу дағдылары қалыптасады. Мұғалім мен оқушы рөлдерді ауыстырады, негізгі рөл оқушыға тиесілі, ал мұғалім-кеңесші, көмекші.

Биыл елімізде қазақтың аса көрнекті ағартушысы, ақын, жазушы, этнограф, фольклоршы және қоғам қайраткері- Ыбырай Алтынсаринның 180 жылдық мерей тойы қарсаңында ұлы ғұламаның еңбектерін жаңартып, қайтадан жаңғырту және функционалдық сауаттылықтарын сын тұрғысынан ойлау іс-әрекетін ұйымдастыру мақсатында 8- сынып оқушыларына арнап құрастырылған «Жылу өткізгіштік .Конвекция. Сәуле шығару» тақырыбындағы сабақ құрылымымен таныстырайын. Сабақтың құрылымдық жоспарында қызығушылықты ояту стратегиялары (ой қозғау, топқа бөлу, топтастыру), мағынаны ашу стратегиялары(Джигсо, «Суретті сөйлет»), толғаныс стратегиялары (постер құру, қорғау, Венн диаграммасы) рефлексия «Бес саусақ» қолданылды. Бірінші топ Ыбырай Алтынсариннің Отанын, жерін , елін сүйуге тәрбиелейтін, табиғаттың сұлулығын сипаттаған «Жаз» өлеңінің физикалық мағынасын

суреттей отыра сипаттаса, екінші топ тіршілікті көктем күнінің мейірімді шағымен байланыстырған «Өзен» өлеңінің физикалық мағынасын толық сипаттады. Сонымен қатар, адам өміріне жарап жатқан өзеннің пайдасын білуге, оны қорғауға, қоршаған ортаға құрметпен қарауға баулу, табиғатты сүйуге, елін құрметтеуге бағытталған Қазақстандағы өзендер санын айқындау, картадағы орнын айқындау, өзіміздің жергілікті жеріміздегі өзендерді анықтау, адам өміріндегі игілікке жарап жатқан бөліктері, өзеннің халық игілігі үшін атқарып отырған жүгі, жайық өзені туралы деректер жинақтап айқындау туралы шығармашылық тапсырмалары орындалды.

Венн диаграммасында қазақтың даныштаны, ұлы ойшыл ғалымы Абай мен қазақтың аса көрнекті ағартушысы, ақын, жазушысы Ыбырай еңбектерін суреттеді.

Бұл сабақта сын тұрғысынан «ДЖИГСО» әдісін қолданудың ерекшелігі жаңа тақырыпты талқылап, терең ойын қалыптастыруға, бір-бірімен қарым – қатынас жасауға, ойлау қабілетін дамытуға, ойын еркін жеткізуге, ізденімпаздыққа жетеледі. Физика сабағында сын тұрғысынан ойлау оқушыны тәрбиелеп, білім –біліктілігін арттырып қана қоймай, еркін ойлауға мүмкіндік беріледі: ақыл ойы дамиды, шығармашылық деңгейі артып, топтық іс-әрекетке тәрбиеленеді, өзі жан- жақты жетіліп, өз ойын еркін жеткізе алу қабілеті қалыптасады.

Жеке тұлғаның функционалдық сауаттылығын сын тұрғысынан ойлау іс-әрекетін ұйымдастыру арқылы қалыптастырудың тиімді жолдарына қорытынды жасасак:

1. Шығармашылық тіл байлығы жетіледі.
2. Оқушы өз қиялының дамуына, пікірін айтуына еркіндік беріледі.
3. Қоршаған ортаға, өз өміріне сын көзбен қарауға үйренеді
4. Әділдікке, шысылдыққа дағдыланады.
5. Жан-жақты ізденеді.
6. Іс-әрекетке тәрбиеленеді.
7. Ақыл ойын дамытады.
8. Ұжымдық белсенділігі артады.
9. Топпен жұмыс істеуге, топқа бағынуға дағдыланады
10. Отанға, жерге, еліне деген сүйіспеншілігі артады
11. Жан дүниесін тәрбиелейді.

Қорыта келгенде , заман талабына сай оқыту технологиясының тиімдісін пайдалану- оқу үрдісінде жетістікке жетудің бірден бір кепілі деп, жоғарыда айтып өткендей физика пәнін оқытуда оқушының функционалдық сауаттылығын сын тұрғысынан ойлау іс-әрекеті арқылы ұйымдастырудың маңызы зор екені анықталды.

Қазіргі таңда мамандық таңдау барысында оқушы бойында бейімділік, ептілік, шапшаңдық, ерекше ой қызметі, мол шағармашылық мүмкіндікті өзін қоршаған түрлі жағдайларға тез икемділікті қабілеттіліктерін қажет етеді.

Әдебиеттер:

1. ҚР Білім туралы Заңы
2. Ташенова А. Сын тұрғысынан ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту//Білім-Образование. -2006. №2. Б.15-18
3. Мирсейтова С. «Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде» Қарағанды 2011. Б-76
4. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. ҚР Үкіметінің №832 қаулысы 2012ж 25 маусым. Астана Үкімет үйі.

5. Керімбекова А. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы арқылы үйрету// Білім – Образование.- 2009. - №4. – Б.47-48

6. Ы. Алтынсарин «Жаз» «Өзен» өлеңдері <tps://bilimsite.kz/olender/10781-zhaz.html>

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ҰЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАСЫ

Закирбеков Е.Д.

Қарағанды облысы, Шет ауданы, Ақой ауылы, Ақой ЖББМ, Қазақстан
ibraikina_lyazzat@mail.ru

Бүгінгі Ұлы даланың ағартушы-педагогы, ұстазы болған Ыбырай Алтынсаринді танып білу өзектілігі. Елімізде көптеген стратегиялық жоспарлар жүзеге асырылуда. ҚР Тұңғыш Президенті – Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауларында және өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында ұлттық бірегейліктің сақталуы, қоғамдық сананы жаңғырту – ұлттық кодымызды сақтау, яғни ана тілін, ұлттық дәстүр, ұлттық сана-сезім, ұлттық болмыс, әдет-ғұрып, мәдениет, музыка, әдебиет, өнерді қастерлеу, – деп атап көрсеткен.

Мәдени мұра, рухани жаңғыру, Ұлы даланың жеті қыры сияқты жобалар ұлттық код тұрғысынан өзектелінуде. Бұл жобалардың тарихи бастаулары ХІХ ғасырдың екінші жартысындағы қазақ демократ ағартушыларының, оның ішінде ұлт ұстазы Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұрасында айқын орын алған.

Ыбырай Алтынсарин – өте дарынды педагог, талантты жазушы, кемеңгер ақын, көрнекті қоғам қайраткері. Ыбырай Алтынсарин халқымыздың демократиялық мәдениеті мен өнерінің жаңа өсуі мен өркендеуіне жол ашқан Қазақстан қоғамының мәдени және экономикалық құлдырауы кезеңінде өмір сүрді.

Ыбырайдың есімі әрдайым уақыт сынынан өтіп, өз халқымен бірге өмір сүрді. Оның өмірі – сөзсіз махаббат пен Отанға қызмет етудің ең жақсы үлгілерінің бірі.

Мұхтар Омарханұлы Әуезов, ХІХ ғасырдың екінші жартысындағы қазақ жазба әдебиетінің негізін қалаушы, ашық қазақ зиялылары Абай, Ыбырай және Шоқанды жоғары бағалады. Жазушы осы үш адамды бекер бөлмейді. Абай қазақ идеясын жандандырып жатқанда, Ыбырай қазақ мектебін ашып, Шоқан ғылыммен айналысты. Бұл үш адамның әр түрлі әлемдері болса да, олар бірдей мүдделермен бөлісетін және сол арнаны бөлісетін туған халқының тағдырында өшпес із қалдырады.

Ыбырай "Қазақ хрестоматиясына" енгізілген өлеңдерінде де халық ағарту идеясын көтерген. Сол үшін оның "Кел, балалар, оқылық!", "Өнер-білім бар жұрт". Бұл өлеңдер жастарды оқуға және білім алуға шақырады.

Ақын, бір жағынан, жастарды білім алуға және білім алуға шақырады, екінші жағынан, білім, өнер, ғылым және білімге деген ескі көзқарасқа әсер етеді, бұл олардың жалпы халыққа деген қажеттілігіне мән бермейді. Ол өмірдің таусылмайтын байлығы білім екенін айтты және білімге жету үшін адам көп оқып, көп жұмыс істеуі керек екенін түсіндірді. "Өнер-білім бар жұрт" өлеңінде Ыбырай білім беру мақсатын айтады. Поэманың негізгі идеясы - қазақ халқына озық мәдениеттің үлгісін көрсету.

Жақсы мен жаманды салыстыру әдісі, осы өлеңдердегі білім мен надандық оларды жас балаларға нақты көрсетуге бағытталған. Сондықтан Ыбырай оқырмандарға түсінуге оңай салыстырулар жасайды.

Атақты ғұлама Әбу Насыр әл-Фарабидің «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі» [4, б.210]- деген сөзі бәрімізді қатты ойландыру керек. Ұлттың рухани-экономикалық, әлеуметтік тұрғыда өсіп- жетілуі білімнің мазмұндылығы мен маңызына, оған деген көзқарасқа тікелей қатысты. Ал жеке тұлға мен қоғам құндылықтарын қалыптастыру барлық кезеңдерде өзекті мәселе болып келгені мәлім. Олай дейтініміз, осы рухани-адамгершілік құндылықтардың мәні, тәрбиелік маңызы туралы ғұламалар, ұлы ағартушы-педагог Ыбырай Алтынсарин өз еңбегінде құнды ой-пікірлерін кейінгі ұрпаққа мұра етіп қалдырған. Ғасырлар қойнауынан жеткен жәдігерлердің өнегелік сипаттарын, тәлімдік тәсілдерін тиімді қолдансақ, ғибраттың нағыз қайнар көзінен сусындаймыз. Ағартушы-жазушымыз-кемеңгер ғұлама ұстаз Ы.Алтынсарин еңбектерінде баланы елін, жерін сүйуге, табиғатты аялауға, имандылыққа, әдептілікке, қайраттылыққа, еңбек етуге тәрбиелеудің ұлттабиғатына лайық небір тамаша әдістері ұсынылады. Ы.Алтынсарин адам тәрбиесіне зор мән берген.

Оқушыларға білім беруде, тәрбиелеуде Ыбрай өмірінің, педагогикалық идеяларының өнегелі тәрбие беретін жақтары жеткілікті. Себебі, Ыбырай атамиздың бүкіл өмірі, еңбектері үлгілі-өнегелі адам тәрбиелеу ережесі десе болады. Ыбрай мұрасын мәңгілік өнеге мектебі дейміз. Қазіргі таңда жан аямай кәсіп қылудан безінетін «бейнет көрмей дәулет жоқ екенін» парасаттамайтын, ұрлық пен қулықты қызық көретін жастарды жақсы мінез-құлық пен имандылыққа үйрететін, ел болып ер жетуімізге жол нұсқайтын асыл-Ыбырай мұрасы. Ыбрай шығармаларындағы терең ойды мұғалім өзі терең түсінгенде ғана баламен жүгізілетін білімдік және тәрбиелік істері нәтижелі болмақ.

Қоғамның санасын Ыбырай Алтынсарин педагогикалық жүйемен баяндап, эстетикалық таныммен пәлесапалық қағидаларымен тұжырымдап отырды. Қазіргі таңда ұстаздың сабағында жаңа технология әдіс-тәсілдері оқушыларды ортамен қарым-қатынас жасай білуге, басқаны тыңдай білуге, топта бір тұжырымға келуге, топ алдында өз ойын еркін айтып қорғай білуге, әдептілікке, жауапкершілікке, өнерге, еңбектенуге үйретеді. Ыбырай ұстазымыздың да ұсынған әдістемесінің негізі осы емес пе.

Білім берудегі демократиялық, ізгілендіру, ынтымақтастық идеясы, мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынасты өзгертті. Мұнда мұғалімнің кәсіби-әдістелік шеберлігінің маңызы зор. Қазіргі жаңалық деп жүрген ынтымастық, ізгілендіру идеясын сол кездің өзінде-ақ Ыбырай Алтынсарин қалыптастырған болатын.

Ыбырай Алтынсариннің ізгі ойлары, талғамы, педагогикалық идеялары көптеп саналады.

Қазақ даласындағы мектептер санының артуына байланысты Ыбырай педагогикалық мектеп ашуға шешім қабылдады. 1881 жылы Омбыда алғашқы мұғалімдер мектебі ашылды. Ыбырай тек мектеп ашумен шектелмеді. Ол осы мектептердегі тәрбие жұмысына ерекше назар аударды. Ол жаңа бағыт бойынша тәрбие жұмысын ұйымдастырды. Сонымен бірге ол мұғалімнің рөлін жоғары бағалады. "Мемлекеттік мектептер үшін ең бастысы - мұғалім", - деп жазды ол.

Ыбырай көптеген проблемаларға тап болды. Ол стереотиптерден, пара мен өсек-аяңға қалды. "Бұл орын алғанда, біз жол тауып, мүмкіндігінше елді және Қазақстан халқының болашағын бүлдіретін зұлымдықпен күресті жалғастыруымыз керек", - деді ол. Ыбырай бай мінезімен, адамгершілігімен және достығымен мәдени және талантты ұстаз және жазушы болған, ол орыс зиялылары арасында ең беделді және құрметті

болған. Оқулықты жасау барысында Ыбырай оқулықты қазақстандық балаларды мектепте оқыту мен тәрбиелеудің негізгі құралы ретінде қарастырады. Ол балаларға ана тілін ұқыпты үйретеді және кішкентай өнер туындылары арқылы жақсы мінез-құлықты бағыттайды.

Ыбырай балалардың білімін кеңейтетін және оларды қызықтыратын тақырыптарды туған қазақ тілінде жариялауы керек екенін білген. Ол "Қазақ хрестоматиясын" 1876 жылы жазып, 1879 жылы Орынборда жарық көрді.

"Қазақ хрестоматиясы" балаларға арналған өлеңдер мен әңгімелерден тұрады. Олардың кейбірін өзі жазған, ал кейбіреулері сол кездегі орыс оқулықтарынан еркін аударылған. Антологияға қазақ халық әдебиетінің үлгілері де енді.

Ыбырай білімді жастардың мақсаты - өз халқының мұқтаждықтарына қызмет ету, оларды "тас сарай салып, көздің қарашығындай алыстан хабар жіберетін" елдердің біріне айналдыру екенін білді. Болашаққа сенімді бола отырып, Ыбырай өмірдің сұлулығы, болашақ иесі-жастық деп есептеді.

Қазақстандағы үлкен педагогикалық қызметі үшін Ыбырай Алтынсарин патшалық Ресей үкіметінен алдымен коллеж кеңесшісі, содан кейін - мемлекеттік кеңесші атағын алады. Сонымен қатар, еңбек жолында ол Сент-Станислав пен Сент-Аннаның 3-ші және 2-ші дәрежелі бұйрықтарын алады.

Ы.Алтынсарин - XIX ғасырдағы қазақтардың мәдени өмірінің жарқын көрінісі, ол туралы бүгін, өкінішке орай, аз еске алады. Ақындық дарынға, кемел ақылға және риясыз жанға ие бола отырып, ол Қазақстанның педагогикалық ойы тарихында мәңгі қалады. Кеңес жылдарында Ы.Алтынсарин туралы естелік оның есімін республиканың сол кездегі астанасы Алматы көшелерінің біріне беру және педагогикалық құрмет медалін тағайындауда мәңгі есте қалды. Бұл адамның өмірі, оның іс-әрекеті бірнеше ұрпақты өзінің жоғары ойларымен жарықтандырады.

Даңқты жазушы М.Әуезов Ыбырай туралы: «Сол заманнан бері қарай, біздің кейінгі ұрпағымыздың бәріне де Абай қандай қадірлі болса, Ыбырай да өз орны, өз арналы мұрасымен аса ыстық, аса бағалы болды. Олар кейде баяғыдан бері өткен шөл ғасырлардың соңғы дәуіріндегі зор мұнарадай көрінсе, кейде еңбегі, бағыты бірлікпен айқасып аққан қос өрімдей, шөл өлкені суарып, дән бітіріп айқасып ағып келе жатқан қос өзендей танылды» [деп жазған](#). XIX ғасырда Торғай топырағында дүниеге келіп, қазақ халқының тарихына жарқ етіп енген ағартушы-ұстаз, педагог-энтузиаст, ойшыл, жазушы-ғалым Ыбырай Алтынсариннің есімі әліппе ұстаған, оқу-ілім іздеген әрбір қазақ баласына таныс. Өз заманының озық ойлы, прогресшіл, интернационалдық көзқарастағы азаматы болды. Ибраһим Алтынсаринді Қазақстанның ұлттық педагогикасының негізін қалаушы деп айтуға толық негіз бар.

Ыбырай Алтынсариннің алға қойған мақсаты – қайткен күнде де «қалың елі, қазағым» терезесі тең көсегелі, көргенді мәдениетті, өнері өркендеген ел қатарына қосу болатын. Осы жолда сан кедергілерге кездесіп, «мыңмен жалғыз алысып», аңсаған арманға жету жолында бойдағы бар күш- қайратын, ақыл-парасатын сарп еткен Ыбырай да қалың бұқараны шынайы қамқоршылары бола білді. Ыбырай идеяларын дамытып, қоғамда пайдалана білу үлкен бір жетістік.

Әдебиеттер:

1. Ақылжанов М. Қазақ ағартушыларының қоғамдық саяси көзқарастарының қалыптасуы. А, 1975.
2. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. А, Ғылым .1990.
3. Жарықбаев Қ. Қазақ ағартушылары жастарды тәрбиелеу туралы. А, 1965.

4. Кәкішев Т. Қазақ әдебиеті сынының тарихы. А, Санат. 1994.
5. Керімбаев Н. Жасымда ғылым бар деп ескермедім. А, Рауан. 1995.
6. Қирабаев С. Бес ғасыр жырлайды 2-т. А, Жазушы. 1989.
7. Ламашев Ә. Ыбырай Алтынсарин. А, Ана тілі. 1991.
8. Сыздықов Ә. Ы. Алтынсариннің педагогикалық идеялары мен ағартушылық қызметі. А, 1969.

КӨШБАСШЫ МҰҒАЛІМНІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТӘЛІМГЕРДІҢ РӨЛІ

Игембаев Р.К.

Ю.А. Гагарин атындағы мектеп-лицейі КММ

Шет ауданы, Қарағанды обл., Қазақстан

rus_2477@mail.ru

Қазіргі мектеп жағдайындағы білім берудің ұлттық моделіне өту, оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, жаңа инновациялық педагогикалық технологияларды игерген, психологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашыл педагог-модератор, сарапшы, зерттеуші, ойшыл мұғалім болуын қажет етеді.

Педагогтердің кәсіби қоғамдастығы бұл – жаңа әдіс-тәсілдері бар желілік іс-әрекет. Мамандандырылған желілік қоғамдастық арқылы барлық мұғалімдер бір-бірімен тәжірибе алмаса алады. Желі арқылы шешілмей жатқан сұрақтарына жауап тауып, өздерінің мамандандырылған деңгейін көтере алады. Кәсіби қоғамдастық мектептердегі қиындықтарға көмектесе алады. Барлық ресурстар саласын біріктіреді.

Бұл қауымдастықтың мақсаты: негізінде жаңа іс-тәжірибелермен алмасу, бірін-бірі оқыту, бір-біріне психологиялық тұрғыда көмектеседі. Бұдан желілік қауымдастық әріптестердің бірлесіп жұмыс жасауына өте қажет екендігі айқындалды.

Өмірдің жалғастырушысы – ертеңгі болашағымыз, ел мен жердің иесі, болашақ мамандарды лайықты тәрбиелеп, сапалы білім беру әр мұғалімнің міндеті.

Менің негізгі функциям мектеп өміріне өзгерістер енгізу. Алға қойған мақсатымды іске асыру үшін мен үнемі мұғалімдермен тығыз байланыста болып, коучингтер мен менторлық жұмыстарды ұйымдастырдым.

Мектепті дамыту бағдарламасын және мектепаралық желілік қоғамдастықты жүзеге асыру үшін, шығармашылық топтағы мұғалімдерді ұйымдастырып, мектебімізде және көрші мектептерге барып бірнеше тақырыпта Дария ЖОББ мектебінде; «СТО стратегияларын оқыту барысында қолдану», Ақой ЖОББ

мектебінде; «оқыту мен оқу үшін бағалау», Бұрма ЖОББ мектебінде;

«Оқытудағы көшбасшылық», Жарық ЖОББ мектебінде «Диалогтік оқыту» коучингтер ұйымдастырдым. Бұл жұмыстардың соңында, мектепаралық «Мектепті дамыту бағытындағы интерактивті әдіс-тәсілдер» тақырыбында семинар ұйымдастырдық. Семинардың негізгі түйіні; оқыту мен оқу тәжірибесіне жаңа тәсілдерді енгізу және мұғалімдердің тәжірибеде жүзеге асыру мақсатында кері байланыс орнату болатын. Нәтижесінде, мен мақсатыма жете отырып, келесі оқу жылына көрші мектептердің мұғалімдер тарапынан мектепаралық желілік қоғам құруға ықыластарын білдіріп, белсенділік танытты. Біз желілік қоғамдастықты мектеп арасында ғана емес, жақын ауыл мектептері арасында және де бұл бағдарламалар мазмұнымен таныс емес мектептер арасында орнаттық.

Мектеп өмірінде мұғалімдер өткізілетін коучингтерге қатысады. Ой бөлісіп, өз тәжірибелері мен толғаныстарын еркін айта алады. Өз беттерімен білім, біліктерін көтеруді үйренді. Бұл жұмыстан мынадай нәтижелерді күтуге болады: Білім үдерісінің нәтижелі болуы мұғалімдердің оқушы өздігінен меңгеріп, таныта білген білім дағдылары мен амал, көзқарастарын зейін қойып, зерделей білген білім модельдері аясында ғана жүзеге асырылады. Білім беру бағдарламасының басында мұғалімдер оқушылар не біледі, оларда қандай қате пайымдаулар бар және бұларды қалай түзету дұрыс екенін білу үшін арнайы құралдарды пайдаланады. Осыған орай, әр сабақта оқушыларға оқу үдерісінің барлық аспектілеріне белсенді қатысу керек: олар өздерінің болжамдары мен сұрақтарын құрастырады, бір-біріне кеңес береді, өз алдына мақсат қояды, алынған нәтижелерді қадағалайды, идеяларымен эксперимент жасайды және қателер оқудың ажырамас бөлігін екенін түсініп отырып, тәуекелге барады. [МАН,3 деңгей,33-бет]

Ал мұғалімдер оқушылардың оқу үдерісін жақсарту үшін Не істеу керек екенін білуге тиіс. Сонымен өзгеріс енгізу үдерісін ойдағыдай жүргізе білу үшін көшбасшылар мен мұғалімдер енгізіліп жатқан өзгерістердің мақсатын анық түсінуге тиіс. [МАН,16-бет] деген мәліметпен таныса отырып, мектептегі іс-тәжірибе барысында қандай өзгеріс енгізуге болатынын жоспарладық. Коучинг пен тәлімгерліктің тиімділігін қамтамсыз ету үдерісі үш негізгі мәселелені қамтиды:

Мән-мәтін; Бірден пайдалануға мүмкіндік болу үшін коучинг тәжірибесі мән-мәтінде болуы керек.

Өзектілік; ақпарат пен ұсынымдар мұғалім үшін де және олар өткізетін оқу сабақтары үшін барынша өзекті болуы керек .

Жүйелі тәлімгерлік; тәлімгер күнде қолдау көрсетіп отыруы керек: мұғалімдерге жақында алған дағдыларын бейімдеуде қолдау көрсетіп, олардың табысқа ұмтылуын қамтамсыз етуі қажет. [МАН,42-бет]

Аудан көлемінде өңірлік мектеп аралық байланыс жоспар бойынша ұйымдастырылып, жұмыстар ұйымдастырылды. Жұмыс жоспарына сәйкес әр жарты жылдықта бір семинар ұйымдастырылған. Желілік қоғамдастықтың жұмысының нәтижесінде аудандық семинар ұйымдастырылды. Біріншісі, мектепаралық семинар «Мектепті дамыту бағытындағы интерактивті әдіс- тәсілдер», екіншісі, мектепаралық семинар «Сындарлы оқыту теориясы және оқушыларды ҰБТ-ға дайындаудағы функционалдық міндеттері» ал, үшіншісі аудандық деңгейде «Оқытуды басқару және көшбасшылық».

Семинар ұйымдастыру барысында, қатысушы мұғалімдер қомақты ақпараттар алып, жеке іс-тәжірибелеріндегі проблемаларымен бөлісіп отырды. Сонымен қатар

мектеп аралық желілік кәсіби қоғамдастық құрылды. Қоғамдастықтың атауы «Зерде». Жұмыс жоспары екі бағыт бойынша ұйымдастырылды. Біріншісі, мектеп ішіндегі «Ұлағат» мұғалімдер кәсіби қоғамдастығы, екіншісі «Зерде» мектепаралық желілік кәсіби қоғамдастығы. Негізінен, алға қойған мақсатым; әріптестеріме мектептің даму бағдарламасын ұйымдастыру барысында, жанама жұмыс арқылы әсер ету, олар: тренинг, коучинг, сабақты ұйымдастыру, әңгіме, желілік байланыс, бұқаралақ ақпарат құралдары, мектеп әдістеме бірлестіктері арқылы жүзеге асырдым. Мектепті дамыту жоспарымның тақырыбы: «Диалогты оқыту арқылы оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыру». Алға мақсат қоюыма «Ұлағат» кәсіби желілік қоғамы себеп болды Мен ең алдымен мұғалімдер арасында коучинг өткізуден бастадым.

Мұғалім- көшбасшы. Сондықтан, көшбасшы ретінде кездесетін мәселелерді шешу мақсатында, бастамаларды көтеріп, қолдау көрсетіп отыру қажет. Ең бірінші ұжым ішінен тәлім алушы болатын әріптесімді таңдадым. Таңдаған әріптесім жетістігі мол, жаңалыққа құштар, жан-жақты ізденімпаз мұғалім. Бірлесе отырып, өткізетін коучинг тақырыптарын таңдар алдында әріптестеріме ата-аналардың пікірінше ауызша сөйлеу тілдерін жетілдіру, сөйлеу мәдениетіне көңіл бөлу керектігі айтылғандығын алға тарттым. Менің ойымша, диалогты оқыту жүйесіне қатысты коучинг өткізгеніміз дұрыс деген ойымды ортаға салдым. Диалог-сабақта негізгі бөлікті құрайды. Мұғалімге арналған нұсқаулық Мерсер мен Литлтон өздерінің жұмыстарында оқушылардың ой-өрістерінің қалыпты дамуына диалогтың ықпалының зор екенін көрсетеді. Ал, Барнстың айтуынша оқыту тек ауызша оқыту емес, сөйлесу, талқылау, дәлелдеу арқылы жүзеге асады. Оқушылардың бір-бірімен сөйлесуі арқылы өздерінің тақырыпты түсінуі, оны сезінуі, ойларын еркін жеткізуі мұғалімге көп көмектеседі.

Осы бағытта әріптестеріммен коучинг тақырыптарын анықтадым.

«Диалогты оқытуда оқушыларды ынталандыру және дамыту жолдары». Тақырыбым айқындалды, мақсаттарым қойылды. Мен бұл жерде мұғалім көшбасшылығын айқындайтын ұйымдастыру іс – шараларын өткізу және оқу тәрбие ісінің меңгерушісінің, іс – әрекеттегі зерттеушінің, «Ұлағат» мұғалімдердің кәсіби қоғамдастығы арқылы мектепті алға қойылған мақсаттарға қарай ілгерілету үшін тиімді жағдайларды қамтамасыз етуді басты міндет деп нақтылап алдым. Әр коучинг өткен сайын кері байланыс жасауды ойластырамын. Осы коучинг әсері қандай болғанын сараптау үшін өзін-өзі реттеу әдісінің сауалнамасын даярладым.

- 1.Мақсатыңыз.
- 2.Көңіліңіз тола ма?
- 3.Мақсатқа жетесіз бе?
- 4.Міндеттеріңізді дұрыс атқарасыз ба?
- 5.Жұмысыңызды қалай бағалайсыз?

Сонымен қатар диалогты оқытудың тиімділігін, яғни нені білуді және нені есте сақтауды шешу, мұғалім оқушыларға сұрақ бере отырып, өз ойын еркін жеткізуге, түрлі идеялардың оқушылардың түсінуіне ықпалы, өз идеяларын дәлелдеуіне көмектеседі. Осыдан кейін мектеп мұғалімдерін тағы да ұйымдастырып, «Оқыту және оқу үшін бағалау» тақырыбында, екінші коучингімді ұйымдастыру көзделді. Бұл коучингті әріптесім, сыншыл досым өткізетін болды. Әріптесіме өткізуге бағыт-бағдар бере отырып, жан- жақты түсіндіре келе, жетекші сұрақтарды қою арқылы коучинг сессиясын өткізу жолдарын меңгерте отырып, оның өз бетінше коучинг ұйымдастыруына ықпал еттім. «Қалыптастырушы бағалау» түрлері бойынша мәлімет

пен түсінік қалыптастырылды. Сабақтың критерийлері бойынша бағалау тәсілін насихаттау. Коучинг арқылы мұғалімдердің іс-тәжірибелерін жақсартуға көмектесемін деп ойлаймын.

Ендігі жоспардағы жұмысым тәлім алушы әріптесіме, Педагогикалық шеберлік орталығының бағдарламасын негізге ала отырып жаңа форматты сабақтарды ұйымдастыру жүктелді. Сабақ барысында оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін пайдалануды іске асыруды жоспарлап, бағытталды. Міне, оқушылардың оқу сапасын жақсарту мақсатында қолданылған әдіс-тәсілдер оқушылардың өздігінен реттелетін оқуын дамытуға ықпал ететіндігін байқадым. Біз мектеп көшбасшылары болып саналамыз. Тәлімгерлік пен коучинг арқылы өз мектебіміздегі мұғалімдерге тәжірибелерін өзгертуге ҚАЛАЙ? көмектесуге болатынын білуіміз керек, яни біз бұны қалай істейміз деген сауал төңірегінде ойландым. Тәжірибені жақсарту және жетілдіру, сыйластық қарым - қатынас қалыптастыру мақсатында «Lesson study» әдісімен әр сыныптарда сабақ ұйымдастыруды жоспарға алдық. Сабаққа «Ұлағат» кәсіби желілік қоғамы мен мектебіміздің психологы бірге қатысты.

«Мұғалімге арналған нұсқаулық бағдарламасында талқыланған зерттеудің мәлімдемесі бойынша, мұғалімдер мен оқушыларды оқыту үшін «Мақсат қою және оны тұжырымдау көшбасшылық үдерісін жүзеге асыру құралдарының бірі болып табылады» (Робинсон, 2008). Мен өз жұмысымды ең алдымен жоспарлаудан бастадым. Біліктілікті арттыру курсынан алған білімімді іс-тәжірибеме ұштастыра алсам, ешуақытта ұтылмаймын деп ойлаймын.

Әрине, мен мектепті дамыту бағдарламасын бірден енгіземін деп айта алмаймын. Мектепті дамыту бағдарламасы көп уақытты, қажырлы еңбекті талап етеді. Сол себепті мен және мектеп ұжымы үнемі іздену үстінде болуы керек деп ойлаймын.

Мен осы жоспарлаған жұмыс түрлерінің барлығын «Ұлағат» кәсіби желілік қоғамында талдап, талқыға салдық. Мұнда ең алдымен, жалпы мұғалімдердің алдында тұрған басты проблема-оқушы сауаттылығы. Мектеп оқушыларының сауаттылық деңгейін қалай көтеруге болатыны жөнінде пікірталас жүргізілді. Сонымен бірге әріптестеріммен кеңесе отырып алдағы уақытта «Lesson study»-дің өткізудің тиімділігін талдап, талқылап кеттік. Қазіргі кезде бірқатар елдерде «Lesson study» мұғалімдердің педагогикалық білімдері мен тәжірибесін дамытуға арналған тиімді құрал ретінде белсенді енгізіліп жатыр. «Lesson study»-де ең бастысы «сабақты зерттеу» немесе «сабақты зерделеу» үдерісі болып табылады. Атап айтқанда, «Lesson study» тәжірибені жақсартудың демократиялық жолы болып табылады. [МАН,50-бет] деп көрсеткендей бұл әдіспен сабақ өткізудің біздің іс-тәжірибімізге қосар үлесі зор деп ойлаймын.

Сондықтан мектептер арасындағы ынтымақтастық, мектептерде оқитын оқушылардың ғана емес, барлық балалардың мүддесі үшін мектептердің «Білім беру желілеріне» бірігуі уақыт өткен сайын маңыз алууда [МАН,54-бет] деп атап көрсетілгендей біз де алдағы уақытта желіліктегі қоғамдастықты жандандыруымыз керек. Біз желілік қоғамдастықты құру барысында:

Қоғамдастық қызметіне қатысу, оған жұмсалған қосымша күш жігерге тұрарлық екеніне көзі жеткізу.

Мұғалімдердің өзгеріс енгізуді қолдап, қоғамдастыққа мүше болуға ұмтылысы, олардың қоғамдастықтың игі ықпалын, әсіресе, оқушыларға тигізіп жатқан оң әсерінің дәлелдерін көре алуына байланысты болады.

Қоғамдастыққа ынтымақтастықта жұмыс істеп, проблемаларды шеше алатын, бақылау арқылы емес, ықпал ету арқылы әрекет ете алатын мамандар қажет.

Қоғамдастық ұзақ уақыт қызмет ету үшін ішкі қабілеттерін тиімді құра біліп, сыртқы білім мен тәжірибені қабылдауға дайын болуы керек.

Осы жоспарлаған жұмыстарымның берер жемісі.

Әріптестерімен бірлесіп жұмыс жоспарлап, жұмыстың нәтижелі болуын бақылауға алуым керек. Оқушы ынта қойып тындау, нәтижелі білім көрсеткішін көрсету, сабаққа деген қызығушылықтарының жоғары болуын басты назарда ұстауымыз керек. Ол үшін қызығушылықты тудырып, баланы ынталандыратын сабақ болса жеткілікті. Ал оны дайындап, іске асыратын әрине ұстаз. Мектеп жұмысы мен оқушы жетістіктерін өрістетудегі негізгі тұлға –мұғалім. (МАН,15-бет] деп көрсеткендей мұғалім осы жұмысты ұйымдастырады. Сонымен қатар заманауи технологиялардың тиімді тәсілдерін пайдаланудың жолдарын қарастырып, үйренеді.

Өзіміздің әріптестер, оқушылардың қызығушылықтарын ояту мақсатында жұмыс жасаудан жалықпайды.

Біз жаңа форматта жаңа білім беру мазмұнындағы мектепте көп жетістіктерге жетеміз деп ойлаймын. Өйткені, мектеп ұжымы үнемі ізденісте жүреді. Онда менің мектебім заман талабына сай табысты мектептер қатарында болатынына сенімдімін.

Әдебиеттер:

1. МАН I деңгей. 2014 жыл.
2. МАН III деңгей. 2012 жыл.
3. «Тәжірибедегі рефлексия» МАН. 2016 жыл.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН САЛҒАН САРА ЖОЛ- БІЗГЕ ҮЛГІ

Игенова А.Б.

Қаныш Сәтбаев атындағы №7 мектеп- лицейі, Жезқазған қ., Қазақстан
aselkairat7978@mail.ru

Қазақ сахарасында есімі елге кеңінен тараған аса дарынды, сегіз қырлы, бір сырлы бар өмірін халқына қалтықсыз қызмет етуге бағыштаған кемеңгер, танымал біртуар тұлғалар баршылық. Осымен де қазақ халқы текті, тегеуірінді ұлт ретінде ерекшелігімен әлемге танылды. Осындай ұрпақтың өкілінің бірі емес, бірегейі- атақты ағартушы педагог, ғалым, балалар әдебиетінің негізін қалаушы, жазушы, ақын, қазақ даласында тұңғыш мектеп ашып, жас ұрпақты білім мен ілім айдынына құлаш серметкен, қоғам қайраткері Ыбырай Алтынсарин болғаны мәлім. Көрнекті ағартушы өте бай да құнарлы педагогикалық мұрасы жасыратыны жоқ, кейінгі бір кезеңде архивте шоғырланып, білім кеңістігінде толығымен насихатталына алмай, тұтас дүние біршама бөлшектеніп қалған еді. Бірақ, кейінгі кезеңде бұл олқылықтың орны толықтырылып, Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық ілімі кеңінен зерделеніп, кең бұқараға жол тартуда. Сонымен қатар, бүгінгі тәуелсіз еліміздің тарихын насихаттайтын «Мәңгілік Ел», «Рухани жаңғыру», «Ұлы даланың жеті қыры» атты ұлттық тұжырымдамаларды жүзеге асыруда Алтынсарин мұрасының қосар үлесі зор екені ақиқат.[1]

Ыбырай Алтынсарин өз халқының жарқын болашағы мен кемел келешегі үшін өмірінің соңына дейін өнімді, жүйелі қызмет еткен, үлкен ақыл ойдың, биік адами парасаттың иесі.

Ұлы ұстаз, халқын сүйген шынайы патриот, жігерлі күрескер, Ыбырай Алтынсарин өзінің бір сөзінде: «Ал енді құдай басыма не салса да, мен күшімнің жеткенінше, туған еліме пайдалы адам болайын деген негізгі ойымнан, талабымнан еш уақытта да қайтпаймын» [2]- деген екен. Шынында да, оның ғибратты ғұмыры тұжырымды салиқалы педагогикалық мұрасы, атқарған қызметі мен оның нәтижелері «қазақ даласының қоңырауы» атана жүріп, білім шуағымен халқын селт еткізіп, жас ұрпаққа тән каусар бұлақтың тұңғыш көзін ашқан, керемет педагог өзі өмірін сөзімен де, ісімен де дәлелдеп, халықтан шыққан шын мәніндегі халықшыл педагог атанды. Сол бір қиын қыстауға толы кезеңде, яғни ХІХ ғасырдың екінші жартысында өмір сүрген данагөй педагог бүкіл ғұмырын ұстаздық пен ағартушылық жолына арнады:

✓ Қазақ даласында тұңғыш қазақ мектебін ашып, орыс графикасы шеңберінде алғашқы әліпбидің негізін ұсынды;

✓ Халық педагогикасына негізделген өзінің өнімді тәжірибелерімен қорытындыланған үздік педагогикалық еңбектер жазды;

✓ Жаңа талапқа сай мұғалім келбетін қалыптастырды;

✓ Ол халықтық тәрбиеге, халық шығармашылығына сүйене отырып жазған әдеби көркем мұра «Қазақ хрестоматиясының» авторы;

✓ Балалар әдебиетінің негізін қалады;

✓ Ерте жастан еңбекке, кәсіптік мамандыққа баулу әдістемелерін ұсынды;

✓ Қолөнер, ауылшаруашылығы бағытындағы бейінді мектеп ашты;

«Ірі ағартушы, озық саналы әлеумет қайраткері, өнерлі ақынның артында қалдырған ізіне, қадірлі жолына қарап отырсақ, заманына бақсақ, көңілге үлкен үлкен алғысқа толы ойлар келеді. Мұндай іс пен тұрақты айнымас мінез тек қана халықшыл, азаматтық санасы айқын жаннан шығады» деген кемеңгер жазушы Мұхтар Әуезовтың қанатты пікірі Алтынсарин тұлғасының болмысын дәл тауып ашқандай.

Ол төл туындыларын жазғанда, аударамалар жасағанда да, бір мақсатты қатты ұстанды: ең алдымен, ол туындының балалар ұғымына сай, олардың қиял ойын шарықтататындай тағылымды да қызықты болуына баса назар аударды, көлемі шағын, құрылымы қарапайым, тілі таза, түсінікті, жасына, ұғымына сай болуын қадағалады.

Осыған орай, мынадай сұрақ еріксіз ойға келеді. Қазіргі қолданыстағы негізгі оқулықтар атақты педагог қойған талаптарға қаншалықты сәйкес келеді. Керісінше, көбіне батысқа еліктей отырып, баланың ұлттық табиғатына жақын өзіміздің құнды төл дүниелерімізден алшақтап бара жатқан жоқпыз ба?! Мен тәжірибедегі тарихшы ұстаз ретінде, қолданыстағы оқулықтардың оқу мазмұнындағы көбіне күрделенген ғылымилығы басым, көлемі өте үлкен, игеруге қиын екенін айтар едім, кей жағдайда басқа түгілі мұғалімдер мен ата-аналардың өздері әрең түсінетіндей жағдайда екені ақиқат.

Мен бұл мақалада атақты Ыбырай Алтынсариннің мұраларын зерттеп, насихаттау емес, оның осы бағытта салып кеткен айқын да, өнімді сара жолынан ғибрат ала отырып, оның жан жақты биік тұлғасын ұстаздарға үлгі ету, қазіргі еліміздің дәуірлеу кезеңінде жас ұрпақты аянбай тәрбиелеу ісінде жүрген әріптестеріме көңілдеріне ой салып, пікір қозғау еді. Мұғалім мамандығы ерте кезден ең беделді, орны әр кезде төрден табылатын, көп адамға арман болған мамандықтардың бірі болса, уақыт өте келе, оның қадір қасиеті де азая бастағаны мәлім. Ыбырай Алтынсарин

мектеп ашқан кезінде де, осы мамандықтың қажеттілігі мен оның ауырыпалығын терең түсіне білді. Оған дәдел, оның мінсіз адал қызметі мен қалдырған өсиет ғибраты.

«Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені мұғалім – мектептің жүрегі» деген бәрімізге белгілі қанатты сөздері мұғалімнің болмысын, табиғи ерекше жан екенін ашып тұрған жоқ па? Шын мәнінде, мұғалімсіз ешқандай білім негізі игерілмек емес. Бүгінде Қазақстандағы білім беру саласы жаңғыртылып, үлкен үлкен табысты реформалар жасалуда. Оның бірі, жоғарыда сөз етілген күрмеуі көп, ұзақ жылдар шешімі таппай келген мәселенің бірі – педагог мәртебесін көтеру. Осы бағытта атқарылған істер де көп. Бірақ, болашақта іске асырылатын шаралар да аз емес. Біз үшін өте қуанышты жағдай, педагог еңбегінің салмағына қарай еңбекақысының өсуі, материалдық-техникалық, технологиялық жабдықтарға көлемді қаражат жұмсалып, замануи талапқа сәйкес келтірілуі, бүгінгі педагогтың жаңаша мазмұнда тегін оқып білімін көтеруіне, еңбегі мен нәтижесіне қарай біліктілік тағайындалып, олардың шығармашылыққа ынталандырылуы өзекті жағымды шаралар деп айта аламыз. Бұл шаралар өз кезегінде алғашқы нәтижелерін де беріп үлгерді. Атап айтқанда, мектеп түлектері арасындағы «Алтын белгі» иегерлерінің біразы Қазақстанның педагогикалық жоғарғы оқу орындарына түсіп, ұстаздық жолды таңдауы, санаулы жылдардан соң педагогтар қатары білімді, озық ойлы, жаңашыл жастармен толығады деген сөз. Бұл өз кезегінде, жас ұрпақтың сапалы білім алуына қол жеткізу мүмкіндіктеріне сара жол ашады. «Халық үшін қызмет ететін білімді адамдардың қатарын көбейту арқылы халық қоғамының мешеулігін жоюға болады, сондықтан жастарды оқытып тәрбиелеу ісінен артық ешнәрсе жоқ» деп кезінде ұлы педагог тегіннен тегін атап көрсетпеген.

Қазіргі кезде еңбек етіп жатқан педагогтарға келсек, жоғарыдан беріліп отырған мүмкіндіктерді пайдалана отырып, өзіндік жігер мен шығармашылық шабытпен ұстаздық қызмет етуге ұмтылуда. Қоғам алдында педагогтың беделін көтеру үшін әлі де көп ауқымды шаралар қажет. Әлі де, ата-ана тарапынан мектеппен байланыс, мұғалімнің тұлғасын сыйлау, өзі де баласына сыйлату, бала тәрбиесіндегі жауапкершілікті біржақты мұғалімге ысыра салу, т.б осы сияқты келеңсіз жағдайлар етек жаюда. Жоғарыдан мәлімденген мұғалімнің толтыратын үш төрт есеп қисап, жұмыс уақытының негізгі бөлігін баланы оқытып, тәрбиелеуге жұмсайды дегенімен, шын мәнінде мұғалімнің әлі де болса көптеген қажеті аз ақпарлар беріп, қағазбастылықтан арылмайтыны рас; жұмыстан кейін баланың бос уақытын қадағалап ол туралы есеп беруі, баланың мектептен тыс кездегі тәртіпбұзушылығына ата ана емес, бірінші кезекте мұғалімнің жауаптылығы сұралып отыр. Көпке мәлім бұл жағдайларды жайдан жай келтіріп отырған жоқпын. Өйткені, білімде ұсақ –түйек жоқ, мұғалім ең төмен дәрежедегі қызметкер ретінде пайдаланылып жүре беретін болса, оның жұмыс уақыты өнімді бөлінбесе, қосалқы жұмыстармен бос уақыты қалмаса шығармашылық шабытына кедергі келтірілсе, оның мәртебесі, қадір қасиеті тек заң жүзінде қалып, тәжірибеде іске аспайды емес пе?!

Әр дәуірдің, әр заманның өзіне тән қайшылықтары мен қиындықтары бар. Мақалаға арқау болған ұлы ойшыл ұстазымыз Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен қызметі осыған дәлел. Бұл мамандықтың ұлылығы мен жауапкершілігін мына бір қарапайым сөздермен дәйектеген, «Мұғалім болу қызмет емес, құдай берген міндет». Ендеше, ұстаздық жолды таңдаған әрбір адам оны Ыбырайша түсініп, барлық жүрегімен қабылдай отырып, мамандықты мансап емес, өмірінің өзегіне айналдырса, сонда ғана қоғам мен жас ұрпақ алдында мерейі мен мәртебесі өсіп, өзіне жүктелген парызы мен міндеттерін абыроймен атқара алмақ.

Әдебиет:

1. С.Ұзақбаева «Рухани адамгершілік- Ыбырай Алтынсарин педагогикасының негізі», «Қазақ мектебі» журналы, 2021ж.
2. С.Оспанұлы, <https://adebiportal.kz/kz/news/view/1203>, 2021 ж.

ОПЫТ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В ОБРАЗОВАНИИ

Иманбаева С.И.

КГУ ОСШ №73, г. Караганда, Казахстан
sandugash.imanbayeva@mail.ru

Улучшение успеваемости учащихся в школах является результатом эффективного менеджмента в образовании и улучшения школ. Правительство несет ответственность за контроль и управление образованием во всей стране, несмотря на тот факт, что образование может управляться на местном или общинном уровне. Это означает, что успех управления образованием и улучшения школы находится в руках правительства, школьной администрации, менеджеров, совета управляющих, родителей и учащихся. Традиционно школами управляло исключительно правительство, поскольку оно имело высшие полномочия по набору, найму и повышению квалификации учителей, а также по определению количества учащихся и их оценок, которые должны быть приняты в конкретную школу. В развивающихся странах школы имеют более низкую успеваемость по сравнению с развитыми странами из-за хороших управленческих навыков и опыта, а также используемых технологических ресурсов. Поэтому перед развивающимися странами стоит задача улучшить свои навыки и опыт менеджмента образованием, чтобы улучшить качество образования и успеваемость учащихся.

Знание начинается не как законченный аспект, а как не связанные между собой факты и данные, которые сами по себе не имеют большой ценности. В эффективном управлении образованием университет работает в сотрудничестве с директорами, нынешними представителями студентов, сотрудниками университета и другими заинтересованными сторонами при разработке учебных программ, обеспечивая удовлетворение потребностей заинтересованных сторон. Во многих странах и образовательных системах университет считается высшим образовательным учреждением и поставщиком услуг. Развитие современных технологий улучшило движение к онлайн образованию. В этом отношении студенты из развивающихся и развитых стран встречаются на аналогичных образовательных курсах через онлайн обучение.

Улучшение школы - это способ улучшения и облегчения условий обучения, учащихся с целью повышения их успеваемости. В этом отношении эффективная школа способствует развитию своих учеников с точки зрения социальных, эмоциональных и интеллектуальных результатов. Таким образом, это заставляет учащихся продвигаться дальше, чем можно было бы ожидать, исходя из их жизненного опыта. Хорошо улучшенные школы обеспечивают хорошее развитие учителей за счет обучения и мотивации с целью улучшения их способностей и успеваемость. В этом случае можно ожидать, что эффективная школа будет иметь некоторые из следующих аспектов для достижения своих целей. Сильное руководство со стороны руководителя очень важно,

поскольку без эффективного руководства очень трудно проводить политику, которая приносит пользу школе. Руководство и менеджмент школы должны всесторонне и широко понимать, что акцент делается на обучении и преподавании. Это показывает, что менеджмент и лидерство должны в первую очередь сосредоточиться на улучшении успеваемости учащихся и мотивации учителей. Учебная среда должна быть упорядоченной и безопасной, чтобы облегчить преподавание и обучение. Хорошее руководство и менеджмент гарантируют, что все ученики и учителя возлагают большие надежды на достижения как способ сделать школу конкурентоспособной на глобальном уровне. Руководство и менеджмент школы должны всесторонне и широко понимать, что акцент делается на обучении и преподавании. Это показывает, что менеджмент и лидерство должны в первую очередь сосредоточиться на улучшении успеваемости учащихся и мотивации учителей. Учебная среда должна быть упорядоченной и безопасной, чтобы облегчить преподавание и обучение. Хорошее руководство и менеджмент гарантируют, что все ученики и учителя возлагают большие надежды на достижения как способ сделать школу конкурентоспособной на глобальном уровне. Руководство и менеджмент школы должны всесторонне и широко понимать, что акцент делается на обучении и преподавании. Это показывает, что менеджмент и лидерство должны в первую очередь сосредоточиться на улучшении успеваемости учащихся и мотивации учителей.

Хорошо управляемое образование и улучшенные школы обычно предполагают участие родителей в принятии решений и формулировании политики развития. Это связано с тем, что родители играют очень важную роль в улучшении успеваемости учащихся, и, следовательно, их следует серьезно учитывать. Учащиеся, которые регулярно проходят тестирование, ориентировочно демонстрируют свой уровень успеваемости, и поэтому учителям становится очень легко их тщательно тренировать. Участие учеников в улучшении школы очень важно, поскольку они хорошо осведомлены о том, что они должны делать, а также о целях и задачах школы. В классе то, как ученики отвечают на вопросы учителей, показывает, понимают ли они объясненную концепцию или нет. Лидерство играет важную роль как в управлении образованием, так и в улучшении школы, и, следовательно, руководство школы должно иметь очень сильное лидерство. Учащиеся и учителя чувствуют себя мотивированными, когда руководство школы основано на широком участии. Взяв пример начальной и средней школы, учащиеся чувствуют, что они не участвуют ни в каких обсуждениях или принятии решений при управлении школами и их улучшении. Все люди в школе всегда ожидают от учеников отличной успеваемости, но это не всегда может быть результатом.

Как указано в целях, страна с хорошо организованным образованием и улучшенными школами обычно предоставляет своим гражданам адекватное и актуальное образование. Это связано с тем, что уровень образования четко спланирован, прежде чем он будет предоставлен студентам. При рассмотрении вопроса об улучшении школ процесс улучшения должен включать лиц, которые представляют интересы всей школы, а также окружающего сообщества. Процесс реализации может принимать школьное или окружное измерение. В школьном измерении должны быть задействованы попечительский совет школы, учителя, родители и члены сообщества, чтобы обеспечить представление интересов всех людей.

Необходимо усилить программы развития менеджмента, чтобы создать группу потенциальных менеджеров, которые будут занимать руководящие должности в наших

школах. Примерами таких программ являются вводный курс для руководителей школ, инструктаж и наставничество, а также создание учебных сетей.

Сессии контроля, на которых проводятся беседы об ответственности на всех уровнях от школы. Культура, в которой каждый (Учитель, Учитель, Ученик, Руководитель учебного округа, Консультант по предмету) может привлечь к ответственности кого-либо еще, должна быть внедрена посредством регулярных запланированных и обязательных собраний на всех уровнях провинциальной системы.

На заседаниях школьной управленческой команды должны постоянно обсуждаться следующие пункты повестки дня:

- Посещаемость и пунктуальность
- Оценка за оценкой, тема за темой, отчет и обсуждение по:
- Охват учебной программой;
- Отчет об оценке;
- Использование рабочей книги;
- Планы вмешательства;

Информационные системы, от которых зависит управление системами образования стран, часто закрыты и довольно ненадежны. В эти информационные системы внедряются существенные инновации, которые имеют тенденцию генерировать растущие объемы данных и нацелены на более сложный анализ для лучшего отслеживания успеваемости учащихся. Хотя центральные администрации продвигают эти инициативы при значительной поддержке внешних партнеров, исследования показывают, что уровень восприятия на местном уровне довольно низкий.

Несмотря на консенсус внутри стран о том, что при определении образовательных целей необходимо учитывать реалии на каждом вспомогательном уровне (т.е. школа, школьный округ и образовательный административный район), участники сообщают о недостатках в этом процессе.

Тем не менее на практике подотчетность соблюдается на всех уровнях. Однако для него характерно преувеличенное значение, придаваемое вертикальной передаче часто числовых данных, представленных в отчетах, которые позже составляются на различных уровнях административной иерархии. Такой режим работы помогает создать впечатление быстрых реформ, хотя традиционные методы управления и распределение обязанностей меняются лишь незначительно. Производство и использование данных на местном уровне может помочь сломать эту рутину. Задача состоит в том, чтобы установить рамки управленческого диалога, в рамках которых стороны могут по-настоящему общаться друг с другом, при этом ценится коллективная мобилизация, когда каждый делает все, что может, с ресурсами, находящимися в его распоряжении. Другими словами, речь идет о том, чтобы уделять пристальное внимание тем, кто работает на местах, чтобы узнать, что их движет, беспокоит и мешает, а не просто сообщать данные начальству.

Преобразование школьной системы с помощью высокотехнологичных средств автоматизации для поддержки академических и административных процессов упростит достижение поставленных целей. Чтобы успешно решать повседневные задачи школ, возникает растущая потребность в модернизации системы государственного образования с использованием облачных, мобильных и цифровых технологий для повышения операционной эффективности и эффективного управления учебным заведением.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН –ҰЛЫ АҒАРТУШЫ ПЕДАГОГ

Исабекова С.Б., Бейсекеева А.М.

«№ 82_ЖББМ» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

sima_0174@mail.ru

Білім — кітапта. Қазіргі таңда балалардың көбісі компьютерде отырады. Сондықтан, болашақта кітап оқығандар компьютерде отырғандарды басқарады.
Нұрсұлтан Назарбаев

Ыбырай Алтынсариннің білім саласына қосқан үлесі мен еңбегі орасан зор. Қазақ халқының талантты ұлдарының бірі Ыбырай Алтынсарин – аса көрнекті ағартушы-педагог, этнограф ғалым, ақын әрі жазушы, жаңашыл педагог болғаны баршаға мәлім. Өз Отанына қызмет ету жолында, қазақ жастары үшін арнайы оқытушылар мектебін ашу ісіне де Ыбырай зор көңіл бөліп, көп мән берді. Талмай іздену, тиісті орындарға жалықпай өтініш жасаудың, сондай-ақ оқытушылар мектебінің дала жағдайындағы ағарту ісі үшін айрықша қажет екендігін шебер дәлелдеудің нәтижесінде ол 1881 жылы Омск қаласынан қазақтың тұңғыш оқытушылар мектебін ашты. Бұл мектепке артқан үмітін және оның қоғамдық өмір үшін маңызын Ыбырай өз сөзімен былайша сипаттайды: « Оқытушылар мектебі біздің оқушыларымыздың барып түсетін мектебіне айналды. Қазақ даласында ашылып отырған мектептер қоғамдық өмірмен тығыз араласып, өзінің оқу, тәрбие жұмысын оның озық талаптарына сай құра білуі керек екенін мақсатына айналдырды. Мектеп бітірген жастардың әлеуметтік өмірге бірден және батыл араласуын талап етті, сондай-ақ ең әуелі мектептің өзі оларды осы бағытқа бағытталып тәрбиелей алуы қажет деп санады. « Қазақ балаларын ұқыптылыққа, тазалыққа, отырықшылық тұрмыстың артықшылығына... үйретудің өзі қазақ даласында тәрбиелік мәні бар жұмы деп білемін»- деп жазып көрсетті өз еңбектерінде.

Ыбырайдың оқытушы туралы пікірлері айрықша сөз етуді тілейді және олар ағартушының бұл мәселеде озық позицияда болғанын білдіреді. Ыбырай да, орыстың алдыңғы қатарлы ағартушы, педагогтері сияқты, мұғалімнің мектептегі роліне айрықша маңыз берді, мектеп ісінің әр саладағы жетістіктері оқытушының білімі мен іскерлігіне, өз жұмысын сүйе білушілігіне байланысты деп таныды. Мұғалімнің творчестволық ізденушілігі мен еркіндігін айрықша қолдап отырды. Халық мектептері үшін ең керектісі-оқытушы,- деп жазды ол.-тамаша жақсы педагогика құралдары да, ең жақсы үкімет бұйрықтар да, әбден мұқият түрде жүргізілетін инспектор бақылауы да оқытушыға тең келе алмайтынын көрсетті. Міне қазіргі таңда ұлы ағартушы еңбегі қайта жаңғырып қолға алынуда 180 жылдық мерей тойына орай. Ыбырай: « Қазақ мектептерінің бар келешегі, көбінесе, істің қазіргі басталуына байланысты; сондықтан да мен қазір жақсы оқытушыны дүниедегі заттың бәрінен де қымбат көремін»- деп жазды еңбектеріне. Тұтас көзқарас ретінде алып қарағанда Ыбырайдың бұл пікірі ХІХ ғасырдағы тек қазақ қоғамы жағдайында ғана емес, жалпы педагогикалық ой-пікірлер тұрғысынан да аса озық түсінік екенін көре аласыз.

Ыбырай оқушыны қатаң жазалауға барынша қарсы болды. Әрбір сабақ сыныптағы балалардың білім көлемі мен жалпы түсінігіне лайықталып жүргізілуге тиіс, әйтпесе, оқытушының оқушыларға түсініксіз сөздерді қолданып, мәнерлеп сөйлегені ешқандай нәтиже бермейді, оқытушы еңбегінің жемісі- балалардың білімімен өлшенеді деп таныды. Ыбырайдың методика саласындағы осы еңбектері, ой-пікірлері оның педагогика мәселесіндегі әрбір ұсақ нәрселерге деін үлкен маңыз беріп, қадағалап отырған шебер де еңбекқор педагог екенін білдіреді. Оның бұл пікірлері өзінің

әдістемелік сыр-сипаты жағынан әлі күнге дейін мәнін жоймай келеді. Ыбырай педагогикалық мамандық беретін арнаулы оқу орнында оқымаса да өзінің қажымай-талмай ізденуі мен орасытың озық бағытталған педагогикасынан үнемі үйренудің нәтижесінде қарамағындағы мектептердің мұғалімдеріне әрбір сабақты оқыту, оқушыларға оларды тиянақты түрде меңгерту, сабаққа бөлінген уақытты ұтымды да шебер пайдалану, т.б. мәселелер жөнінен тиімді ақыл-кеңес берген тамаша методист те болды.

Бүгінгі күн тұрғысынан айтқанда, Ыбырайдың шығармашылығы мен өмір жолы инновациялық идеялар мен іс-әрекеттерден тұрады. Ыбырай шығармашылығына арналған зерттеулерге жүгінер болсақ, ол өзінің қолға алған барлық істерінде тұңғыш, негізін қалаушы, көшбасшы ретінде көрінеді. Мысалы, Ыбырай қазақтың әдебиет тарихында алғашқы балалар жазушысы болды.

Бір Аллаға сиынып,

Кел, балалар, оқылық,-

деп басталатын әйгілі өлең шумақтары жасөспірімдерді сауат ашып, білім алуға, материалдық емес, рухани байлықты азық етуге шақырады:

Мал дәулеттің байлығы,

Бір жұтасаң жоқ болар.

Оқымыстың байлығы

Күннен күнге көп болар,-

деп өнер-білім құдіретін өлеңмен өрнектеген Ыбырай-ақынның өсиет өлеңдерінің тілі көркем, ойы мейлінше терең. Ыбырай-ақынның өлеңдері табиғат әсемдігін, пендешілік пен кісілікті, адамгершілік пен азғындықты, білімділік пен надандықты, жастық пен кәрілікті, шындық пен әділетсіздікті көркемдік шеберлікпен сипаттай келіп, философиялық ой түйіндейді. Ыбырай қазақ балаларының менталдық бейнесін жасаған жазушы, көркем сөз шебері. Оның дидактикалық әңгімелері қазақ баласының жан сарайын, кәсіби ойлау қабілетін ұлттық рухта сипаттайды. Жастарды еңбексүйгіштікке, ізгілікке, тапқырлық пен әрекетшілдікке, ізденімпаздыққа тәрбиелейді.

Ыбырай жастарды оқу-білім, өнерге үндегенде құрғақ насихатқа ұрынбайды, қайта өз ойын нақтылықпен дәлелдеуге ұмтылады. Айтпақ пікірді оқушы зердесіне еркін сіңіру үшін әр алуан ұстаздық амал-тәсіл қолданады.

Қорытындылай келе ағартушының өнегелі өмірі мен өрісі биік таланты бір кезде қандай – жарқын да жанды қасиеттерімен көрініп, қазақ мәдениетінің тарихында айқын ірдерін қалдырса, қазір де сол асыл да абзал ерекшеліктерін өз бойында сақтауда. Мұның өзі заңды да. Өйткені, әрбір ұлы адам адамзатпен бірге жасайтын мәңгі өшпес, ескірмес идеяларды көтереді. Сондықтан, олар арада бірнеше ұрпақтың өткеніне қарамастан әрбір жаңа ұрпақ, жас қауымға алыстан қол созып, «Жол болсын!» айтып тұрғандай болады, уақыт өткен сайын биіктеп, мән мағынасы мен қадір – қасиеті арта түседі.

Әдебиеттер:

1. «Алтынсарин Ы. тағлымы». Алматы, Жазушы, 1991ж.
2. Асқаров А. «Ұлы Тұранның ұлдары», Алматы, 1998 ж. 51-58 б.
3. Алтынсарин Ы. «Таза бұлақ» жин. Алматы, Жазушы, 1988ж.
4. Алтынсарин Ы. «Екі томдық шығармалар жинағы». Алматы, 2003ж. 18 – 21 б.

ҰЛТ ҰСТАЗЫ ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҮЙЕСІ: ИДЕЯЛАРЫ МЕН АҒАРТУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Исаев А.А.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті. Қарағанды қ. Қазақстан
aitu_98kz@mail.ru

Бүгінгі Ұлы даланың ағартушы-педагогы, ұстазы болған Ыбырай Алтынсариннің еңбектерін жете танып білу отандық педагогикамыздың өзекті мәселесі. Елімізде көптеген стратегиялық жоспарлар жүзеге асырылуда. ҚР Тұңғыш Президенті – Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауларында және өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында ұлттық бірегейліктің сақталуы, қоғамдық сананы жаңғырту – ұлттық кодымызды сақтау, яғни ана тілін, ұлттық дәстүр, ұлттық сана-сезім, ұлттық болмыс, әдет-ғұрып, мәдениет, музыка, әдебиет, өнерді қастерлеу, – деп атап көрсеткен.

Мәдени мұра, рухани жаңғыру, Ұлы даланың жеті қыры сияқты жобалар ұлттық код тұрғысынан өзектелінуде. Бұл жобалардың тарихи бастаулары ХІХ ғасырдың екінші жартысындағы қазақ демократ ағартушыларының, оның ішінде ұлт ұстазы Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұрасында айқын орын алған.

Ыбырай Алтынсарин – қазақтың аса көрнекті ағартушы-педагогы, ақын, жазушы, этнограф, фольклоршы, қоғам қайраткері. Шын аты – Ибраһим. Орта жүздің Қыпшақ руынан шыққан. Ол 1841 жылы қазан айының 20-сында қазіргі Қостанай облысы Затобол ауданында дүниеге келген.

Әкесі Алтынсары оқымаған, өз еңбегімен тіршілік еткен қарапайым шаруа адамы болған. Шешесі Айман (кейбір деректерде Аймен) Арғын руының ішіндегі Шеген деген бидің қызы екен. Ол халық аузынан жинақталған ертегілер мен жырларды көп білетін сауатты адам болған. Ыбырайдың шешесі халық ертегілері мен жырларын ұлының құлағына жастайынан құйып тәрбиелеген.

Ыбырай 3-4 жасқа толғанда, әкесі Алтынсары қайтыс болып, атасы Балғожа бидің қолында қалады. Бүкіл балалық шағы сол атасының қолында өтеді. Ағартушының атасы Балғожа Жаңбыршыұлы өз заманындағы ірі феодалдардың бірі еді. Ол ұзақ уақыт Орынбордағы шекара комиссиясы қол астында Қыпшақ руына старшын болған, өз аймағының атақты кісілерінің бірі, ірі бай. Ел ішіндегі көп жағдайларда биліктің тізгінін ұстаған би Орынбор әкімшілігінің алдында да, орыс шенеуніктеріне де сыйлы, беделді, белгілі кісі болыпты. Немересін адалдыққа, тапқырлыққа, турашылдыққа, шешендікке баулыған, Балғожа оны өзімен бірге жиын-тойларға алып барып, билік айтқызып, қанатын қатайтқан [1].

Жасынан зерек Ыбырай да атасын жерге қаратпай алғырлық танытып, көпшіліктің үмітіне айналады. Атасы Балғожа төңірегіне ақын-жырауларды жинап, өзі де өлең жазған. Сондықтан да Ыбырай бала кезінен туған халқының мәдениеті мен әдебиетінен сусындаған.

Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық жүйесін нақтылауда мәдениеттанымдық, этнопедагогикалық тұғырлар аясындағы жүйелілік, ақиқаттылық, баламалық, мәндік талдау, генетикалық, тарихилық және қисындылық, тұжырымдамалық бірлік ұстанымдары басшылыққа алынды. Сондай-ақ, тарихи-теориялық зерттеу әдісі; педагогикалық ойлар, идеялар және тарихи-педагогикалық тәжірибелерді зерттеу әдісі қолданылды.

Ы. Алтынсарин – ағартушы, прогресшіл қайраткер, демократ, гуманист, этнограф, публицист-жазушы. Ы. Алтынсариннің шығармашылығы философия, тарих,

педагогика ғылымдары тұрғысынан талданды. Ы. Алтынсариннің педагогикалық көзқарастары демократияшыл ағартушылық ой-пікірлер мен алдыңғы қатарлы орыс мектебінің тәжірибесі негізінде қалыптасты [2].

Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық жүйесінде оның ағартушылық идеялары мен қызметі келесідей: ұстаздың шығармашылығын зерттеген ғалымдар еңбегіне қысқаша шолу берілген; оның дүниетанымы сипатталған; дидактикалық және әдістемелік мұрасы талданған; тәрбиелік және психологиялық көзқарастары баяндалған; мектепті ұйымдастыруы мен мектептегі оқыту үдерісінің әлеуеті мазмұндалған.

Ыбырай Алтынсариннің дидактикалық және әдістемелік мұрасы мол. Ы. Алтынсариннің педагогикалық жүйесінде Қазақстан жағдайында алғаш рет жалпы педагогика, дидактика және методика саласының аса маңызды ғылыми принциптері қолданыла бастады: оқытудың көрнекілігі, тәжірибе мен бақылау, оқытудың белгілі мақсатқа құрылуы, класс жұмыстары мен кластан тыс жұмыстардың түрлері жүзеге асырылды. Ол оқыту әдісін өз түйгенінше, орыс мектебінің озық үлгісіне неіздеп құруды ойластырды. Мектеп оқушыларына арнап оқу құралдарын, программалар, нұсқау хаттар жазды. Мектеп кітапханаларының физикалық, химиялық, астрономиялық құралдарымен жабдықталуына, оқушылардың түрлі ғылым мен өнер саласындағы жаңалықтарды біліп отыруына үлкен мән берді.

Ы. Алтынсарин алдыңғы қатарлы орыс педагогтарының оқу құралдарын басшылыққа ала отырып, қазақ ауыз әдебиеті мен салт-дәстүрлеріне негізделген оқулығын (“Қазақ хрестоматиясы”) 1879 жылы бастырып шығарды. Ыбырай Алтынсарин «Қазақ хрестоматиясына» шығармаларды іріктегенде біріншіден, әр халықтың тұрмыс-тіршілігі мен салт-дәстүрлерінен хабар беру, екіншіден, оқушының бойына адамгершілік қасиеттерді дарыту, үшіншіден, бастауыш сынып оқушыларының түсінігіне жеңіл, тілі жатық әңгімелерді беру қағидаларын басшылыққа алды [3].

Оның хрестоматиядағы материалдарды жүйелеуі осы қағидалармен қатар балаға адамгершілік, еңбексүйгіштік, ақыл-ой, кәсіптік тәрбие беру мақсатын көздеді. Ыбырай аударып, хрестоматияға енгізген орыс жазушылары И.В.Пауэльсонның, К.Д.Ушинскийдің, Л.Н. Толстойдың әңгімелерінде де қайырымдылық, кішіпейілділік, талаптылық, еңбексүйгіштік сияқты зор адамгершілік қасиеттер дәріптеліп, оған қарама-қарсы жауыздық, екіжүзділік, дүниеқорлық, т.б. жексұрын мінез-құлықтарды әшкерелеу өзекті орын алады. Ыбырай осы арқылы жастардың ізгі жүректі, инабатты, талапты, ел-жұртына пайдалы азамат болуын көздейді.

Оқу методтары мен балаларды оқыту тәсілдерін Ы. Алтынсарин мұғалімдерге олардың кең тәрбиелік мағынасында түсіндіретін: а) оқыту әдістері – балалардың жүре келе мектепке, сабаққа, кейіннен ғылымға, өз бетімен білім алуға құмарландыратын (ынталандыратын, ықыластандыратын) жол; ә) сабақта балалардың ойлау қабілетін арттыратын жаттығулар қажет, мысалы, әңгіме, түсіндіру арқылы оқыту методы. Ы. Алтынсарин еліміздегі оқулық жасаудың негізін салды. Ол қазақ оқулығының тарихында өз орны бар ағартушы [4].

Ы. Алтынсарин өзінің ұстаздық қызметіне байланысты қазақ жастарын оқытып-тәрбиелеу мәселесін ең басты мәселе деп есептеді. Оның шығармаларында екінші бір өзекті мәселе – жастарды түрлі жақсы қасиеттерге баулу, жаман істерден жирендіру мәселесі.

Адамгершілік–имандылық және ата-ана тәрбиесі ерекше мән берді. Ы. Алтынсарин өз шығармаларында жасөспірімдерді адамгершілік қасиеттерге баулып отыру мектеп пен ата-ананың ортақ міндеті деп дұрыс түсінді. Осы идея Алтынсарин

әңгімелерінің арқауы. Ол – еңбек адамының өмір жөніндегі көзқарасын кеңейтіп, оның бойында жақсы қасиеттердің (кішіпейілділік, мейірімділік, зеректік, әдептілік, жинақтылық, жомарттық) қалыптасуына әсерін тигізетін, сондықтан да әрбір ата-ана еңбектің осындай жасампаздық қасиетін балаға кішкентайынан ұғындыра білудің қажеттігін айтады.

Қазақ әйелдеріне білім беру ісі де Алтынсариннің есімімен тығыз байланысты. Бірғыз қаласында қазақ қыздарына интернаты бар арнаулы мектеп ашылды. Бала психологиясының жалпы сипаты туралы тақырыпты алғаш рет талдаған Ы. Алтынсарин болатын. Ыбырай Алтынсариннің мектепті ұйымдастыруы мен мектептегі оқыту үдерісінің әлеуетін бағалауы. Ы. Алтынсарин 1860 жылдардан бастап, жергілікті жерлерде мектеп ашу ісімен айналысады [5].

Қазақ топырағында тәрбиеші ұстаз, мұғалімдер жөніндегі небір жүрек тебіренерлік тың ойлар, аталы сөздер де Алтынсарин аузынан бірінші естілген еді. Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық жүйесінің өміршеңдігі. Оның прогресшіл сипаттағы педагогикалық жүйесі халық ағарту саласында аса зор, пайдалы рөл атқарды. Сондықтан да заманауи білім беру саласының стратегиялық мәселелерін қарастырғанда ағартушының бай мұрасын терең зерделеп пайдалану қажеттігі туындап отыр.

Ұлттық ғылыми білім беру, мектеп философиясы, әдебиеттану, дипломатия, лингвистика, әліппеттану, мектептану, жаңа алфавитке көшу, рухани-адамгершілік жаңғыру, балалық шақ философиясы мен тәрбие идеалы, отбасы мен қыз тәрбиесі, балада тілдік, тарихи, географиялық сананы қалыптастыру, діни құндылықтарды, халықтық поэзияны тиімді пайдалану, хрестоматия, оқулық жазу, орыс тілін оқыту әдістемесі, кәсіптік-техникалық білім беру, кәсіпкерлік пен аударма салалары мамандарын және мұғалімдерді жаңаша дайындау заманауи педагогика мен психологияның зерттеу пәніне айналмақ. Ыбырай Алтынсариннің ілімі өз алдына дербес, тұтас бір педагогикалық жүйе болып табылатындығы ақиқат.

Әдебиеттер:

1. Іргебаева Н. Ыбырайдың ұрпақтары байдың тұқымы ретінде қуғындалған // Аңыз адам: Жұлдыздар отбасы. — № 17 (77). — 7–9 б.
2. Қазақстан ғылымы: Энциклопедия. I-т. / Бас ред. Б.Ө.Жақып. — Алматы: Қазақ энцикл., 2009. — 103-б.
3. Тұрғынбаева Б. Ыбырай қазақ балаларына арнап қазақ тіліндегі тұңғыш оқу құралы — Қазақ хрестоматиясын жазды // Аңыз адам: Жұлдыздар отбасы. — 2013. — № 17 (77). — 10–12-б.
4. Азмұханова А. Ұлт ағартушылары және ұлттық мүдде // Қазақ тарихы. — 2011. — № 4 (109). — 11–13-б.
5. Мұқатов Н. Көзі тірісінде «Қырғыз хрестоматиясы» кітабының екінші бөлімін жазған // Аңыз адам: Жұлдыздар отбасы. — 2013. — № 17 (77). — 48–50-б.

БІЛІМ БЕРУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ
ПРАКТИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Исаинова Б.К.

«№73НОМ»КММ» Қарағанды қ, Қазақстан
bahtigul1975@mail.ru

Адам әрекеті мазмұны жағынан екі негізгі нүктесі бар: ол әрекет объектісіне әсер ету және оның рефлексиясы, қабылдауы. Іс-әрекеттің нақты процесінде олар оның қажетті толықтырушы жақтары ретінде қатар өмір сүреді. Белгілі бір әрекетте осы нүктелердің біреуі басым болуы мүмкін. Ал содан кейін біз практикалық қызмет туралы айтып отырмыз: жетекші аспект - әсер ету, объектінің өзгеруі. Немесе танымдық белсенділік туралы: зерттеушілік, пәнді білу аспектілері басым. Бірінші жағдайда біз адам тәжірибесінің барлық түрлерімен, екіншісінде ғылымның әртүрлі салаларымен айналысамыз. Психологияға қолданылатын болсақ, бұл психологияның екі негізгі бөлімшелері бар екенін білдіреді: 1) ғылыми психология (немесе ғылым ретінде психология) және 2) практикалық психология (немесе практика ретінде психология). Екеуінің де тақырыбы бір – психологиялық (психикалық) құбылыстар. Бірақ бірінші жағдайда ол зерттеу пәні (психология ғылым ретінде), екіншісінде - практикалық қолдану, әсер ету және түрлендіру материалы (психология тәжірибе ретінде) ретінде әрекет етеді.

Психология ғылым ретінде, оның нәтижелерінің барлық танымдық маңыздылығымен, оның деректері жалпы әлеуметтік тәжірибеде, атап айтқанда, практикалық психологияны белгілі бір сала ретінде құрайтын психологиялық тәжірибеде кеңінен қолданыла бастағанда ғана өзінің нақты мәніне ие болады. Көбінесе практикалық психологиямен бірге олар қолданбалы психологияны ажыратады. Қолданбалы психология концепциясы (мысалы, қолданбалы математика, қолданбалы физика сияқты) ғылыми психологияның қолданбалы, тәжірибеде қолданылатынын атап көрсетеді.

Практикалық психология түсінігі қолданбалы психологияға қарағанда әлдеқайда кең. Қолданбалы психология – әлеуметтік тәжірибенің әртүрлі салаларында психология ғылымының мәліметтерін қолдану (пайдалану). Бұл практикалық психология, өйткені ол тәжірибе саласында қолданылады және практикалық түрде қолданылады. Бірақ бұл психологияның өзіндік саласы емес (мысалы, медицина ғылымы медициналық практикада, немесе әскери ғылым – әскери, немесе техникалық – техникалық, педагогикалық – педагогикалық тәжірибеде қолданылады), бірақ психологиялық компоненттері бар сыртқы сала. Қолданбалы психология мен іс жүзінде практикалық психология арасындағы айырмашылық (өзінің өмір сүру саласы бар) қызметтің мақсаты немесе мағынасында мотив (мотив-мақсат) ретінде әрекет ететін негізгі қызмет субъектісіне сәйкес туындайды. Әлеуметтік тәжірибеде мақсат психологиялық емес, дегенмен психологиялық заңдылықтарды онда мәнді түрде қолдануға болады. Мысалы, адамдарды басқаруда объект (мақсат) – басқару, психология – тек құрал.

Маркетингте тауарды алға жылжыту мақсаты қойылады, психологиялық және әлеуметтік-психологиялық заңдылықтар құралдардың бірі болып табылады. Әскери істерде адамдарды психологиялық бақылау әскери тапсырмаларды орындау құралы болып табылады және т.б. Педагогикалық тәжірибеде психологиялық құралдарды қолдану сан алуан болғанымен, мақсат білім беру мен тәрбиелеу болып табылады: мұғалімнің іс-әрекетіне психологияны енгізудің «кем дегенде төрт нұсқасы бар: аңғал психология, ол практикалық нәтиже болып табылады. адамдардың белсенділігі мен

қарым-қатынасы; психология – педагог қызметі туралы ғылыми білім; психология – мұғалімнің іс-әрекетін жобалау, жобалау және ұйымдастыру; Психология – мұғалімнің өз бетінше жұмыс істеуге және өзін өзгертуге жұмылдыратын теория мен тәжірибе саласы». Психологиялық тәжірибеде мақсат та, құрал да психологиялық сипатта болады.

Бұл – мысалы, тұлғаның ерекшеліктерін анықтауға арналған психологиялық тестілеу; экзистенциалды, - тұлға ішілік немесе тұлғааралық мәселелер бойынша психологиялық кеңес беру; жеке тұлғаның белгілі бір қасиеттерін дамытатын психологиялық тренингтер (талап қоюшылық, коммуникативтілік, сезімталдық, шығармашылық, интуиция, интеллект, мотивация және т.б. тренингтер) т.б. Практикалық психологияның өзіне тән имманенттілігі бар фактісімен қатар, ол қолданбалы психологиядан айырмашылығы, ғылыми әдістерді де, тұжырымдамаларды да, ғылыми емес (шын, жұмыс істемейтін) идеялардың кең ауқымын қамтиды. және техникалар. Ғылыми емес (күнделікті, күнделікті, сондай-ақ ғылымнан тыс (мысалы, діни), жиі қате, жалған) психология, әрине, қоғамның барлық салаларында, жалпы адам тәжірибесінің бөлігі ретінде бар, бірақ егер әдеттегі процесте болса. өмір бұл оның ең маңызды бөлігі емес, психологиялық тәжірибелер ғылыми емес идеялар немесе әдістер негізінде құрылған кезде, мұнда олар осы тәжірибелердің маңызды негіздерін құрайды. Осыған байланысты олар туралы практикалық психологияның бір бөлігінің ерекшеліктері ретінде айту орынды. Осылайша, практикалық психологияның барлық спектрі бойынша қолданбалы психологияны қоғамның әртүрлі салаларында ғылыми психологияны қолдану, психологияны әлеуметтік тәжірибенің белгілі бір түрлеріне қолдану ретінде және практикалық психологияның өзіндік ерекшелігі бар бөлігін ажырату керек. қолданудың нақты саласы – атап айтқанда психологиялық тәжірибе саласы. Болашақта ғылыми психологияның әртүрлі әлеуметтік салаларға қолданылуына байланысты «қолданбалы психология» термині пайдаланылады, ал «практикалық психология» термині негізінен психологиялық тәжірибенің белгілі бір саласын белгілеу үшін қолданылады. Ал кейінгі барлық зерттеулер негізінен психологияның өзіндік (пәні бойынша да, мазмұны жағынан да) тәжірибесі ретінде психологиялық тәжірибелерді талдауға негізделетін болады.

Психологиялық тәжірибе өз сәттерінің органикалық тұтастығы бола отырып, талдау барысында оның жүйелік және жүйелі-динамикалық жақтарын ашады. Психопрактиканы жүйе ретінде және динамикалық жүйе ретінде көптеген жолдармен зерттеуге болады.

Бұл бөлудің критерийлері не объектінің өзінің объективті мазмұнымен, не зерттеушінің міндеттерінің ерекшелігімен, не субъективті себептермен белгіленеді. Біздің ойымызша, психологиялық тәжірибені жүйелі талдау үшін, бір жағынан, оның маңызды сәттерін оқшаулауға және психологиялық тәжірибенің табиғатымен шартталған табиғи, психологиялық тәжірибенің кейбір түрлерін түрлендіруге мүмкіндік беретін қысқарту берілуі керек. практикалар басқаларға, екінші жағынан, белгілі бір психо-тәжірибе мазмұнының шарттылығын ішінара одан тыс жатқан, ішінара оның алғышарттары мен негіздері ретінде әрекет ететін өзіндік субстанциясы болып табылатын белгілі бір факторлар арқылы қадағалау. Осыған байланысты психологиялық тәжірибенің элементтері ретінде біріншіден, оның психо-практикалық процестің қозғалысында қарастырылатын аспектілері (осы тараудың 1-3), екіншіден, оның әртүрлі алғышарттары мен негіздері (осы тараудың 4-6) бар. зерттелді. Олардың өзара қарым-қатынасы осы тараудың 7-сінде қарастырылған. Психологиялық тәжірибенің жүйелік аспектісі «психо-практикалық жүйе» терминімен белгіленеді.

Динамикалық – «психо-практикалық процесс» термині. «Психологиялық тәжірибе (психо-тәжірибе)», «психо-практикалық жүйе» немесе «психо-практикалық процесс» терминдерін қолданудың барлық жағдайында біз бір құбылыс туралы айтып отырмыз, бірақ әртүрлі нүктелерге баса назар аударатырып, т. бұл терминдер бір-бірін толығымен алмастырады. Екінші жағынан, ұғымдар тізбегінде: психологиялық тәжірибе-психо-практикалық жүйе - психо-тәжірибелік процесс - психологиялық тәжірибені талдауды тереңдету реттілігі көрсетілген. Психологиялық тәжірибе тұжырымдамасы әлі талданбаған құбылыстың бөлінбейтін тұтастығын бекітеді. Психо-практикалық жүйе ұғымында психологиялық тәжірибе оның элементтерінің ашылған өзара байланысында берілген. Психо-практикалық процесс ұғымы динамикалық психо-практикалық жүйе ретінде қозғалыста психо-тәжірибенің қолданылуы ретінде көрінеді. Психо-практикалық процесс ретінде психологиялық практика адекватты теориялық көрініс алған нақты құбылыс ретінде толығымен беріледі. Әрине, бұл толықтық теориялық жарықтандыру кезінде салыстырмалы және әрі қарай зерттеулер арқылы кеңейтілуі және тереңдетілуі мүмкін.

Психо-практикалық процесс динамикадағы психо-практикалық жүйе. Егер психо-тәжірибелік жүйе түсінігі психологиялық тәжірибенің белгілі бір элементтерінің (аспекттерінің) болуын және олардың байланысын бекітсе, онда психо-тәжірибелік процесс түсінігі осы жүйенің психологиялық тәжірибені қолдану барысындағы қозғалысын көрсетеді. нақты іс-әрекет, соның нәтижесінде осы элементтердің қозғалғыштығы, олардың процестегі рөлі мен мағынасының өзгеруі ашылады. олардың өзара байланысы және т.б. Психологиялық тәжірибенің аспектілері (элементтері), демек, психо-практикалық жүйе мен психо-практикалық процестің белгілі бір мақсаттарға бағынатын оның әрекеттері ретінде әрекет ететін әрекеті ретінде психологиялық тәжірибенің салыстырмалы түрде маңызды тәуелсіз бөліктері түсініледі. Бұл аспектілердің әрқайсысы психологиялық тәжірибенің мотивіне айналса, психологиялық тәжірибенің белгілі бір түрін қалыптастырса, басқа аспектілер оның бағынышты сәттеріне айналады.

Психо-практикалық процестің (психо-практикалық жүйе) белгілі бір жағына баса назар аударылғанда, олар психологиялық тренинг, психотерапия, тұлғалық өсу, өзін-өзі реттеу, алдын алу, кеңес беру, тәрбиелеу, оқыту және т.б. Сонымен, әртүрлі психо-тәжірибелік процестер формасы мен мазмұны бойынша ұқсас болуы мүмкін, бірақ олардың негізінде жатқан мотивтерге байланысты олардың біреуі жаттығу, екіншісі - алдын алу, үшіншісі - терапия, төртіншісі - тестілеу сипатына ие және т.б. Сонымен қатар кез келген психо-тәжірибелік процесте оның барлық аспектілері бар, азды-көпті көрінеді, кейде жасырын болады. Бірақ оларды әрқашан табуға, көрсетуге және қажет болған жағдайда зерттеуге болады.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАҒЫ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Исина С.С.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

aia-isi@mail.ru

Қоғамның әлеуметтік-экономикалық салтының өзгеруі жоғары оқу орында білім беру жүйесіндегі оқыту үрдісінің тиімділігін қамтамасыз ету мәселесін бірінші қатарға

қойды. Жоғары оқу орнының мәселесі ересек адам тұлғасының дамуында маңызды орын алып отыр. Сонымен қатар қазіргі уақытта әр жұмыс орнына шиеленіскен бәсекелестік жағдайында мамандарды дайындау сапасына жаңа талаптар қойылады. Осыған байланысты жоғары біліктілікті мамандардың кәсіби дайындығын әрі қарай дамыту міндеттерінің шешілуі көкейкесті болып табылады, оған оқу процесін қарқындалту, білім берудің жаңа формалары мен технологияларын іздеу арқылы ғана жетуге болады.

Оқытудың жалпы мәселелерін ғылыми түсіну шеңберінде оқыту процесінің жалпы теориялық, философиялық, педагогикалық, психологиялық негіздері құрастырылды. Адамзаттың тарихи дамуының әр-түрлі кезеңдерінде бұл мәселерді шешуде Демокрит, Аристотель, М. Квинтилиан, Ф. Рабле, Т. Кампанелла, М.Монтень, Я.А. Коменский, Ж.-Ж. Руссо, К.-А. Гельвеций, Д. Дидро, И.Г.Пестолоцци, И.Ф. Гербарт, Ф.-В-А. Дистерверг, Д.Дьюи, және т.б өз үлесін қосты. [1].

Оқыту-оқу процесінің әр-түрлі компоненттеріне әсерін тигізетін оқыту процесінің бір қатар психологиялық аспектілері мынадай педагог және психологтар зерттеулерінде ашылды: Ю.К. Бабанский, С.П.Баранов, В.К.Дьяченко, И.И.Ильсов, Л.Клинберг, Ю.Л.Кулюткин, Ч.Куписевич, И.Я.Лернер, Х.И.Лийметс, И.Марев, Н.И.Скаткин, В.А.Сластенин, В.Я.Ляудис, С.М.Джакупов және т.б.

Оқыту процесіндегі студент тұлғасы В.Т.Лисовский, А.В.Дмитриев, Н.Н.Обозов, Б.Г.Ананьев, В.Я.Ляудис, И.Я.Лернер, А.Ф.Эсаулов, А.Коссаковски, Т.С.Савочкина, Н.А.Гизатулина, Д.В.Сочивко, Б.М.Петрова, Р.В.Габдреева, Г.С.Калошина, Г.С.Решетова, Г.С.Никифорова, А.М.Попова, В.И.Селиванова, С.А.Гаврилина, А.В.Сиомичева, В.А.Карнаухова, Ф.С.Ташимова, Р.Ш.Сабилова, Т.В.Корнилова және тағы бір қатар авторлардың зерттеу тақырыбы болды.

Зерттеу мәселенің шеңберінде В.Я.Ляудистың еңбектері ерекше назарды аудартады, оның еңбектерінде оқыту процесінде өзін-өзін дамытуға қабілетті тұлғаның қалыптасу мәселелері қарастырылады. Оның еңбектерінде оқу іс-әрекеті метабілімдердің – меңгерілетін білім туралы, оқу процесінің өзі туралы білімдер - әртүрлі жүйелерін реттеу және түрлендірудің белсенді формалары енетін, көп деңгейлі жүйе ретінде нақтыланады. [1].

С.М.Джакуповтың еңбектері зерттелініп мәселені өңдеуге мол үлесін қосты, онда тиімділіктің қалыптасу негізі болып табылатын оқытушы және оқушының бірлескен-сұхбаттық танымдық іс-әрекетін құру және дамыту процесі көп деңгейлі психологиялық жүйесі ретінде зерттелінді. Ол ұсынған оқыту процесінің концептуалды сызбасы, бұдан бұрын жазылған экологиялық сәйкестілікпен ерекшелінетін оқытудың жаңа технологиясының құру мүмкіндігін қамтамасыз етеді [2].

С.Л.Рубенштейнге сәйкес адам іс-әрекетінің өзгеше ерекшелігі оның мақсаттылығы мен саналылығында. Оның ішінде және сол арқылы адам өз мақсаттарын іске асырады, өз ойы мен идеяларын дәлеледейді. Іс-әрекеттің маңызы субъекті мен объектінің шын бірлігі мен сiңiсудiң нақты бірлігі ретінде көрінеді, соның арқасында адам және әлем арасында әсерлі байланыс белгіленеді.

В.В.Давыдовтың ойынша, субъекті жүзеге асырған кез-келген іс-әрекетке мақсат, құрал, өзгерту және оның нәтижесі енеді. Іс-әрекетті орындау барысында субъекті елеулі өзгереді және дамиды. Адамда іс-әрекет мақсаты алдын-ала жасау нәтижесінің бейнесі сияқты шығады. Іс-әрекеттің түрлендіруші және мақсатты сипаты оның субъектісіне қоғамдық-тарихи болмыстың әлдеқайда кең контекстіне енгізе отырып, кез-келген жағдайдың шеңберінен шығып, өзі қойған детерминациясынан жоғары тұруына мүмкіндік береді, және сол арқылы осы детерминация мүмкіншілігінің

шегінен шығатын құралды табу. Іс-әрекет ұдайы және шексіз оның негізінде жатқан «бағдарламаларды» жеңіп отырады, сондықтан қалыптасқан мәдени нормалар бойынша шындықты қайта құрумен шектеуге болмайды. Бұнда іс-әрекеттің принципалды ашықтығы мен әмбебаптылығы анықталады, оны тарихи мәдени шығармашылықтың нысаны ретінде ұғу қажет. Сонымен қатар жасау немесе адамның өз іс-әрекетін жасау сол жеке тұлғаның бастауы болып табылады.

Соңғы жылдары Б.Ф.Ломов және бір қатар психологтар іс-әрекет ұғымы мен қарым-қатынас ұғымдарының арақатынас мәселесін талқылап жүр. Кейбір философтар мен психологтардың адамдардың қоғамдық өмірінде іс-әрекеттің ролін ұлғайту және абсолюттеуге болмайды, өйткені оның маңызды мағынасы қатынаста екендігін айтады. Маңыздылығы бойынша тең екі ұғымының негізінде адам болмысы теориясын құру ұсынылып отыр.

Іс-әрекет нысаны ол тікелей айналысқан іс болып табылады. Мысалы, ақпарат танымдық іс-әрекеттің нысаны, оқу іс-әрекетінің нысаны – білім, икемділік пен дағды, еңбек іс-әрекетінің нысаны – жасалған материалдық өнім болып табылады.

Психологиялық көзқарас тарапынан танымдық іс-әрекетті зерттеу үшін құрамына енетін компоненттерімен - түрткімен, мақсатпен, жоспарлаумен, жедел түрде ағымдағы ақпаратты өңдеумен, шешім қабылаумен, іс-әрекетпен, нәтижені тексерумен және іс-әрекетті жөндеумен – іс-әрекеттің жалпы психологиялық үлгісі қабылдауға боларлық болып табылады. Бұл мәселені мынадай атақты психологтар зерттеген: К.А.Абульханова-Славская, Б.Г.Ананьев, Л.С.Выготский, Б.Ф.Ломов, А.Н.Леонтьев, К.К.Платонов, С.Л.Рубинштейн, Н.Ф.Талызина, В.В.Давыдов.

Біздің көзқарасымыз бойынша, оқыту процесін нақты-ғылыми зерттеудің әдістемелік негізі түрінде пайдаланып, жүйелілік тұрғыдан қарауға назар аудару қажет. Жоғарыда аталған авторлар И.В.Блауберг, Э.П.Юдин оқу іс-әрекетін жүйелілік объект ретінде қарастырылатындығы туралы айтады, бірақ жүйені зерттеу оның бар болу шарттарына байланысты бөлінбейді. Оқу іс-әрекеті әп-сәтте қалыптаспайды, ол өз дамуында оларға тән шарттардың бір қатар кезеңдерін өтетіндігін есепке алып, оның қалыптасу бағдарламасы да мақсаттары мен міндеттері бар бірнеше кезеңнен тұруы қажет. Зерттелініп жатқан құбылыстың динамизм және көп аспектілігін есепке алып, студенттің оқу іс-әрекетін қалыптастыру тәжірибесінің жолдарында өзін қисындық және бірізділік үйлестіру түрінде ұсынғандығы аталып көрсетіледі.

Мәселені шешуге деген бұндай көзқарас тек қана жұмыстың әр кезеңінің ерекшеліктерінің есептелуіне мүмкіндік жасамайды, ол жиналған ғылыми-практикалық тәжірибені толығымен пайдалануға қол жеткізеді.

Жоғарыда айтылған теориялық ережелер негізінде студенттердің оқу іс-әрекетінің сараптау-эмпирикалық зерттеу негізі салынған, арнайы мақсаттылық бағдарламасы әзірленді, оның сипатамасы жұмыстың екінші тарауында көрсетілген.

Көп ғылымның объектісі болып, оқыту процесі зерттеу тақырыбы ретінде дидактикада толығымен аталып өтіледі. Ол оқыту процесін, атақты дидактист Чеслав Куписевичтың көзқарасы бойынша, «білім беру және оқудан» тұратын «біртұтас етілген біртұтастық» ретінде қарастырады. Оқыту үрдісінде Чесла Куписевич мыналарда ерекше атап өтеді: жүзеге асыру барысында оған жетуді талап ететін, ортақ мақсат, қолданған әдістер, ұйымдастыру нысандары мен құралдары.

С.М.Джакупов және бірқатар авторлар отандық ғылымның барлық оқу теорияларын үш үлкен топқа бөлді [3]. Бірінші топқа оқыту процесіне назар аударатын теориялары кірді. Бұл репродуктивтік оқыту теориясы. Осы бағыт өкілдерінің өз алдына қойған міндеттері, дәстүрлі бағытты жақтаушы міндеттерімен сәйкес келеді.

Екінші бағытқа өнімді оқыту теориясы жатады. Мында оқушының оқу процесі мен белсенділігіне екіпін жасалынады. Үшінші бағыт жоғарыда атлаған екеуінің синтезін құрайды. Оқыту процесі мен оқу процесін органикалық үйлестіру талапынысы жасалынды.

Біз де С.М.Джакуповтың көзқарасын қолдай отырып, мектеп немесе жоғары оқу орындағы оқыту процесінің алдында тұратын көкейкесті мәселелердің бірі - жалпы оқу-тәрбиелік процесінің тиімділігі мәселесі немесе жеке алған оқушыға әр педагогикалық әсер ету тиімділігі - деп санаймыз.

Педагогикалық ықпал жасау тиімділік мәселесін, оны шешетін оқытудың нысандары мен әдістерін алғаш рет дидактиканың негізін қалаушы, чех ғалымы, қоғамдық қайраткер Ян Амос Коменский «Ұлы дидактика» жұмысында әзірледі[4]. Ал оқыту нәтижелерінің бақылау және тексеру әдістері, оқыту процесінің тиімділігін өлшеудің алғаш әдістемелік тәсілі болып табылды. Коменский осы күнге дейін сақталған сыныптық-сабақ оқыту жүйесінің авторы болған.

Сыныптық-сабақ жүйесінің сақталуы, оқыту және тәрбиелеу тиімділік процесінің мәселесін шешу құралы болып табылатындығы туралы мәлімдейді.

Қарастырылғанды тірек ете отырып, осындай қорытынды жасауға болады, С.М.Джакупов бойынша оқыту процесіндегі студенттердің бірлескен-сұхбаттық танымдық іс-әрекеті, нысан бойынша студенттердің өзінің жеке танымдық іс-әрекетін қалыптастыру үшін ең алғаш шарты болып табылады. Дәл осы ойда БДТІ жеке-сұхбаттық танымдық іс-әрекет қалыптасуын білдіріп, белгілі бір шартта оның ішкі жағына өзгертін, оқыту процесінің сыртқы жағы болып табылады. Құрылым сұхбаттылығымен қамтамасыз етілетін, соңғының рефлексивтік табиғаты, біздің көзқарасымыз бойынша, тиімділік пен нәтижелеліктің жоғары деңгейі оның тікелей атрибуттары болып табылатын, танымдық іс-әрекетінің жеке стилінде байқалатын, тұлғаның шығармашылық табиғатын дамыту үшін үйлесімді шарттарды жасай алатындығы байқалды.

Әдебиеттер:

1. Ляудис В.Я. Инновационное обучение и наука. – М.: Наука, 2000.-320 бет.
2. Джакупов С.М. Психологическая структура процесса обучения. Авторреф. дисс. Психол. Наук.-М.:2003.35 бет.
3. Джакупов С.М Психология познавательной деятельности.-Алматы,2016.-194 бет.
4. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. –М.: Наука, 2015.-272 бет.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ САБАҚТЫ ЖАҢАША ОҚЫТУ БОЙЫНША ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Какенова Д.М., Муханмедина Ж.Т.

«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы мектеп-гимназиясы» КММ

Қарағанды қаласы, Қазақстан

dametken70@mail.ru

Бүгінгі таңда алаңдататын мәселе –жас ұрпақтың сапалы білімді игеруі. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Білімді сауатты адамдар-бұл ХХІ ғасырда адамзат дамуының негізгі қозғаушы күші» деуінің өзі –үлкен көрегендіктің белгісі. [1].

Білім мазмұнын жетілдіру үрдісінде оқушыларға дайын білімді беріп қана қоймай, білімді екендігінен игерудің әдіс-тәсілдерін игерту, оның процессуалдық және дамытушылық жақтарына басымдылық беру қарастырылған.

Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш білім берудің мақсаты: кең ауқымды дағдылардың негіздерін меңгерген оқушы тұлғасының үйлесімді қалыптасып дамуына қолайлы білім беру ортасын құру.

Осы мақсатқа сай қазіргі заман оқушыларынан кең ауқымды дағдылар талап етіліп отыр:

-білімді функционалдықпен және шығармашылықпен қолдану;

-сын тұрғысынан ойлау;

-зерттеу жұмысын жүргізу;

-ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану;

-коммуникативті қарым-қатынас тәсілдерін ,оның ішінде тілдік дағдыларды пайдалану.

Сондықтан да, бүгінгі таңдағы оқыту үрдісі жаңа әдіс-тәсілдерді, жаңаша идеяларды қолдануды талап етеді. Әр мұғалім өз іс-тәжірибесінде көптеген қиындықтармен, кедергілермен кездеседі. Ол заман көшіне ілесу үшін өз білімін жетілдіріп отыруы қажет.

Білім берудегі Кембридждік әдістің теориялық негізін оқып, таныса отырып, оқытудың жаңаша әдіс-тәсілдері -жеті модульді практикалық түрде қолдану арқылы оның артықшылықтарын көз жеткіздік.

Модульдерді атап өтсек:

1-модуль. Оқыту мен оқудағы жаңа әдіс-тәсілдері оқу бағдарламасының басты мақсаты. Сыныпты топқа бөліп оқыту, ережеге , уақытқа бағыну, постер қорғату. Біз жаңа әдістер ретінде «Диалог арқылы оқыту»мен «Қалай оқу керектігін үйренуді» ғана қарастырамыз, себебі олар әлеуметтік- сындарлық көзқарасымен тығыз байланысты. Диалог негізінде оқыту мен оқу оқушылардың өзара сұхбаттасуы және мұғалім мен оқушы арасындағы диалогтың шәкірттердің өзіндік ой - пікірін жүйелеуі мен дамытуына көмектесетін амал екенін меңзейді.

2-модуль. Сыни тұрғыдан ойлау моделі. Бұл жаңаша әдіс-тәсіл арқылы оқушының өз ойын суреттеу арқылы ойлау қабілеті, сөйлеу мәдениеті дамиды. «Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту» жобасының басты қағидаларының бірі шәкірттердің әр сабақта ой-өрісін, ойлау қабілетін дамытатындығы.

3-модуль.Оқыту үшін және оқытуды бағалау. Бұл әр сабақтың соңындағы оқушылардың білімдерін тиянақтау жиынтығы.

4-модуль. Оқыту мен оқуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану.

5-модуль. Талантты және дарынды балаларды анықтау. Қазақстанның көркеюі үшін оқушылардың таланты мен қабілетін ашып, оларды оқыту барысында дамыту өте маңызды.

6-модуль. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту.

7-модуль. Оқытуды басқару және көшбасшылық. Мектеп жұмысы мен оқушы жетістіктерін өрістетудегі негізгі тұлға-мұғалім. [2].

Мұғалімнің міндеті – баланың өзіне деген сенімін арттыру, өзін тұлға ретінде сезінетіндей мүмкіндік ашу, өзін тұлға ретінде сезінген бала әрқашанда өмірде өз жолын таба алады.

Мұғалімнің іс-тәжірибесінің шығармашылық сипатына, оның шеберлігіне тікелей байланысты шараларды іске асыру.

Оқытудың нәтижелі өтуіне негіз болатын түп қазық-мақсаттың жүзеге асуы. Мұғалім қандай тақырып өтсе де, ең алдымен оның мақсатын анықтауы тиіс.

Алайда мақсат абстрақтылы болмайды, ол білім беру мазмұнында өз көрінісін табады. Әрбір пәннің мазмұны едәуір оның оқып үйрену әдістерін де анықтайды. Қазіргі таңда қолданып жүрген педагогикалық технологиялардың 50-ден аса түрі бар.

Сабақ беру үрдісінде дәстүрлі әдістердің бірі дәріс сабақтарында оқушыларды жаңа мәліметтермен ақпараттандыруға басымдық беріп, оны бекіту ауызша сұрақ-жауаппен ғана шектелген болса, оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдерді (басымдылық диалогты оқыту, сын тұрғысынан ойлауға үйрету, оқу үшін бағалау және оқытуда бағалау, оқытуда ақпараттық коммуникативтік технологияларды пайдалануға) тәжірибеде қолдану оқу әрекеттерінің реттеуші, танымдық, коммуникативті сияқты белсенді түрлерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Осы әрекеттерді жүзеге асыратын ресурстарды (тізбектелген жұмыс жоспарлары, тапсырмалар, рефлексия) сабақта пайдалана отырып, жаңа оқу мақсаты мен міндеттерін қоя білуге, мақсатқа жету жағдайын талдауға, болжауға, өз уақытын бақылау және оны басқара білуге, әрекет тәсілдері мен нәтижесі бойынша бақылауды жүзеге асыруға, эмоционалдық жағдайын өз бетінше реттей алуға, логикалық талдауларды құруға, қорытынды жасай білуге, фактілерге сүйене отырып дәлелдеуге және рефлексияны жүзеге асыру арқылы сын тұрғысынан ойлауға қол жеткізеді.

Ал, оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін дамытуда, ақпараттық технологиялардың алатын үлесі зор болады, атап айтсақ, қажетті мәліметтердің көздерін анықтау; ақпаратты іздеу әдістерін қолдану; ақпараттарды бір түрден екінші түрге ауыстыруға (кесте, мәтін), оқып отырған нысанды талдауға, синтездеу, яғни, жеке элементтерді біртұтас етіп біріктіру.

Коммуникативті іс-әрекетті дамыту мақсатында топтық жұмыстың орны ерекше, яғни, оқытушы мен оқушының оқу қарым-қатынасын жоспарлау және ұйымдастыру; сөйлесімге түсу, проблеманы ұжыммен талқылау, өз ойын жеткізуде тиімді тіл құралдарын қолдануға; өз ойын және серігінің көзқарастарын жүйелеуге; топпен жұмыс істеуге қатынас орнатуға; топпен талдауға қатысуға; қарым-қатынас жасауда моральдық-этикалық, психологиялық ұстанымдарды ұстануға, коммуникативті рефлексияны жүзеге асыруға қол жеткізуге болады.

Жоғарыда сараланған білім берудегі жаңашылдықтар тәжірибелік іс-әрекетте қалай өріс алып жатқандығын сараптаған жөн. Келесі сабақ үлгілерінен практикалық қолданысын көруге болады.

Пән: Әдебиеттік оқу

Тақырыбы: Бақыт құсы. Ы. Алтынсарин

Мақсаты: Б.Алтынсариннің еңбегімен таныстыра отырып, мәтінді жүйелі талдауға үйрету, шығармашылық қабілеттерін дамыту

Әдіс-тәсілдері: Миға шабуыл, Кім мықты, Джигсо I, Венн диаграммасы

Білу. Миға шабуыл арқылы сұрақ-жауапты пайдалану. Үйге берілген тапсырманы сұрақ-жауап арқылы әр топта диалогқа түсіру. Оқушылардың мұндағы мақсаты берілген тапсырмаларды қатесіз топпен орындау, білімдерін тексеру. Топпен жұмыс жасау, жарыс арқылы сабаққа деген ынталары артады.

Түсіну. Кім мықты? Топтар жарысы. Әр топқа тапсырмалар беріледі. Әр топ тапсырмаларды орындап, нәтижесін екінші топқа тексеріп бағалау керек. Оқушылардың мұндағы мақсаты берілген сұрақтарға жауап беріп, өз ой-пікірімен санаса білу, өткен сабақтарды қайталау.

Қолдану. «Джигсо» әдісі бойынша өткен тақырып пен жаңа тақырыпты үйлестіре отырып «Бақыт құсы» тақырыбын өздері талқылап, өздері қайталау мақсатында қосымша тапсырмалар таратылады. Әр топта, яғни, үш топта 4 оқушы бар, әр топтың 1, 2, 3 нөмерлеріне бірдей тапсырмалар беріледі, олар өздері тапсырмаларды орындап, әр топтаға бірдей нөмерлер бір партаға бірігіп тапсырмаларын бір-біріне көрсетіп, тексереді. 4 сарапшы, яғни, топ басшылары бақылаушы-сарапшы ретінде сайланады. Оқушылардың мұндағы мақсаты берілген тапсырманы өздері талқылап, өз ой-пікірлерімен санаса білу.

Талдау. Венн диаграммасы арқылы тақырыпты талдау. Әр топқа диаграмма таратылады, сол диаграмманы толтырады, тақырыпты жинақтайды. Әр топ өзара тақырыпқа қатысты диаграмманы толтырып, нәтижесін тақтаға шығып қорғайды.

Жинақтау. Тақырыпқа қатысты суретті әңгіме құрастыру арқылы жинақтайды. Тарау бойынша білімдерін жинақтау үшін әр топқа Менің бақыт құсым деген тақырып төңірегінде шағын әңгіме жазу тапсырылады. Әр топ қысқаша әңгіме жазу арқылы еңбекқорлық жайлы не білетіндерін жазады және жинақтайды.

Бағалау. Бағалау парақшасын тарату. Өзін-өзі бағалау, топтық бағалау.

Жаңа технология мұғалімнің мүмкіндігін қуаттандыратын құрал. Жаңа ақпараттық технологияны сабақ барысында қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады және оның бірнеше артықшылықтары бар. Осы артықшылықтарды мектепте сабақ беру барысында да, сабақ нәтижелерінен көруге болады:

- керекті ақпаратты дәл мезетінде алуға мүмкіншілік бар.

- оқытудың тиімділігі жоғарылайды, оқу материалын оқушы өздігінен іздеп табуына мүмкіндік бар.

- оқушылардың білуге құштарлығын арттырады, табиғи сұранысын қанағаттандырады.

- оқытудың көркемдігі артып, берілетін материалды жинақы түрде беріледі.

- уақыт үнемделеді, үнемделген уақыт қосымша тапсырмаларды орындауға жағдай жасайды.

Қорыта келе, педагогикалық жаңа технологиялардың барлығы жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына, өздігінен шығармашылықпен жұмыс істей білу қабілетін және біліктері мен дағдыларын қалыптастыруға бағытталған алға қойған мақсатқа жетудің тиімділігін, нәтижелілігін қамтамасыз етуді көздейтін, берілген материалды жедел, әрі сапалы меңгертуге бағытталған, сондықтан сабақта жаңа технология элементтерін тиімді пайдалану оқушылардың танымдық әрекеттерін, белсенділігін дамытып, оларды шығармашылыққа жетелейді. Ізденушілігін арттырып, өз ісіне сенімін нығайтады,

сабаққа деген қызығушылығы мен белсенділігі күшейеді. Егер де жаңа технология элементтерін сабақта өз дәрежесінде ұйымдастыра білсек, өз нәтижесін береді.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Болашақтың іргесін бірге қалаймыз! Қазақстан халқына жолдау, Егемен Қазақстан. 29 қаңтар, 2011 ж.
2. Жолдасов Б. Инновациялық технологияларды білім беруде қолдану.
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық. 3 деңгей.

ОПЫТ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ,
ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЕ И ОТРИЦАТЕЛЬНЫЕ СТОРОНЫ ДИСТАНЦИОННОГО
ОБУЧЕНИЯ

Карабекова Д.К.

КГУ «Основная средняя школа № 73» г. Караганда, Казахстан
dinara01011986@mail.ru

*Кел, балалар, оқылық,
Оқығанды көңілге
Ықыласпен тоқылық.
Оқысаңыз, балалар,
Шамнан шырақ жағылар,
Тілегенің алдыңнан
Іздемей-ақ табылар.*

Хотелось бы начать свою статью, одним из самых известных произведений Ыбырай Алтынсарина, который призывает о пользе знаний и науки в жизни человека, каждый из нас от малого до великого должен учиться несмотря ни на какие условия жизни, которые происходит по всему миру. Разразившаяся вселенская пандемия коронавируса стала серьезным вызовом для традиционных систем образования. Классическое обучение «face-to-face» оказалось невозможным. С такой глобальной проблемой человечество столкнулось впервые. Повсеместным для всех стал поиск альтернативных форм подготовки школьников, студентов. В нашей практике дистанционного обучения применяют различные виды обучения: ТВ уроки, публикация мультимедийных-уроков на различных платформах, работа с различными audio файлами, ссылкам, email и т. д. В Казахстане каждый регион апробирует и использует наиболее подходящий для нее вариант с учетом возможностей учителей и учащихся, доступа к интернет-сети, технической спецификацией, содержания онлайн обучения, чтобы как можно удобнее и комфортнее организовать удалённый процесс работы доступным и обучения учащихся.

Сегодня мы уже можем делать первые выводы из уроков работы в удаленном формате, переход традиционной системы получения ЗУН-ов по работе в онлайн режиме.

«На нашу долю, теперь выпало самое тяжёлое, ответственное время, когда всё надо еще создавать, вводить эти нововведения в тёмную среду и освещать всё, насколько хватит у нас сил и умения... Вот и таскаюсь я по степям, выпрашивая деньги у обществ и разных общественных уездных и областных волостей». – Писал Ыбырай Алтынсарин о первых шагах в образовании казахского народа.

В такой же сложной системе оказались и учителя, и учащиеся во время дистанционного обучения. Необходимо было очень быстро перевести всю систему образования на новые рельсы. От каждого учителя от каждого руководителя организации образования зависело степень освоения учебного материала. Можно сказать, что были и остаются очень много вопросов по цифровой компетенции современного учителя, для многих было сложно принять новую систему, пойти и учиться чему-то новому. В нашу жизнь вошли в полной мере такие понятия как сетевой этикет, нужно было учить учащихся не только своему предмету, но и правилам поведения в чатах, о норме общения, кибербезопасности, академической честности и т. д. У многих учащихся возникли проблемы в доступе к интернету и тут, конечно, прослеживается проблема, которая была всегда, система образования села и отдалённых участков нашей необъятной родины обделены цифровизацией.

На сегодняшний день мы получили колоссальный опыт, который охватил 100 процентов систему образования: университеты, колледжи, школы, детские сады. Приходит осознание, что дистанционные форматы обучения — это долгосрочный тренд, однако нынешняя практика показала, что «обучение в онлайн» не гарантирует качество знаний и тем более успешную цифровизацию системы образования. Во многих семьях на несколько учащихся приходился один компьютер или даже один телефон. По некоторым оценкам 20% детей ограничены в доступе к онлайн-обучению. Даже семь в которые государством были выделены компьютеры, планшеты, ноутбуки были замечены в продаже школьного оборудования. Для многих учащихся онлайн обучение связано с ощущением скучного долгого прибывания у гаджета или компьютера, с отсутствием социализации учащегося в обществе, школе, классе.

Важным нюансом в обучении современного учащегося это отсутствие контента на казахском языке, желание учащихся быть мобильными, творческими и активными, упираются в проблему отсутствия широкого спектра информационной образовательной среды на государственном языке, малое количество интерактивных инструментов для удалённой работы учащегося. Каждому педагогу, работающему в классах с государственным языком обучения приходится создавать свой контент, адаптировать его и применять не стандартные подходы, конечно каждый из них стал своего рода Ыбыраем Алтынсариним столкнувшись с проблемой нехватки материала на языке обучения класса.

Мы коллектив школы №73 начали применять различные способы работы в дистанционном формате, пробывали абсолютно всё Zoom, Skype, Google classroom, CoreiaApp.ai, Classtime.com, Goformative.com, Bilimland.kz, Mentimeter.com и другие, далее использовали доступ к электронным образовательным ресурсам осуществляется через «Личный кабинет» ученика на сайте автоматизированной информационной системы «Bilimal.kz».

Несмотря на все наши старания мы столкнулись со следующими проблемами:

- Сложно проводить урок и проявлять свои ораторские способности перед «чёрным экраном», когда подключаются не все ребята, а те, кто подключились под различными предлогами, не включают камеры.

- В каждом классе создаётся своя среда, где дети хотят общаться и дружить, люди социальные создания, и лучше воспринимают информацию и обучаются при обычном общении, а не перед компьютером.

- Очное обучение — это единственно возможный стандарт на сегодня, обучить ребёнка навыкам 21 века, критически мыслить, обдумывать информацию для всего это интернет не подходящая среда.

Основываясь на своих наблюдениях и на комментариях своих коллег, хотелось бы заметить, что несмотря на большое количество негативных аспектов дистанционного обучения можно и выявить положительные стороны. Каждый педагог нашёл новый способ предоставления информации, применение ИКТ на уроке уже не ввергает в ступор педагога, а является неотъемлемой частью даже традиционного урока. Учителя и учащиеся можно сказать за короткий период времени «прокачали» свои информационные навыки. В любой момент времени мы уже готовы к быстрым действиям, переходу с традиционного формата обучения на дистанционный в случае изменения погодных условий (раньше мы объединяли темы и активировали дни), изменение эпидемиологической ситуации, и дети находящиеся на длительном лечении дома могут не выпасть из учебного процесса, а быть «на связи» со школой.

Литература:

1. Кузенбай А. Как пандемия коронавируса повлияла на образование. Статья от 30.06.20.

2. Сатова Р. К. Особенности организации и планирования дистанционного обучения в вузах РК на период пандемии Covid-19. Статья, код доступа: <https://online.zakon.kz> (дата обращения: 10.09.2020г.)

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ ПСИХОЛОГА

Кенжебаева С.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан
saniyakuzair@mail.ru

В современном мире, в котором динамично развиваются все сферы жизни общества, неуклонно возрастает роль психологии. Сегодня различные организации, предприятия, социальные группы, отдельные люди нуждаются в психологической поддержке и помощи. Знание психологии играет важную роль в жизни общества и человека, делает жизнь ярче, успешнее и счастливее, помогает человеку реализовать свои возможности, лучше познать себя и окружающих, стать увереннее в себе, овладеть на высоком уровне коммуникативными навыками, эффективно решать производственные и личностные проблемы. Поэтому нужны специалисты - психологи, обладающие профессиональными компетенциями в области психологии и использования психологических практик диагностирования, консультирования, корректирования и развития личности.

Актуальность профессиональной подготовки психологов обусловлена объективной потребностью в специалистах, обладающих профессиональными компетенциями в области психологии, использования психологических практик на основе нравственно-этических принципов профессиональной помощи людям, группам, сообществам в условиях повышения глобальной конкурентоспособности казахстанской системы образования.

В процессе профессиональной подготовки психолога существенным представляется определение сфер деятельности, в которых реализуются данные компетенции. А уровень сформированности данных компетенций является условием

успешного выполнения двух основных видов профессиональной деятельности психолога: практической и научно-исследовательской.

Практическая деятельность психолога включает: психологическое сопровождение учебно-воспитательной работы в образовательных организациях, психологическое консультирование по вопросам психологической профилактики и психологической коррекции семьи; экспертно-психологическая деятельность; психологическая помощь людям, оказавшимся в кризисных ситуациях. Конкретизируем сферы деятельности психолога:

- социальный психолог организаций социальной сферы: здравоохранения, культуры, спорта; центров поддержки людей, находящихся в трудной жизненной ситуации; неправительственных организаций (НПО);

- психолог организаций образования, реализующих общеобразовательные учебные программы общего среднего образования, начального и среднего профессионального образования; организаций образования для детей - сирот и детей, оставшихся без попечения родителей; внешкольных организаций дополнительного образования; в научно-исследовательских институтах и исследовательских центрах;

Научно-исследовательская работа психолога предусматривает разработку планов и проектов эмпирических исследований в различных областях психологической науки; адекватное применение инвариантных исследовательских схем анализа различных форм психической реальности; методологическая и методическая оценка процедуры и результатов психологических исследований, участие в научно-исследовательских и социальных программах и проектах, психологическое обеспечение программ исследования человеческого фактора, совершенствование психологического изучения и сопровождения процессов обучения и воспитания.

Подготовка психологов требует системного подхода к формированию профессиональной компетентности специалистов. Сформированные компетенции мы рассматриваем как профессиональную готовность психолога к выполнению трудовых функций, включающую:

- способность личности к социально-культурному и физическому развитию на основе принципов мультикультурности, мультиязычности и экологического мышления;

- готовность применять цифровые технологии для развития производства, бизнеса, науки, социальной сферы;

- готовность осуществлять профессиональную деятельность на основе развитого правосознания, правового мышления и правовой культуры, решать стандартные задачи профессиональной деятельности;

- готовность к выявлению специфики психического функционирования человека с учетом особенностей возрастных этапов, кризисов развития и факторов риска, его принадлежности к гендерной, этнической, профессиональной и другим социальным группам; прогнозированию изменений и динамики уровня развития и функционирования познавательной и мотивационно-волевой сферы, самосознания, психомоторики, способностей характера, темперамента, функциональных состояний, личностных черт и акцентуаций в норме и при психических отклонениях;

- готовность к реализации стандартных программ, направленных на предупреждение отклонений в социальном и личностном статусе и развитии, отбору и применению психодиагностических методик, адекватных целям, ситуации и контингенту респондентов, к описанию структуры деятельности профессионала в рамках определенной сферы, к осуществлению стандартных базовых процедур

оказания индивиду, группе, организации психологической помощи с использованием традиционных и инновационных методов и технологий;

- способность понимать сущность экономических отношений для функционирования успешного бизнеса в профессиональной области.

В процессе разработки профессиональной модели психолога, мы пришли к выводу, что под готовностью психолога к профессиональной деятельности следует понимать совокупность интегрированных переменных, выражающуюся в высоком уровне развития профессиональных мотивов, интеллектуальных процессов личности, способов деятельности и обеспечивающую эффективность работы с клиентом.

Готовность психолога к профессиональной деятельности задается объектом деятельности, является элементом, связывающим личность психолога и его деятельность, обеспечивает необходимое психическое состояние психолога для ее выполнения.

Формирование профессиональной готовности психолога как процесс содержит в себе единство объективного и субъективного. Объективное выражается в требованиях, которые данная деятельность предъявляет к специалисту, а субъективное – в его собственных индивидуальных особенностях.

Процесс формирования обусловлен диалектическим единством объективного и субъективного, что возможно лишь в том случае, если личность осознает регулирующее воздействие собственных индивидуальных особенностей на профессиональную деятельность.

Готовность психолога к профессиональной деятельности обладает поликомпонентной структурой, аналогичной структуре деятельности (мотивационный, когнитивный, операционный компоненты). При определении содержания каждого из компонентов исследуемой готовности мы руководствовались знанием специфики профессии и ее задач, требованиями работодателей и запросами рынка труда, учитывали индивидуально-психологические особенности личности специалиста.

Мотивационный компонент характеризует направленность личности психолога, выражающуюся в мотивах труда, познавательных интересах, профессиональных ценностях.

Когнитивный компонент представлен активным фондом профессиональных знаний, общей интеллектуальности психолога.

Операционный компонент составляют коммуникативные, прогностические, диагностические и другие профессиональные умения, обеспечивающие решение практических профессиональных задач.

Конкретизация структуры, критериев и показателей профессиональной готовности психолога является предметом нашего дальнейшего исследования. Очевидно то, что в основу будет положен компетентностный подход. При этом мы учитывали тот факт, что понятие «профессиональная готовность психолога» используется как категория теории деятельности (состояние и процесс); категория теории личности (отношения и установки личности); категория теории профессиональной подготовки специалистов (знания, способы деятельности, результативность).

Профессиональная готовность психолога является динамическим, развивающимся, а значит, и развиваемым качеством, следовательно, требует целенаправленной работы по ее формированию.

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТТІ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ

Кожамжаров Н.Ж.

Н. Әбдіров атындағы ЖББМ, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазақстанның қазіргі әлеуметтік - саяси және экономикалық дамуы білім беру жүйесінде бірқатар елеулі өзгерістер тудырды. Экономикалық жағдайлар, білім беру қызметтері нарығының дамуы, білім берудің экономика саласы ретінде қалыптасуы қазіргі білім беру жүйесінің дамуына айтарлықтай әсер етеді.

Еліміздегі экономикалық жағдай білім беру жүйесінің нарықтық экономикаға көшу процесіне байланысты нақты проблемаларды өткір көрсетеді. Тұтастай алғанда, болып жатқан трансформация процесі индустриялық өркениеттің постиндустриалды, яғни әлеуметтік бағдарланған нарықтық экономиканың өзгеруімен объективті түрде анықталады. Қазіргі уақытта әзірленіп жатқан, басталған және жоспарланған қайта құруларды жүзеге асырудың тұжырымдамалық тәсілдерінде білім беруді басқарудың барлық жүйесін түбегейлі реформалау мәселесі, ең алдымен - бұл көп деңгейлі педагогикалық білім беру жүйесі оқытушыларының біліктілігін арттыру сапасы жетекші заң жүзінде алға тартылуда.

Білім берудегі менеджмент олардың қызметінің тиімділігін арттыру және елдің білім беру жүйесінің көптеген бюджеттік мекемелері үшін өнімді өмір сүру мүмкіндіктерін құру мақсатында білім беру жүйелерін басқарудың принциптерін, әдістерін, құралдары мен нысандарын арнайы әзірлеуді қамтиды. Маман менеджерлердің қызметі олардың білім беру мекемелерін ұйымдастыру және басқару мәселелерін кәсіби білуіне негізделуі керек және білім беру жүйелерін басқарудың теориялық негіздері мен әдістерін жасаған ғалым-мұғалімдердің еңбектеріне негізделуі керек.

Соңғы жылдардағы зерттеулер (Г.И. Ибрагимов, А. С. Суббето, Р. Х. Шакуров және т. б.) тиімді басқару құрылымдарын, жаңа мазмұнды және қарқынды педагогикалық технологияларды іске асыру арқылы білім беру мекемелерінің жұмыс сапасын қамтамасыз етудің түбегейлі жаңа тәсілдерін іздеу қажеттілігін көрсетті. Көптеген зерттеушілердің пікірінше (В. И. Ерошин, В. С. Лазарев, Ю. С. Алферов, М. М. Поташник, И. П. Смирнов және т.б.) білім беруді басқару мәселелері, 30-жылдардағы әкімшілік-командалық басқару жүйесінің қалыптасуы мен күшеюі білім беруді басқарудың түбегейлі басқа формалары мен әдістерін іздеуге мүмкіндік бермеді. Бұрынғы КСРО-да білім беруді басқару 90-шы жылдарға дейін ғасырдың басындағы теориялық негізде құрылды және оның жұмыс істеуін, әсіресе жаңа жағдайда дамуын тиімді бағытта алмады. Бұл жүйе инерциялық және берілген әлеуметтік нормаларды жаңғыртуға ғана емес, сонымен қатар білім беруді дамытуды тежеудің айтарлықтай тәжірибесі мен дәстүрін жинақтады [1].

Білім беруді модернизациялаудың маңызды бағыты білім беру процесінің өзін де, оны басқаруды да жетілдіруді көздейтін оның сапасын арттыру болып табылады. Шетелдік тәжірибе білім берудегі менеджментті құрудың белгілі бір модельдерінің болуын, сондай-ақ оларды білім беру ұйымдарында басқаруды жақсарту үшін пайдалану мүмкіндігін дәлелдейді.

Мысалы, АҚШ-та, XX ғ. ортасында әскери-өнеркәсіптік кешен саласынан көшірілген білім беруді басқарудың әртүрлі модельдері пайдаланылды: жоспарлау, бағдарламалау және бюджеттеу жүйесі; мақсаттар бойынша басқару; нөлдік негізде

бюджеттеу; стратегиялық жоспарлау; тиімділікті өлшеу – бенчмаркинг; тауар ретінде білім беру; сапаны әмбебап басқару; бизнес-процестердің реинжинирингі.

Жоспарлау, бағдарламалау және бюджеттеу жүйесі (бұдан әрі-ЖББЖ) ұзақ мерзімді мақсаттарды айқындаудан, оларға қол жеткізудің баламалы тәсілдерін әзірлеуден және осы тәсілдердің шығасылары мен пайдасын бағалаудан тұрады. Бұл тәсілдің маңызды ерекшелігі - ұзақ мерзімді қызмет мақсаты түрінде басқару объектісінің сипатталған күйін анықтау. Бұл тәсілдің жеке элементтерін оқу процесін дербес ұзақ мерзімді мақсат ретінде жетілдіру үшін қолдануға болады. Ол үшін процесті жақсарту жолдарын – қатысушылардың құрамы мен олардың өзара әрекеттесуін анықтау қажет.

Мақсаттар бойынша басқару басқарудың "классикалық" анықтамасына өте ұқсас. Оған басқару объектісі қызметінің нәтижелерін бақылау және оны қызметінің ұзақ мерзімді мақсаттарымен салыстыру кіреді. Көшбасшы ұсынған түпкі міндеттерге сүйене отырып, бағыныштылар үшін аралық міндеттер тұжырымдалады, олар өз кезегінде оларды тізбектің төменгі буынының мақсаттарын тұжырымдау үшін негіз ретінде пайдаланады.

Нәтиже негізде бюджеттеу кез келген орындалатын іс-әрекетті ақшалай бағалауға, барлық шығыстар мен олардың мөлшерлерінің қажеттілігін нақты негіздеуге негізделеді. Ресурстар талданған рейтингке сәйкес беріледі. Бұл тәсіл негіздеме ретінде қарастырылады: басқару объектісіндегі әрбір жеке қызмет түрін жүзеге асыру қажеттілігі. Білім беруде мұндай рейтинг әрдайым орынды бола бермейді, өйткені білім беру қызметі аясында қызмет түрлері көп және аз қажет болады. Білім беру процесі барлық негізделген қызмет түрлеріне бірдей қажеттілікті болжайды.

Стратегиялық жоспарлау мақсаттар үшін басқарудың нақты жағдайы ретінде қарастырылады, өйткені ол ұйым немесе процесс үшін ең маңызды мақсатты анықтауды және оған жетудің жолдарын, құралдарын, тәсілдерін таңдауды қамтиды. Көбінесе ол жоғары кәсіптік білім беру саласында қолданылады. Стратегиялық жоспарлаудың жетекші негізі ұзақ мерзімді мақсаттар қою деп санауға болады, олардың қол жетімділігіне көптеген факторлар әсер етеді, олар үлкен белгісіздікпен сипатталады.

Менеджментті құру моделі ретінде **бенчмаркингті** қолдану өзгелермен салыстыру үшін басқа адамдардың тәжірибесін зерттеуді қамтиды. Салыстыру нәтижесінде мақсат тұжырымдалады – "үлгі бойынша" қызметтің тиімділігін арттыру. Бұл тәсілдің объектісі ұйымның жеке элементтері болуы мүмкін: құрылымдық бөлімшелер, жеке процестер немесе олардың элементтері [2].

Бүгінгі таңда білім беру ұйымдарында ұйымдастырушылық құрылымның әртүрлі түрлері бар: сызықтық, функционалды, құрылымдар, сызықтық-функционалды құрылымдар, бөлу, матрица, сызықтық-штабтық. Ең көп тарағандары: **сызықтық, функционалды және сызықтық - функционалды.**

Сызықтық құрылымның артықшылығы-оның элементтері арасында айқын, айқын және тікелей қатынастардың болуы, барлық өкілеттіктер жоғарғы басқарудан төменгі деңгейге дейін.

Функционалды құрылымда білім саласындағы мамандандырылған бөлімдердің пайда болуы нәтижесінде басқарудың тиімділігі артты, сондықтан білікті шешімдер пайда болды. Функционалды қызметтердің сәтті жұмысы көбінесе арнайы білім деңгейіне және кәсіби тәжірибеге байланысты. Функционалды құрылымның артықшылықтары: нақты функцияларды жүзеге асыратын мамандардың жоғары құзыреттілігінен; желілік менеджерлерді ерекше мәселелерден босатудан; құбылыстар

мен процестерді ресімдеу мен бағдарламалаудан; басқарушылық функциялардың қайталануын болдырмаудан көрінеді; кең бейінді мамандарға қажеттілікті азайту.

Сызықтық-функционалды құрылымның артықшылықтары: шешімдер мен жоспарларды дайындау сапасын арттыру; бас желілік менеджерді ішінара босату; консультанттар мен сарапшыларды тарту мүмкіндігі болып табылады.

Қазіргі жағдайда мақсатты тиімді орындау матрицалық басқару құрылымын құруға сәйкес келеді. Бұл құрылым орындаушылардың қосарланған бағыну принципіне негізделген: функционалды қызметтің тікелей басшысына және жобаны іске асырудың жоспарланған мерзіміне байланысты белгілі бір өкілеттіктерге ие жоба жетекшісіне. Осылайша, қолданыстағы құрылымдағы тік қатынастарды өзгертпестен нақты жобаны жүзеге асыру үшін қолда бар көлденең байланыстарды үйлестіретін арнайы штабтық органдар сызықтық-функционалды құрылымға енгізілді.

Матрицалық құрылымның артықшылықтары мыналар болып табылады: жобалық мақсаттар мен сұранысқа оңтайлы бағдарлану; ағымдағы сапалы басқару; ұйымның барлық мүшелерін белсенді шығармашылық қызметке тарту; бірнеше бағдарламаларды орындау кезінде ресурстармен маневр жасаудың жеделдігі; жоба басшысының жоғары жауапкершілігі; басқарудың тиімді әдістерін пайдалану; жобалық топтардың қызметкерлерде шешім қабылдау саласында машықтарды пысықтауға ықпал ететін белгілі бір дербестігі; жобаның мұқтаждықтарына және тапсырыс берушілердің тілектеріне уақтылы реакция жасау [3].

Осылайша, қазіргі жағдайда мұғалім мен көшбасшының кәсіби стандартын ескере отырып, басқару тиімділігін арттыру үшін келесі компоненттерді сақтау өте маңызды:

1. Таратылған көшбасшылық. Қызметкерлерді жобалау жұмысына, уақытша шығармашылық топтарға және т. б. қосу.

2. Тиімді ұйымдастырушылық мәдениет. Ең маңызды құндылық негізі-балаларға деген сүйіспеншілік және баланың жеке басының дамуына ұқыпты қарау.

3. Педагогтарды фирмашілік оқытуды ұйымдастыру мүмкіндігі арқылы қызметкерлердің даралығын дамыту.

4. Оңтайлы ұйымдастырушылық құрылым. Жетістіктері мен сәтсіздіктері бүкіл ұжым үшін маңызды рөл атқаратын қызметкерлерге құрметпен, мұқият қарау [4].

Қорытындылай келе, жалпыға бірдей сапа менеджментінің жетекші ережелеріне және жалпы білім беру ерекшелігіне сүйене отырып, "білім беру сапасы" ұғымының мәні ресурстық қамтамасыз етудің, білім беру процесінің, білім беру нәтижелерінің нормативтік талаптарға, әлеуметтік және жеке үміттерге сәйкестік дәрежесін көрсететін білім беру жүйесінің интегралды сипаттамасы ретінде тұжырымдалады. Білім беру сапасын бағалау-ресурстардың, білім беру процесінің өзі, оның нәтижелері, нормативтік талаптар, әлеуметтік және жеке үміттерге сәйкес келу дәрежесін анықтау болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Аблязова Н.О., Гуськова И.В., Егоршин А.П., Тальникова Т.В. Менеджмент образования. — М.: Логос, 2009. — 308 с.

2. Абчук В.А., Панфилова А.П. Менеджмент для педагогических специальностей. — М.: Академия, 2010. — 208 с.

3. Гончаров М.А. Основы менеджмента в образовании: Учеб. пособие. Изд. 3-е. — М.: КноРус, 2010. — 480 с.

4. Дахин А.Н. Моделирование компетентности участников открытого образования. — М.: НИИ школьных технологий, 2009. — 292 с.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ CLIL В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ.

Коряка В.В.

КГУ «Общеобразовательная школа № 6» г. Сарань, Казахстан

koriaka.valera@yandex.ru

Content and Language Integrated Learning

CLIL –познание мира через английский

Метод **CLIL** (*Content and Language Integrated Learning* или *предметно-языковое интегрированное обучение*) получил широкое распространение в преподавании английского языка. **CLIL** предлагает изучение школьных предметов на английском— Это может быть любой предмет школьной программы: рисование, история, география, обществознание, математика, химия, биология, литература и даже физкультура.

В общеобразовательной школе организовать изучение предметов на английском очень сложно, однако применять элементы методики **CLIL** на уроках английского вполне возможно и целесообразно. Например, используя английский язык, можно сравнить как одно и то же историческое событие описывается в наших школах и школах англоязычных стран, или описать несложный физический или химический эксперимент. Учащиеся начальной школы, познают мир, узнают общечеловеческие ценности и нормы через истории и сказки, представленные на английском языке.

Зачем это нужно?

Обычно в школе иностранный язык изучается как отдельный предмет. В результате, учащиеся зачастую не осознают необходимость овладения английским. Они, конечно, знают, что он, возможно, пригодится им когда-нибудь в будущем, но это не всегда достаточно мотивирует, чтобы прикладывать усилия к изучению языка прямо сейчас. Поэтому комбинированные уроки, где другие предметы изучаются посредством английского, существенно повышают у детей и подростков мотивацию к изучению языка.

В технологии **CLIL** язык не является целью, а средством изучения другого предмета, то есть ученики реально пользуются английским языком, чтобы узнавать новую интересную информацию. Изучение языка сразу делается более осмысленным, так как он используется для решения образовательных задач здесь и сейчас.

Цель технологии: использовать английский в качестве инструмента при изучении других предметных областей реализуется через выполнение нижеследующих задач: изучение профессиональной терминологии, универсальных грамматических структур, а также предметов с различных точек зрения.

Однако, опираясь на собственный опыт, могу сказать, что реализация выше указанных задач осложняется отсутствием у учителей английского языка достаточных знаний по тому или иному предмету, несовершенное владение иностранным языком учителей предметников, а также низкое владение иностранным языком самими учащимися.

Учитывая данные проблемы в сочетании с разнообразием и сложностью языкового материала и ограниченностью во времени следует адаптировать эту

технологии к условиям общеобразовательной школы. Упрощение лексического материала, изучение его через приложения, выбор интересных для учащихся тем, визуализация текстов для чтения и прослушивания посредством опорных иллюстраций, схем и графиков значительно облегчают использование технологии CLIL в общеобразовательной школе. Кроме того, приоритетность разговорной речи, допускающая снисходительное отношение к ошибкам учащихся при общении на иностранном языке, значительно облегчает применение данной технологии в образовательном процессе.

Материалы для CLIL

Уроки CLIL предполагают использование оригинальных англоязычных материалов. Интернет открывает доступ к огромному количеству невероятно интересных ресурсов.

Наряду с этим, школьные УМК, используемые сегодня в казахстанских школах, также позволяют широкое применение данной технологии в учебном процессе, так как языковой материал в них ориентирован на общеобразовательные предметы, изучаемые в школе, включая гуманитарные и предметы естественно математического цикла, и поэтому успешно может использоваться на интегрированных уроках.

Технологии CLIL превращает английский язык из очередного предмета школьной программы в инструмент овладения ею. Знание языка позволяет отыскать любую информацию, что является мощным стимулом к самообразованию. Этого осмысления значимости языка нет, когда ученики просто выполняют упражнения из учебника.

Литература:

1. УМК «Английский в фокусе» ("Spotlight") для 8 класса общеобразовательных учреждений. Ваулина Ю.Е., О. Е. Подоляко, Д. Дули, В. Эван- М., Просвещение. 2012
2. УМК Eyes open . Ben Goldstein & Ceri Jones with Emma Heyderman- Cambridge university press. Discovery education.2016
3. Bentley K. and Philips S. (2007) Teaching Science in CLIL contexts, unpublished raw data
4. Bullock A. A language for life. A report. – London.: Her Majesty's stationery office, 1975. – 610 p.
5. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL. – Cambridge.: Cambridge University Press, 2010. – 156 p.
6. <http://www.kieliluokat.fi/ru/kasitteet2.php>
7. <http://www.teachingenglish.org.uk/articles/content-language-integrated-learning>

СТРАТОВАЯ ТЕХНОЛОГИЯ КАК СРЕДСТВО ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ.

Коряка Н.В., Медведева Н.В.,
КГУ «Школа - лицей №1», г. Сарань, Казахстан
fakruch@list.ru, natasha-vikt@list.ru

В современном мире краеугольным камнем в образовании остается индивидуальный и дифференцированный подход к обучающимся в педагогическом процессе, так как именно он располагает раннему выявлению склонностей и

способностей детей, созданию условий для развития личности. Одной из форм дифференциации по интересам учеников являются классы гибкого (переменного) состава, именуемыми исследователями «стратами» (термин был введен русским социологом и философом П. Сорокиным и означает группу людей, организованных по методу усвоения и переработки информации [1]).

14 лет назад, опираясь на опыт работы школ России, нами было принято решение в нашей школе внедрить аналогичный концепт системы обучения, позволяющую наиболее благоприятно решать задачи вариативности и индивидуализации обучения в соответствии с индивидуально-психологическими особенностями учащихся. Данная методология нарекается стратовой технологией дифференциации. Как выясняется в процессе ее реализации, она содействует успешной подготовке учащихся к последующему профильному или углубленному обучению, кроме того, повышению эффективности трудоспособности отдельных учителей и учебного заведения в целом. В качестве предмета для реализации стратовой технологии обучения нами были выбрана математика.

Задумка данной технологии в следующем: при сохранении коренных структурных единиц (классов) происходит ранжирование учащихся в рамках одной параллели на 4 страты по каждому из выбранных предметов. Обучение организуется так, что подавляющее большинство предметов изучаются учениками в составе обычного класса, а некоторые предметы изучают в составе гомогенных (однородных) групп – страт. При этом каждый предмет стратификации преподается во всех стратах по одной и той же программе, но с различной глубиной и скоростью усвоения материала [2].

В страты учащиеся объединяются по скорости усвоения и переработки информации, а также на в соответствии со способностями, уровнем подготовки по математике и мотивации учебно-познавательной деятельности. Опишем выделенные нами в параллели 5-х классов четыре страты для организации обучения математике.

В 1-ю страту (высокий уровень) группируются учащиеся с высоким уровнем учебных возможностей и высокими показателями успешности по предмету, но сюда также включены школьники со средними учебными возможностями, но весьма сильной мотивацией к процессу обучения и высоким уровнем развития познавательного интереса.

Во 2-ю страту (уровень выше среднего) и 3-ю страту (средний уровень) входят учащиеся со средними показателями обучаемости, работоспособности, учебной мотивации, средними и выше среднего показателями успешности по предмету стратификации.

Четвёртую страту (низкий уровень) составляют учащиеся с низкими познавательными способностями, низким уровнем сформированности познавательного интереса к математике и низким уровнем мотивации учения, низкими показателями успешности.

Перевод учащихся из страты в страту производится педагогическим консилиумом по окончании каждой учебной четверти на основании показателей интеллектуально-личностного роста школьников. Особенности УВП в условиях такого обучения состоят в ориентации педагогической стратегии на личностные особенности школьников.

Для 1-й страты главное - организация обучения в темпе, не тормозящем естественный ускоренный процесс развития психических функций. Важным моментом является ориентация на самостоятельность учащихся, разработку индивидуальной

стратегии обучения и развития для одарённых детей. Во 2-й и 3-й стратах наиболее важной является деятельность учителя по формированию внутренней мотивации учащихся, стабилизации интересов и индивидуальной направленности на интеллектуальный труд. Самых больших усилий требует работа со школьниками 4-й страты. Неоднородность особенностей учащихся этой группы предполагает осуществление дифференциации и индивидуального подхода к обучению внутри самой страты, а потому желательно, чтобы количество учащихся в ней не превышало 15 человек.

Продемонстрировать суть работы страт можно при помощи следующего примера. Параллель пятых классов, разбитая на четыре страты по математике, изучает тему “Умножение и деление десятичных дробей” в течение 17 уроков. Учащиеся 4-й страты основное время уделяют непосредственному выучиванию основных правил и их применению в простейших ситуациях. Учащиеся 2-й и 3-й страт тратят на выучивание этих правил меньше времени, а оставшееся время уделяют решению более сложных примеров на их применение, решают задания повышенной сложности. В 1-й страте, кроме того, уделяют время применению всех правил действий над дес. дробями в незнакомых ситуациях, а также решают нестандартные, олимпиадные, логические задачи.

Исходя из опыта, оптимальное соотношение учащихся различных страт следующее: по 30% учащихся - в 1-й и во 2-й страте, 25% - в 3-й; 15% - в 4-й, что подчиняется следующему принципу: чем меньше проблем у детей в обучении и чем выше их учебная мотивация, тем более эффективны фронтальные методы преподавания и тем больше может быть количество учеников страты без ущерба для усвоения ими материала.

Осуществляя стратовую дифференциацию, учитель руководствуется требованиями: создает атмосферу, благоприятную для учащихся; активно общается с ними, ибо для того, чтобы ученик был полностью мотивирован и учился по своим индивидуальным возможностям и особенностям, он должен понимать, что от него ждут [3].

Важной задачей является вопрос распределения нагрузки между учителями, работающими по этой технологии обучения, с учетом их определенных профессиональных качеств. Работа в стратах низшего уровня требует высокого методического мастерства, умения работать с учащимися, имеющими трудности в обучении, а в высшей страте - способности придумывать творческие задания, стимулировать познавательную самостоятельность учащихся, использовать нетрадиционные формы урока.

Можно выделить наиболее удачные (учитывая тип и этапы урока), формы, методы и приёмы организации учебно-познавательной деятельности учащихся.

Этап урока	Форма организации УПП	Методы обучения	Приёмы
Проверка домашнего задания	Фронтальная	- Частично-поисковый - эвристический - сравнительный	<ul style="list-style-type: none"> • «Найди ошибку в решениях» • Кросснамбер • Математический диктант • Решение занимательных, логических задач, математические эстафеты • «Придумай и реши свои

			задания»
	Индивидуальная	эвристический репродуктивный	<ul style="list-style-type: none"> • Развивающие задания «с пропусками» • Решение тестовых заданий (в том числе, экспресс-тесты) • Релейная проверочная работа (по упражнениям из домашних заданий за несколько уроков)
Изучение нового материала	Фронтальная	объяснительно - иллюстративный (лекция, объяснение) -проблемное изложение – исслед-ские	<ul style="list-style-type: none"> • Представление изучаемого материала в сравнительных или классификационных таблицах • Подача материала логически завершёнными в смысловом отношении частями-блоками • Стратегия «Удиви!» • Самостоятельное изучение отдельных тем учебной программы (выполнение проектов).
Закрепление новых знаний	Фронтальная Индивидуальная	- Аналитический	<ul style="list-style-type: none"> • Использование вопросов, требующих интеллектуальной активности учащихся, диалогических методов закрепления знаний и умений учащихся • «Придумай и реши свои задания»
Применение знаний и способов деятельности, обобщение и систематизация знаний и способов деятельности	Парная Групповая Индивидуальная	- Эвристические	<ul style="list-style-type: none"> • Стратегия «Найди себе пару» • Урок-путешествие по индивидуальным маршрутным листам • «Математическая мозаика» (для проверки усвоения правил, формул, решения заданий) • Математическое лото • Решение тестовых заданий (на определение истинности/ложности утверждений, с выбором ответа, открытые) • Проектное обучение • Интеллектуальный марафон • Тестовые задания
Оценивание	Индивидуальная	- Репродуктивные - эвристические	<ul style="list-style-type: none"> • Разноуровневые проверочные работы • «Придумай и реши свои задания» • Задания с избыточными (с противоречивыми) данными
Коррекция	Индивидуальная		<ul style="list-style-type: none"> • Задания «с пропусками»

я	льная		• Структурно-логические схемы «с пропусками»
Информа	Индивидуа	-	• Разноуровневое
ция о	льная	Репродуктивны	• Задание массивом
домашне		е	• Мини-проекты
м задании		-	• Составление ребусов
		эвристические	развивающих заданий

Опираясь на полученные положительные результаты, можно сделать вывод, что эта технология обеспечивает: развитие мотивации к обучению, познавательной и творческой активности; дает возможность учителю работать с группами учащихся близкого уровня подготовки и мотивации к обучению.

Учитывая накопленный опыт работы и имеющиеся достижения учеников, можем отметить, что стратовая технология эффективна тем, что сохраняются классы как ученические коллективы; у каждого ученика существует возможность самореализации на различных уровнях обучения, это способствует ощущению психологического комфорта и сглаживает негативные проявления конкуренции. Благодаря гибкости данной технологии школьник находится в группе по своим достижениям, следовательно, его самооценка строится на основании реального осознания своих успехов и возможностей. Формирование адекватной самооценки очень важно тем, что позволяет впоследствии практически безболезненно перейти к профильному обучению в старшем звене школы.

Литературы:

1. Блинков А.Д., Лови О.В. Стратовая дифференциация обучения//Завуч.–1998.- № 4
2. Яковлева Е.В. Система стратовой дифференциации обучения и воспитания младших школьников на основе личностно-ориентированного подхода. Монография. – Череповец: ЧГУ, 2004. - 296 с.
3. Индивидуализация и дифференциация обучения. Инге Унт. Москва: Педагогика, 1990.

МЕТОДЫ И ФОРМЫ СОВРЕМЕННОГО УРОКА КАК СПОСОБ ДОСТИЖЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Коцегулова Д.Б.

Общеобразовательная школа №16, г.Караганда, Казахстан

dana_k73@mail.ru

Система образования 21-го века предполагает расширение сотрудничества между учителями, в рамках которого учителя смогут работать совместно, обмениваться инновационными и эффективными идеями, усиливая тем самым влияние используемых в практической деятельности подходов в преподавании и обучении .

Учителя сегодня нуждаются в обучении и поддержке, в частности в углублении понимания вопросов планирования конкретных уроков, которые связаны с высокой познавательной потребностью и потенциальными проблемами управления классом при использовании методов, ориентированных на учеников. Задача каждого учителя в современной школе – это повышение своего профессионального мастерства.

Современный урок русского языка и литературы в условиях обновления содержания образования, на мой взгляд, должен включать следующие основные этапы: мобилизация (включение учащихся в активную интеллектуальную деятельность); целеполагание (самостоятельное формулирование цели); осознание недостаточности имеющихся знаний (создание проблемной ситуации); коммуникация (поиск решения проблемы); рефлексия (осознание учеником и воспроизведение в речи того, что нового он узнал и чему научился на уроке). Каким же я вижу современный урок русского языка и литературы, основные его аспекты: хорошо организованный урок в хорошо оборудованном кабинете должен иметь хорошее начало и хорошее окончание; учитель должен спланировать свою деятельность и деятельность учащихся, четко сформулировать тему, цель, задачи урока; урок должен быть проблемным и развивающим; учитель организует проблемные и поисковые ситуации, активизирует деятельность учащихся; выводы формулируют сами учащиеся; минимум репродукции и максимум творчества и сотворчества; планирование обратной связи, а также, несомненно, урок должен быть добрым.

Сегодня, в соответствии с новыми стандартами, нужно, прежде всего, усилить мотивацию ребенка к познанию русского языка и литературы, продемонстрировать ему, что школьные занятия – это неполучение отвлечённых от жизни знаний, а наоборот – необходимая подготовка к жизни, её узнавание, поиск полезной информации и навыки ее применения в реальной жизни. Уроки должны строиться по совершенно иной схеме. Если раньше был распространен объяснительно-иллюстративный метод работы, то в соответствии с изменениями, упор должен делаться на взаимодействие учащихся и учителя, то есть ученик должен стать живым участником образовательного процесса. Важнейшей задачей современной казахстанской школы является развитие гуманистических тенденций образования, восстановление поликультурных функций языка. Коммуникативная компетенция становится частью культурной компетенции, ведёт к повышению общей гуманитарной культуры личности, формированию у неё высоких творческих, мировоззренческих и поведенческих качеств, необходимых для включения её в разнообразные виды деятельности.

В данной статье хочу поделиться методами и формами обучения на уроках русского языка и литературы в классах с казахским языком обучения, которые я применяю на своих уроках. Чтобы уроки проходили интересно и плодотворно, нужно стимулировать обучение детей. В первую очередь конечно важно создать благоприятный климат, психологической настрой «Подари улыбку» «Пожелание», регулярно использовать видео-разминки, физминутки, при котором дети становятся открытыми, у замкнутых детей появлялось желание общаться. Использование ИКТ на уроках русского языка и литературы в виде демонстрации материала работы в программе «Power point», «Activ studio» флипчарты, видеоролики, не только влияют на развитие познавательной деятельности учащихся, но и повышают интерес к предмету.

Урок предполагает несколько этапов. Начало занятия – стадия вызова (актуализации знаний). В этом плане использование разных методов и форм на уроках русского языка и литературы играет большую роль, как стратегии критического мышления «Мозговой штурм», «Кластер» «Синквейн». Используя данные методы в парной и групповой работе прослеживаются лидеры, которые руководят процессом работы, показывают своё ораторское искусство при защите кластеров, звучат «тихие голоса» при этом каждый может продемонстрировать свои способности. Следующий этап: смысловая часть – подача нового материала. Используя методы как «Ромашка

Блума» «Корзина идей», «Диаграмма Венна» «Толстые и тонкие вопросы», «приемы работы с текстом, учащиеся самостоятельно добывают новые знания при этом обучая друг друга.

Современный урок обязательно предполагает этап оценивания и рефлексии, когда учащиеся перечисляют выполнявшиеся в группе действия, оценивают работу группы, свой вклад, предлагают, что в следующий раз можно изменить в этой работе, а что сохранить. Использование оценивания позволяет своевременно корректировать пробелы в знаниях. При защите кластера используют «Критерий оценивания кластера» когда рассказывают содержание того или иного текста, заранее даётся «Критерий оценивания пересказа текста», при ответах на «Толстые и тонкие вопросы» используется цветовая гамма. Очень важно после слушания проводить рефлексию, дать возможность учащимся написать о своих ощущениях, о трудностях, возникших в процессе работы. Замечено, что некоторым ученикам, особенно в первое время, слушание даётся труднее других навыков. Приведём несколько примеров рефлексии учащихся 7 класса (Я2): «Было немного трудно слушать, трудно запомнить и к тому же некоторые слова еле уловила». «Навык слушания мне показался очень трудным. «Я боялась не запомнить длинные и сложные слова. С первого раза я ничего не запомнила». «Я допустил ошибки, потому что не понял и плохо слышал слова». «Выполняя задания по слушанию, я поняла, что мне нужно развивать память». «Я с трудом выполнил задание по слушанию. Похоже, что мне нужно тренироваться». «Мне было трудно запоминать слова». «Мне было трудно сосредоточиться. Переживала, что не справлюсь с заданием». О чём говорят эти записи? О том, что не всегда учитываются интеллектуальные возможности учащихся: учитель предлагает задания с позиции своего уровня понимания - тексты кажутся вполне доступными, слова простыми и знакомыми. Эти записи дают учителю понимание того, что чувствует ученик, какие затруднения испытывает. Ведь нам нелегко предположить, что происходит в головах наших учеников, в какой момент каждый из них столкнётся с трудностью. Это один из главных доводов в пользу того, что необходимо проводить рефлексию, анализ которой предоставляет учителю информацию о том, какого характера трудности испытывают учащиеся в процессе слушания. «Боялась не уловить смысл отдельных слов. Некоторые слова не совсем расслышала, например, слово повторяемость», пишет одна из способных учениц 7 класса в своем отзыве о выполнении задания при изучении раздела «Климат и погода». Другой ученик из этого класса, которому изучение второго языка не всегда даётся легко, пишет: «Мне интересно было выполнять задания по слушанию. Я справился с заданием». Эти записи подтверждают мысль о том, что умение воспринимать информацию на слух зависит не столько от способностей к обучению, сколько от особенностей психики (индивидуальных психологических характеристик: память, внимание, основной канал восприятия) учащихся. Поэтому при развитии навыка слушания следует проводить с отдельными учащимися - по мере необходимости - индивидуальную работу, включая специальные слуховые упражнения, чтобы повысить уровень эффективности при восприятии устной речи. Рефлексия после слушания позволяет учителю на основе полученных данных выстроить траекторию дальнейшего обучения ученика. Для обеспечения эффективной обратной связи на уроке русского языка и литературы в классах с казахским языком обучения проводятся письменные и устные рефлексии «Чемодан ,корзина» Ладощки» «Синквейн», «Светофор», «Всё в твоих руках», которые

помогают увидеть реальную картину на уроке и понять, над чем нужно работать как учителю.

Данные методы и формы развивают творческую активность, формируют мыслительную деятельность, учат школьников отстаивать свою точку зрения, помогают добиться глубокого понимания материала. Использование на уроках русского языка и литературы различных методов и форм позволяет рассуждать по аналогии, что несомненно, повышает мотивацию к обучению, дети больше читают, учатся более-менее контролировать свои результаты, учатся сотрудничать, самостоятельно находить ответы на вопросы путём логических рассуждений, чувствовать ответственность за поведение и действия себя и других, аргументировать свою точку зрения, выслушивать собеседника и вести диалог. Такая система работы позволяет активизировать творческую и познавательную деятельность учащихся, выработать активную жизненную позицию, сформировать творческую личность. Соответствующим современным требованиям образования. Современный урок русского языка и литературы, на мой взгляд, должен обеспечивать свободу общения и радость творчества, чтобы искорки интереса не пропали в глазах детей!

Литература:

1. Концепция внедрения системы критериального оценивания учебных достижений учащихся Автономной организации образования «Назарбаев Интеллектуальные школы» Астана.
2. Мерсер и Литлтон «Диалог и развитие мышления», 2005.
3. Лабутин В.Б. Применение информационных технологий в образовательном процессе школы.
4. Воителева Т.М. и методика обучения русскому языку. - М.: Дрофа. Теория 2006 г.
5. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство/Сост.Р. Х. Шакиров, А.А. Буркитова, О.И. Дудкина. –«Білім», 2017

МҰҒАЛІМНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУЫН ЗЕРТТЕУ

Көшербаева І.Ж.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

inkarqwer@gmail.com

Аннотация: Педагогикалық қызмет-бұл мұғалімнің оқу процесінің басқа қатысушыларымен үнемі қарым-қатынасы. Күн сайын мұғалім проблемалық жағдайларды шешуге және шешім қабылдауға мәжбүр. Бұл жағдайларды шешу мұғалімнен эмоционалды реакцияны арттыруды талап етеді. Проблемалық жағдайды дұрыс түсіну, шешу әдістерін шебер таңдау мұғалімге осы жағдайдан шығудың оңтайлы жолын табуға мүмкіндік береді. Сондықтан педагогикалық қызметте шешім қабылдауды зерттеу өзекті болып табылады.

Түйіндік сөздер: педагог, қоғам, авторитарлық, әлеуметтік, психологиялық, фрустрациялық реакция, интропунитивті, экстрапунитив, импунитив.

Жыл сайын республика мектептеріне өзінің кәсіби арманын жүзеге асырғысы келетін ондаған жас мұғалімдер келеді. Алайда, өздерінің кәсіби қызметінің алғашқы

күндерінен бастап олар көпжылдық тәжірибесі бар және жұмыс тәжірибесі бар мұғалімдер сияқты міндеттерді орындайды. Жас мамандардың психологиялық бейімделу проблемаларының қазіргі жағдайы қоғамның жас мұғалімдердің білімі мен кәсіби дағдыларына, олардың жобалау және болжау қабілеттеріне, жаңа бейімделу стратегияларын дамытуға және екінші жағынан мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдердің бейімделу мінез-құлқының нақты (авторитарлық) түрі арасындағы өсіп келе жатқан қарама-қайшылықты көрсетеді. Қоғам, мектеп басшылары, әсіресе оқушылардың ата-аналары жас мұғалімдерге қойылатын талаптарды төмендетуге және тәжірибесіздікке, кәсіби дайындықтың жеткіліксіздігіне жеңілдіктер жасауға дайын емес. Сонымен қатар, педагогикалық қызметке дайындықтың жоғары деңгейімен де жас мұғалімнің кәсіби бейімделуі ұзақ уақытқа созылуы мүмкін және өте қиын. Бейімделу кезеңінде жас мұғалімдер көптеген қиындықтарға тап болады:

- әлеуметтік (жалақының төмендігі, мұғалім кәсібінің мәртебесі мен беделінің төмендігі, өмірдің бұзылуы, мемлекет пен қоғамның еңбек нәтижелеріне қойылатын жоғары талаптары және т. б.);

- педагогикалық (практикалық дағдылардың, пән саласындағы білімнің болмауы және т. б.);

- психологиялық (жеке тұлғаның әлеуметтік-психологиялық жағдайы, белгісіздік, қарым-қатынас дағдыларының қалыптаспауы, жанжалды жағдайлардың алдын алу және шешу қабілетсіздігі және т. б.).

Мұғалімнің педагогикалық қызметінің ажырамас бөлігі-шешім қабылдау процесі. Оқу процесінде барлық қатысушылардың (мұғалімдер, студенттер, ата-аналар, әкімшілік) үнемі өзара әрекеттесуі жүреді, бұл әртүрлі жағдайларға тез әрекет етуді және шешім қабылдауды талап етеді. Мұғалімнің тұлғасы көп қырлы, мұғалімдер үлгі көрсетіп, оқушылар үшін үлгі болуы керек. Ақпаратты өңдеу мен психикалық реттеудің барлық деңгейлерінде шешім қабылдау процесі орталық болып табылады, өйткені қоршаған ортаны дұрыс түсіну және проблемалық жағдайды шешу әдістерін шебер таңдау мұғалімдерге проблемалық жағдайдан оңтайлы жол табуға және оны оқу процесінің басқа қатысушыларымен өзара әрекеттесу кезінде нашарлатпауға мүмкіндік береді.

Мұғалімнің шешім қабылдауы оның өмірлік ұстанымдары мен моральдық сенімдерімен анықталады.

Шешім қабылдау процесі үнемі жүреді, ал педагогикалық іс-әрекетте ол әртүрлі проблемалық жағдайларда болатын нәрселермен қиындайды.

Педагогикалық қызметте мұғалімнің шешім қабылдауын зерттеуді зерттеу үшін В. Н.Чернобровкин жасаған СФОП проективті тесті бар ("мұғалімнің қарым-қатынасындағы көңілсіздік жағдайлары"). Тест қиын өмірлік жағдайларда мұғалімдердің эмоционалды реакцияларын диагностикалауға арналған және С.Розенцвейгтің сурет салу әдісінің модификациясы болып табылады. Нәтижелерді түсіндіру субъектінің жеке көрсеткіштерін стандарттармен байланыстыру негізінде жүзеге асырылады. Фрустрациялық реакциялардың белгілі бір түрлері мен бағыттары бойынша жоғары балл алу жағдайлары неғұрлым айқын болып табылады[1].

Бағыт бойынша фрустрациялық реакциялар бөлінеді:

- Экстрапунитивті реакциялар-нақты тітіркендіргіш ретінде жағдайды бастан кешіру, оның пайда болуының сыртқы себебін айыптау немесе оны шешу және жеңу үшін басқа әрекеттерден күту түрінде тірі немесе жансыз ортаға бағытталған.

- Интропунитивті реакциялар-субъект өзіне бағытталған және туындаған жағдайды өздері үшін қолайлы деп қабылдаумен немесе олардың кінәсін атап өтумен,

сондай-ақ оны түзету, жеңу мақсатында белсенді әрекет етуге дайындықпен сипатталады.

- Импунитивті реакциялар-уақыт өте келе субъектінің маңызды емес немесе оңай жеңілетін жағдай ретіндегі қатынасына, сондай-ақ оның пайда болуындағы біреудің кінәсін мойындамауға байланысты.

Фрустрациялық реакциялардың келесі түрлері бөлінеді:

- Реакцияның кедергі-доминантты түрі ("кедергіге бекітілген") адамның жағдайға "жабысуымен" сипатталады; реакция тек оның қабылдауына дейін азаяды.

- Өзін – өзі қорғау реакциясының түрі ("өзін-өзі қорғауға байланысты") адамның жағдайдың себебі болып табылатын адамның кінәсінің болуы немесе болмауы туралы мәселені, оның ішінде өзінің кінәсі туралы мәселені шешуге деген ұмтылысында көрінеді.

- Реакцияның рұқсат етілген түрі ("қажеттілікті қанағаттандыру туралы мәлімдеме") адамның мәселені шешуге, оны басқа адамға тапсыруға немесе оның табиғи шешімін күтуге дайын екендігінде көрінеді.

Осы алты фактордың тіркесімінен бұзылу реакцияларының 9 негізгі түрі және 2 қосымша түрі алынады.

Нәтижелерді өңдеу кезінде сыналушының әрбір жауабына әріптік таңба беріледі. Реакциялардың бағыттары әріптермен белгіленеді: E-экстрапунитивті реакциялар, I – интропунитивті және M – импунитивті. Бұзылу реакцияларының түрлеріне келесі таңбалар тағайындалады: OV – кедергі доминантты тип, EV – өзін – өзі қорғау, NP-рұқсат ету.

Нәтижелерді түсіндіру субъектінің жеке көрсеткіштерін стандарттармен байланыстыру негізінде жүзеге асырылады. Ең индикативті жағдайлар-бұл бұзылу реакцияларының белгілі бір түрлері мен бағыттары бойынша жоғары балл алу жағдайлары.

Мамандыққа бейімделу және қалыптасу кезеңінде сүйемелдеу әсіресе қажет – өзін-өзі дамытуды ынталандыру, кәсіби бейімделу қиындықтарын жеңу, кәсіби сәйкестікті қалыптастыру, жас мұғалімнің маңызды жеке және кәсіби қасиеттерін дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау.

Әдістемелік сүйемелдеуді ұйымдастырудағы басты рөл әкімшілік пен тәлімгерге, ал психологиялық-педагогикалық қолдау мектептің педагог – психологына тиесілі.

Педагог психолог жүзеге асыратын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мыналарды көздеуі тиіс:

- әкімшіліктің жас мұғаліммен жұмысты ұйымдастыруға, Педагогтің кәсіби қызметі үшін психологиялық қолайлы жағдайлар жасауға жәрдемдесуі;

- жас мұғалімнің жеке-кәсіби, психологиялық қиындықтары мен білім беру қажеттіліктерін диагностикалау нәтижелерін ескере отырып, бейімделу бағдарламаларын, кәсіби даму бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға қатысуы;

- жас педагогтің кәсіби дамуын психологиялық қолдау бағдарламаларын әзірлеу;

- педагог – психологтың жас мұғалімнің тәлімгерімен өзара іс – қимылын ұйымдастыру;

- жас мұғалімге жұмыс барысында туындайтын мәселелерді шешуде психологиялық көмек көрсету, жеке консультациялар өткізу;

- өзін-өзі тануды дамытуға, жас мұғалімнің жеке басының өзін-өзі жүзеге асыру перспективаларын анықтауға бағытталған жеке-рефлексиялық практикумдарды әзірлеу және өткізу;

- жас мұғалімнің рефлексия процесінде түсінген жағымсыз қасиеттер мен қасиеттерді түзету және т. б.

Айта кету керек, кәсіби қызметтің бастапқы кезеңіндегі қиындықтар да оң әсер етеді – олар мұғалімнің шешім табудағы белсенділігін ынталандырады, ал тиісті жағдайларда олар өзін-өзі жетілдіруге итермелейді. Кедергілерді жеңудегі жетістік адамның талаптарын жоғарылатады, белсенділік пен психикалық дамуды ынталандырады. К. Д. Ушинский кедергі болмаса және іс-әрекеттің өзі мүмкін емес деп жазды [2].

Педагог-психолог жас мұғалімді психологиялық ғылымның жетістіктері туралы хабардар етеді, психологиялық-педагогикалық білімге деген қажеттілікті қалыптастырады, оларды жеке даму мүддесінде және кәсіби міндеттерді шешу үшін қолданады, жас мұғалімнің қажеттіліктерді іске асыру тәсілдерін өз бетінше қабылдауына жағдай жасайды. Мәселені шешу әдісін таңдағаннан кейін іс-шаралар жоспарын іске асыру бойынша міндеттерді бөлу, орындау мерзімдерін және жоспарларды түзету мүмкіндігін нақтылау қажет. Функцияларды бөлу нәтижесінде, әдетте, әкімшілікке, тәлімгерге, әлеуметтік мұғалімге, әріптестерге, халыққа білім беру басқармасының мамандарына көмек көрсету және көмек көрсету қажеттілігі, сондай-ақ мәселені шешу үшін тәуелсіз (жас мұғалім тарапынан) іс-қимыл жасау мүмкіндігі туындайды.

Педагогикалық іс-әрекет әр түрлі стресстік жағдайларға және жоғары жауап беру мүмкіндігімен байланысты әртүрлі факторларға толы. Бұл мұғалімдердің педагогикалық іс-әрекетте шешім қабылдауын зерттеуге серпін береді. Қарама-қайшылықты немесе проблемалық жағдайларды лайықты шешу мұғалімдерге өзін-өзі бағалау мен жеке басын тану үшін үлкен маңызға ие. Бұл өз кезегінде оларға әртүрлі педагогикалық жағдайларды тиімді және үйлесімді шешуді, шешім қабылдауды қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. Чеонобровкин В.Н., Чернобровкина В.А. Диагностика фрустрационных реакций педагогов. – К.: НПЦ Перспектива, 2000. – 73 с
2. Ушинский К.Д. Избр. пед. соч.: В2 т. Т. 2.М.: Изд-во Минпрос РСФСР, 1953

ТЫШҚАН-РОБОТ ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАЛАРЫМЕН ТАНЫСУДА

Куанышбекова Э.Х.

«Бөбек» бөбекжайы, Қарағанды обл., Балқаш қ., Қазақстан

bobek.6@mail.ru

Қазақ халқы қай уақытта болмасын ұрпақ тәрбиесін ұлттың тағдыры, ұлттың болашағы деп білген. Сондықтан тәрбие мәселесіне көңіл бөліп, болашақ ұрпаққа сапалы тәрбие беруді басты мақсат еткен.

Соңғы кезде балалардың сөйлеу, тіл дамуының мәселесі өткір мәселе болып тұр. Неге балалар нашар сөйлейді? Мүмкін біз олармен сөйлесуді ұмытқандықтан болар.

Ата-аналар балаларымен сөйлескенде мақал-мәтел, нақыл сөздерді сирек қолданады. Негізінде, халық ауыз әдебиеті, көркем шығармалар адамдардың мейірім шуағын оятатын ғажайып қабілетке ие. Балалармен жұмыс жасағанда халық ауыз әдебиеті, көркем шығармаларды қолдану дегеніміз – баланың тілін, ойлауын дамыту, мінез-құлқын реттеу, адамгершілік, патриоттық сезімдерге ие жеке тұлғаны қалыптастыру.

Қазіргі заман талабына сай дені сау, білімге деген қызығушылығы жоғары, өздігінен іс-әрекет жасау дағдыларын меңгерген тұлға даярлап шығару мектепке дейінгі мекемелердің негізгі міндеті. Әлі тілі де шықпай келген кішкентай бүлдіршіндерді тәрбиелеп, оқытып, мектепке дайындау аса зор жауапкершілікті талап етеді. Балабақшадағы сәбилер жас шыбық секілді, қалай майыстырса солай өседі. Сондықтан да баланың тілін дамыту үшін көркем шығармалар мен халық ауыз әдебиетінің, оның ішінде көркем шығарма түрлерінің пайдасы зор.

Өз тәжірибемде, күнделікті оқу іс-әрекетінде және одан тыс уақытта көркем шығармалардың түрлерінің бірі – Ыбырай Алтынсарин әңгімелерін кеңінен қолданамын.

Қазақтың аса көрнекті ағартушы-педагогы, жазушы, этнограф, фольклоршы, қоғам қайраткері - Ыбырай Алтынсарин қазақтың ағартушылық тарихында және ұлттық мектебінің қалыптасуында терең із қалдырған мәңгілік өшпес мұра. Қазақта қолына «Әліппе» ұстап, «Кел, балалар, оқылық» деп сауатын ашқан баланың барлығы Ыбырай (Ибраһим) Алтынсариннің есімін жақсы таниды.

Ы.Алтынсарин шығармаларының көбі балаларға арналғандықтан, алдымен оның тілі жеңіл болуын қарастырған. Оны қарапайым, халықтық тілмен жазған. Ы.Алтынсарин қазақ әдеби тілінің тұтастығы мен тазалығы үшін күрескен.

Ыбырай шығармаларының аса құнды жақтары:

1. Баланың ұғымына қиын тиетін бірде-бір ауыр сөздер жоқ.
2. Сөйлем орамдары мейлінше қысқа.
3. Жазылған әңгімелерінің көлемі шағын.
4. Оқиға желісі баланы жалықтырмайтын қысқа, әрі жеңіл, әрі қызықты болып келеді.

Ыбырай балаларға арналған шығармаларында қандай тақырыпта жазса да алдымен нені мысал етіп көрсетуге болар еді деген мәселеге тоқтайды. Балаға қызықты материал іздейді. Жазған әңгімесін өмірде кездесетін баланың өзі назар аударатындай заттармен, іс-әрекеттермен байланыстырып отырады.

Бүгінде мектепке дейінгі білім беру жүйесінде елеулі өзгерістер болып жатыр. Бұл мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мазмұнының жаңартылуымен байланысты. Мектепке дейінгі білім беру жоғары деңгейдегі техникамен жабдықталған әлемді бағдарлауға және техниканың жаңа түрлерін өз бетінше жасауға қабілетті, креативті ойлай білетін шығармашыл адам тәрбиелеуді алдына мақсат етіп қояды. Мазмұнды жаңартудың маңызды шарты білім беруде робототехниканы қолдану болып табылады.

Сондықтан да, балаларға Ыбырай Алтынсарин шығармаларын тек дәстүрлі ұйымдастырылған оқу қызметінде ғана емес, сонымен қатар дәстүрден тыс инновациялық оқу қызметінде таныстыру қызықтырақ және тиімдірек.

Мектепке дейінгі ұйым жағдайларында «робототехника» балалардың сөйлеуін жетілдіруге ықпал етеді: олар өз ойларымен бөліседі, өз әрекеттерін түсіндіреді, шешімдерін айтады, сөздік қоры кеңейеді, эмоционалдық көңіл-күйі жақсарады. Балалар ойын барысында өздерінің сүйікті кейіпкерлерінің рөліне енеді және әлемге өзінің көзқарасын білдіреді, тілектері мен қызығушылықтарын жүзеге асырады. Педагог суреттер қарастыруда, экскурсияларда балалардың эмоционалды түрде

қабылдауы үшін түрлі тәсілдерді: көркем сөз, жұмбақтар, сұрақтар, бейне көрсетілімдер және т.б. қолданады.

Сол себепті, мен ұйымдастырылған оқу қызметінде интерактивті жабдық робот-тышқан «Robot Mouse» қолданылды. Бағдарламаланған робот нені үйретеді?

- тапсырмаларды орындау;
- қатемен жұмыс;
- қадам бағдарламалау;
- логика;
- сыни ойлау;
- топтық жұмыс;
- креативті ойлау;
- сөздік қорларын дамытады.

«Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» әңгімесін таныстыру мақсатында робот-тышқанды тиімді қолдана білдім. Ең алдымен, балаларды Ыбырай Алтынсариннің өмірбаянымен таныстырып, «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» мультфильмін көрсетілді. Сол әңгіменің мазмұнын, негізгі идеясын ашу мақсатында балаларға әңгіме бойынша сұрақтар қойылды. Ол сұрақтарға жауап робот-тышқанның көмегімен жүргізілді. Бала роботты өз өрісімен жүргізе отырып, әңгіме бойынша сұраққа жауап бере отырып «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» әңгімесін әңгімелеп берді. Яғни, робот-тышқан арқылы қадамдарды бағдарламап, креативті ойлау арқылы сөйлеу тілін дамытты.

Робот – тышқанды қолдана отырып, балалар Ы.Алтынсариннің мына шығармаларымен танысты:

№	Шығармалары	Шығарманың мазмұндық құндылықтары
1	«Бай баласы мен жарлы баласы»	Шыдамдылық, батылдық, сабырлық, тапқырлық, көрегендікке тәрбиелейді. Еңбекке деген қоғамдық, таптық қозғарасты бейнелейді.
2	«Әке мен бала» әңгімесі	«Аз жұмысты қиынсынсаң, көп жұмысқа тап боларсың, азға қанағат етпесең, көптен құр қаларсың», — дейді.
3	«Асыл шөп» әңгімесі	Ол шөп сенің қолыңа түспей ме деп қорқамын, аты «сабыр» деген, -дейді. Сабырлық, шыдамды, төзімді, ұстамды болуға үндейді.
4	«Бақша ағаштары» әңгімесі	Тәрбие бағу-қағудан басталады деген ойды меңзейді. Тәрбиелі болуға, адамгершілікке, үлкенді сыйлауға үйретеді.
5	«Алтын шекілдеуік» әңгімесі	«Не нәрсенің де құр сыртына қарап қызықпа, асылы ішінде болар»
6	«Мейрімді бала», «Шеше мен бала», «Аурудан аяған күштірек»	Мейрімділік, рақымды болу, адамға жақсылық ету, төзімділік сияқты жақсы қасиеттерге баулиды. Бала әке-шеше алдында өзін мәңгі қарыздар сезінуі керек.
7	«Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» әңгімесі	«Еңбек етпеген – ішіп жемейді»

Қорыта келе, мектеп жасына дейінгі балалардың зейіні тұрақты болмағандықтан, балаларды қызықтырып, назарын аударту педагогтің ең басты міндеттерінің бірі екенін

білген қазақ елінің дарынды перзенті әңгімелерінің бәрі де балалардың жас ерекшеліктеріне орай тілі жеңіл, мазмұнды, тартымды, олардың жан дүниесіне әсер етерліктей етіп берілгендігін атап көрсеткен. Ал біз педагогтар ол әңгімелерді жаңадан жаңғыртып заман талабына сай білім үрдісінің инновациялық технологияларын қолдануымыз шарт.

Әдебиеттер:

1. Алтынсарин Ы. «Қазақ хрестоматиясы», Алматы, 2003 ж.
2. Талжанов С. «Тұңғыш ағартушы және аудармашы», Бастауыш мектеп, №2, 266.
3. Сәрсенбаев Ә. «Сәулелі жұлдыз іздеген адам», «Қазақстан мұғалімі», 2001 ж, №11, 906
4. Интернет желілері.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ИДЕЯСЫ МЕН АҒАРТУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Кужакова А.С.

«Сұлтанмахмұт Торайғыров атындағы
тірек мектебі (ресурстық орталық)» КММ, Бұқар жырау ауданы, Ботақара кенті,
Қарағанды обл., Қазақстан

*Мектептер-қазақтардың қалыптасуының басты серіппелері,
оларда қазақ халқының болашағы бар.
Ы. Алтынсарин*

Қазақта қолына «Әліппе» ұстап, «Кел, балалар, оқылық» деп сауатын ашқан баланың барлығы Ыбырай (Ибраһим) Алтынсариннің есімін жақсы таниды. Ғұмырын халық ағарту ісіне, мектеп ашып, кітап бастырып, бала оқытуға арнаған ұлт педагогі Ыбырай Алтынсариннің туғанына биыл 180 жыл толады. Талантты ақын, терең ойшыл, қайраткер Ыбырай Алтынсаринді қазақ ұлттық педагогикасының іргесін қалаушы деп айтуға толық негіз бар.

Бүгінде барлығы Ыбырай Алтынсариннің тарихи еңбегі Қазақстанда сол уақыт үшін мүлдем жаңа халықтық зайырлы мектептер құру болғанын мойындайды. Шын мәнінде, ол біздің ұлттық біліміміздің бастауында тұрды. Мақсатқа ұмтылушылықтың, өз халқын білімді және балаларға деген үлкен сүйіспеншіліктің арқасында Торғай облысында көптеген мектептер ашылды. Содан кейін түрлі қалаларда Ыбырай Алтынсариннің қатысуымен мұғалімдер семинариясы, қолөнер училищесі, екі сыныптық орталық орыс-қазақ училищелері, болыстық мектептер, орыс поселкелерінің балаларына арналған училищелер және бірнеше әйелдер училищелері жұмыс істей бастады.

Ыбырай Алтынсарин 1841 жылы қазан айының 20-сында қазіргі Қостанай облысы, Қостанай ауданында дүниеге келеді. Үш-төрт жасында әкесі Алтынсары қайтыс болып, атасы Балғожаның қолында өсіп, тәрбиеленеді. Қыпшақ тайпасының ұзын руынан шыққан. Атасы Балғожа би өз аймағының атақты кісілерінің бірі болған. Ел ішіндегі көп билікті қолында ұстаған би, Орынбор әкімшілігінің алдында да беделді, белгілі кісі болған. Замана бет алысын өзінше болжаған Балғожа

табысқа жетудің ендігі жолы – оқу деп біледі. Сөйтіп, немересі кішкентай Ыбырайды Орынборда ашылады деп күтілген орыс-қазақ мектебіне күні бұрын жаздырып қояды. Бидің ондағы мақсаты, әрине, немересінің бала оқытып, педагог болуы емес, әкімшілік орындарда жұмыс істеп, шенеунік, орысша оқыған "төре" болып шығуы, ата-анасын асырауы. Балғожа бұл ойын Орынборда оқып жүрген жасөспірім Ыбырайға жолдаған өлең-хатында былайша білдірген:

Үміт еткен көзімнің нұры балам,
Жаныңа жәрдем берсін Хақ тағалам.
Атаң мұнда анаңмен есен-аман,
Сүйіп сәлем жазады бүгін саған.
Атаңды сағындым деп асығарсың,
Надан боп білмей қалсаң аһ ұрарсың...
Шырағым, мұнда жүрсең не етер едің,
Қолыңа құрық алып кетер едің.
Тентіреп екі ауылдың арасында
Жүргенмен, не мұратқа жетер едің?!

Әлгі мектеп ақыры 1850 жылы ашылады да, оған қабылданған отыз қазақ баласының бірі – тоғыз жасар Ыбырай болады.

Ыбырай Алтынсарин еске түсіргендей, Орынбор мектебі оған көп нәрсе берді. Мұнда оқушылар орыс тілін, арифметиканы, орыс тілінде іс қағаздарын құрастыруды және т.б. үйренді. Кішкентай Ыбырайдың мектеп бағдарламасынан басқа, Шекспир, Байрон, Пушкин, Лермонтов, Гете, Навои, Фирдоуси және оның рухани және адамгершілік әлеміне үлкен әсер еткен. Басқа да көптеген маңызды авторларға қызығушылық танытқаны таңқаларлық. 1857 жылы жеті жыл оқудан кейін Ыбырайды ынталы оқушы және Үздік түлек ретінде Орынбор облысының бастығы В.Григорьевтің қарамағына аудармашы ретінде қалдырады. Оның білімі, өткір ақыл-ойы мен байқағыштығы барлық жерде жоғары бағаланғанына қарамастан, жұмыс қиынға соқты, өйткені Ыбырай балаларға сабақ беруді армандады. Міне, 1860 жылы Торғай облыстық білім басқармасы оған Орынбор бекінісінде (Торғай қ.) қазақ балалары үшін бастауыш мектеп ұйымдастыруды тапсырды. Ыбырай 1864 жылы қаңтарда салтанатты түрде ашқан бұл мектепте орыс тілі мұғалімі болып жұмыс істеуге мәжбүр болды. Ыбырай Алтынсариннің ағартушылық қызметі осылай басталды.

1869 жылы дарынды мұғалім Торғай облысы мектептерінің инспекторы болып тағайындалды. Ыбырай Алтынсарин өлкедегі бастауыш халық мектептері үшін, ең алдымен қазақтардан мұғалімдерді даярлауға көп еңбек сіңірді. Оның бастамасымен Троицкіде мұғалімдер мектебі ашылып, біраз уақыттан кейін Орынборға ауыстырылды. Алтынсарин зайырлы халық мектептерін ұйымдастырып қана қоймай, олар үшін балаларды оқыту мен тәрбиелеудің дидактикалық принциптерін әзірледі, оқу және әдістемелік құралдар жазды, жыл сайын әр мектепке барып, инспекторлық қадағалауды жүзеге асырды.

Мектеп тарихы-бұл көрнекті ағартушы, педагог Ыбырай Алтынсариннің арманын жүзеге асырудың үлгісі. Ұлттық кадрлардың қайнар көзі бола отырып, мектеп көптеген өзгерістердің куәсі болды және қазір ұлы мұғалімнің керемет дәстүрлерінің жалғастырушысы болып табылады.

Кел, балалар, оқылық,
Оқығанды көңілге
Ықыласпен тоқылық..
Мал дәулеттің байлығы,

Бір жұтасаң жоқ болар,
Оқымыстың байлығы,
Күннен- күнге көп болар,
Еш жұтамақ жоқ болар.

Ыбырай Алтынсарин-көрнекті ағартушы, қоғам қайраткері, жаңашыл педагог, этнограф ғалым, ақын және проза негізін қалаушылардың бірі, қазақ жазба әдебиеті мен әдеби тілінің негізін қалаушы, орыс графикасына негізделген қазақ әліпбиін жасаушы.

Ы.Алтынсарин қазақ халқының прогрессивті дамуы үшін жалынды күрескер болды. Көшпенділер ғасырлар бойы оның барлық байлығы мал деп сенген. Бірақ әлдеқайда күшті басқа, шынайы байлық-білім. Ыбырай Алтынсарин жастарды осыған сендіруге тырысады. Тек білім адамды құдіретті, бақытты ете алады.

Көрнекті педагогтың құрметіне 2007 жылы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі ведомстволық награда— "Ыбырай Алтынсарин" төсбелгісін тағайындады. Ақын құрметіне Алматы қаласында даңғыл аталған. Қапшағай қаласында № 1 Алтынсарин атындағы орта мектеп бар.

Тарихи қағидаларын ұстана отырып, Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен қызметін оның заманынан бөліп қарауға болмайды. Ол ағартушылық прогрестің ажырамас бөлігі ретінде ойлады, онсыз бүкіл ұлттың дамуы мүмкін болмады. Білімді дамыту өз баспасын және кітап шығарусыз жүре алмады. Қазақ тілінде мерзімді басылымдар әлі болмағандықтан, Ыбырай Алтынсарин орыс тілінде жазуға мәжбүр болды. Ол әр түрлі жанрдағы шығармашылық мұраны құрастырып, кейіннен қазақ публицистикасының дамуын алдын ала анықтады

Ағартушының еңбектерін қайта оқып отырып, журналистиканың маңызды қасиеттерінің бірін атап өту керек. Оқырманға тікелей үндеу, ол өзекті оқиғаларға көзқарас ұсынады, сонымен қатар өз ойымен бөлісе алады және оларға өз көзқарасы бар. Ыбырай Алтынсарин публицистикасының ерекшелігі сөз сөйлеу және оны әзірлеу үшін тақырыпты таңдауда көрінеді.

Қоғамдық өмір мен тарихи процестердің даму заңдары адамдардың саналы іс-әрекетімен тығыз байланысты, олар өз уақытында өмір сүреді, бұл оларға ерекше із қалдырады, сондықтан қоғамдық тәртіп құбылыстары табиғат пен жаратылыстану заңдары сияқты бір мәнді әрекет ете алмайды.

Ыбырай Алтынсарин шығармашылығының қазақ әдебиеті тарихында маңызы зор. Көрнекті ағартушы, педагог, ақын және аудармашы, Қазақ реалистік прозасының алғашқы үлгілерін жасаушы Ыбырай Алтынсарин қазақ даласын жоғары мәдени құндылықтар әлеміне баулығандардың бірі болды.

Бүгінгі таңда Ыбырай Алтынсаринді қазақтың алғашқы педагог-жаңашылы, этнограф-ғалымы, фольклористі ғана емес, Қазақ әдеби тілінің негізін қалаушылардың бірі деп атауға мол шығармашылық мұрасы мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Н. Ә. Назарбаев "Қазақстан-2050"Стратегиясы
2. Ы. Алтынсарин 3 томдық шығарма: Т. 1. – Алматы, 1975. – 359 с
3. Ы. Алтынсарин 3 томда: Т. 2. – Алма-Ата, 1975. – 423 Б.
4. Н.Ә.Назарбаев Қазақстан жолы. – А, 2007.
5. А.С.Ситдықов, Ы.Алтынсариннің педагогикалық идеялары мен ағартушылық қызметі. – Алматы: Мектеп, 1968. – 148с.
6. <https://ru.wikipedia.org> -Уикипедиятегін энциклопедия

ИБРАЙ АЛТЫНСАРИН И ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Кульбаева С.А., Мельникова Л.В.
КГУ «ОШ 82», г. Караганды, Казахстан

*«Важно усилить воспитательный компонент процесса обучения. Патриотизм, нормы морали и нравственности, межнациональное согласие и толерантность, физическое и духовное развитие, законопослушание эти ценности должны прививаться во всех учебных заведениях вне зависимости от формы собственности...
Нашей молодежи это жизненно необходимо»
Н.А.Назарбаев.*

Будущее общества зависит от системы образования, поскольку сегодняшние дети через время станут творить судьбы страны нового времени. Первоочередная задача образования – преодолеть отставание от запросов современной жизни, а это значит, что в подготовке обучающихся необходимо учитывать не только проблемы и потребности сегодняшнего дня, но и те, что проявятся в будущем. На современном этапе развития нашего общества устойчивое развитие и его конкурентно способность базируются на опережающем развитии человеческих ресурсов. Образовательная сфера в конкурентно способном обществе перестает быть простым элементом социальной сферы, а становится инструментом, через который осуществляются инвестиции в будущее страны.

И.Алтынсарин - отличник учёбы, целеустремлённый, всегда стремился к знаниям, любознательный, трудолюбивый. Смыслом жизни для него стала постоянная забота об учителе, создании для него условий труда, подготовка педагогических кадров. Это была его благородная миссия - служение педагогической деятельности. Эпоха, в которой он жил, была непростой, сложной, но даже в такое время И.Алтынсарин преодолевал все трудности на своем пути, нашел себя, своё призвание, мобилизовал все свои возможности и достиг исключительно высоких успехов на поприще народного учителя и просветителя, а также заслужил международное признание в оценке современников. И. Алтынсарин - уникальная личность. Это не просто педагог, а человек, наделённый талантом, разносторонними интересами и познаниями в самых разнообразных отраслях знаний, прекрасно разбирался в истории своего края, этнографии, фольклоре, литературе, знал четыре языка Это выделяло его из среды современников, возвышало в глазах окружающих, обогащало его как педагога. Не случайно, обладая громадными познаниями, он также успешно совмещал свою педагогическую деятельность с различными должностями. И в этом помогал ему опыт педагогической деятельности.

На современном этапе, в период модернизации школы, обновления системы образования имеется большая необходимость в учителях новой формации, наделённых лучшими качествами, какими обладал И. Алтынсарин. Изучение опыта И. Алтынсарина представляет несомненную ценность, служит для нас, учителей, уроком педагогического мастерства и творческого отношения к своему труду, чем отличался новатор.

Для И.Алтынсарина знания – это ценный духовный капитал, обосновывает важную роль знаний, их пользу в жизни людей и общества, в развитии культуры, науки, изобретательстве, что и сегодня созвучно для современной школы. Понимая эти простые истины, педагоги школы регулярно проходят курсы повышения

квалификации, обучающие семинары на разные тематики. По итогам первого полугодия 2020-2021 учебного года более 90% учителей школы прошли курсы повышения квалификации. В ходе изучения педагогического опыта И. Алтынсарина можно сделать вывод в виде таких положений.

Первое положение. Своим наследием И. Алтынсарин учит нас быть образованными и воспитанными, внедрять в учебный процесс культ знаний и культ труда, быть патриотом своей школы и своей страны.

Второе положение. Творческий подход педагога - новатора к образованию учит нас непрерывному педагогическому поиску инноваций, эффективных методических технологий в учебно-воспитательном процессе.

Третье положение. На опыте И. Алтынсарина мы убеждаемся в значимости использования воспитательных возможностей, заложенных в учебных предметах. Это воспитание, органично вплетённое в канву учебных предметов. Каждый предмет что-то даёт, развивает какие-то качества.

Четвертое положение. Народный педагог призывал уважительно относиться к национальным традициям. Считаем важным их использование в нравственном, духовном и трудовом воспитании учащихся.

Пятое положение. И. Алтынсарина отличает бережное и заботливое отношение к природе родного края, которую он воспевал в поэтических строках.

Шестое положение. Опыт успешной педагогической деятельности педагога - новатора позволяет видеть современного учителя вдохновенным, творчески настроенным и мобильным, проявляющим свою личностную индивидуальность и способность быть востребованным в современной школе.

Литература:

1. Ильминский Н. Воспоминания об Алтынсарине. - Казань, 1891
2. Измаилов В. Народная педагогика: педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана – М., 1991.
3. Журавлев И. Педагогика в системе наук о человеке. – М., 1990.
4. Жарикбаев К. Калиев С. Антология педагогической мысли Казахстана. – Алматы, 1995.
5. Ситдыков А.С. Педагогические идеи и просветительская деятельность И.Алтынсарина. -Алма-Ата: «Мектеп», 1968

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕР

Марат Т.М.

«А.Байтұрсынұлы атындағы ЖББМ»КММ, Қарағанды облысы, Бұқар жырау ауданы, Доскей ауылы, Қазақстан
tolkyn.marat.78@mail.ru

Қазақстан Республикасының азаматын қалыптастыру, оның тез өзгеріп отыратын әлемде табысты білім алуға деген сұранысын қалыптастыру, бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу және оқыту басты мақсат болып отыр. Заманауи Қазақстан білім беру жүйесінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «Балалар ХХІ ғасырда табысты болу үшін нені оқыту

керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген сияқты негізгі сауалдар туындайды.

Қазіргі жаһандану заманында барлық экономика мен мәдениет салаларында жаңаша үрдіс пайда болды. Соған орай білім беру үдерісіне де жаңалық енді. Заман талабы – жан-жақты дамыған, функционалды сауатты тұлға тәрбиелеу. Дәстүрлі сабақтан алшақтап, жаңаша сабақ құруға негіз болатын әдіс-тәсілдер қолданып жүрміз.

Мұғалімге шабыт беретін түрлі жағдаяттар. Ең алғаш жұмысты бастағанда біраз аңырып, қиналғанымыз да болды. Өйткені, оған бірнеше нәрсе себеп болды: ең алдымен, жаңаны бірден түсіну қиынға соқты. Оның идеясы мен негізгі мақсаты салған беттен түсініксіз болды да, сәл абдырап қалдық. Бірақ зерттей келе, көмекші құралдарды пайдалана отырып, мәселенің шешуін де таптық. Қанша дегенмен, дәстүрден ауытқу сәл қиынға соқты.

Алдымен «дағды» дегеніміз не деген сұраққа жауап іздейік. Дағды дегеніміз – әрекеттің адам бойында орнығуы. Дағды – жаттығу нәтижесінде пайда болатын автоматтандырылған ептілік немесе әрекет. Дағды адам әрекетінің қай-қайсысында да ерекше орын алады. Дағдының арқасында біздің санамыз қызметтің түпкілікті, шешуші кезеңдеріне жұмылдырылып табысты болуын қамтамасыз етеді. Қандай да болмасын дағдыға бала басқалармен қарым-қатынас жасау барысында үйренеді. Бала үлкендердің істеген әрекеттерін көріп бақылап, оған еліктейді, кейін оны өзі істей бастайды. Ал оқытуда мұғалім дағдыландыратын әрекеттерін әдейі көрсетеді, түсіндіреді, балалар оның орындалуын бақылайды [3].

Өзім орыс мектептеріндегі қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі болғандықтан, қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде оқытуда отандық және халықаралық озық үлгілерді тиімді пайдалану, оқушылар бойында тілдік дағдыларды қалыптастыру - бүгінгі күннің басты талабы. Қазақ тілі сабақтарында еркін қарым- қатынас жасауға, сыни тұрғыдан өз көзқарасын білдіруге, өз ойын жеткізіп, шешім қабылдауға дағдыландырса, оқушы қазақ тілінде берілген кез- келген ақпараттарды тиімді қолдана отырып, өзіне қажетті мәліметті ала алады.

Мұғалімдер пайдаланатын оқыту әдісі (яғни, педагогикалық әдістемелер) оқушыларды оқытудың ең жоғары стандарттарын қамтамасыз ету үшін маңызды. Осы орайда, қазақ тілін оқытуда қолданылатын бірнеше педагогикалық тәсілдерді ұсынамын.

Үйлесімділік

Оқушылар табысты оқу үшін мұғалімдер білім беру бағдарламасы, оқыту тәсілдері мен бағалау жүйесін өзара үйлестіруді іске асыру маңызды. Бұл білім беру бағдарламасы мен бағалау моделі белгіленген деңгейде ғана емес, әр сыныпта, әр сабақта қолданылады.

Мұғалімдер өздерінің оқыту қызметі білім беру бағдарламасының іске асырылуына қолдау көрсететініне, ал бағалау тәсілдері оқушыларға қажетті ақпаратты жеткізуге және олардың жетістіктеріне қолдау көрсетуге көмектесетініне сенімді болуы керек. Оқушылар табысты оқу үшін мұғалімдер бұл үш компонент – **білім беру бағдарламасы, оқыту тәсілдері мен бағалау жүйесін** өзара үйлесімге басты назар аудару қажет [4].

Белсенді оқу

Белсенді оқу, бірлескен оқу, оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру, кері байланыс және т.б. Сонымен қатар, орыс тілінде оқытатын мектептердегі қазақ тілінің оқу бағдарламасы бойынша оқу мақсаттары оқушылардан жазылым дағдысына қоса айтылым, тыңдалым, оқылым дағдыларын пайдалануды талап етеді. Педагогиканың

барлық осы аспектілері сындарлы оқыту теориясымен үйлеседі.

Оқу үдемелігі

Орыс тілінде оқытатын мектептердегі қазақ тілінің әр бөліміне арналған оқу жоспары оқылым, тыңдалым, жазылым дағдыларын және нақты тақырыпты зерттеу үшін айтылым дағдыларын біріктіреді.

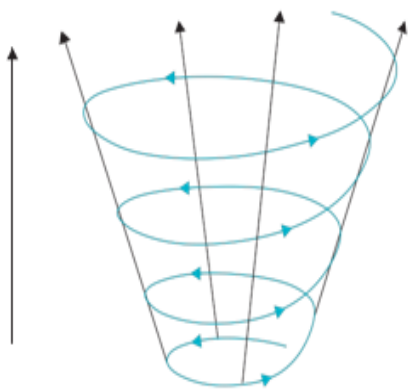
Белсенді және аудиовизуалды тәсілдерді біріктіре отырып жоспарлау және оқыту моделі жазылым бойынша үлгерімін бағалап, жылдам жетілдіруде, сондай-ақ оқушының көзқарасын өзгертіп, уәжін арттыруда табысты болып шықты, яғни ол тілді жаттап алу қажет грамматикалық құралдар жиынтығы емес, ақпаратқа қол жеткізіп, қарым-қатынас жасау әдісі ретінде қарауға мүмкіндік береді [4].

Орыс тілінде оқытатын мектептердегі қазақ тілінің оқу бағдарламасында оқушылардың тыңдалым дағдыларын дамытуға ерекше мән берілген, бұны оқу жоспарындағы оқушыларға телехабар, кинофильм, ән және ересек адамдарды тыңдау және оларға жауап беруді көздейтін жаттығулардан көруге болады. Аталған жаттығулар тізбектелген сабақтар топтамасында қамтыла отырып, сабақтың басында қолданылатын ынталандырушы материал ретінде немесе басқа дағдыларды шыңдардың алдында идея жинақтауға арналған мүмкіндік ретінде ұсынылады. Осылайша, оқылым, жазылым, тыңдалым және айтылым дағдыларының әрқайсысын жеке шындай отырып, оларды бір-бірімен өзара тығыз байланыста кешенді түрде оқытылады [5].

Табиғи әдіс

Тілді үйретудегі табиғи әдіс (Krashen & Terrell, 1995) сыныптағы тапсырмаларда кітаптағы мәтіндерді емес, оқуға арналған нақты материалдарды (мысалы, брошюралар, үндеухат, веб-парақтар) пайдалана отырып және оларды шынайы өмірмен байланыстыра отырып, неғұрлым мазмұнды етуге тырысады. Табиғи әдісті пайдалана отырып, мұғалім түсінік қалыптастыруға және қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді, сонымен қатар, оқушылардың арасында шынайы байланыс орнатуға ұмтылады. Ол жаңа сөздік қорды меңгеру мен қарым-қатынасқа арналған ақпараттық ресурстарды ұсыну үшін фотосуреттерді, көрнекі құралдарды және мультимедиялық ресурстарды пайдаланады.

Шиыршық қағидатының әдісі және негізгі ерекшеліктері:

– оқушы мектептегі оқу үдерісінің барлық кезеңінде тақырыпты немесе пәнді бірнеше рет қайталап оқиды;

– әрбір қайталап оқыған сайын тақырыптың немесе пәннің күрделілігі арта түседі;

– жаңа тақырыпты өту алдыңғы тақырыптармен тығыз байланысты және алдыңғы алынған ақпараттың мазмұны аясында қарастырылады.

Орта білім мазмұнын жаңарту аясында әзірленген оқу бағдарламалары оқушылардың бір сыныптан екінші сыныпқа өтуі кезінде білімі мен дағдылары қайталанып тексеріліп отыратын шиыршық қағидаты бойынша құрылған оқу бағдарламасы моделіне негізделген. Оқу үдерісінің алға ілгерілеуі айқын көрінуі үшін, оқу мақсаттары өзара тоғысқан бөлімдер мен бөлімшелер аясында ұйымдастырылған. [4]

Белсенді оқылым – тілді оқытудың негезгі элементтерінің бірі, мұндай оқылым барысында оқушы өзінің сыни талдау дағдыларын дамыту мен жетілдіру үшін мәтінмен жұмыс істеудің әртүрлі кезеңдерінде бірқатар әдіс-тәсілдерді қолданады. Сөз мағынасын контексттен ажырату – мәтін ішіндегі таныс емес сөздің мағынасын болжау үшін, оның айналасындағы сөздер мен сөйлемге назар аудару. Мәтін құрылымын түсіну – мәтін құрылымының ұйымдастырылуын түсіну. Мысалы, кіріспе бөлім, негізгі бөлім, қорытынды бөлім. Болжай білу – оқылым тапсырмасы алдында қолданылатын тәсіл. Оқушылар мәтінді оқымас бұрын оның мазмұны мен көтеретін мәселесі жөнінде ойланып, талқылап көреді. Ол үшін олар мәтін тақырыбына, оған берілген суретке қарап болжай отырып, сол тақырыпта өз білімдерін қолданады. Бұл тәсіл мәтінді оңай түсінуге көмектеседі. Мәтін түрлерін ажырата білу – әр мәтіннің өзіне тән ерекшелігін, ұйымдастырылуын, стилін ажырата білу. Мәтін түрлері: хат, мақала, жарнама, әңгімелер, поэма, құттықтау қағазы, ақпараттық брошюра, үнпарақ (листовка), хабарландыру, т.б.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев: «Біз осы заманғы білім беру жүйесінсіз, әрі алысты барлап, кең ауқымды ойлай білетін осы заманғы мұғалімдерсіз инновациялық экономика құра алмаймыз» - деп атап көрсеткен еді. Яғни, осы заманғы ұстаз болашаққа заман ағысымен ілгерілеген озық тұлға екенін көрсетуіміз керек.. Оқушылардың бойына 21-ғасыр дағдыларын, яғни тілдік, дағдыларды дарыту, олардың коммуникативтік құзіреттіліктерін дамыту білім беру саласындағы басым бағыттардың бірі болып табылады.

Әдістер арқылы оқушылардың тілдік дағдысын қалыптастыру, оқушының өзін-өзі дамытуына, өз біліміндегі олқылықтарды өзі тауып, өз сұрағына өзі жауап іздеп жан-жақты білім алуына көмектесу жолдары қарастырылады. Сондықтан мұғалімдердің пайдаланатын оқыту әдісі оқушыларды оқытудың ең жоғары стандарттарын қамтамасыз ету үшін маңызды.

Оқушының тілдік дағдысын қалыптастыру арқылы пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Ендеше оқушының функционалдық сауаттылығы да арта түспек. Оқыту туралы сындарлы түсінік оқушыға нақты білім беруді мақсат тұтқан мұғалімнің өз сабақтарын оқушының идеясы мен білім-біліктілігін дамытуға ықпал ететін міндеттерге сай ұйымдастыруын талап етеді.

Оқушыларды оқыту нәтижесі оқушылардың сындарлы ойлау, өзіндік ізденіс пен ақпаратты терең талдау машығын игеру болуға тиіс. Сондықтан мұғалімдердің пайдаланатын оқыту әдісі оқушыларды оқытудың ең жоғары стандарттарын қамтамасыз ету үшін маңызды, ал мұғалімдер пайдаланатын әдіс оқудың тиімділігіне елеулі әсерін тигізеді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1100000110>
2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 – 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары / Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P12000000832>
3. Сулейменов М.Б., Мукушева М.А. Оқушылардың тілдік дағдыларын дамытудың тиімді әдістері. Әдістемелік нұсқаулар. – Қарағанды, 2016.
4. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы – Астана, 2016.

5. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы – Астана, 2019.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ

Маулетова И.О.

КГУ «Школа – интернат №24» отдела образования города Балхаш
управления образования Карагандинской области, Казахстан

mau_in@mail.ru

Современное общество диктует необходимость изменений в технологиях и методах обучения в связи со стремительным развитием системы образования. Выпускники образовательных учреждений должны быть готовы к адаптации в изменчивой современности. Поэтому внедрение инновационных технологий обучения, направленных на индивидуальный подход, мобильность и дистанционность в образовании представляется необходимым и неизбежным. Процесс внедрения инновации в педагогике означает внесения новшества в цели, содержание, методы и формы обучения и воспитания, формирование совместной работы ученика и учителя. Педагогическая инновация — нововведение в педагогическую деятельность, изменения в содержании и технологии обучения и воспитания, имеющие целью повышение их эффективности. Следовательно, применение инновационных технологий в обучении заключается в формировании и развитии содержания образования и организации нового. Инновационный процесс – это комплексная деятельность по созданию или разработке, изучению, адаптации и деление опытом по внедрению новшеств.

В настоящее время существуют различные виды инновационных технологий обучения, их разделяют в зависимости от их признака. В современной системе образования инновационные процессы интегрируются по следующим направлениям: формирование нового содержания образования, разработка и внедрение новых педагогических технологий, реализация смешанного вида обучения, создание новых видов учебных заведений. Совместно с этим, в настоящее время внедряется практика инноваций, уже ставшая историей педагогической деятельности. К примеру, альтернативная образовательная система начала XX века М.Монтессори, Р.Штайнера, и другие.

Что же такое «инновационная образовательная технология»? Это комплекс из трех взаимосвязанных составляющих:

1. Современное содержание, которое передается обучающимся, предполагает не столько освоение предметных знаний, сколько развитие компетенций, которые будут необходимы ученику после окончания школы.
2. Современные методы обучения — активные методы формирования компетенций, основанные на взаимодействии обучающихся и их вовлечении в учебный процесс, а не только на пассивном восприятии материала.
3. Современная инфраструктура обучения, которая включает информационную, технологическую, организационную и коммуникационную составляющие, позволяющие эффективно использовать преимущества дистанционных форм обучения.

В современных образовательных учреждениях применяют самые разнообразные виды инновационных технологий. Тем не менее, можно выделить следующие наиболее характерные инновационные технологии:

- информационно-коммуникационные технологии (ИКТ);
- личностно-ориентированное обучение;
- проектная и исследовательская деятельность;
- игровые технологии.

1. Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) в предметном обучении. Работа с ИКТ дает возможность интеграции различных предметов с информатикой, компьютерными технологиями, всемирной паутиной, что дает школьникам возможность лучше изучить процесс информатизации не только в игровом аспекте, но и в обучающем. Использование компьютерных программ при изучении общеобразовательных предметов в корне меняет весь учебно – воспитательный процесс на базе информационных технологий. В результате в школьной методической системе появляются новые информационные технологии, а выпускники школ имеют подготовку к освоению новых информационных технологий в будущей трудовой деятельности.

Практически во всех современных школах Казахстана сейчас имеются интерактивные доски, учителя могут выводить на экран любые презентации, видеоматериалы, изображения. Это помогает сделать учебу живее и интерактивнее вне зависимости от возраста школьников. Одним из современных интерактивных технологий является геймификация: в образовательный процесс внедряются элементы игр (в том числе компьютерных и видеоигр). Геймификация меняет отношение к ошибкам — дети перестают бояться условной двойки. Возможность пройти миссию заново — важный принцип в компьютерной игре. Можно сколько угодно искать решение и каждый раз находить новые варианты. С расширением использования современных образовательных технологий дети могут изучать школьные предметы с помощью технологий виртуальной и дополненной реальности. Например, надев VR-шлем, ребёнок сможет наблюдать исторические события и даже участвовать в них! Это иммерсионное обучение создаёт «эффект присутствия» и позволяет переживать невозможный в реальном мире опыт. Такой захватывающий современный формат обучения позволяет качественнее усваивать информацию.

2. Личностно ориентированные технологии обеспечивают комфортные, бесконфликтные, безопасные условия для развития личности, реализации всех потенциалов учащегося. Ребёнка в этой технологии ставят в центр всей школьной образовательной системы. Учащиеся осваивают образовательную программу в соответствии с их потребностями и возможностями.

3. Главной целью проектной и исследовательской деятельности является развитие способности самостоятельного, творческого поиска данных, постановки и решения задач, задействования информации из разных сфер знаний. Основной задачей учителя является привитие интереса к поисковой деятельности, к самостоятельному самообучению, самоанализу. При групповой работе над проектом у детей повышаются навыки работы в команде, умение слушать и слышать, развиваются коммуникативные навыки и происходит социальная адаптация. Применение такой технологии развивает у школьников способность познавать мир, анализировать факты, делать выводы.

4. Игровые технологии стимулируют творческий потенциал учащихся, дают возможность самореализации. Возможно применение различных видов игр, игровых заданий, но наиболее часто используемые: конкурсы, викторины, постановки, квест, командные игры. Игровые элементы можно использовать на любом этапе урока. Правильно организованная игра стимулирует память школьников, заинтересованность, а также преодолевает пассивность.

Применение инновационных методов в образовательном процессе необходимо. Традиционные методы уступают место инновационным технологиям обучения, ведь они дают возможность сформировать «нового» человека, быстро ориентирующегося и способного принять самостоятельное решение. Использование инновационных технологий в школьном обучении позволяют вырастить сознательную личность, способную быстро адаптироваться под современные реалии.

Литература:

1. <https://stranatalantov.com/news/primenenie-innovacionnyix-technologij-v-obrazovatelnom-procессe/>
2. https://www.sites.google.com/a/shko.la/ejrono_1/vypuski-zurnala/vypusk-16-sentabr-2012/innovacii-poiski-i-issledovania/sovremennye-innovacionnye-tehnologii-v-obrazovanii
3. <https://moluch.ru/conf/ped/archive/207/11108/>
4. Инновационные технологии в образовании, Материалы IV Международной научно-практической видеоконференции г. Тюмень, 30 ноября 2016

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Мескен Л.Н., Манарбек М.А.

«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы мектеп-гимназиясы» КММ, Қарағанды қ.
Қазақстан
liakasoni@mail.ru

Қазақ халқының рухани мәдениетінің даму тарихы ХІХ ғасырдың екінші жартысында өзгерістерге толы болды. Соған байланысты дәл осы кезде Қазақстанда ағартушылық мәдениеті пайда болып, дами бастады. Адам ойының және ғылымның даму жолында дін тұрған жерде ағартушылық дүниетаным пайда болды.

Ағартушылық ой-пікірінің Қазақстандағы алғашқы өкілі Ш. Уәлиханов (1835–1865) өз дәуірінің белгілі ғалымы, ағартушы-демократы болды. Шоқан Уәлиханов Қазақстандағы ағартушылық ойдың басында тұрды. Дала халқының сана-сезімі ояна түскен сәтте қоғамдық аренаға халқымыздың аяулы перзенттері -ұлы демократ ойшылдары, Шоқан Уәлихановтың ағартушылық дәстүрлерін жалғастырушылар Ыбырай Алтынсарин мен Абай Құнанбаев шықты.

Ыбырай Алтынсарин Қазақстандағы халық ағарту ісінің тұңғыш абызы. Бұл бағаға ағартушы қандай еңбегімен жетті? Сұраққа бүгінгі өркениетке өркендеу кезеңіндегі көзқараспен жауап берейін. Ең алдымен, Ыбырай Алтынсарин ұлтын жан-тәнімен сүйген ұлтжанды азамат. Он тоғыз жасында-ақ игі іске жол бастаған жігерлі жас болды. Оның жігерін жандырған қараңғыда қамалған қазағының надандығы еді. Қазақ даласында мектеп ашу ісі оңай болмағаны рас. Өкімет пен жергілікті биліктің кедергісіне ұшырай жүріп, тұңғыш қазақ мектебін ашты.

Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен творчествосын зерттеген ғалымдар А.Эфиров, Б.Сүлейменов, Ә.Дербісалин, Ә.Сыздықов Қ.Бержанов, т.б. Ыбырай Алтынсарин енгізген оқу жүйесін қолдап, оның өміршеңдігі мен болашағын мақтан тұтқан[1].

Ы.Алтынсарин Шоқан сияқты арнаулы психологиялық еңбектер жазып қалдырмаған кісі, әйтсе де оның сан алуан ойға толы шығармаларынан (оқу құралдары, хаттары мен жазбалары, т.б.). қоғамдық және педагогикалық психология мәселелеріне орайлас айтылған көптеген қызықты деректер табылады. Бұл пікірлер оның өзі айналысқан практикалық істерінен туындаған сияқты. Ой қозғаған осындай түйіндерге: бала және оны тәрбиелеу жолдары, оқыту процесінің психологиялық, педагогикалық негіздері, мұғалім – ұстаз проблемалары, қоғамдық психология мәселелері, жастарды оқу білімге шақыру, кәсіптік техникалық білім беру, әсіресе қазақ қыздарына білім беріп, сауатын ашу мәселелері, оқу әдістемелік құралдарын дайындау, қазақ халқының салт-дәстүр, әдет-ғұрып т.б. жайттарды жатқызуға болады[2].

Педагог-ғалым баланы бір жақты ақпаратымен жалықтырмай, оның қызығуын әрдайым қоздырып, туындатып, жандандырып отыру қажеттігін атап көрсетті. Өйткені, қызығусыз жай ғана түсіндірілген ақпарат тез ұмытылады, ал жан-жақты ойлану немесе аса үлкен қызығушылықпен келген білім баянды болады, зердеде сақталып қалады және басқа бір білімнің туындауына дәнекер, негіз болады деген болатын [3].

Шығармаларын психологиялық тұрғыда талдап, жіктей отыра, оқу-білімге шақырған өлеңдерінің топтастырылуында, мәселен, “Кел балалар, оқылық!” өлеңі дүниені тану, көкірек көзінің ашық болуы, дүниенің кілті оқуда, білімде деген идеясын айтады.

Білімнің тозбайтынын, оның арқасында тілеген-тілегің, арманың орындалатынын, білім-байлық, оның таусылмайтын кен екендігін, адассаң жол табатын, жөн сілтеушінің дегенді ескертеді.

Өнер де, білім де оқумен тығыз байланысты, қартайғанда тіреу болар, сүйеу болар-білім, оқу деп түйіндейді.

“Өнер білім бар жұрттар” өлеңінде де өмірді, қоршаған ортаны өзгертетін, адамның білімі, жасампаздық қиялы деп ой тұжырымдайды.

Ы.Алтынсарин өз “Хрестоматиясында” жас өспірімдердің жан дүниесін, ақыл-ойын қалыптастыруға ұдайы көңіл бөлу мектеп пен ата-ананың ортақ міндеті деп есептеді. Көшпелі қазақ баласының айналасын дұрыс қабылдай алуы, осыған орай оның байқағыштық қасиеттерін арттыру, жетілдіру мақсатын көздеп, “Хрестоматияға” үнді ертегісінен мынадай бір тамаша үзінді берген: “Біреу ағашқа іліп қойған етін ұрлатып алып, айналасына жар салады. “Аласа бойлы, қолында қысқа мылтығы бар, соңында тарақ құйрық кішкентай иті бар, бір қарт адам көрдіңіз бе?” деп. Бұл кісіні әркім көрген екен, сілтеумен барып тауып, ұрысып ұстапты-мыс. Ауылдас адамдары үндіден “ұрының түсі-түгін қайдан білдіңіз?” - деп сұрапты. Сонда үнді айтыпты дейді: - Ұрының аласа бойлы екенін білгенім, менің қолыммен ілген етімді, ол ағаштың астына тас қойып, соның үстіне шығып алыпты. Қарт екенін білгенім, жүргендегі ізінен байқадым – адамның арасы тым жақын екен. Мылтығының қысқа екенін: етімді ұрларда, мылтығын ағашқа сүйеп қойған екен, сонда мылтықтың аузы ағаштың кішкене қабығын жырып кетіпті, жер мен сол жырылған қабақтың арасынан шамалады. Ұрының қасында иті бар екенін және ол иттің әрі кішкентей, құйрығы тарақ құйрық екенін білгенім етімді ұрлап жатқанда, ит анадай бір құмайтырақ жерде отырған екен; соның құмға түсіп қалған ізінен және бұлғандатқан құйрығының табынан байқадым депті-міс”.

Ыбырай Алтынсарин осы үзіндіде байқағыш болудың адам өмірінде, оның дүние тануында қаншама маңыз алатынын, тіпті мұндай қасиет білімі жоқ, бірақ

өмір тәжірибесі мол адамдардың басында да біртіндей қалыптасатын сөз етеді де, шәкірттерді, өмірді жан-жақты зерттеп білуге, түймедейден түймедейді таба білетін ізденімпаз, зерделі, зейінді болуға меңзейді.

Адамның мінез-құлқының, жеке басының қалыптасуы тәрбиеге байланысты деп қараған Ыбырай Алтынсарин өзінің осы пікірін “Бақша ағаштары” деген әңгімесінде өте орынды келтірген. “Бағып -қағуда көп мағына барында шек жоқ, шырағым: мұнан сен де өзіңе ғибарат алғайсың; сен жас ағаштың, саған да күтім керек. Мен сенің қате істеріңді түзетіп, пайдалы іске үйретсем, ал сен менің айтқанымды ұғып, орнына келтірсең, жақсы түзу кісі болып өсесің, бағусыз бетімен кетсең, сен да мынау қисық біткен ағаштай қисық өсесің”, - дейді. Біз бұл әңгіме арқылы автордың педагогикалық көзқарасын айқын аңғармыз. Ыбырай “адам мінезін түзеп болмайды, сүйекке біткен мінез, сүйекпен бірге кетеді” дейтін теріс көзқарасқа қарсы адамның жақсы, я жаман болуы тәрбиеге, өскен ортасының игі әсеріне байланысты деген қағиданы қуаттап отыр[4].

Бала жанының зергері Ы.Алтынсарин әңгімелерінің бәрі-бәрі де балалардың жас ерекшеліктеріне орай, тілі жеңіл, мазмұны тартымды, олардың жан-дүниесіне әсер етерліктей іріктелініп алынған. Осы әңгімелерде мұғалімдер мен ата-аналардың балаларды әр түрлі ізгі қасиеттерге тәрбиелеу мақсаты көзделеді.

Мәселен, “Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш” әңгімесінде баланы еңбек етуге, жұмыс істеуге әдеттену қажет екенін ескертсе, “Әке мен бала” әңгімесінде “аз жұмысты қиынсынсаң –көп жұмысқа тап боласың; азға қанағат ете білмесең –көптен де құры боласың, -деген ойды айтады.

Ғұлама педагогтың ойларында қаншама тамаша психологиялық түйіндер жатыр. Ол шәкірттердің білімді жай жаттап алып, үстірт меңгермей миға тоқып, санасынан өткізіп, әрбір сөздің мәніне терең бойлап түсінуін талап етті. Ол мұғалімдерге барлық пәнді осылайша жүргізудің қажеттілігін, яғни Қ.Д.Ушинскийдің тілімен айтқанда оқу жүйесіне барлық сезім мүшелерін (көз, құлақ, иіс, т.б.) қатыстырып, оқушылардың қызығу белсенділігін арттыра берудің ерекше маңыз алатындығын ескертті. Ол сондай-ақ қазақ балаларының өзіндік кейбір ұлттық ерекшеліктерін көрсете келіп, осы жәйтті де оқыту - тәрбие ісінде мұғалімдердің үнемі ескеріп отыруын қажет деп санады. Мәселен, оның өзі қазақ балалары үшін “Хрестоматия” құрастырғанда осы жағдайды қатты ескергені байқалды. “Қатаң тұрмыста өскен қазақтарға, - деп жазды ол, - мәндірек әңгімелер керек болады. Мысалдарды қазақ балаларының оқығысы келмейтінін, оқыса үлгеретінін, ал олардың ата-аналары: балаларымызға сауысқан мен қарға сөйлеседі деген сияқты жоқ нәрсені деп, тіпті ренжитінін тәжірибемнен білемін. Қазақ балаларына, меніңше, мағыналы анекдоттар, жұмбақтар, ойына ой қосатын әңгімелер немесе өзгерулері, құндыздың өзіне үй салып алатыны сияқты әңгімелер тәуірірек болады”[5].

Ы.Алтынсариннің тәрбиеші ұстаз, мұғалімдік өнер жөніндегі айтқандарында психологиялық түйіндер аз емес. Ол оқу - тәрбие процесіндегі мұғалім рөліне айрықша маңыз береді, мектеп ісінің сан-санасындағы жетісіктерді мұғалімнің білімі мен іскерлігіне, беделі мен өз жұмысын жан-тәнімен сүйене білуіне байланысты деп түсінді. “...қазақ мектептерінің бар келешегі –деп жазды ол, -көбінесе істің қазіргі басталуына байланысты, сондықтан да мен қазір жақсы оқытушы дүниедегі заттың бәрінен де қымбат көремін”[6].

Қорыта келе, ұлы жазушымыздың балаларға арналған шығармаларында қандай тақырыпта жазса да алдымен нені мақсат етіп көрсетуге болар еді деген мәселеге тоқтайды. Жазған әңгімесін өмірде кездесетін, баланың өзі назар аударатындай заттармен, іс-әрекеттермен байланыстырып отырады. Себебі, мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндердің зейіні тұрақты болмағандықтан, бүлдіршіндерді қызықтырып, назарын аударту педагогтің ең басты міндеттерінің бірі екенін білген қазақ елінің дарынды перзенті әңгімелерінің бәрі де бүлдіршіндердің жас ерекшеліктеріне орай тілі жеңіл, мазмұнды, тартымды, олардың жан дүниесіне әсер етерліктей етіп берілгендігін атап көрсеткен. Ұлы ағартушымыз артына қалдырған асыл мұрасы сан мыңдаған ғасырлар өтсе де, өз маңызын жойған емес. Жас өспірімдерді өскелең мәдениетке жетелейтіндей өмір оқулығы, отаны үшін алысқан күрес құралы болуы тиіс.

Әдебиеттер:

1. Құраст. М. Жармұхамедов. Ыбырай Алтынсарин тағылымы: әдеби-сын мақалалар мен зерттеулер /— Алматы: Жазушы, 1991.
2. Бас ред. Б.Ө.Жақып. Қазақстан ғылымы: Энциклопедия. I-т. /— Алматы: Қазақ энцикл., 2009.
3. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы: Санат, 2001. – 53б.
4. Жарықбаев Қ.Б. Қазақ психологиясының тарихы. / Алматы, 1995
5. Жарықбаев Қ.Б. Ы.Алтынсаринның психологиялық көзқарастары // Ы.Алтынсарин Алматы 1991.
6. Жарықбаев Қ.Б. Қазақ психологиясының даму жолы // мұрагер Алматы 1994.№1.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТИВНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ» В КАЗАХСТАНЕ

¹Минжанов Н.А., ¹Окашев Р.Д., ¹Смагулов О.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, Караганда, Казахстан

¹minganov1@mail.ru, Okashev_rustem@mail.ru

В своем Послании народу Казахстана «Казахстан ы новой реальности: время действий» Президент Касым-Жомарта Токаев отметил, что «В связи с пандемией коронавируса подавляющее большинство школьников и студентов в мире перешли на дистанционное обучение. Это влечет за собой совершенно иной стиль и содержание работы. Просчеты Правительства в организации дистанционного обучения известны» [1].

Для выполнения задачи, поставленной главой государства, необходимо, на наш взгляд, повысить готовность студентов специальности «Менеджмент физической культуры и спорта» к профессионально-педагогической деятельности.

Результаты экспериментальной педагогической работы, а также анализ педагогических особенностей профессионально-педагогической подготовки студентов по специальности «Физическая культура и спортивный менеджмент» выявили необходимость и значительные возможности совершенствования планирования, организации существующих учебных планов, содержания занятий, оценки требований к подготовке студентов. Вероятно, они могут быть реализованы следующими

способами [2]. Это:

- совершенствование планирования профессионально-педагогической подготовки будущих учителей;

- внесение соответствующих целей и задач в существующие программы, модификация и добавление отдельных разделов и тем, введение критериев оценки как отдельных групп компонентов, так и интегрального показателя профессионально-педагогической готовности будущих учителей;

- разработка элективного курса «Профессионально-педагогическая подготовка педагогов», который бы дополнял и завершал формирование психолого-педагогической готовности студентов специальности «Физическая культура и спортивный менеджмент» и вывел бы на самый высокий уровень, отвечающий самым строгим требованиям работы;

- совершенствование педагогического контроля за проведением профессионально-педагогической подготовки, оценкой эффективности занятий и их результатов.

Таким образом, рассматривая курс по выбору «Профессионально-педагогическая подготовка учителей», следует отметить, что в ходе занятий основное внимание должно быть уделено развитию структурных элементов профессионально-педагогической готовности: 1) социально-педагогического образования; 2) социально-педагогических убеждений; 3) социально-педагогической деятельности; 4) социально-педагогических навыков.

Социально-педагогическое образование является начальным, необходимым элементом высокой педагогической культуры будущего учителя. Социально-педагогическое образование учителя — это, прежде всего, общие знания о дидактике и образовании; сущность образования, нормы, принципы, закономерности и методы, лежащие в основе педагогического мастерства; преимущества и недостатки собственной деятельности и личности; социально-педагогические знания (наличие социального мировоззрения).

Социально-педагогическое убеждение. Особое внимание в ходе спецкурса уделяется развитию педагогического убеждения. Социально-педагогическая убежденность будущего учителя, занимающегося воспитательной и социальной работой, характеризуется активностью и самостоятельностью в социально-педагогической деятельности: педагогическим оптимизмом; непримиримым отношением к недостаткам; активным влиянием на внешние обстоятельства; патриотизмом; добросовестным отношением к труду, назначенному месту работы. Она позволяет свободно ориентироваться во всем многообразии социальных и образовательных явлений, идей, теорий, определяет подход к работе, общий стиль и логику практической деятельности преподавателя.

Социально-педагогическая деятельность. Тот факт, что социально-педагогическая убежденность проявляется, прежде всего, в поступках, в самоотверженном выполнении социального долга, приводит к выводу, что воспитание и наличие этого качества у будущего учителя неразрывно связано с формированием и наличием третьего элемента профессиональной педагогической готовности - педагогической деятельности.

Педагогическая практика учителя выступает как социальная деятельность, поскольку каждый индивид является активным сознательным участником педагогических событий, то есть он неизбежно так или иначе влияет на природу, общество и самого себя.

Социально-педагогическое убеждение в его собственном значении, в принципе, имеет место в системе деятельности, связанной с образованием, обучением, воспитанием, функционированием и развитием основных звеньев педагогической системы. Однако не все виды деятельности являются активными. Деятельность приобретает социально активную окраску только в том случае, если она характеризуется прогрессивностью, гуманизмом и демократичностью.

Социально-педагогические навыки. Недостаточно знать хорошие идеи, недостаточно быть убежденным в их правильности и необходимости, чтобы воплотить эти идеи и педагогическую деятельность в добрые дела. Для этого в спецкурсе используются ситуации, которые помогут студентам приобрести определенные навыки практического применения в деятельности преподавателя.

В свою очередь, для реализации всего вышеперечисленного особое место должно быть отведено преподавателю. Согласно анализу специальной и научной литературы, а также с учетом опыта практики вузов Республики Казахстан, мы считаем, что профессиональная психологическая подготовка учителя - это научно организованный и эффективно реализуемый процесс формирования и поддержания высокого уровня психологической готовности учителя к решению социально-педагогических задач [3; 4; 5; 6; 7; 8].

Педагогическая система профессиональной психологической подготовки учителя включает в себя: принципы, цели и задачи профессиональной психологической подготовки; содержание, организацию, материально-техническое обеспечение; методы проведения занятий и контроля за их проведением. Основная цель профессиональной психологической подготовки понимается как практическая подготовка учителя к успешному преодолению психологических трудностей социально-педагогической деятельности. В целях совершенствования методов преподавания профессиональной психологической подготовки учителей, на наш взгляд, необходимо разработать [8]:

- требования к методологии профессиональной психологической подготовки (научность; профессионализация; практичность; добросовестность; последовательность; систематичность);

- психологическое моделирование условий и трудностей педагогической деятельности (приближение внешних и внутренних условий занятий (психологических) к реальным условиям деятельности).

Таким образом, организация занятий по спецкурсу «Профессионально-педагогическая подготовка учителя» и проведение занятий по элективному курсу представляют собой сложный педагогический процесс, заключающийся в последовательной и целенаправленной передаче учителем и активном овладении рядом необходимых знаний, умений и навыков.

Литература:

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2021 г. Единства народа и системные реформы – прочная основа процветания страны. – URL:<https://gurk.kz/blog/obrashhenie-prezidenta-kasy-m-zhomart-tokaeva-k-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2021-goda-osnovny-e-momenty>

2. Минжанов Н.А., Муликова С.А., Абдакимова М.К., Кенжебаева С.К. Социальная работа с детьми сиротами в современном казахстанском обществе: Учебное пособие. — Караганда: Глосарий, 2015. — 100 с.

3. Козлов А.А. Социальная работа за рубежом: состояние, тенденции, перспективы. — Москва: Флинта, 1998. – 224 с.

4. Корнюшина Р. В. Зарубежный опыт социальной работы: Учебное пособие. Владивосток: ТИДОТ ДВГУ, 2004. - 84 с
5. Теория и методика социальной работы: учебник для нач. проф. образования / М.Н. Гулова. — М.: Издательский центр «Академия», 2007. — 160 с.
6. Социальная работа: Учебник / Под ред. В. И. Курбатова. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. — 480 с.
7. Технологии социальной работы: Учебник под общ. ред. проф. Е. И. Холостовой. - М.: ИНФРА-М, 2001. - 400 с.
8. Технологии социальной работы в различных сферах жизнедеятельности: Учебное пособие / Под общ. ред. профессора П.Д. Павленка. — М., 2004. — С. 76-86.

СЕМЬЯ КАК ИНСТИТУТ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА

Монастырская Л.А.,

Коммунальное Государственное Казенное Предприятие

«Центр детско- юношеского творчества»

г. Жезказган, Казахстан

liliya.monastyrskayashmurina@mail.ru

Семья – это социально-педагогическая группа людей, предназначенная для оптимального удовлетворения потребностей в самосохранении (продолжении рода) и самоутверждении (самоуважении) каждого ее члена [2, с.210]

Семья создает у человека понятие дома не как помещения, где он живет, а как чувства ощущения, где ждут, любят, понимают, защищают. Семья – это такое образование, которое “охватывает” человека целиком во всех его проявлениях.

В семье могут формироваться все личностные качества. Судьбоносная значимость семьи в развитии личности растущего человека общеизвестна. Задачи семьи состоят в том, чтобы: - создать максимальные условия для роста и развития ребенка; - стать социально-экономической и психологической защитой ребенка; - передать опыт создания и сохранения семьи, воспитания в ней детей и отношения к старшим; - научить детей полезным прикладным навыкам и умениям, направленным на самообслуживание и помощь близким; - воспитать чувство собственного достоинства, ценности собственного “я”.

Семья – это одна из величайших ценностей, созданных человечеством за всю историю своего существования. Т. А. Куликова рассматривает семью как малую социально-психологическую группу, члены которой связаны брачными или родственными отношениями, общностью быта и взаимной моральной ответственностью, социальная необходимость в которой обусловлена потребностью общества в физическом и духовном воспроизводстве населения. Исследователь считает, что семья – это специфический социальный институт, в котором определяются интересы общества, членов семьи в целом и каждого из них в отдельности.

Первое, что характеризует как фактор воспитания – это ее воспитательная среда, в которой естественно организуется жизнь и деятельность ребенка. Известно, что человек уже с младенческого возраста развивается как существо социальное, для которого среда является не только условием, но и источником развития. Взаимодействие ребенка со средой и прежде всего со средой социальной, микросредой, усвоение им «созданной человечеством культурой» (А. Н. Леонтьев) играют

первостепенную роль в его психическом развитии, становлении его личности. Семейная среда, будучи для ребенка первой культурной пищей, многогранна, она включает в себя предметно-пространственное, социально-поведенческое, событийное, информационное окружение ребенка. Родители в большей или меньшей степени создают среду воспитания (например, обеспечивают гигиенические условия, полноценное питание; приобретают соответствующие игрушки, книги, комнатные растения, аквариум и другие средства воспитания; заботятся о положительных примерах и образцах поведения). От того, как организована среда воспитания, зависят методы воздействия на ребенка, их эффективность для его развития.

Социальные ценности и атмосфера семьи определяют, станет ли она воспитательной средой, ареной саморазвития и самореализации ребенка. Социализация — это «процесс вхождения индивида в социальную среду», «усвоения им социальных влияний», «приобщение его к системе социальных связей» [1, с.335]

Особенность воспитательной деятельности семьи — в ее непреднамеренности, естественной включенности в жизнедеятельность этой малой психолого-социальной группы. Специальные воспитательные «мероприятия», направленные на развитие, коррекцию каких-либо свойств, качеств личности ребенка, в современной семье занимают незначительное место, хотя в домашнем воспитании утвердились определенные требования, запреты, наказания и поощрения.

Семейное воспитание имеет свои принципы. Наиболее общие из них: гуманность и милосердие к растущему человеку; вовлечение детей в жизнедеятельность семьи как ее равноправных участников; открытость и доверительность отношений с детьми; оптимистичность взаимоотношений в семье; последовательность в своих требованиях (не требовать невозможного); оказание посильной помощи своему ребенку, готовность отвечать на вопросы [4, с.576]

Кроме этих принципов есть ряд частных, но не менее значимых для семейного воспитания: запрещение физических наказаний, запрещение читать чужие письма и дневники; не морализировать, не говорить слишком много, не требовать немедленного повиновения, не потакать и др. все принципы, однако, сводятся к одной мысли: детям рады в семье не потому, что дети хорошие, с ними легко, а дети хорошие и с ними легко оттого, что им рады. [4, с.576]

Подытоживая эти в общем хорошо известные воспитательные функции семьи, приходим к выводу: Влияние семьи на ребенка сильнее всех других воспитательных воздействий. С возрастом оно ослабевает, но никогда не утрачивается полностью. В семье формируются те качества, которые нигде, кроме как в семье, сформированы быть не могут. Семья осуществляет социализацию личности, является концентрированным выражением ее усилий по физическому, моральному и трудовому воспитанию.

Из семьи выходят члены общества: какая семья — такое общество; семья обеспечивает преемственность традиций; важнейшей социальной функцией семьи является воспитание гражданина, патриота, будущего семьянина, законопослушного члена общества; существенное влияние оказывает семья на выбор профессии.

Сколько семей, столько особенностей и методов воспитания. Методы воспитания детей в семье — это пути (способы), с помощью которых осуществляется целенаправленное педагогическое влияние родителей на сознание и поведение детей. Влияние на ребенка индивидуальное, основанное на конкретных поступках и приспособлено к личности. Выбор методов зависит от педагогической культуры родителей: понимания цели воспитания, родительской роли, представлений о ценностях, стиля отношений в семье и т. д.

Поэтому методы семейного воспитания несут на себе яркий отпечаток личности родителей и неотделимы от них. Например, убеждение у одних родителей — мягкое внушение, у других — угроза, крик. Когда в семье отношения с детьми близкие, теплые, дружеские, главный метод — поощрение. При холодных, отчужденных отношениях, естественно, превалируют строгость и наказание. Методы очень зависят от установленных родителями воспитательных приоритетов: одни хотят воспитать послушание, и поэтому их методы нацелены на то, чтобы ребенок безотказно выполнял требования взрослых. Другие считают более важным учить самостоятельному мышлению, проявлению инициативы и, естественно, находят для этого соответствующие методы.

Все родители используют общие методы семейного воспитания: убеждение (объяснение, внушение, совет), личный пример, поощрение (похвала, подарки, интересная для детей перспектива), наказание (лишение удовольствий, отказ от дружбы, телесные наказания). [3, с.68]

В каждой семье, с ее принципами и взглядами, складывается своя модель взаимоотношений. Существующие типы семейных отношений разделяются на диктат, сотрудничество, опеку, невмешательство.

Диктат. Авторитет родителей подавляет, игнорирует интересы детей. Отмечается систематическое унижение взрослыми собственного достоинства младших родственников. Исходя из своего опыта, родители принудительно, в жесткой манере диктуют свои условия жизни, поведения, морали. Любые проявления инициативы, собственного мнения гасятся на корню. Часто эмоциональное насилие над детьми переходит в физическое.

Сотрудничество. Семья, сплоченная общими интересами, взаимовыручкой. Принимаются совместные решения в тех или иных ситуациях. Обговариваются причины возникших конфликтов и пути выхода из них. Родители, дети способны преодолеть собственный эгоизм ради общих целей. Способность идти на компромиссы, преодоление индивидуализма – основы семейных отношений в этой модели.

Опека. Чрезмерная забота родителей делает детей в такой семье инфантильными, безразличными. Взрослые, вкладывая в свое потомство материальные и моральные ценности, ограждают их от повседневных проблем. Дети, вырастая, не умеют строить отношения со сверстниками, коллегами. Не могут самостоятельно действовать, без согласия, поощрения, помощи родителей.

Невмешательство. Независимое друг от друга сосуществование взрослых и детей. Политика невмешательства во все сферы жизни. Обычно психология семейных отношений в этой модели – пассивное безразличие к мыслям, поступкам, целеустремлениям своих детей. Это происходит от неумения и нежелания взрослых становиться мудрыми родителями. [5]

Л. Н. Толстой в своих дневниковых записях отмечал, что воспитание представляется сложным и трудным только до тех пор, пока мы хотим, не воспитывая себя, воспитывать своих детей. Я не знаю ни одного действия воспитания детей, говорил писатель, которое не включало бы воспитания себя. Два правила дал бы я для воспитания: самому не только жить хорошо, но и работать над собой, постоянно совершенствуясь, и ничего не скрывать из своей жизни от детей.

Именно в семье ребенок получает первый опыт построения межличностных отношений. Он видит и слышит, как общаются между собой родители, какие у них ценности и интересы. Еще малышом он начинает подражать поведению мамы или папы, перенимая их привычки, слова. Дети воспринимают словесную информацию

приблизительно на 40%, если они слышат и видят, как поступают родители, вероятность их такого поведения составляет 60%. Но если ребенок слышит, как надо поступать, видит, что так ведут себя родители, и делает так вместе с ними, вероятность формирования такого навыка и следования ему в течение жизни составляет 80%! Поэтому поведение ребенка в подростковом возрасте и дальше в большей степени зависит от семьи. В целом семейный климат оказывает влияние на восприятие детьми семейных ролей, а также на желание в будущем обрести собственную семью и завести детей. Иногда человеку достаточно сложно завести отношения, поскольку в детстве, на неблагоприятном примере своих родителей он видел все стороны конфликтов и неприятия семьи и некоторых семейных ценностей. Взрослый человек выбирает себе спутника жизни по одному из критериев: например, того человека, с которым ему проще всего будет воспроизвести ситуацию, которая была не разрешена в детстве, вернуться к своим внутренним проблемам и конфликтам.

В целом, стандартный сценарий, который отражает процесс социализации в семье, выглядит следующим образом по одной из гипотез В.Н.Дружинина: Изначально дети получают в качестве образца модель отношений супругов, которая была продемонстрирована в родительской семье; Далее дети проигрывают отношения, выступая в различных ролях со старшими или младшими братьями и сестрами, предоставляя им пример в поведении и примеряя на себя новые роли, которые могут как подходить им, так и быть совершенно чужими; На основе оценки сходства моделей семьи дети уже во взрослом возрасте выбирают себе нового партнера, с которым и воспроизводят структуру ролевых отношений родительской семьи в своей новой семье.

Результаты социализации - непрерывный процесс адаптации к изменяющимся условиям в обществе, семье. С каждым новым этапом человек меняется, преобразуются его интересы и ценности. Поэтому важно окружать ребенка такими людьми, которые не повлияют на него резко отрицательно. Особенно важно следить, как протекает адаптация ребенка к новым окружающим его условиям, способствовать развитию его интересов, прививать ценности, а также принимать активное участие в его успешной социализации через дошкольное, школьное, дополнительное образование.

Литература:

1. Андреева Г.М. Социальная психология.- М: МГУ, 1980.- с.335
2. Педагогический тезаурус / , .-Ростов-на-Дону: МарТ, 2001.- с.210
3. Подласый И.П. ПЕДАГОГИКА 100 ВОПРОСОВ — 100 ОТВЕТОВ Учебное пособие для студентов высших учебных заведений.- М., 2006.- с.68
4. Столяренко Л.Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах. Серия «Учебники, учебные пособия» / Л.Д. Столяренко, С.И. Самыгин — Ростов н/Д.: «Феникс», 1999. — с.576
5. Суоми И. П. По материалам книги «Основы воспитания в семье» Уч. Пособие. – Челябинск: Негосударственное образовательное учреждение «Челябинский гуманитарный институт», 2007. (источник: <https://www.psychol-ok.ru/lib/intpsy/intpsy2007/intpsy211207.html>)

Используемые интернет ресурсы:

- <https://fb.ru/article/222017/vidyi-sotsializatsii-adaptatsiya-lichnosti-v-obschestve>
<https://fb.ru/article/222017/vidyi-sotsializatsii-adaptatsiya-lichnosti-v-obschestve>
https://spravochnik.ru/sociologiya/socializaciya_sociobiologicheskie_predpos

ПРЕПОДАВАНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ «СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА С ЖЕНЩИНАМИ», КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ РАБОТЫ С РАЗЛИЧНЫМИ СОЦИАЛЬНЫМИ СЛОЯМИ ОБЩЕСТВА

Муликова С.А.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан

mulikovasaltanat@mail.ru

Актуальность темы статьи определена следующими противоречиями. Несмотря на имеющуюся в республике законодательную базу, осуществляемую социальную политику, социальная работа с женщинами требует своего изучения и разработки педагогических технологий подготовки будущих специалистов для работы с данной категорией граждан.

Женщины в силу природных и социальных особенностей, наиболее часто оказываются в трудной жизненной ситуации: гендерное неравенство, безработица, бытовое и семейное насилие. К трудной жизненной ситуации, на наш взгляд, следует отнести и патологические зависимости, в которые попадают женщины (алкоголизм, наркомания, экстремизм, рабство, криминальность и др.). Требуется социальная поддержка и защита женщинам, являющиеся многодетными, малолетними или монородителями; женщинам, воспитывающим детей с ограниченными возможностями; женщинам, имеющие проблемы со здоровьем или по возрасту.

Необходимо изучать положительный опыт и практику, накопленный в зарубежных странах, разрабатывать инновационные технологии социальной работы с женщинами, определять новые направления работы.

Карагандинский университет Казпотребсоюза осуществляет подготовку будущих специалистов по образовательной программе «Социальная работа». Специалист в области социальной работы оказывает поддержку, социальную помощь и защиту всем слоям населения, оказавшимся в трудной жизненной ситуации, в том числе и женщинам, оказавшимся в трудной жизненной ситуации.

В учебный план образовательной программы «Социальная работа» кафедры психологии, педагогики и социальной работы Карагандинского университета Казпотребсоюза включена дисциплина «Социальная работа с женщинами».

В тематический план дисциплины включены следующие темы:

	Название темы	Часы				
		Лекции	Семинар	РО	РОП	А
Модуль 1. Женщины в обществе и государстве						
	Особенности социального статуса женщин	1	2			
	Специфика социальных проблем женщин	1	2			
	Государственная политика в отношении женщин	1	2			
	Деятельность негосударственных организаций по социальной работе с женщинами в Казахстане	1	2			
Модуль 2. Социальная работа с женщинами в семье						

	Социальная работа с женщинами пострадавшими от религиозного экстремизма	1	2			
	Социальная работа с женщинами-жертвами домашнего и сексуального насилия	1	2			
	Социальная работа с многодетными матерями	1	2			
	Социальная работа с малолетними и одинокими матерями	1	2			
Модуль 3. Технологи социальной работы с дезадаптированными женщинами						
	Социальная работа с дезадаптированными женщинами	1	2			
0	Социальная работа с безработными женщинами	1	2			
1	Социальная работа с женами военнослужащих	1	2			
2	Социальная работа с женщинами инвалидами	1	2			
3	Психосоциальная работа с женщинами	1	2			
4	Социальная работа с женщинами, находящимися в местах лишения свободы и освобождающихся оттуда	2	2			
5	Социальная работа с женщинами за рубежом	1	2			
6	Все темы курса					5
Всего		15	30	5	5	5

Цель дисциплины «Социальная работа с женщинами» - сформировать у обучающихся глубокие теоретические знания из опыта и современной практики социальной работы с женщинами, оказавшимися в трудной жизненной ситуации, практические умения увязывать теорию с практикой, навыки применения технологий и методов социальной работы с женщинами.

В качестве результатов обучения по данной дисциплине обозначено:

- демонстрировать знания в области содержания общих и частных технологий работы с женщинами, попавшими в трудную жизненную ситуацию; идентифицировать трудную жизненную ситуацию с нормативной и законодательной практикой; соотносить трудную жизненную ситуацию с технологиями социальной работы; приводить примеры решения трудных жизненных ситуаций посредством использования технологий социальной работы;

- выявлять и диагностировать социальные проблемы женщин; разрабатывать программы социальной помощи и защиты женщин; осуществлять комплексную оценку трудной жизненной ситуации и определять потребность в социальном обслуживании

женщин; анализировать качество и эффективность социальной помощи женщинам; разрабатывать меры профилактики в социальной работе с женщинами; оценивать результаты интервенции технологий социальной работы; управлять мониторингом оказания социальной помощи женщинам.

Для формирования обозначенных результатов обучения, студентам предлагаются для решения следующие виды творческих заданий. Проиллюстрируем их, например:

- сделайте сравнительный анализ социальных проблем в гендерном аспекте (Коломасова Е. Н. «Сущность и специфика социальных проблем мужчин в современном обществе» <http://cyberleninka.ru/article/>). Оформите в виде аналитической записке.

- подготовиться к обсуждению Закона РК от 4 декабря 2009 года №214-IV ЗРК «О профилактике бытового насилия»;

- подготовить аналитическое сообщение, на основе статистических данных РК на тему: «Организация социального обслуживания женщин и детей, пострадавших от семейного насилия»;

- подготовить эссе на тему «Сексизм вокруг нас»;

- работа с книгой: Котельникова Н.И., Рыбакова Н.А. «Психосоциальная работа с женщинами в условиях группового взаимодействия»;

- написать реферат на одну из тем: «Деформация типичных женских ролей под влиянием факторов интолерантной социальной среды: роль жертвы», «Беременная женщина как субъект превентивной психосоциальной деятельности»;

- организация и проведение круглого стола на тему «Портрет женщин, попавших в места заключения, вышедших из мест заключения и трудности социальной работы с таким контингентом» и др.

Методами оценки требуемых компетенций были определены:

- решение задач;

- сбор образцов деятельности студентов, демонстрирующих освоение ими требуемых компетенций;

- экзамен в активной форме;

- свидетельства, демонстрируемые в процессе смоделированной или реальной трудовой ситуации;

Критериями оценки обозначено:

- владение теоретическими знаниями и умение применять их в практической деятельности;

- способность объяснять собственные достижения, видеть затруднения и намечать пути их устранения;

- владение методами научного и профессионального исследования;

- умение соотносить свой опыт с опытом коллег, а также анализировать достижения и недостатки в собственной работе и работе коллег;

- степень владения коммуникативной компетенцией;

- способность решать проблемы и др.

Как показывает опыт работы кафедры, предложенное содержание дисциплины «Социальная работа с женщинами» и технология ее организации дает положительный результат. Выпускники по образовательной программе «Социальная работа» демонстрируют высокие результаты по освоению навыков работы с женщинами, оказавшимися в трудной жизненной ситуации.

В частности, в 2021 году членами государственной аттестационной комиссии высоко была оценена дипломная работа выпускницы образовательной программы «Социальная работа» Косаевой Л. Отличает эту работу то, что дипломная работа была выполнена на английском языке. В работе были предложены практические рекомендации по профилактике женского насилия. Рекомендации были разосланы в общественные организации, занимающиеся профилактикой женского насилия. На рекомендации были получены положительные отзывы общественности.

USING PRACTICAL CONTENT IN MATH LEARNING

Мұхамедия А.М.

КММ «№101 мектеп-лицей», Қарағанды қ., Қазақстан

aizhan.muhamediya01@gmail.com

One of the key aspects of modernizing modern mathematical education is to reinforce the practical orientation of the math course at all levels of education, in other words, to integrate its content and teaching methods into practice. During its formation and development, many questions have been asked, some of which haven't been resolved. Even if the problem is solved once, it needs to be rethought and corrected with each new period of history. All aspects of using mathematics in the future activities of students are unpredictable and it is even more difficult to deal with these issues in an educational institution. It places new demands on scientific and technical culture, general and applied nature of education. This sets a new task for the modern school to prepare students for practical activities [1, 272 p.].

Practical mathematics (applied accounting) is a task that is often used in other disciplines that are used in modern technology and economics of production, in the service sector, in everyday life, and when performing labor operations. In the main sections of the existing mathematics problems are solved for mathematics modeling, algorithmization and programming.

Examples of the surrounding realms allow students to discover the practical significance of mathematics and the wider meaning of its concept. As practice shows, students are interested in completing practical tasks, observing with interest how a theoretical problem arises from a practical task and how to present a pure theoretical task in a practical way.

Tasks with practical contents should contain the following requirements:

- Content of tasks should reflect mathematical and non-mathematical tasks as well as their interrelation;
- Assignments must be in line with the syllabus, be included as a core component and serve the learning objective.
- The concepts and terms introduced in the task should be understandable to the students, and the content and requirements of the tasks should come closer “to the truth”
- Methods and methods of solving problems should be close to practical
- The applied part of tasks should not destroy its mathematical meaning.

Practical tasks give you the opportunity to apply general didactic principles in teaching mathematics: they are exciting and motivating, you can build relationships between mathematics and other subjects.

It is important to use various forms of organization in the learning process to implement the practical direction of teaching mathematics:

- Various lessons (study, consolidation use of knowledge, generalization and systematization of the material, etc.);
  - Lectures;
  - Practical lessons (lessons, consultations, tests);
  - Non-traditional types of lessons (lesson-travel, business game lessons and others)
- [2, 26p.].

Today's students live in a society that is very different from the society their parents lived in. Socio-economic changes in the country over the last decades have changed the economic and value orientation of society which has changed the goals and objectives of education. The form, quality and content of education begins to be defined not only by the state order, but also by the demand of different social groups.

The transition to modern day intensive education is more than just about learning, but also about “thinking”, and the development of students’ cognitive and creative powers.

School should prepare students for action and decision making in situations that are not in the lives of previous generations. Graduate must not be the same person, have a personal “me” who to adapt to changes in professional and social behavior, be able to work with orders and with themselves and take into account changing there must be a person who can work with changing circumstances, rather than stereotypes.

Such a problem cannot be solved within a single discipline, interdisciplinary relationships need to be used in teaching theory and practice. Students’ develop cognitive and research activities during binary lessons integrated with other subjects in mathematics: the collaborative work of the teacher and the student will also be interesting [3, 347-351p.].

Turning to historical events brings more interest in the class. If the teacher can use facts that will be interesting to the students, even uninteresting topics can be interesting.

For example, 1) In the lesson “Geometric Progress”, how long geometric progression was known can be explained to a famous chess legend: “Prince Sheram invited chess inventor Setu to choose a reward for himself. For the first square of the chessboard grid one grain, to the second-two, to the third-four, to the fourth – to eight, and so to the 64th chessboard grid. The prince laughed when he heard about the reward”

Students begin to calculate with interest, but they find it difficult. The board records the number that results from the calculations. Of course, the students were amazed at this number:

$$S = 18\,446\,744\,073\,709\,551\,615 \approx 18.5 \cdot 10^{18}.$$

If the prince sows wheat all over the Earth, including the seas, oceans, mountains, deserts, as well as the Arctic and Antarctic, then after 5 years he can fulfill the requester’s request. Do you think it was ok to laugh?

2) In the lesson “Body Surface Area”: You can begin the lesson by obtaining a formula for determining the surface area of a spherical segment as follows: “On April 12, 1961 the “Vostok” spacecraft in the Soviet Union, with the man on board, was launched. The pilot-cosmonaut-USSR citizen, the pilot was major Gagarin Yuri Alekseyevich”. Students are aware of the incident, but they do not know how much joy the world has. This surprise can be conveyed by expressive reading. Now the students will think about how Y.A. Gagarin is connected with the geometry lesson, in particular with the topic “The surface of the ball and its parts”? Their thoughts can be divided into the question “What part of Gagarin did he see on Earth?”

In space, even though students lacked mathematical literacy, they were intrigued by the question. Next we came up with a formula for calculating the surface area of a spherical segment. Y.A.Gagarin became the character of the lesson by inviting him to discover the

surface of the Earth that he saw while in space and engaging them in solving the necessary formulas the students embark on an intriguing research [4, 164p.].

What kind of economics graduate does a graduate of a general education institution have? In maths, you can also try to expand on economics by solving economic tasks. We must not forget the great didactic principle proposed by Komensky: “Many things must be linked with what is being studied”.

Announcements of the increase or decrease of “something” by several percent are not fully understood. That is why you need to solve simple and complex percentages.

For example:

- when reading (repeating) the topic “interest”:
  - “If you increase the price of a product by 25% and then lower it by 25%, how will it change?” ;
  - “20% profit when you sell goods for 1500 tenge. Find the cost of the goods”
- While reading the subject “Geometric Progression” you can consider these issues.
  - “Halyk bank accrues 10% on its deposits annually. The deposits has deposited 150 thousands tenge. What will be the amount of his deposit in 2 years, in 10 years”;
  - “How can banks lend to different firms, and how can the banking system increase their lending capacity”

Students will see that problems that seem useless, such as adding geometric elements to progressions, infinitely decreasing progressions and their sums, have profound economic significance.

Math lessons kind it useful to introduce students to calculations that contribute to economics:

- How many millions of textbooks are produced; for its how many tons paper do you need?
- If the students calculate the following, the concept of “fire textbooks” is clean:
  - a) the cost of textbooks for one student;
  - b) the cost of textbooks for one class;
  - c) the cost of the entire circulation.
- How much budget money will be saved if students of the same class extend their textbooks for 2 years, 5 years? [5, 53p.].

Applied, eco-friendly content assignments are both exciting and enjoyable for students. The practical application of mathematics can be illustrated through reports on agricultural planning. In addition, weather forecasting requires a lot of complicated mathematical calculations. About 300 million calculations are made daily at meteorological centers for processing.

For example: Environment task: “For a day 400 liters of water flow out of an opened tap. How many liters of water will go in 30 days from this tap?”

When reading the topic “Geometric Progress”, you can consider increasing the number of trees in the Forest;

The following problem can be solved on the topic “Indicative function”. “If a yearly plant gives 100 seeds and half of it grows, then every year the number of plants in n years. How does time change? What about the plants?”

At present, much attention is paid to the overall development of the pupil in education. “Making educational work as enjoyable as possible for the child, but not completely entertaining, is one of the most difficult and important tasks in didactics” wrote K.D. Ushinsky. In my work, I use logical tasks, digital riddles, quizzes, didactic games, creative

tasks to solve this problem. Each lesson should be profoundly practical and clearly linked to other subjects. In everyday life, it is necessary to discover and strengthen the connection of mental skills acquired in the process of mathematics with the skills needed in like and in various professions. When dealing with interest, the concepts of “percent”, “concentration” and “percentage solution” should be considered.

Extracurricular work on discipline is a good reserve. Traditionally Mathematics Week is held, during which practical skills are acquired and imagination is developed.

Work on the implementation of the practical direction of education should be done very seriously as it promotes the development of students’ cognitive activity. Discuss dozens of textbooks but think for yourself and stay on top of the search and creative process. All this is needed to arouse the interest of students and introduce them with the world of thinking. Introduction of computer technology in educational process strengthens its applied direction. Problems with computer literacy also contribute to the development of students’ information culture.

In conclusion, lately it is often said that the pupil is a burning torch, not a vessel to be filled. But in practice, we often know that the flame is only burning, and that the container is full. The teacher has to think discover, and invent many things to teach students how to think, discover, and invent non things. Container: can only be filled with active teacher activity.

References:

1. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі. Әбілқасымова А.Е. Алматы, 2011.
2. Журнал «Математика». – М: «Первое сентября», 2014-2015.
3. Модернизация Казахского образования в контексте общечеловеческих, национальных и личностных приоритетов //Материалы международной научно-практической конференции «Образование: Традиции и инновации». Дуйсебек А.Т., Туяков Е.А. – Прага, Чешская республика (27.12.2012г.).
4. Методология 12-летнего образования. Садыков Т.С., Абылкасымова А.Е. – Алматы: НИЦ «Ғылым», 2003.
5. Экономика на уроках математики. Симонов А.С. – М: Школа-Пресс, 1999

Ы. АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ МӘСЕЛЕСІНДЕГІ ӨЗЕКТІЛІГІ

Нуртаева З.Н.

№15 ЖББМ, Қарағанды қ., Қазақстан

nurtaevaz@mail.ru

Толеранттылық мәдениетін тәрбиелеу және дамыту бүгінгі таңда көпұлтты Қазақстандағы ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Этникалық сана-сезімді қалыптастыру процесінде іргелі мәдени құндылықтардың біріне айналған ағартушылық ой-пікір Қазақстанда толерантты тұлғаны қалыптастыру проблемасын дамытуда ерекше рөл атқарды. Ағарту адамның қоршаған шындық туралы түсініктерін қалыптастыруға ықпал етті және өзінің мәдениеті мен тұрғылықты жерін анықтауға көмектесті. Қазақтың педагогикалық ойы басқа мәдениеттерге бағдарланумен сипатталады. Қазақ ағартушыларының барлық

қызметі негізінен ұлттың этномәдени құндылықтарын сақтауға және адамзаттың басқа мәдениеттеріне қатыстылығына бағытталған [1].

XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақтың ұлы ағартушысы, педагог, ақын және ғалым - Ыбырай Алтынсариннің (1841-1889 жж.) шығармашылық мұрасы патриотизмге, өз халқына деген үлкен сүйіспеншілікке және өз халқын әлемдік мәдениетке баулуға деген ұмтылысқа толы.

Оның өзіндік әдеби шығармашылығымен қатар «Қырғыздарды орыс тіліне оқытуға бастапқы нұсқаулық» және «Қырғыз хрестоматиясы» (1879) деп аталған туған қазақ тілінде хрестоматия құрастыру еңбегі зор. Бұл кітаптарда жаңа қазақ әліпбиі қолданылды.

Ы. Алтынсарин автордың ағартушылық, демократиялық, гуманистік идеялары көрсетілген әңгімелер жазды. Ы. Алтынсарин өзінің кітаптарына әлем халықтарының әңгімелерін енгізді. Оның шығармалары қазақ өмірін шынайы бейнелеген.

Өлендерімен және әңгімелерімен ол ғылымды насихаттады, надандықты айыптады. Жастарды ағартуға шақыра отырып, ол басқа халықтардың мәдени өмірін, олардың ғылымдағы жетістіктерін сипаттады. «Байдың ұлы мен кедейдің ұлы», «Киіз үй мен ағаш үй», «Қыпшақ Сейітқұл», «Өтіріктің зияны», «Надандық» және т.б. әңгімелерінде қоғамдық өмірдің маңызды мәселелері көтеріледі: әлеуметтік теңсіздік, надандықтың зияны, білім мен ғылымның пайдасы. Оның әңгімелері үлкен педагогикалық және тәрбиелік мәнге ие.

Ы. Алтынсарин педагог ретінде тұлға мәселесі мен оны тәрбиелеу мәселесіне қызығушылық танытты. Ол жеке тұлғаның қалыптасуы әлеуметтік ортаға байланысты деп сенді. Бұған мектепке дейінгі ұйымдар, мектептер, колледждер және жоғары оқу орындары кіреді. Ы. Алтынсарин мектептер жалпы білім беретін білімді таратуы керек деп есептеді: «Мектептер - қазақтардың білім алуының басты серіппесі,... олардың ішінде қазақ халқының болашағы бар».

Торғайдағы қолөнер училищесінің ашылуында сөйлеген сөзінде Ы. Алтынсарин былай дейді: «Табиғи ақыл оны қоршап тұрған нәрсені ғана құшақтай алады, ал оны дамытып, көрмеген нәрсені тануға қабілетті ете алатын, тек зайырлы білім ғана» [1].

Ы. Алтынсарин қазақ мектептерін ұйымдастыру жөніндегі өз қызметінің негізіне келесідей мақсаттар мен міндеттер қойды. Мектеп діндердің ықпалынан тыс жаңа азаматтарды, жаңа өмір үшін күресушілерді дайындауы керек. Ол халық үшін мәдениетті, ғылымды және тілдерді меңгерудің әліппесіне айналуға тиіс. Мектеп өзінің құрылымы бойынша сөздің кең мағынасында жаңа мәдени өмірдің үлгісі болуы керек, яғни жаңа әдеттер, тәртіптер, гигиена бастамасы, санитария, қолөнер және өнер негіздерінің үлгісі.

Мектеп қоршаған орта арасында шынайы мәдениет ошағына айналуы тиіс, қазақ халқының сауатты бөлігі ғылыми-танымал кітаптарды оқи алатындай жақсы кітапханасы болуы тиіс. Мектептегі мұғалім-тәрбиеші-істің сәттілігін шешеді, бәрі оның педагогикалық жұмысқа дайындығына, өз ісіне деген сүйіспеншілігіне байланысты.

Мектептің құрылысы-бұл халықтың өзінің ісі; егер ол мектептерді ашуға мүмкіндік берсе және олардың білім беру және тәрбие жұмысына кедергі келтірмесе, үкіметтен қаражат қажет емес. Мектептер тек ұлдарды ғана емес, қыздарды да оқытады. Ы. Алтынсарин ұсынған бұл ережелер Қазақстан аумағында білім беруді дамыту ісінде үлкен рөл атқарды.

Ы. Алтынсарин мұғалімге мектеп ісінде жетекші рөл атқарды: "Халық мектептері үшін мұғалімдер бәрін құрайды; олармен ең әдемі педагогикалық басшылық

та, пайдалы үкіметтік өкімдер де, мұқият инспекторлық қадағалау да пара пар келмейді...» [2].

Сол кезеңдегі мектеп меңгерушісі Ф.Д. Соколов өз хаттарында былай деп жазды: "ол халық мұғалімдеріне қатаң қарады, іске ұқыпты қарауды талап етті, орындаушыларын қатаң қудалады. Өзі қызу сүйетін оқытушылық істі, өз инспекциясының мұғалімдерінен де көргісі келді. ... Қоғамның алдында ол бізді жоғары бағалады, мұғалімдерге құрметпен қарауға мәжбүр етті, олармен барлығының алдында адал және пайдалы еңбекқор ретінде мақтан тұтты" [2].

Ы.Алтынсарин мұғалімдердің рухани өсуіне қамқорлық көрсетіп, олардың мәдени деңгейін арттыруға және әдістемелік дайындығын жақсартуға барынша ықпал етті. Мұғалім осы сапаға ие болмай, оқушылардан толеранттылықтың көрінісін талап ете алмайды.

Қоғам білім берудің алдына жастарды көп ұлтты орта жағдайында өмір сүруге дайындау, әртүрлі ұлттар мен діндердің адамдарымен қарым-қатынас жасау және ынтымақтасу білігін қалыптастыру міндетін қояды. Бұл бағыт білім беруді: басқа мәдениеттерге кірігудің басты шарты болып табылатын студенттердің өз халқының мәдениетін жан-жақты меңгеруіне; Қазақстан мен әлемдегі мәдениеттердің алуан түрлілігі туралы түсініктерді қалыптастыруға; мәдени айырмашылықтарға оң көзқарас қалыптастыруға бағыттауға мүмкіндік береді; түрлі мәдениет өкілдерімен тиімді толерантты өзара іс-қимыл жасау біліктері мен дағдыларын қалыптастыруға; бейбітшілік, төзімділік, ізгілік ұлтаралық қарым-қатынас рухында тәрбиелеуге бағытталған.

Ы. Алтынсарин егер қазақ жастары - халықтың болашағы-ғылымға шындап кіріссе, ол көп нәрсеге қол жеткізе алатынына сенімді. Ыбырай Алтынсарин әрдайым қазақ халқының ұлттық ерекшеліктеріне қызығушылық танытты. Ол жерлеріне мақтаныш сезімін ұялатып, қазақтардың қабілеттері мен адамгершілік қасиеттері туралы жоғары пікірде болды. Сонымен бірге, ол өзінің этникалық ерекшелігін жоғалтпай, толеранттылық, полимәдениеттілік рухына бой алдырды.

Ы. Алтынсарин қазақ халқының көрші елдер халықтарымен достастығының белсенді жақтаушысы болды. Оның жұмысында гуманизмге, басқа халықтарға деген құрметке толы шығармалар маңызды орын алады. Бұл сезім оның «Өсит өлеңдер» өлеңінде айқын көрінеді: «Барлық жерде тұратын халықтар қуаныш үшін жаратылған. Біз бала кезінен бастап бір-бірімізге тең болуымыз керек» [3]. Ол қатар өмір сүретін халықтардың төзімділігі мен достығына шақырды және рулық араздыққа қарсы шығып, оны үлкен ұлттық апат деп атады. Ол демократиялық әдебиетті насихаттады, прогрессивті педагог-жазушылардың тәжірибесін пайдаланды, мысалы, К. Д. Ушинский және Л. Н. Толстой.

Қазіргі Қазақстанда қазақ мәдениеті басқа халықтардың мәдениеттерімен қатар өмір сүріп қана қоймайды, олармен толерантты деңгейде қарқынды өзара іс-қимыл жасайды. Басқа халыққа деген құрмет, оның дәстүрлері мен құндылықтарын түсінуге және бір нәрсені қабылдауға дайын болу өз дәстүрлері мен құндылықтарынан бас тартуды білдірмейді.

Бүгінгі таңда мектептегі толеранттылық мәселесі өткір тұр.

Толеранттылық-бұл белсенді адамгершілік ұстаным, басқа ұлт, мәдениет, дін және әлеуметтік орта адамдарымен оң қарым-қатынас жасау үшін төзімділікке психологиялық дайындық. Төзімділік-бұл бейбітшілікке қол жеткізуге болатын қасиет.

Толеранттылық әр адамға кемсітусіз әлеуметтік дамуға мүмкіндік беруді талап етеді. Жеке тұлғаның бұл сапасы адамның гуманистік бағытының құрамдас бөлігі

болып табылады және оның айналасындағы адамдарға құндылық қатынасы арқылы анықталады. 1995 жыл ЮНЕСКО бастамасымен Халықаралық толеранттылық жылы деп жарияланды. Сол уақыттан бастап «толеранттылық» сөзі біздің күнделікті өмірімізге нық енді. 185-тен астам елдің өкілдері Толеранттылық принциптері декларациясына қол қойды.

1996 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясы мүше мемлекеттерге жыл сайын 16 қарашада Халықаралық толеранттылық күнін (International Day for Tolerance) атап өтуді ұсынды, оған оқу орындарына да, жалпы жұртшылыққа да бағытталған тиісті іс-шаралар орайластырылды. Біздің мектепте де жыл сайын осы атаулы күнге түрлі іс-шаралар ұйымдастырылады.

Осылайша ұлы ағартушы және педагог, ақын және аудармашы Ы. Алтынсарин өзінің шығармашылығымен және нақты істерімен толерантты өзара іс-қимылға, көпмәдениеттілікке шақырды.

Ежелгі қазақ халқының басқа этностармен оң өзара байланысын орнату, рухани құндылықтармен алмасу-қазақтардың басқа халықтармен өзара қарым-қатынасы тарихында сирек емес. Қазақтың ұлы ағартушылары Батыс мәдениетін білу арқылы қазақ мәдениетін байытуда үлкен маңызға ие болды. Батыс пен Шығыс, Ресей мен Қазақстан зиялыларының көптеген ұрпақтары еуразияшылдықтың негізгі идеясын құрайды.

Өткеннің тарихи-педагогикалық идеялары адам әрқашан белгілі бір ұлтқа, әлеуметтік топқа, мәдени дәстүрлерге, тарихи дәуірге жатады, яғни адам әрқашан белгілі бір этносоциумның өкілі болған және болып қала береді деген маңызды бастапқы ережелерді білдіреді [4].

Бұл ретте, ол толерантты деңгейде өз пікірі, көзқарасы бар басқа ұлт, дін адамдарымен өзара әрекет жасауы тиіс. Ы. Алтынсариннің педагогикалық көзқарастары білім берудің даму тарихында оң рөл атқарды, олар қазір де өз маңызын жоғалтпайды. Олардың ілімдері көптеген педагогикалық проблемаларды көрсететін тұтас және ерекше педагогикалық жүйе болып табылады.

Әдебиет:

1. Эфиров А. Ф. Ибрай Алтынсарин. Жизнь и педагогическая деятельность. - Алма-Ата, 1949.
2. Ильминский Н. Ы. Алтынсарин туралы естеліктер. - каз., 1891.
3. И. Алтынсарин. Собрание сочинений в трех томах. Том 1. Академия наук Казахской ССР. Институт истории, археологии и этнографии им. Ч.Ч. Валиханова. - Алма-Ата, 1975.
4. Абсатова М. А. Теоретико-методологические основы формирования поликультурной компетентности старшеклассников: Автореф. дис. ... доктора пед.наук. - Алматы, 2009.

ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ ЫБРАЯ АЛТЫНСАРИНА

Омарова А.Ж., Кох Г.Г.

КГУ «ОШ№82», г. Караганды, Казахстан

ajzhan.omarova.1987@mail.ru

Один из талантливых сыновей казахского народа Ибрай Алтынсарин был выдающимся просветителем, ученым-этнографом, поэтом и писателем основоположником казахского литературного и письменного литературного языка, педагогом-новатором, создателем казахского алфавита для русской графики. С одной стороны, Ибрай был поэтом, с другой-служил на фронте народного просвещения. Впервые написал учебное пособие на казахском языке и стал первым талантливым педагогом, и обучал детей-казахов на казахском языке. Первый новатор, поэт-художник, который начал переводить казахскую литературу и вывел ее Европу, на путь искусства. Всю свою жизнь Алтынсарин посвятил просвещению родного народа «Народ казахский сам по себе представляет благодатную почву для образования». По мнению Алтынсарина, в своей педагогической работе, учитель находит лучшие способы обучения, умеет правильно общаться с детьми. Образцово выстроенная, правильно построенная Школа, нового типа, должна заинтересовать учащихся, научить их культуре, труду и мыслительной работе, максимально повысить их мотивацию к знаниям и знанию русского языка. Алтынсарин предложил вести занятия в начальной школе и двухклассных училищах на двух языках. Все годы обучения по созданным им хрестоматиям наряду с русским должен преподаваться казахский язык. Алтынсарин был убежденным сторонником содружества русского и казахского народов. Он пропагандировал демократическую русскую литературу, использовал опыт русских педагогов-писателей К. Д. Ушинского и Л. Н. Толстого. Качество урока русского языка, по мнению Алтынсарина, заключается в следующем: ученик, не испытывая никаких трудностей, должен подсознательно накапливать новые слова, обогащать свой ум новыми знаниями. Алтынсарин требует от учителей методического мастерства, применения таких приемов и методов, как практические занятия и обучение объяснению. И сейчас учитель - самый необходимый человек для ребенка. У нас, у учителей, одна миссия, не только учить, но и воспитывать. Создавая самостоятельное учебное пособие для обучения казахских детей русскому языку, Алтынсарин не считает нужным учить как-то по «книжке» - заучивать по учебной книге. Первое изучение русского языка, по его мнению, должно состоять из уроков интересной беседы, общения, обеспечивающих умение правильно говорить, накопление необходимых словарных запасов. Учащийся должен владеть определенным количеством речевого материала, уметь различать простые особенности русских слов. Только после такой предварительной подготовки можно переходить к Азбуке. Ведение дела таким образом облегчает преподавателю второй этап-использование методических приемов преподавания, обязательного изучения дисциплины, дает возможность обеспечить наглядность и осознанность всего учебного процесса. Методические идеи Алтынсарина по вопросу об изучении русского языка казахскими детьми ставят на первое место привитие навыков аудирования (осмысливания), умения правильно произносить услышанное, произношение звуков, функции, выполняемые членами предложения (артикуляцию) («мы не отстанем от ученика, пока он не произнесет эти слова четко и правильно»). Грамматические правила не должны быть представлены только теорией, они должны широко использоваться для сравнения с родным языком. Как предлагает Алтынсарин, способы обучения речи, обучению письму, методы

изучения грамматики русского языка во многом напоминают методические указания К. Д. Ушинского о том, что нужно тренировать и глаза, и руки, и уши, и язык, и внимание, повышать все способности ребенка и усиливать его самостоятельность. Чтение материала из хрестоматии в устной и письменной форме на родном языке включало в себя самостоятельную работу, но не являлось дополнительным пособием к уроку русского языка. Переводческий метод в системе Алтынсарина занимает большое место только на начальной стадии развития речи. На второй и третьей ступенях преобладает естественный метод, применение которого открывает соответствующий путь к использованию русского алфавита и первых прочитанных книг, позволяет проводить беседы с учащимися о предметах и явлениях, находящихся вокруг. Алтынсарин в дальнейшем консультировался с учителями по вопросу о качестве учебных книг, тем самым выявляя их преимущества и недостатки для применения в казахских школах. Он своим примером показывал, каким должен быть учитель. Дружил с передовыми педагогами такими, как В. Катаринским, А. Мазохиным, А. Соколовым, Н. Ильинским. Будучи инспектором, давал учителям консультации, даже вникал в их личную жизнь, давал советы. И сейчас актуальна, школа нового типа, которую хотел видеть Ы. Алтынсарин, образцово налаженная, с хорошей материально-технической базой, грамотными учебниками, с разумной дисциплиной, должна привлекать учащихся, привлекать их к культуре, к труду, к умственной работе, всемерно повышать их интерес к знаниям. Учитель и сегодня - человек, от которого зависит весь образовательный процесс. Давать какие-либо оценки в учебной книге, предлагать их учителям в годы просветительской деятельности Алтынсарина было очень опасным делом, так как те книги, которые были внедрены Алтынсариним в практику казахских школ, читающая администрация царя признала «опасными», «бунтарскими» и всячески преследовала авторов этих книг. Стремясь создать казахскую школу по образцу передовой русской народной школы, Алтынсарин критически относился к свойствам или недостаткам предлагаемых средств, проверял приемы и методы обучения, используемые учителями в своей повседневной работе. Его дидактические пособия направлены на устранение формального метода, который может завуалировать разум ребенка. Он, в свою очередь, дает правильную оценку методу обучения чисел и предлагает учителям не слишком поддаваться этому методу.

Изучая педагогические труды Ы. Алтынсарина, поражаешься, что идеи и сейчас являются актуальными и современными, он хотел видеть свой народ образованным. Считал, что учителя должны непременно любить своих учеников и быть любимы ими и их родителями. И тогда, по его мнению, можно достигнуть целей, стоящих перед образованием и воспитанием. И сейчас это одно из главных условий успешного преподавания. Всесторонний талант Ибрая Алтынсарина, выдержавшего испытание временем, творит вместе со своим народом. Его жизнь признана одним из прекрасных примеров беззаветной любви к своей Родине и служения ей всей душой. Труды и произведения Ибрая только в наше время правильно оцениваются, собираются, изучаются в прямом смысле.

Литература:

1. Уроки Ы. Алтынсарина. Алматы «Жазушы» 1991 г
2. Дербисалин А. О. О литературном наследии Ы. Алтынсарина. Алма-Ата 1997
3. Проблемное изучение литературного произведения в школе. Издательство «Просвещение», 1997 г.
4. Казахская энциклопедия. Личности. Алматы. 2007 г

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ІЛІМІ ЖАҢА ЗАМАН КЕПІЛІ

Омарова С.Ж., Зекенова Л.К.

«№ 82_ЖББМ» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан
saltanatomarova@mail.ru, z.lyazka@mail.ru

Егер балалар бірдемені түсінбейтін болса, онда оқытушы оларды кінәлауға тиісті емес, оларға түсіндіре алмай отырған өзін кінәлауға тиіс.

Ыбырай Алтынсарин

Қазақтың аса көрнекті ағартушы-педагогы, жазушы, этнограф, қоғам қайраткері Ыбырай Алтынсариннің туғанына 180 жыл толып отыр. Ыбырай – қазақтың қара домалақтарын қазақ тілінде оқытуға зор еңбек сіңірген біртуар тұлғаның құнды қаншама еңбектері мұра болып қалды бүгінгі жастарға. Білім сапасын көтеруде Ыбырай Алтынсарин ілімі жаңа заман кепіліне айналды. Еңбектерінен мысалы: "Қазақ хрестоматиясына" кірген өлеңдерінде де халық-ағарту идеясын көтерді. Оның "Кел, балалар, оқылық!", "Өнер-білім бар жұрттар" өлеңдері осындай мақсатта туған. "Кел, балалар, оқылық!" өлеңінде ақын, бір жағынан, жастарды оқуға, білім алуға үндесе, екінші жағынан, оқу, өнер, ғылым-білімге, оның жалпы халық үшін керектігіне еш мән бермейтін ескі көзқарасқа соққы береді. Өмірдегі сарқылмайтын мол байлық – білім екенін айта келіп, білімге адамның қолы жету үшін, ерінбей оқу, қажымай еңбек ету керектігін түсіндіреді.

Ыбырай Алтынсариннің білім саласына қосқан үлесі мен еңбегі орасан зор екенін басқа ғалымдар да дәлелдеп өтті. Қазақ халқының талантты ұлдарының бірі Ыбырай Алтынсарин – аса көрнекті ағартушы-педагог, этнограф ғалым, ақын әрі жазушы, жаңашыл педагог болғаны баршаға мәлім. Өз Отанына қызмет ету жолында, қазақ жастары үшін арнайы оқытушылар мектебін ашу ісіне де Ыбырай зор көңіл бөліп, көп мән берді. Талмай іздену, тиісті орындарға жалықпай өтініш жасаудың, сондай-ақ оқытушылар мектебінің дала жағдайындағы ағарту ісі үшін айрықша қажет екендігін шебер дәлелдеудің нәтижесінде ол 1881 жылы Орск қаласынан қазақтың тұңғыш оқытушылар мектебін ашты. Бұл мектепке артқан үмітін және оның қоғамдық өмір үшін маңызын ыбырай өз сөзімен былайша сипаттайды: « Оқытушылар мектебі біздің оқушыларымыздың барып түсетін мектебіне айналды. Қазақ даласында ашылып отырған мектептер қоғамдық өмірмен тығыз араласып, өзінің оқу, тәрбие жұмысын оның озық талаптарына сай құра білуі керек екенін мақсатына айналдырды. Мектеп бітірген жастардың әлеуметтік өмірге бірден және батыл араласуын талап етті, сондай-ақ ең әуелі мектептің өзі оларды осы бағытқа бағыттылы тәрбиелей алуы қажет деп санады. «Қазақ балаларын ұқыптылыққа, тазалыққа, отырықшылық тұрмыстың артықшылығына... үйретудің өзі қазақ даласында тәрбиелік мәні бар жұмы деп білемін»- деп жазып көрсетті өз еңбектерінде.

Ыбырайдың оқытушы туралы пікірлері айрықша сөз етуді қалады және олар ағартушының бұл мәселеде озық тәжірибе де күтті. Сонымен қатар орыстың алдыңғы қатарлы ағартушы, педагогтері сияқты, мұғалімнің мектептегі роліне айрықша маңыз берді, мектеп ісінің әр саладағы жетістіктері оқытушының білімі мен іскерлігіне, өз жұмысын сүйе білушілігіне байланысты деп таныды. Мұғалімнің творчестволық ізденушілігі мен еркіндігін айрықша қолдап отырды. Халық мектептері үшін ең керектісі-оқытушы,- деп жазды ол.-тамаша жақсы педагогика құралдары да, ең жақсы үкімет бұйрықтар да, әбден мұқият түрде жүргізілетін инспектор бақылауы да оқытушыға тең келе алмайтынын көрсетті. Міне қазіргі таңда ұлы ағартушы еңбегі қайта жаңғырып қолға алынуда 180 жылдық мерей тойына орай. Ыбырай: « Қазақ

мектептерінің бар келешегі, көбінесе, істің қазіргі басталуына байланысты; сондықтан да мен қазір жақсы оқытушыны дүниедегі заттың бәрінен де қымбат көремін»- деп жазды еңбектеріне. Тұтас көзқарас ретінде алып қарағанда Ыбырайдың бұл пікірі ХІХ ғасырдағы тек қазақ қоғамы жағдайында ғана емес, жалпы педагогикалық ой-пікірлер тұрғысынан да аса озық түсінік екенін көре аласыз.

Оқушыға аса қатты мән берді ұлы ағартушы. Мұғалімдердің әлсіз әрекеті оқушыны қатаң жазалауға барынша қарсы болды. Әрбір сабақ сыныптағы балалардың білім көлемі мен жалпы түсінігіне лайықталып жүргізілуге тиіс, әйтпесе, оқытушының оқушыларға түсініксіз сөздерді қолданып, мәнерлеп сөйлегені ешқандай нәтиже бермейді, оқытушы еңбегінің жемісі- балалардың білімімен өлшенеді деп таныды. Ыбырайдың методика саласындағы осы еңбектері, ой-пікірлері оның педагогика мәселесіндегі әрбір ұсақ нәрселерге деін үлкен маңыз беріп, қадағалап отырған шебер де еңбекқор педагог екенін білдіреді. Оның бұл пікірлері өзінің әдістемелік сыр-сипаты жағынан әлі күнге дейін мәнін жоймай келеді. Ыбырай педагогикалық мамандық беретін арнаулы оқу орнында оқымаса да өзінің қажымай-талмай ізденуі мен орсатын озық бағытталған педагогикасынан үнемі үйренудің нәтижесінде қарамағындағы мектептердің мұғалімдеріне әрбір сабақты оқыту, оқушыларға оларды тиянақты түрде меңгерту, сабаққа бөлінген уақытты ұтымды да шебер пайдалану, т.б. мәселелер жөнінен тиімді ақыл-кеңес берген тамаша методист те болды. оқушы зердесіне еркін сіңіру үшін әр алуан ұстаздық амал-тәсіл қолданады.

Түптеп келе ағартушының еңбектері қазіргі таңда бағалануда. Өнегелі өмірі мен өрісі биік таланты бір кезде қандай – жарқын да жанды қасиеттерімен көрініп, қазақ мәдениетінің тарихында айқын ірдерін қалдырса, қазір де сол асыл да абзал ерекшеліктерін өз бойында сақтауда. Мұнсың өзі заңды да. Өйткені, әрбір ұлы адам адамзатпен бірге жасайтын мәңгі өшпес, ескірмес идеяларды көтереді. Сондықтан, олар арада бірнеше ұрпақтың өткеніне қарамастан әрбір жаңа ұрпақ, жас қауымға алыстан қол созып, «Жол болсын!» айтып тұрғандай болады, еақыт өткен сайын биіктеп, мән мағынасы мен қадір – қасиеті арта түседі.

Әдебиеттер:

1. Алтынсарин Ы. Өнер - білім бар жұрттар. Алматы, 1989 ж.
2. Әуезов М. Жиырма томдық шығармалар жинағы. Алматы, 1985 ж.
3. Әуезов М. Уақыт және әдебиет. Алматы, 1962 ж.
4. Құнанбаев А. Шығарманың бір томдық толық жинағы. Алматы, 1961 ж.
5. Құнанбаев А. Шығармалар (Екі томдық). Алматы, 1968 ж.
6. Мырзахметов М. Абайтану тарихы. Алматы, 1962 ж.

БІЛІМ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА
ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ
САБАҚТАСТЫҒЫ.

Оракбаева М.К., Омарова З.К.
«№ 82_ЖББМ» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан
omarova.zabira@mail.ru

“Оқытушыны бағалағанда, олардың іске қатысы жоқ сөздеріне қарап емес, олардың егістіктерінің бетіне шыққан жемістеріне, яғни оқушыларына қарап бағалау керек”

Ыбырай Алтынсарин.

Міне биыл Тәуелсіздігіміздің 30 жыл толуына орай ұлы ағартушымызға 180 жыл толып отыр екен. Ы.Алтынсарин – ұлт патриоты, тәлімгер-санаткері, халық қызметшісі болды. Ұлы даланың шартарабына саңқылдап естілген ұлттың ұранындай, келешектің тұлғасын өнер-білімге ынтызар еткен рухтың жанартауындай, таудың таза кәусарындай «Кел, балалар, оқылық!», «Өнер-білім бар жұрттар» дейтін классикалық шығармалары – ұлттық сана, тіл, мәдениет тарихындағы баға жетпес байлық болған. Ыбырай өз халқына біріншіден, ол өз заманының алдыңғы қатарлы азаматы, озық ойлы адамы, өз халқын өнер-білімге үндеген ағартушы-демократ; екіншіден, қазақ балаларына арнап мектеп ашқан, оларды оқытып, тәрбиелеп, көкірегін оятқан, өнер-білімге үйреткен дарынды да тамаша педагог болды; үшіншіден, өзі ашқан мектептер мен онда оқитын балаларға арнап, оқу құралдар мен методикалық нұсқаулар жазды. Қазақ тарихында тұңғыш рет нағыз педагогикалық ой-пікірдің негізін салды; төртіншіден, өзінің оқу кітаптарына арнап, танымдық, тәрбиелік мәні зор өлеңдер мен әңгімелер жазып, қазақтың жаңа жазба әдебиетінің алғашқы нұсқаларын жасады; бесіншіден, Ыбырай Алтынсарин – ғылыми-зерттеу жұмысымен шұғылданып, ғылыми еңбектер жазған, танымдық, тағылымдық ой-пікірлер айтқан ғибрат алар ғалым. Үлгілі жолға қойылған, дұрыс тәртібі бар жаңа типті мектеп оқушыларды қызықтырып, оларды мәдениетке, жұмысқа, ой еңбегіне үйретуге тиіс деп есептеді. Оқу методтары мен балаларды оқыту тәсілдерін Ы.Алтынсарин мұғалімдерге ауқымды тәрбиелік мағынада түсіндіреді: оқыту методтары – балалардың жүре келе мектепке, сабаққа, кейіннен ғылымға, өз бетімен білім алуға ынталандыратын жол; сабақта балалардың ойлау қабілетін арттыратын жаттығулар қажет, мысалы, әңгіме, түсіндіру арқылы оқыту методы. Педагог-энтузиаст ретінде ол мектептегі оқыту процесін ұйымдастыруды өте дұрыс түсінді: мұғалімнің ең бірінші роліне мән беру қажет екенін дәлелдеп бер екенін дәлелдеп берді оқу-материалдық база шешуші маңызды; оқулықтарды қазақ мектептеріне пайдалану үшін жарамдылығы жағынан ұқыпты тексеріп отыру қажет болды. Ы.Алтынсарин мұғалімдерге методикалық әдебиеттер мен педагогикалық журналдарды міндетті түрде пайдалану керектігін ескертіп отырды. Ол өзінің туған жері Торғай облысы мектептерінің мұғалімдері үшін «Семья и школа», «Народная школа» деген журналдарды жаздырып алатын. Ы.Алтынсарин Қазақстандағы әлеуметтік-педагогикалық мәселелерді шешудің басты жолдары мен негізгі ұстанымдарын ұсынды. Жоспар құрып, іргесі қаланбақшы болған алғашқы мектеп құрылысын және тұңғыш берілетін білімнің бағыт-бағдарын айқындады, қалың бұқараға оның мазмұны мен маңызын түсіндірді, бастауыш мектепке оқу-құралдарын әзірледі. Міне нағыз оқу жоспарының бағдарламасын жазып шығарды. Ыбырай атамиздың салып кеткен жаңа мектебінде жаңаша оқыту түрі енгізілді. Ондағы әр бала жеке тұлға ретінде қабылданады. Яғни бастауыш білім берудің жалпы білім беретін оқу

бағдарламалары баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, оның жеке қабілеттерін, оқу ісіндегі оң мотивациясы мен іскерлігін: негізгі мектептің білім беру бағдарламаларын кеңінен меңгеру үшін оқудың, жазудың, есептеудің, тілдік қатынастың, шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі көрсетудің, мінез-құлық мәдениетінің берік дағдыларын дамытуға бағытталған. Сондай ақ негізгі орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары білім алушылардың ғылым жүйесінің базалық негіздерін меңгеруге, олардың бойында тұлға аралық және этносаралық қатынастың жоғары мәдениетін қалыптастыруға, жеке тұлға ретінде өзін-өзі билеуіне және кәсіптік бағдарлануына бағытталады. Сол сияқты жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттар бойынша бейіндік оқытуды енгізе отырып, саралау, кіріктіру және білім беру мазмұнын кәсіптік бағдарлау негізінде әзірленеді. Ұлы ағартушы Алтынсарин мұғалімдердің алдына төмендегідей міндеттер қойды: нағыз мұғалім болу үшін балалардың өзіндік ерекшеліктерімен мықты санасу керек, ол үшін педагогикалық әдебиттерді үнемі оқып, қадағалап отырмаса болмайды деп ескертіп отырды. Ыбырай мұғалімге аса сезімтал, бала жанын жазбай танитын адам болу қажет екенін айта келіп, оқу-тәрбие саласында ізденбейтін мұғалімдер туралы былай деп көрсетеді. Мұндайлар оқушыларды адастырады, содан кейін қойылған сұраққа оқушылардың жауап бере білмегеніне ренжіп, өздері де ашулана бастайды, тіпті оқушыларға өшігуге дейін барады. сыдан кейін, оқушыларды бұрынғыдан да адастырады, мүлде шатастырып, оларды ешбір жауап бере алмайтын халге жеткізеді», ал сабақ беруге нашар мұғалімдерді «баламен түсінуге шорқақ, дарыны жоқ адам» деп сипаттайды. «Тәлім-тәрбие, оқыту ісінің нәтижесі шәкірттерден гөрі мұғалімдерге көбірек тәуелді. Күнәнің ең үлкені – бала жанының нәзік қылдарын дұрыс сезе алмайтындарда. Оқушылардың түсінбеушілігін өз күнәсі деп білмей, оқушылардың зер салмайтындығынан немесе топастығынан деп білетін мұндай оқытушылардың қатты адасатындығы айтпай-ақ түсінікті», – деген қорытындыға келеді Ыбырай Алтынсарин ағартушы.

Шындығына жүгінсек, оқымысты-педагог Ыбырай Алтынсариннің 1884-жылы Қазан университетінің баспаханасында басылған «Шариат-ул-Ислам» («Мұсылманшылықтың тұтқасы») дейтін еңбегі, өзі айтқандай, қазақ жұртына бағыштап, қазақ тілінде білімдарлықпен жазған діни һәм ғылыми шығарма. Алдымен діни заң ғылымдарының ең жоғарғы шыңына шыққан ғұламалардың (мужтаридин), сонымен қатар өз заманының ғылыми құндылықтарын мұқият түсініп қабылдаған, ұстаздық еңбегінде шеберлікпен ұғындырған, толық пайдаланған. Қазақ даласында надандық пен қараңғылықты алғаш рет дүр сілкіп, қатты тойтарыс берген, озық өнер мен өмірлік білімнің тұңғыш ұрығын шашқан Ыбырай өз еңбегінің нақты жемісін онша көре де алмай, творчестволық күш-жігері әбден толысқан, кемелденген кезінде, алдағы күніне зор үміт артумен, өзі бастаған ұлы істің өлмейтіндігін айқын сезінумен өмір жолын аяқтады. Бірақ ұлы ағартушының жаққан білім шамшырығы қазақ халқының жүрегінде мәңгілік жарқырап тұра бермек.

Әдебиеттер:

1. «Ыбырай Алтынсарин тағлымы» М.Жармұхамедов «жазушы» баспасы 1991 ж
2. «Ыбырай Алтынсарин» Т.Ә.Қоңыратбай «Қазығұрт» баспасы 2003 ж
3. «Ыбырай Алтынсарин» Ә. Дербісәлин «Қазақстан»

АКТИВНЫЕ ПРИЕМЫ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКЕ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Проничева Г.К.

КГУ «Гимназия №26», г. Жезказган, Казахстан

galina.197015@mail.ru

Основой современной системы образования является развитие всех видов мыслительных процессов у учащихся: восприятия, памяти, формирования понятий, умения решать задачи, развивать воображение и логику. В педагогике существует большое количество подходов, развивающих эти умения и навыки. Очень важно выбрать именно те формы обучения, которые помогут эффективной организации учебного процесса на разных этапах усвоения учебного материала.

Более подробно рассмотрим внедрение некоторых приемов на уроке литературы «Значение мотива евангельской притчи о блудном сыне в повести «Станционный смотритель» и оценим их продуктивность. При планировании целей данного урока и выборе заданий нужно учитывать возрастные особенности учеников, поддержание интереса к предмету, динамику учебного процесса, эмоциональное состояние учеников.

В конце урока ученики должны знать содержание притчи, понимать актуальность темы «блудного сына» в литературе и искусстве, проводить параллели в содержании притчи и повести, размышлять о нравственных проблемах, поднятых в текстах.

В качестве предварительного стимулирующего материала можно использовать вопросы «высокого» порядка: «Как вы понимаете лексическое значение слов «проблема», «нравственность?»», «Почему возникло непонимание между отцом и дочерью?» Постановка подобных вопросов дала возможность развивать мышление, речь и умение рассуждать. Применение подобных вопросов в начале урока подготовит детей к желанию высказать свою точку зрения и к восприятию темы урока. В качестве оценивания используется прием «Словесное поощрение». Поощрение такого вида является сильной мотивацией для дальнейшей работы.

В основной части урока для выполнения первого задания можно воспользоваться помощью ИКТ, так как они являются значимым инструментом, помогающим учителям в преподавании. На стадии осмысления используется прием «Картинная галерея». Цель этого задания: каждый ученик должен понять, почему тема «блудного сына» актуальна не только в литературе и искусстве, но и в реалиях сегодняшнего дня. Многоаспектность подхода должна была помочь учащимся ответить на вопрос: «Какая из предложенных работ Рембрандта, Босха, Семирадского, Глазунова, Сальватора Роза наиболее соответствует теме притчи и почему?». Кроме этого, задание содержит эстетическую функцию. Для выполнения задания на интерактивную доску выводятся изображения картин о блудном сыне, написанные разными авторами.

Лучше выбрать работу в парах, так как в этом случае сработают уровни саморегуляции: более сильные ученики скоординируют работу пары при помощи своего более высокого уровня умственных способностей. В процессе выполнения задания ребята показали нестандартность и образность мышления, обращая внимание даже на мелкие детали картин для доказательства обоснованности своего выбора. Например, такая деталь, как свиньи на картине И.Глазунова, была замечена и выделена в основное доказательство только одной парой учеников. Больше количество голосов было отдано за картину Рембрандта. Объясняя свой выбор, учащиеся отмечали общую

напряженность в фигурах отца и сына, стоящего на коленях перед ним, мрачность красок, подчеркивающих трагедию героев.

В качестве оценивания предлагается прием самооценивания «От кулака до пяти пальцев». Ученики оценивают, насколько активны они были в данном виде работы. Очень важно, чтобы учащиеся объективно оценили степень своей активности.

При выполнении второго задания основной части урока «Чистая доска» используется индивидуальная работа. Учащиеся читают вопросы по притче разного уровня сложности, записанные на доске, и определяют, на какой из них они могут ответить. По мере ответов вопрос с доски стирается. Цель учителя: понять, выберут ли учащиеся те вопросы, которые соответствуют их уровню возможностей или произойдет переоценка.

В качестве оценивания предлагается прием «Большой палец». Данный вид оценивания дает возможность увидеть, кто доволен своей работой, кто был активен, а кто остался вне «потока».

Следующим этапом деятельности в основной части урока проводится работа в группах по заполнению «Интеллектуальной карты» на определение сходных позиций в содержании притчи и повести. Эта работа предполагает критическое осмысление уже известного материала.

Заполнение «Интеллектуальной карты» предполагало проведение параллелей между библейской притчей и повестью А.С. Пушкина. Изучив тему в группе, ученики должны были выделить то, что они совместно считают ключевой информацией, и занести ее в «Интеллектуальную карту». Нужно заполнить все пункты таблицы, при презентации работы спикеру от каждой команды доказать, ссылаясь на текст произведений, точку зрения своей группы. Именно такие задания является направляющими и опорными при осмыслении изучаемого материала. Выполняя это задание, учащиеся развивают умение сотрудничества в группах, все участники группы взаимодействуют друг с другом

Для оценивания на доске предлагается «Мишень» по количеству групп. После защиты всех спикеров группам было предложено посоветоваться о работе каждой группы и проголосовать точкой: 5- центр мишени, далее – по убывающей. Это позволит в конце урока выставить оценки учащимся.

На этапе завершения работы с помощью приема «Горячий микрофон» ребята высказали свое мнение о том, кто из героев произведений оказался счастливее и почему.

Подводя итог, можно сказать, что выбранные формы и приемы результативны для успешной деятельности учащихся и организации учебного процесса.

Такие задания, как «Картинная галерея», «Интеллектуальная карта» позволяют учащимся выражать свое понимание темы, помогают осознавать, что у людей могут быть разные идеи, содействуют аргументированию учениками своих идей. Приемы «Большой палец», «От кулака до пяти пальцев», «Горячий микрофон» не предполагают затраты большого объема времени, но они эффективны в качестве саморефлексии учащимися и для формативного оценивания как своей работы на уроке, так и работы товарищей. Парная и групповая работа повышает заинтересованность, мотивацию учащихся к учебной деятельности, создает условия для раскрытия мыслительных, познавательных и интеллектуальных способностей каждого ученика. Рефлексия, направленная на отслеживание своего эмоционального и интеллектуального состояния и анализа заданий на каждом этапе урока, позволяет ученикам не только понять свой уровень успеваемости на данный момент, но и сформулировать последующие цели.

Литература:

1. [Выготский](#) Л.С. О педагогическом анализе педагогического процесса. // [Выготский](#) Л.С. Психология развития ребенка. – М.: [смысл](#), Эксмо, 2004
2. Маторина Е.А. Инжиниринг процесса обучения по предмету «История» согласно таксономии Б.Блума: методическое пособие / Е.А. Маторина. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» Центр педагогического мастерства, 2016.-46 с.

БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПРАКТИКАНЫҢ ЗАМАНАУИ ТАЛАПТАРЫ

Рамазанова А.Е.

«Нұркен Әбдіров атындағы ЖББМ» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

z.aika-88@mail.ru

Қазіргі қоғам әлемнің дамыған елдерінің көпшілігіне белгілі экономикалық және технологиялық өзгерістер кезеңін бастан кешіруде. Бұл өзгерістер жаңа тәуекелдерге алып келеді, яғни балаларды тез өзгертін жағдайда өмірге дайындауға жоғары талаптар қояды. Сонымен қатар, сыни ойлауға, жаңа көзқарасты қалыптастыруға, жағымды құндылықтары бар жеке тұлғаны дамытуға, қабылдауға қабілетті етуге, жауапты азаматты қалыптастыруға және өзіне, тағдырына жауапкершілікпен қарауға үйретеді. Әрбір кезеңде, қоғамға сай баланың толыққанды және еркін даму құқығын іске асыру айрықша маңызға ие болады. Бұл жағдайда білім беру жүйесіне қойылатын талаптар жоғарылай түседі, өйткені елдің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету үшін адами құндылықтар инновациялық экономика мен білім экономикасы сияқты маңызды болып табылады.

Нұркен Әбдіров мектебінде психологиялық қызмет – бұл бала құқықтары туралы конвенция мен Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында жарияланған бала құқықтарын қамтамасыз етудің маңызды механизмдерінің бірі болып саналады.

Психологиялық білім беру қызметінің заманауи жағдайға сәйкес талдауда, практикалық педагогикалық психология қызметінің жетістіктеріне қарамастан, көптеген мәселелерді шешуді қажет етеді. Біріншіден, қызметтің ұйымдастырылу деңгейі мен сапасы, әр түрлі аймақтардағы қызмет инфрақұрылымының жағдайы үлкен біркелкіліксіздікпен сипатталады. Екіншіден, психологиялық қызметтің мақсатын, міндетін, мазмұнын, жұмыс әдістерін, психологтың білім беру жүйесіндегі орны мен мәртебесін анықтауда бірыңғай тәсілдердің жоқтығы. Үшіншіден, педагог -психолог қызметінің нормалары мен стандарттары әзірленбеген, білім берудегі психологиялық қызметтің диагностикалық құралдарының бірлігінің аздығы. Төртіншіден, психологиялық білім беру қызметі мамандарының біліктілігін арттырудың бірыңғай жүйесінің толық деңгейде дамымағандығы. Бесіншіден, елімізде психологиялық білім беру қызметін басқарудың бірыңғай жүйесінің жоқтығы.[2]

Білім беруде психологиялық-педагогикалық көмекті ұйымдастыру мен қамтамасыз ету жүйесі экономиканың жағдайына да, білім беруді ұйымдастырудың өзіне де, идеологияға және басқа да әлеуметтік-мәдени факторларға байланысты болып табылады. Оқытудағы психологиялық -педагогикалық көмекті ұйымдастырудың модельдері көп жағдайда білім беру жүйесінің білім берудегі психологиялық қызметке қойған мақсаттарына тікелей байланысты. Бұл мақсаттар құрылымдық -

функционалдық ұйымдастыруды, нормативтік базаны, құралдарды және т.б. анықтайды, ал білім беру жүйесін дамыту барысында міндеттер өзгеруі мүмкін.

Нұркен Әбдіров атындағы ЖББМ-тің психологиялық қызметін ұйымдастыру принциптері:

- ✚ Баланың басымдығы мен мүдделерін қорғау принципі;
- ✚ Субъективтілік принципі мен баланың жасына және даму деңгейіне қарамастан жеке басына құрмет;

- ✚ Баланың немесе жасөспірімнің психологиялық мәселелерінің жас ерекшеліктерін талдау принципі дамудың әлеуметтік жағдайын / бала мен оның айналасындағы адамдар арасындағы қарым -қатынас жүйесін, жетекші және басқа қызмет түрлерінің ерекшеліктерін талдауға негізделген;

- ✚ «Нормативтілік» принципі баланың психологиялық жағдайын бағалау мен оның проблемалары мен жетістіктерін анықтаудың негізі ретінде психикалық дамудың жас кезеңдерінің мазмұнын анықтайды;

- ✚ Адамның даралығын құндылық ретінде түсінуге және тануға негізделген кез келген жастағы адамға жеке көзқарас принципі;

- ✚ Коррекциялық, профилактикалық және дамытушылық тапсырмалардың бірізділік принципі.

Мектебімізде психологиялық қызметтерді дамытуды ғылыми -әдістемелік қамтамасыз ету келесі міндеттерді шешуді көздейді:

- психологиялық диагностикалық әдістерді стандартизациялаудың және әр түрлі оқу кезеңіндегі мектеп оқушыларының жеке психологиялық және жас ерекшеліктерін бағалаудың негізі ретінде;

- балалардың психикалық дамуына белгілі бір білім беру технологияларының әсерін бағалау; психологиялық түзету әдістерінің тиімділігін бағалау), сонымен қатар ерекшеліктерін зерттеу.

- психологиялық диагностика әдістерін әзірлеу және бейімдеу, оның ішінде (танымдық, реттеушілік және коммуникативтік құзыреттіліктер) және білім беру бағдарламасын меңгерудің жеке нәтижелерін кешенді бағалау мәселелерін шешу.

Қазіргі қоғамда болып жатқан өзгерістер білім беру кеңістігін жедел жетілдіруді, әлеуметтік және жеке қажеттіліктер мен мүдделерді ескере отырып, білім беру мақсаттарын айқындауды талап етеді. Сонымен қатар, мектепке дейінгі, жалпы, орта кәсіптік және жоғары білім берудің жаңа білім беру стандарттарының даму әлеуетін қамтамасыз ету басым бағытқа айналууда. Білім беру жетекші әлеуметтік қызмет ретінде этномәдени және бірегейлікті қалыптастыру сияқты маңызды әлеуметтік әсерлерді қоғамның әлеуметтік дәстүрлерін, құндылықтарын, мінез -құлық нормалары мен көзқарастарын сіңіру; жеке тұлғаның оң әлеуметтенуін, даралануын және кәсібиленуін қамтамасыз ететін тұлғалық, әлеуметтік және кәсіби құзыреттіліктерге ие болуы; адам әлеуетінің өсуі елдің әл -ауқаты мен бәсекеге қабілеттілік ресурсының маңызды шарты ретінде анықтайды.[3]

Мектебіміздің ең маңызды міндеті-«үйрене білу» құзыреттілігін, жеке адамның жаңа әлеуметтік тәжірибені саналы және белсенді түрде игеру арқылы өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жетілдіру қабілетін қалыптастыру.

Әлеуметтік белгісіздіктің өсуі, әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің жылдамдығы мен негізгі сипаты, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жаңа түрлері төмендегідей жаңа тәуекелдерді тудырады:

- ❖ балалық шақтың әлеуметтік стратификациясы, халықтың елеулі топтарының өмірінің әлеуметтік-экономикалық жағдайларының айқын

дифференциациясы әр түрлі топтардың, аймақтардың, қалалар мен ауылдық жерлердегі балалардың даму траекториясында топтық айырмашылықтардың артуына әкеледі.

❖ жаһандану мен мәдениетаралық коммуникация кеңістігінің ұлғаюы ұлтаралық шиеленіс пен ұлтаралық қақтығыстардың жоғарылау қаупіне, әр түрлі мәдениеттегі адамдардың да, әр түрлі жастағы топтардың да толеранттылықтың төмендеуіне әкеледі;

❖ жастар саясатының нақты стратегиясының болмауы, балаларға, жасөспірімдерге және жастардың қоғамдық бірлестіктеріне жеке басының өзін-өзі анықтау проблемаларын шешуге және жастардың жеке басын қалыптастыруға бағытталған қолдаудың болмауы;

❖ отбасының бейімделуінен (ажырасулардың өсуі, толық емес және девиантты ана болу, тұрмыстық зорлық -зомбылық, «кешіктірілген ата -ана», отбасындағы қарым -қатынастан айырылу) көрінісін табатын әлеуметтену институты ретінде отбасының дағдарысы, отбасылық тәрбие түрлерінің дисгармониясы), әлеуметтік жетімдіктің өсуі және отбасының баланың жеке басын әлеуметтендіру мен даралау функциясын тиімсіз орындауы;

❖ балалар мен жасөспірімдер үшін ақпараттық ортаның қауіпсіздігінің төмен деңгейі, бұл девиантты агрессивті мінез -құлықтың теріс үлгілерін қолдануға және «дос немесе дұшпан» қатынасын қалыптастыруға ашық немесе жасырын түрде мүмкіндік береді, қақтығыстарды шешудің қолайлы әдісі ретінде қатыгездік, экстремизм, ксенофобия, этнофобия, мигрантофобия көріністерін қабылдау стереотиптерін қалыптастыру тәуекеліне алып келеді;

❖ Интернетке тәуелділік - интернетті шамадан тыс қолдануға деген ұмтылыс, ол жасөспірімдерде бейне ойындарға (ойындарға) тәуелділік түрінде көрінеді, интернетте тәулік бойы сөйлесуге, фильмдер мен телехикаяларды көруге деген қажеттілік және т.б.[1]

Осылайша, қазіргі қоғамдағы балалар мен жастардың дамуының жаңа әлеуметтік-мәдени жағдайы балалық шақтың көптеген тәуекелдерін және әлеуметтендіру институттарының қалыпты жұмысының күрделі проблемаларын көрсетеді, бұл білім беру жүйесі мен жастарды тәрбиелеуді жаңартуды қажет етеді. Мектебіміздің психологиялық білім беру қызметі балалар мен жасөспірімдерді әлеуметтендірудің формаларының негізін құра отырып, ерекше рөл атқаруға шақырады. Білім мен дағдыларды меңгеру міндеттерінің басымдылығынан жеке тұлғаны дамыту міндеттеріне ауысуы білім сапасын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар баланың әлеуметтік жағдайын түбегейлі жақсартуға, балалық шақты дамытуға жаңа мүмкіндіктер береді. Білім беру жүйесінің барлық деңгейінде қауіпсіз, психологиялық қолайлы, дамып келе жатқан білім беру ортасын құру - бұл оқушылардың даму әлеуетін іске асырудың, даму аймағының шекарасын кеңейтудің және тәуелсіз, шығармашылық, құзыретті, белсенді болудың алғышарты болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Рубцов В.В. Психологическая наука и образование в Психологическом Институте им. Л.Г. Щукиной. Вопросы психологии, № 3, 1999 г.
2. Ю.П.Зинченко, академик РАО, психн., профессор «Концепция развития психологической службы в системе образования» -33 с.
3. Е. С. Игнатова Отрасли психологии и психологические практики -56 с.

ПРИМЕНЕНИЕ МОДЕЛИ СМЕШАННОГО ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Сабитова Т.Х.

КГУ «Гимназия им. Шакарима» г. Караганда, Казахстан

prinstanzilia@mail.ru

Смешанное обучение - одно из ведущих направлений современного образования. Данный подход представляет собой связь традиционного процесса обучения, применение компьютерных технологий с использованием электронных образовательных онлайн-ресурсов и самостоятельную деятельность учащихся.

Данная технология представляет целостный учебный процесс и сочетает в себе познавательную деятельность учащихся в процессе самостоятельной работы, в парной и групповой работе с учащимися, а также при индивидуальной работе с учителем.

Нами в начальной школе используются модели «Перевернутый класс» и «Смена рабочих зон», это позволяет экономить время на уроке, показать новый материал с разных точек зрения, повысить мотивацию к обучению, дать выбор учащимся для самореализации.

Авторы модели «Перевернутый класс» Бишоп Дж. и Верлегер М объясняют этот метод, как две неразрывные части образовательного процесса: коллективное обучения в классе с тьютором и самостоятельное обучение с помощью компьютерных технологий.[1]

Используя данную модель, процесс обучения как бы переворачивается, теоретическая часть дается на самостоятельное изучение. Учащимся предлагается видео материал, интерактивные задания. При необходимости их можно просмотреть несколько раз. В классе разбираются вопросы, которые вызвали наибольшие затруднения и выполняются более сложные задания.

Модель «Смена рабочих зон» представляет собой перемещение учащихся в группах сменного состава и чтобы в одной из них проходило онлайн-обучение с использованием компьютерных устройств. В другой группе обучение проводит учитель. В третьей учащиеся работают самостоятельно.

При онлайн-обучении используются различные виды работы (тренажеры, тесты, в основном закрытые, выбор правильного ответа, распределение по группам, ребусы, кроссворды, анаграммы и т. п.) все это делает процесс обучения занимательным. Такие задания рассчитаны на то, чтобы ученики наиболее полно усвоили новый материал.

Использование технологии смешанного обучения на уроке естествознания. Тема урока: «Как защитить животных»

Перед проведением урока учащимся предлагается самостоятельно изучить теоретический материал, представленный в учебнике и просмотреть видеоролики о заповедниках Казахстана.

В начале урока при создании коллаборативной среды учащимся предлагается взять перевернутую карточку, на которой может быть изображено: компьютер, учитель, книга. Таким образом, первоначально учащиеся делятся на группы с помощью учителя. Первая группа учащихся проходит тестирование по самостоятельно пройденной теме. Это позволяет проверить приобретенные знания. Вторая группа работает с учителем, дети задают вопросы учителя для более детального изучения. Третья группа учащихся работает самостоятельно с дополнительным материалом о заповедниках Казахстана. Далее учащиеся по сигналу учителя меняют свое место, переходя в другую группу. В третьей группе учащимся предлагается выполнить задание на выбор: выяснить

причины исчезновения животных; предложить свой вариант защиты животного от исчезновения; написать письмо людям от имени исчезающего животного. Итог урока предлагается провести в форме защиты своих работ изображенных по желанию ребят графически, кластер, рисунок, синквейн, мини-сочинение и т.д.

При работе в группе необходимо пользоваться правилами более подходящими считаем те, что сформулировала Людмила Петерсон:

Работать должен каждый на общий результат;

Один говорит, другие слушают;

Свое несогласие высказывай вежливо;

Если не понял, переспроси.

Работая в группе учащиеся занимаются совместной деятельностью, становятся более ответственными, сплоченными, учатся работать в команде, повышается мотивация к обучению, самостоятельная практическая деятельность. Данная работа располагает к общению, ребята приходят на урок с базовыми знаниями им хочется быть полноценными участниками образовательного процесса. Здесь не получится отсидеться, нужно работать наравне со всеми. Идет целенаправленная работа по формированию речевых навыков, слушание и говорение, умения общаться в коллективе. Ребята учатся отстаивать свою точку зрения, использовать доказательства, делать выводы.

Мы видим индивидуализацию обучения за счет работы учащихся в индивидуальном темпе, при необходимой поддержке учителя. Это даёт возможность учителю уделить время каждому ученику, а так же снижает утомляемость за счет смены видов деятельности в группах сменного состава.

Литература:

1. Bishop J.L. и Verleger M.A., "The Flipped Classroom: a Survey of the Research", American Society for Engineering Education. - 2013
2. Андреева Н.В., Рождественская Л.В., Ярмахов Б.В. Шаг школы в смешанное обучение. //Рыбаков фонд. Москва.-2016.
3. Смешанное обучение как инновационная форма организации учебного процесса в школе Кузьменко Ольга - 2017.

«ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТІҢ БАЛА КЕЗІНЕН МҮГЕДЕК, ДАМУ
МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ ОҚУШЫЛАРМЕН АТҚАРАТЫН ЖҰМЫС БАРЫСЫ.»

Сайпирова Ж.А.

№169 Н.Илялетдинов атындағы жалпы орта мектебі КММ

Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Қазақстан

Jazic@mail.ru

Отбасы - адам тәрбиесі үшін ең жақын әлеуметтік орта.Отбасы - белгілі дәстүрдің жағымды өнегелердің, мұралар мен салт дәстүрлердің сақтаушысы. «Қиын» бала да, даму мүмкіндігі шектеулі балада, бала жасынан мүгедек бала, яғни барлық бала отбасында алғаш рет өмірмен, қоршаған ортамен танысады, мінез құлық нормаларын үйренеді. Жоғарыда балаларды түрлі типке бөлу ол баланың тұлғалық дамуындағы ауытқулары бар екендігін көрсете отырып түрлі санатқа жіктеу болып табылады деп ойлаймын. Ал, енді әрқайсысына жеке - жеке тоқталайық.Қиын

балаларды медициналық тексеруден өткізген жағдайда көпшілігінде олардың психикалық дамуының қалыпты екендігі анықталады. Сондықтан олардың мінез - құлқындағы ауытқушылықтардың сыртқы әлеуметтік және педагогикалық факторлардан болатын анық. Мұндай уақытша ауытқулардың ең көп кездесетін себептерінің бірі бала дамуының жас ерекшеліктерімен ата - аналар мен педагогтар тарапынан жете ескерілмеуінен болады деп ойлаймын. Отбасындағы қолайсыздық моральдық –психологиялық ахуал тұлғаның дамуындағы ауытқуларға себеп болатын жағдайлар көп. Баланың тұлға болып қалыптасуына, мінез –құлқына мектептегі үлгерімі үлкен рөл атқарады. Оқуда әр түрлі себептермен артта қалу, сабаққа жек көрушілікпен қарау, өзін сабақтан басқадай ретте көрсету пиғылына негіз болуы мүмкін. Әрбір жағдайда, оның ішінде жеке жағдайда ауытқушылықтардың себептерін талдап, бағамдау және бұл себептерді жою жөнінде мұқият жұмыс жүргізуді талап етеді. Тәрбиешінің, ата – ананың жаңылыс іс – әрекетінен, баланың жүйке және әлеуметтік даму кемшілігінен оқу бағдарламасын игеруге, әлеуметтік рөлін орындауға және әлеуметтік бейімделуге кедергі келтіреді. Сондықтан әрбәр балаға әлеуметтік дамушы тұлға ретінде қарай отырып, баланың сабақ үлгерімі, даму ерекшелігі, жеке – дара қасиеттерін ескеру, әрбір «жаман» деген адамның бір жақсы қасиеті болады дегендей, әр баланың жақсы жағын ала отырып, тәрбиелеу, оқыту, дамыту жұмыстарын жүргізгенде ғана тұлғаны қалыптастыруға болады.

Қиын оқушыны зерттеу жұмыстары:

Бала туралы жалпы мәлімет

аты –жөні, туған жылы, сыныбы, оқыту тілі, ата –анасы туралы мәлімет, ата –анасының жұмыс орны, әлеуметтік жағдайы.

Денсаулығы физиологиялық даму ерекшеліктері

Жас ерекшелігіне физиологиялық дамуының (бойы, салмағы, көз, құлақ және дене бітіміндегі кемшіліктер) сәйкестігі

өзін –өзі бағалауы (төмендету, өзін жоғары санау, қалыпты адекватты), ортамен қарым –қатынасы, жауапкершілігі, мұғалім мен достарының сынына көзқарасы, өзін –өзі тәрбиелеуге көзқарасы.

Темпераменті:

Холерик, флегматик, сангвиник, меланхолик

Қабілеттері

Ортақ және жеке дара қызығушылығы

мінез –құлқы

жағымды және жағымсыз қасиеттері (сабаққа, еңбекке қатынасы, тәртіптілігі, жауапкершілігі, үлкен –кішімен қарым –қатынасы, жағымсыз әдеттері: темекі шегу, қыршаңқы сөйлеу, арақ ішу, есірткі пайдалану)

Тұлғаның қарым –қатынасы

Отбасындағы жағдайы, құрылымы, тәрбиелеу мүмкіндігі, ересектермен қарым –қатынасы, отбасындағы орны

Сынып ұжымдағы (сыныпқа мінездеме, оқушының әлеуметтік статусы, ұжымдағы орны: лидер, ортаға қабылданған бала, елеусіз бала

Қоғамдық ортадағы (кіммен қарым –қатынас жасайды, достары кім, бос уақытында кіммен өткізеді)

Әр түрлі жұмыстарға қатысуы

Оқуға қатысы, еңбекке қатысы, секция, үйірмеге тартылуы.

Тәртібіндегі ауытқушылық себептері

Денсаулығындағы ауытқушылық, қарым –қатынастағы ауытқушылық, педагогтер қателігі, отбасы тәрбиесіндегі қателіктер

Қиын оқушы тәрбиелеуде мына бағыттарды есте ұстау керек:

- адамгершілік –құқықтық сендіру;
- өз іс –әрекетіне сын көзбен қарау;
- баланың эмоциялық ортасын дамыту, өзін еркін ұстау, өзін басқара білуі, педагогикалық ықпал ету (ортаның жеке –топтық пікірін қабылдау)
- пайдалы іс –әрекеттер жасау

Кесте 1. Қиын балаларды қадағалау картасы

ОҚУШЫНЫҢ АТЫ -ЖӨНІ	ОҚУШЫНЫҢ МЕКТЕПТЕ, ОТБАСЫНДА Т.Б ОРЫНДАРДАҒЫ БЕЙНЕСІ	КӨЗҚАРАСЫ	МІНЕЗДЕМЕ
Алтыбаев Сабыр	Мектепте - сабырлы, сабаққа көзқарасы нашар, елеусіз бала, өтірік айтады, балалармен жақсы араласқысы келеді, өзін ұжымда төмен ұстайды. Отбасында - ата – анасының пікіріне қарсы тұрады, тек өз айтқаны болғанын қалайды, өтірік айтады	Сабаққа деген ынтасы бар, бірақ қабілет жетпейді	меланхолик – жағымы қасиеті тапсырманы орындағысы келеді, еңбекқор, жа,ымсыз қасиеті: өтірік айтады, балалармен тез тіл табыса алмайды, өзін ортада төмен ұстайды.

Ал, енді даму мүмкіндігі шектеулі және бала жасынан мүгедек балалар аффектілік саладағы бұзулары бар, психикалық дамуында тежелушілігі бар балалар, дамуында проблемасы бар балалар, мінез –құлқында ауытқушылығы бар балаларды жатқызамыз. Бұлармен жұмыста профилактикалық жұмысты көп қажет етеді. Баланың психологиялық толыққанды дамуына жағдай жасау, оқу-тәрбиеге, мектепке, мұғалімге деген негативті қатынастардан аластату, салауатты өмір салтын насихаттау, баланың тұлғалық дамуындағы ауытқуларды уақытылы анықтау және алдын алу жұмыстарын жүргіземіз.

Оқушы туралы жалпы мәлімет:

- Оқушының аты –жөні, сыныбы
- Туған күні, айы, жылы
- оқушы диагнозы
- Отбасы құрамы туралы мәлімет
- ата-анасының жұмыс орны, білімі
- отбасындағы бала саны
- отбасы мүшелерінің денсаулық жағдайы
- әлеуметтік жағдайы
- отбасына кіретін табыс көзі
- мүгедектігіне байланысты алынатын қаржы, жұмсалуды

- мекен-жайы, байланыс телефоны
- оқушының оқуға қажетті жағдайдың жасалуы (тақта,парта, компьютер, интернет)

Инклюзивті білім беру аясында даму мүмкіндігі шектеулі және бала жасынан мүгедек балаларды мектепке әкелу, сыныптастарының көзқарасын өзгерту, тең құқықтық тұлға екендігін түсіндіруміз, қоғам пікірін өзгертуге жұмыс жасауымыз қажет және кезек күттірмейтін мәселе . Осы орайда:

Оқушыны сыныпқа тарту, көпшілік ортада сөйлеу мәдениетін қалыптастыру, оқушы жеке басының психологиялық ерекшеліктерін ескеру, массаж, тынығу бөлмесін дайындау,бос уақытын тиімді пайдалану,сабаққа қажетті құралдармен жабдықтау, дене шынықтыру залын жабдықтау,көлікпен тасымалдауды ұйымдастыру, білікті мамандармен қамтамасыз ету болашақ еншісіндегі күтілетін нәтижелі жұмыстар деп ойдамын.

Әдебиеттер:

1. «Өзін –өзі тану және әлеуметтік педагогика» журналы 2009-2012 жыл
2. «Отбасындағы жанұя тәрбиесі» Бастауыш мектеп 2005 жыл №4
3. Отбасы: «Бала мен ана». С.С.Қоңыратбаев. Алматы 2006 жыл

МЕКТЕПТЕГІ ПСИХОЛОГТЫҢ ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУ КЕЗІНДЕГІ АВТОМАТТАНДЫРЫЛҒАН ЖҮЙЕНІ ҚОЛДАНУ

Сарсенбаева А.Б.

Қарағанды облысының білім басқармасының Жезқазған қаласы білім бөлімінің
"Кеңгір селосының №2 жалпы білім беретін мекбеті" КММ, Қазақстан
aiym-sb@mail.ru

Қазіргі кезде әлемнің көптеген елдерінде заманауи білім беру саласының ажырамас құрамдас бөлігі ретінде мектептегі психологиялық қызмет қолданылып келеді. Мектептегі психологиялық қызмет қолданыстағы білім беру жүйесімен ғана емес, сонымен қатар тұтас елдің мәдени-тарихи, этникалық, кейде тіпті саяси ерекшеліктерімен де тығыз байланысты болады.

Әр түрлі елдердегі мектеп психологиялық қызметінің құрылымы мен ұйымдастырылуында айырмашылықтар болғанымен, шешетін мақсат-міндеттері ұқсас болып келеді. Әрине, әр елде психологиялық қызмет көрсету аясында оның сапасына әсер ететін психологиялық қызметтің өз моделі бар.

Білім беру саласындағы психологиялық қызмет (немесе мектеп психологиясы) мектеп жасына дейінгі балалардан бастап жоғары оқу орындарының студенттеріне дейінгі оқыту мен тәрбие берудің тұтас жүйесін қамтиды, және оның ғасырлық тарихы бар.

1920 жылы Қазақстан Республикасы автономия алғаннан кейін халыққа білім берудің өзекті міндеттері анықталып, оның ішінде жаңа мектептер салумен қатар педагогикалық психологияға байланысты мәселелер де қолға алынды. Бұл мәселелерді шешуге В.Я.Струмский мен А.П.Нечаев маңызды рөл атқарды.Қазақстанда білім беру психологиялық қызметті дамытуға алдыңғы қатарлы қоғам қайраткері және көрнекі ғалым Ж.Аймауытовтың сіңірген еңбегі зор болды. Айта кетерлік Қазақстанның психологтар М.М.Мұқанов, Т.Т.Тәжібаев, В.К.Шебельников сол жылдардан бері

психологиялық білімді меңгеруге болатын ғылыми психологиялық әдебиеттерді әзірлеумен, дамытумен жұмыс жасап қазіргі "Психология және педагогика" дамуына үлестерін қосқан.

Мектептің психологиялық қызмет көрсету жұмысындағы психологтың міндеттерінде: психодиагностикалық, кеңес беру, ағартушылық-профилактикалық, түзете-дамыту және әлеуметтік-диспетчерлік бағыттары белгіленгені анық. Осы бағыттарда жүргізілген әр жұмысқа қағаз түрінде педагогикалық-психологиялық мониторинг жүргізіліп келгенің бәріміз білеміз. Алайда, қазіргі жиырма бірінші - ақпараттандырылған, цифрлік ғасырда осы мониторингі заман талабына сай жүйелі жасауға болады. Себебі психологтардың жұмысын автоматтандыру жүйесі 2021 жылдың сәуір айында іске қосылды. Ол жүйе "HR+" психологиялық педагогикалық мониторингтің автоматтандырылған жүйесі. (орысша АСППМ- автоматизированная система психолого-педагогического мониторинга) Платформаның авторы Рашит Белгібаев, Bilimall жобасын басқарған бағдарламашы. Қарағанды облысы бойынша биылғы 2021-2022 оқу жылында мектептерде өз бастауын алған жүйе жақсы жағынан көзқарас қалдыруда және психологтардың жұмысын жеңілдетуде.

"HR+" психологиялық педагогикалық мониторингтің автоматтандырылған жүйесі психологтың жұмысы неден тұратынын зерттеп, жұмыстың бір бөлігін атқарып отырады. Ол жүйеде жұмыс кестемізді бақылайтын, диагностика жүргізетін, нәтижелерді өңдейтін, топтайтын, кеңес беретін бағыттарды сақтайтын функциялары бар. Жүйеде сынып жетекші, психолог және оқушылар тіркелген. Болашақта әлеуметтік педагог та тіркелмек. Психодиагностика жүргізу кезінде "әдістемелер сөресінде" әдістемелік көмек көрсететін ұйымдардың тапсырысы бойынша жыл бойына оқушылардан, ата-аналардан, педагогтардың алынатын сауалнамалар, анкеталар, зерттеу жиынтығы бар. Жыл бойынша қойылған сынақты іс-шаралар күнтізбесіне күнделікті тіркеп немесе алдын ала бір аптаға, айға жоспарлауға болады. Жоспарланған диагностиканы код арқылы немесе сілтеме арқылы оқушылар компьютерлік кабинеттерде өз жауаптарын белгілеп, қажетті жағдайда кестелер мен графиктер түрінде өңделген нәтижелерді бірден алады. Ешқандай құжат айналымы жоқ. Егер психологқа мектеп ұжымына немесе сынып жетекшілерге есеп, анализ көрсетуі қажет болса, арнайы пернені басып шифрланған деректерді көрсетеді. Яғни, нәтижелерді көру кезінде тек қана психологқа оқушының аты-жөні белгілі болады. Барлық мәлімет құпия түрінде сақталады. Ал сынып жетекшілер өз жеке кабинеттерінен жалпылама графиктерді, сыныптың жалпы психоэмоционалды портретін ғана көре алады, оқушылардың жеке профильдеріне қол жеткізе алмайды. Ал психолог кабинетінде әр оқушының егжей-тегжей сипаттамасы автоматты түрде белгіленеді, және сол арқылы психолог оқушыға жеке мінездеме бере алады.

Оқушылардың әлеуметтік-экономикалық, психикалық-физиологиялық ерекшеліктері бар түрлі мамандықтар туралы білім жиынтығы, сол кәсіптердің біреуін дұрыс таңдауға жағдай жасау, кәсіби және қоғамдық қызметтерге деген көзқарасын дұрыс тәрбиелеу- кәсіптік білім беру кезінде көзге көрінетін айқын міндеттер. Кәсіптік бағдарлау- бұл оқушыларымызға, жастарымызға мамандық таңдаудағы қабілеттері мен бейімділіктерін, кәсіби және танымдық қызығушылықтарын анықтау мен дамытуда тұлғаға бағытталған көмек көрсету, сондай-ақ нарық жағдайында еңбекке қажеттілік пен дайындықты қалыптастыру, меншік нысандар мен кәсіпкерліктің көп реттілігі бойынша әлеуметтік-экономикалық, психологиялық-педагогикалық, медицина-биологиялық және өндірістік-техникалық шаралардың ғылыми негіздеген жүйесі. Кәсіби диагностика жүйенің түлекке беретін ұсынымдардың сапасы үшін маңызды,

бірақ ол толық мансапқа жету үшін жеткіліксіз. Түлектің психологиялық, физиологиялық жағдайы мен дамуы бойынша қолайлы мамандықтар әлемі туралы ақпаратпен бірге кәсіби диагностика толыққанды нәтиже береді. Осы міндеттерді "HR+" психологиялық педагогикалық мониторингтің автоматтандырылған жүйесі жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Кәсіби диагностика өткізу кезені бірнеше сауалнамалардан өтіп, өз нәтижесін көрумен ғана шектелмеген, сонымен қатар, Қарағанды облысы бойынша барлық колледждер осы жүйеге қосылғандықтан оқушы өзінің психотипі бойынша ұсынылған мамандықтарды таңдап, колледжге өтініш беріп, түсу мүмкіндігі көрсетілген.

Баланың психологиясында мамандық таңдауға көмек көрсетуді 1926 жылы Ж.Аймауытов өзінің "Психология және мамандық таңдау" деп аталатын еңбегінде жастардың болашақ мамандықты таңдауында олардың психологиялық ерекшеліктерін есепке алудың қажеттілігіне назар аударған. "Осы ерекшелікті анықтау үшін тек психологиялық білімі ғана емес, педагогикалық білімі бар маман болуы тиіс"-деген. Сондықтан педагог-психологтар мамандық таңдауда көп септігін тигізеді. Бұл тұтастай мектеп психологтарының жұмыс мақсаттарының бірі.

Психологиялық педагогикалық мониторингтің автоматтандырылған жүйесі көріп отырғанымыздай, мектеп психологының бірнеше бағыттағы жұмысын жеңілдетіп, толыққанды мониторинг жүргізуге өте ыңғайлы платформа. Мен бұл жүйенің шығуына аз уақыт болса да өз тәжірибемде қолданысқа алдым. Өткен оқу жылында кәсіби бейімделу науқаны кезеңінде көптеген мектеп түлектері осы жүйе арқылы өз ерекшеліктеріне сай колледждерге түсіп, мамандықтарын анық таңдай алды. Биылғы 2021-2022 оқу жылында осы платформа арқылы оқушылардың оқуға деген мотивациясын, орта, жоғары буынға бейімделуін зерттеп үлгердім. Нәтижелерді тексеріп, қағазға түсіріп еш әурелік болмады. Платформадағы EXCEL - ге көшіру арқылы уақытымды үнемдедім.

Болашақта бұл жүйенің барлық мектеп психологтарына өз көмегін тигізетініне сенімдімін. Қорытындылай келе, қазіргі цифрландырылған заманда әр қайсымыз өз мүмкіндіктерімізді пайдалануға бет бұрып, заманауи- жаңашыл педагог болуға талпыну біздің міндетіміз деп ойлаймын.

Әдебиеттер:

1. Практикалық психология дамуының негізгі тенденциялары/ 2019 ж. Нұр-Сұлтан.
2. Новый вестник <http://nv.kz/2021/07/09/260128/> 2020 ж
3. Жалпы психология. С.Б.Бабаев 2009 ж .Алматы

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ Ы. АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ.

Сембаева Б.С.

«Әлкей Марғұлан атындағы ЖББМ» КММ, Бұқар жырау ауданы, Петровка ауылы, Қарағанды обл., Қазақстан
botakoz_01.01.73@mail.ru

Халқымыздың ұлы перзенті, қазақ жерінде оқу-ағарту ісін жүзеге асырған зиялылар көшбасшысы, тұңғыш халық ағартушысы, қоғамда өзгерісті жасау жолында

талмай күресіп, ел игілігі үшін жан аямай еңбек етудің үлгісін көрсеткен, XIX ғасырдың екінші жартысында шолпан жұлдыздай жарқырап әлем көгіне шыққан, ұлт тарихында аты мәңгі өшпейтін кемел тұлға-Ыбырай Алтынсарин қоғамдық ой-пікірдің өркендеу тарихында үлкен орын алған педагог, демократ.

Аса көрнекті ағартушы Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының қоғамдық ой пікірі, мәдениеті мен әдебиеті тарихында жаңашыл-педагог, жаңа мектептердің ұйымдастырушысы, этнограф, фольклоршы, ақын прозашы, қазақ тарихының жанашыры ретінде кеңінен мәлім.

Ұлы ағартушы орыс-қазақ мектептеріне тек орыс тілін ғана оқитын, оқу, жазуды ғана үйрететін мектептер деп қарауға болмайтынын ескертіп, ол мектептерден оқушыларды, тазалыққа дағдыланатын, әрнәрсеге де дұрыс ақыл-оймен қарай білетін етіп шығару керектігін айтқан болатын. Бұл-бір.

Екіншіден, қазақ балаларын ұқыптылыққа, тазалыққа, отырықшылық тұрмыстың артықшылығына, мысалы, құрғақ, жылы бөлмелерде тұруға үйретудің өзі қазақ даласында тәрбиелік мәні бар жұмыс деп қарады.

Үшіншіден, Ыбырай Алтынсариннің бала тәрбиесіне қатысты ұлы ағартушылық идеясы оның көркем шығармаларында да, ғылыми мақалаларында көрініс тапты. Ол өзінің әңгімелері арқылы қазақ балаларының заманына лайықты озық азаматтық көзқарасын қалыптастыруды көздеді. Оның бұл педагогикалық қағидалары күні бүгінге дейін бала тәрбиесіндегі маңызын жойған жоқ.

Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық көзқарастары

Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының тағдырына ерекше мән берген ұлы ағартушы – педагог. Ы.Алтынсарин шығармасының негізгі идеяларының бірі – адамның өзара қарым – қатынасы, жастарды еңбекке баулу. Өзінің барлық педагогикалық теориясында жас жеткіншектердің ұлттық тәрбиесін қалыптастырып, жетілдіруде қазақ халқының ғасырлар бойы тәрбие саласында жиған бай тәжірибесін негізге алу қажет деген пікірді ұстанғандардың бірі Ыбырай. Оның дүниетанымдық көзқарасының қалыптасуына әсіресе, қазақтың мәдениетін, өнерін терең білетін, ақыл – парасаты жоғары, сөзге шешен, елге сыйлы атасы Балғожаның ықпалы ерекше болды.

Бір Аллаға сыйынып
Кел, балалар, оқылық,
Оқығанды көңілге

Ықыласпен тоқылық! – деген өлеңінде білім алуға үндесе, екінші жағынан , өмірдің бір қызығы тек байлықта деп ұғатын, оқу, өнер, ғылым – білімге мін бермейтін кертартпа көзқарасқа соққы береді. Өмірде сарқылмас мол байлық – білім екендігін айта келіп, оған қол жеткізу үшін ерінбей – жалықпай еңбектенудің керектігін түсіндіреді. [1.4]

Сиса көйлек үстінде,
Тоқуменен табылған.
Сауысқанның тамағы,

Шоқуменен табылған,- деп педагогтік тәсіліменен балаға еңбек атаулыдан хабар аңғартады. Мектеп – қазақтарға білім берудің басты құралы. Біздің барлық үмітіміз, қазақ халқының келешегі осында , тек осы мектептерде ғана деп жазған болатын. Ы.Алтынсарин шығармаларында еңбекті сүю, білімдіден үйрену , талпыну, адамды сыйлау үгіттеледі. [2.2]

Ыбырай Алтынсариннің халық ағарту жұмысы.

Аса көрнекті ағартушы Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының қоғамдық ой пікірі, мәдениеті мен әдебиеті тарихында жаңашыл-педагог, жаңа мектептердің ұйымдастырушысы, этнограф, фольклоршы, ақын прозашы, қазақ тарихының жанашыры ретінде кеңінен мәлім.

Алтынсарин облыстық мектептер инспекторы болып қызмет істегенде, ағартушылық жұмысын тыңнан ұйымдастыруына тура келді. Ағартушылық жұмысын іске асыруда талай қиыншылықтарға кездесті. Ол жылдан аса уақыттың ішінде Қараторғай болысында (Торғай уезі), Карабұтақ болысында (Ырғыз уезі), Обаған және Жетіқара болыстарында (Қостанай уезі), Берте болысында небәрі бес болыстық мектептер ашып үлгерді. Осы кезде ол Қостанай және Ақтебе қалаларында орыс балаларына арнап екі мектеп ашты. Бұл мектептер ашылғанда Ыбырай Алтынсарин ішінде езі болып, бірінші үлгілі сабақты оқушыларға өзі береді.

Ыбырай Алтынсарин уездік қалаларда 4 орталық орыс-қазақ училищелерін, бір қоленері училищесін, 5 болыстық мектептерді, орыс балаларына арнап 2 мектеп ашып, оларды тегіс жабдықтады. Ол ағартушылық қызметінде балаларды оқыту және тәрбиелеу, мұғалімдердің беделін кетеру, релін арттыру мәселелері үлкен орын алады. Ол мұғалімдер оқушыларын ез балаларындай керулері керек, сонда ғана оқу жұмысы ойдағыдай ілгері басады деген болатын.

Халық ағарту жұмысын ілгері дамытудағы мұғалімдердің рөлін Ыбырай Алтынсарин былайша бағалады: «Халық ағарту жұмысы бұл арада тек жаңа ғана басталып келеді, сондықтан, жаңа салынып жатқан үйдің жақсы болуы оның іргесінің берік және мықты қалануына байланысты болатыны сияқты, біздің қолға алып отырған ісімізде де, қазақ мектептерінің бар келешегі, кебінесе, істің қазіргі басталуына байланысты; сондықтан да мен қазір жақсы оқытушыны дүниедегі заттың бәрінен де қымбат керемін... Халық мектептері үшін ең керектісі – оқытушы – деп жазды. Ыбырай Алтынсарин, – тамаша жақсы педагогика құралдары да, ең жақсы үкімет бұйрықтары да, әбден мұқият түрде жүргізілетін инспектор бақылауы да оқытушыға тең келе алмайды» деген.

Ұлы ағартушы орыс-қазақ мектептеріне тек орыс тілін ғана оқыйтын, оқу, жазуды ғана үйрететін мектептер деп қарауға болмайтынын ескертіп, ол мектептерден оқушыларды, тазалыққа дағдыланатын, әрнәрсеге де дұрыс ақыл-оймен қарай білетін етіп шығару керектігін айтқан болатын. Бұл-бір.

Екіншіден, қазақ балаларын ұқыптылыққа, тазалыққа, отырықшылық тұрмыстың артықшылығына, мысалы, құрғақ, жылы бөлмелерде тұруға үйретудің өзі қазақ даласында тәрбиелік мәні бар жұмыс деп қарады.

Үшіншіден, Ыбырай Алтынсариннің бала тәрбиесіне қатысты ұлы ағартушылық идеясы оның көркем шығармаларында да, ғылыми мақалаларында көрініс тапты. Ол өзінің әңгімелері арқылы қазақ балаларының заманына лайықты озық азаматтық көзқарасын қалыптастыруды көздеді. Оның бұл педагогикалық қағидалары күні бүгінге дейін бала тәрбиесіндегі маңызын жойған жоқ.

Ыбырай Алтынсарин әрі ақын, әрі қара сөздің ұстасы, қазақтың әдеби тілінің негізін салған артына ғылыми мұра қалдырған тұлғалардың бірі. Алтынсариннің көркем әдеби шығармалары оның «Қазақ хрестоматиясында» Орынбор 1878 жылы 1 кітабында басылып шықты. Бұл кітап тек оқу құралы ғана емес, сол кездегі бала тәрбиесіне арналған көркем шығарма, озат ой-пікір ұлт қазынасы болды.[3.2]

Алтынсарин көркем шығармаларын жұртшылыққа түсінікті тілде жазды. Оның шығармаларында халықтың көркем сөздіктері қорытылып, біркелкі қалыпқа түсірілді.

Ыбырай Алтынсарин балаларға арнап, сөзі жатық, мағнасы қызғылықты ұсақ әңгімелер жазды. Автордың бұл әңгімелерінің балалар үшін, тәрбиелік рөлі ерекше болғандығы күмән туғызбайды.

Қазақ балаларын оқып білім алуға шақырған үндеуін «Кел, балалар, оқылық», «Өнер білім бар жұрттар» деген өлеңдері арқылы жеткізді. Ыбырай Алтынсарин өзінің белгілі шығармасы «Қазақ хрестоматиясында» (Орынбор, 1879 жыл) «Сөзбасы» деген атпен бастырды. Демек, бұл өлеңінде қазақ жастарын автор оқып білім алуға үгіттеді, өткір тілмен, майда сөзбен үндеу ретінде жазды. «Балғожа бидің баласына жазған хаты» сол «Қазақ хрестоматиясының» ішінде «Оқудағы балалардың үйіне жазған хаты» бөлімінде басылған өлеңінде балаларға оқудың маңызын ұғындырды. [4.3]

«Шеше мен бала» деген Ы. Алтынсариннің өлеңнің бала тәрбиесіне қатысты педагогикалық, психологиялық маңызы өте зор. Бұл өлеңдері жасөспірім балаларды адамгершілікке, мейірімділікке, өнегелі болуға тәрбиелейді. Орыс классиктерінің де (М.Ю. Лермонтов, Некрасов т.б) шығармаларында да осы сарында жазылған өлеңдер жиі кездесетіндігі жұртшылыққа мәлім. Мәселен, «Бәріміз бір адамның баласымыз», «Аразбол, кедей болсаң ұрлықпенен», «Мақтанба бақыттымын деп бағыңызға», «Жүйрікте болмайды көрік сыналмаған», «Ағайын жат болады алыс болса», «Асылы залымдардың лайланды», «Әй достарым!», «Әй, жігіттер!», «Азған елдің хандары», «Азған елдің қожасы», «Азған елдің молдасы», «Азған елдің билері», «Азған елдің байлары», «Береке кеткен елдерде», «Азған елдің адамына» деген өлеңдері жастарға айтқан өсиеті. Бұл өлеңін Ы. Алтынсарин «Бәріміз бір адамның баласымыз» деп бастағанда, ол қазақ жастарының ынтымақшыл бірлікте болуға шақырғандығын көреміз. Осы өлеңдерінде автор халық әдебиеті мұрасының негізінде ұлттық тәрбие дінгегі ата-бабалардың рухани мұраларының сабақтастығын сақтаудағы тәрбиенің бір жолы қазақтың халық әдебиеті арқылы дамытуды көздегендігі сезіледі.

Жалпы Ыбырай Алтынсариннің әңгімелері 1876-1879-жылдар арасында жазылып, бірінші рет «Қазақ хрестоматиясында» басылып шыққан болатын-ды. Бұл әңгімелердің кейбіреулері орыс жазушылары мен орыс педагогтерінің шығармалары үлгісінде жазылған. Мысалы, «Бір уыс мақта», «Аурудан аянған күштірек», «Алтын шеттеулік», «Тышқанның өсиеті», «Шеше мен бала», «Бақша ағаштары», «Талаптың пайдасы», «Әке мен бала», «Жаман жолдас», «Қарға мен құрт», «Түлкі мен ешкі» тағы басқалары сол кездегі орыс педагогтерінің (Ушинский, Толстой, Паульсон, Крылов) шығармалары үлгісінде жазылған. Ал, олардың ішінде бірнешеулерінің мағынасы негізінде орыс педагогтерінің шығармаларына ұқсас келеді. Осы әңгімелер бір стильде дидактикалық мақсатта жазылған. Бұл жөнінде «Қазақ хрестоматиясына» жазған алғы сөзінде және әркімдерге жазылған хаттарында автордың өзі де ескертеді. Сөз құрылысы жатық, көпшілікке түсінікті, қазақтың сұлу жалпақ тілімен көңілге қонатындай етіп, оқушы балаларға тәлім-тәрбие беруге арналған.

Ыбырай Алтынсариннің «Әке мен бала», «Асыл шөп», «Бақша ағаштары», «Аурудан аянған күштірек», «Мейірімді бала», «Палкан деген ит», «Қанағат», «Өтіріктің залалы», «Тәкаппаршылық» т.б. бұл әңгімелері жастарды әдептілікке, сабырлыққа, салмақтылыққа және әділ, мейірімді, қайырымды болуға тәрбиелейді. Оның басқа әңгімелерінің де түйіні жастарға өнегелі тәрбие беру екендігін көреміз.

Ол өзінің «Сәтемір-хан», «Талаптың пайдасы», «Зиректік», «Білгеннің пайдасы», «Әдеп» тағы басқа әңгімелерінде балаларды білім алуға, зирек болуға үгіттеді. Мысалы, «Талаптың пайдасы» деген әңгімесінде, ынтасымен оқудың, зиректіліктің нәтижесінде осы әңгіменің кейіпкері Матвей деген кісі бүкіл Ресейге белгілі суретші болып шығады. Басқа әңгімелерде де автор білімді дәріптеді. Бірсыпыра әңгімелерінде

жастарды еңбек сүйгіш болуға, ұқыптылыққа дағдылануға шақырады. Бұл тақырыпқа арналған әңгімелері: «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш», «Бір уыс мақта», «Дүние қалай етсең табылады» тағы басқа шығармаларынан көруге болады.

Үй салу, егін кәсібімен шұғылдану, т.б. халқымыздың дәстүрлі шаруашылық мәдениетін ұлттық тұрмыс-салтын жастарға дәріптеуниетінде, Ыбырай Алтынсарин бірнеше әңгімелер жазды. Әсіресе, «Қыпшақ Сейітқұл», «Малды пайдаға жарату», «Киіз үй мен ағаш үй» деген әңгімелерінде, автор қазақ жастарына көшпелі өмірден отырықшылық тұрмыспен айналысу, жер кәсібімен шұғылдану заман талабы екендігін сездірсе, «Бай мен жарлы баласы», «Лұқпан әнін», «Малды пайдаға жарату» деген әңгімелерінде, автор сол кезде қазақ жастарына, тұрмыс тіршілікке бейімделуге шақырған нақты мысалын көреміз.

Балаларға арналған шағын әңгімелерін жазуда, ол орыс жазушыларының (Крылов, Толстой т.б.), орыс педагогтерінің (Ушинский. Паульсон) шығармаларын үлгі етті, немесе солардың кейбір қызғылықты әңгімелерін қазақ тіліне аударды, аударғанда оны қазақ балаларының мінез-кұлқына қазатын ұлттық тәрбиесіне сәйкестіре, өзгерте аударды. Ол орыс жазушыларының әңгімелерін сөзбе-сөз аударған жоқ, мағнасына да, сөз құрылысына да өзгерістер енгізіп аударды. Ол өзінің балаларға арнаған әңгімелерінде қазақ балаларының халқының ұлттық мүддесін көздейтін елжанды патриот жастарды тәрбиелеуді көздеді. Оның жазған мысал әңгімелері күні бүгінге дейін өзінің тәрбиелік мәнін жойған жоқ.

Педагогтың шығармалары балаларды неге тәрбиелейді?

- «Бай баласы мен жарлы баласы» - шыдамдылық, батылдық, сабырлық, тапқырлық, көрегендікке тәрбиелейді.

- «Атымтай Жомарт» - қайырымдылыққа, қарапайымдылыққа, мақтаншақ болмауға, азды қанағат етуге тәрбиелейді.

- «Асыл шөп» әңгімесі – сабырлы, шыдамды, төзімді, ұстамды болуға үндейді.

- «Бақша ағаштары» әңгімесі – тәрбиелі болуға, адамгершілікке, үлкенді сыйлауға үйретеді.

- «Байұлы» әңгімесі - «Батаменен ер көгереді», «Баталы ұл арымас» - деген халық қағидаларының өміршеңдігін әңгімеге арқау етіп, жастарды қайырымды, ізгі жүректі болуға, жоқ-жітік, жетім-жесірге қамқоршы болуға үндейді.

- «Мейрімді бала», «Шеше мен бала», «Аурудан аяған күштірек» әңгімелері – мейірімділік, рақымды болу, адамға жақсылық ету, төзімділік сияқты жақсы қасиеттерге баулиды. Бала әке-шеше алдында өзін мәңгі қарыздар сезінуі керек.

Қорытындылай келе, Ыбырай Алтынсариннің шығармашылық мұралары мен тәрбиелік маңызы зор әңгімелерін өзімнің құрдастар мен сыныптастарымның арасында насихаттауымыз керек. Себебі, Ұлы ағартушының әдеби шығармаларындағы тәрбиелік рөлі күні бүгінге дейін өзінің маңызын жойған жоқ. [5.1]

Жұмысымды Ыбырай Алтынсариннің: «Халқы үшін қызмет ететін білімді адамдардың қатарын көбейту арқылы қазақ қоғамының мешеулігін жоюға болады, сондықтан жастарды оқытып, тәрбиелеуден, тәрбие ісінің күдіретінен артық ешнәрсе жоқ»,– деген ұлағатты сөзімен аяқтауды жөн көрдім.

Әдебиеттер:

1. Ы.Алтынсарин «Екі томдық шығармалар жинағы». Алматы, 2003ж.
2. Ы.Алтынсарин «Қазақ хрестоматиясы». Алматы, 2003 ж.
3. Ы.Алтынсарин «Өнер – білім бар жұрттар». Алматы, Жалын 1991ж.

4. <https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%AB%D0%B1%D1%8B%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%90%D0%BB%D1%82%D1%8B%D0%BD%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD>

5. <https://articlekz.com/kk/article/28852>

АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ –ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫ ЖАН-ЖАҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУЫ

Сембина И.Д.

«№13 ЖББМ» КММ, Жезқазған қ., Қазақстан

isembina@bk.ru

Қазақстан Республикасы -бай тарихи дәстүрлері бар тәуелсіз мемлекет. Қазіргі кезеңде Қазақстан үшін азаматтар бойындағы өзіндік қасиеттерге нұқсан келтірмей жаңа қасиеттерді, дербестікті және таңдау мен шешім қабылдау жағдайындағы жауапкершілікке баулу, қоғамдағы тиімділікті арттыруға әсер ететін білім, білік, дағдыларды ұлттық мәдениет аясында қалыптастыру мәселесі тұр. Білім беру жүйесі арқылы ғана оқыту мен тәрбиелеудегі жеке тұлғаға бағытталған жұмыс нәтижесінде оқушылардың белсенді өмірлік ұстанымын қалыптастыруға, олардың әлеуметтік міндеттерінің және өз бетінше жұмыс жасау дағдыларын көтеруге болады.Адамгершілік тәрбие мәселелері көптеген педагог ғалымдардың (Я.А.Коменский, И.Г.Герbart, А.Н.Кочетов, А.С.Макаренко т.б.) еңбектерінде кеңінен қарастырылған.Өз зерттеулерінде ғалым-зерттеушілер адамгершілік тәрбие берудің мақсаттарын, қағидаларын жүзеге асырудың жолдарын жан-жақты анықтап негіздеуге талпынған А.Я.Коменский балалар мен жастар мінезінде өзін-өзі билеу, кішіпейілділік, сыпайлық, ізгілік, жауапкершілік сапаларды тәрбиелеуді талап етті. Ол мектеп тәртібі жөнінде терең мәнді пікірлер айтқан. А.Я.Коменский балалар мен жастар мінезінде өзін-өзі билеу, кішіпейілдік, сыпайлық, ізгілік сапаларды тәрбиелеуді талап етті. Ал, И.Г.Герbartтың дәлелдеуінше адамгершілік тәрбиесінің басты мақсаты-мінез-құлықты, ізгілікті, жауапкершілікті қалыптастыру. Бұл тәрбие Герbartтың пікірінше негізінен оқу арқылы жүргізіледі. И.Г.Герbartтың дәлелдеуінше адамгершілік тәрбиесінің мақсаты – мінез-құлықты қалыптастыру. Бұл тәрбие, баланың әр саналы қызығушылықтар мен адамгершілік елестетулеріне негізделіп оқу арқылы жүргізіледі.

И.Г.Песталози еңбек адамгершілікке үйретеді, балалардың бірімен бірін өзара және олардың ересектермен дұрыс қарым-қатынаста болуын қалыптастырады деп санады.Кеңес педагогы А.С.Макаренко болса, адамгершілік тәрбиесін ұжым арқылы қалыптастыруға аса көңіл бөлген ғалым, педагог.Абай, Шәкәрім өз еңбектерінде тұлға бойында, рақымшылық, қанағат, төзімділік, жауапкершілік секілді қасиеттердің қалыптасуына көп көңіл бөлген. Бұл тұлғаның адамгершілігінің белгісі ретінде қарастырған. Сол секілді қазақ ағартушылары Ы.Алтынсарин, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов балаға адамгершілік тәрбие беруді оқу-тәрбие ісінде пайдалануға айрықша көңіл бөлу қажеттілігін барынша дәлелдеуге талпынды. Осы кезекте Ыбырай Алтынсарин үлгісіндегі педагог-жазушы Спандияр Көбеевтің де пікірлерін қарастырып өткен жөн. Спандияр Көбеев өз шығармаларында балалар үшін тәрбиелік мәні бар мәселелерді көтерді. Біреулерінде С.Көбеев қиын жағдайда адамдардың бір-біріне көмек беруі қажет екенін айта отырып, адамды адамға жақсылық жасауға үндесе, келесілерінде зорлықты, қатыгездікті әшкерелейді. Адамгершілік теориясы мен

практикасында аса маңызды бағыттарға сын көзімен қарамайынша бүгінгі тәрбиенің негізгі бағыттарын айқындау қиынға түседі. Адамгершілік сезімдерге ұнату мен ұнатпау, құрметтеу мен жек көру, сыйлау мен рақымсыздық, сүйіспеншілік пен өшпенділік жатады.

Оқушылардың тілдік қорларының жетілуімен олардың адамгершілік сезімдері мен санасының дамуында ауыз әдебиетіндегі мақал-мәтелдердің мүмкіндігі мол. Адамгершілік сезімдері адамдардың бірлесе жасаған әрекеттері процесінде туып, дамиды да осы қоғамда қалыптасқан адамгершілік ережелеріне бағынады. Олар басқа адамдардың және адамның өзінің мінез-құлық әсерлерінен туады. Адамгершілік тәрбиесі жан-жақты тәрбиенің аса маңызды бөлігі болуымен қатар, ол адамгершілік – қоғамдық дамудың жемісі, әрі қоғам өміріндегі өзгерістерге байланысты дамып жетіліп отыратын маңызды құбылыс. Адамгершілік тәрбиесінің өзекті міндеті - өзі өмір сүріп отырған кезеңдегі қоғамның алдында тұрған мақсат мүддесіне сай адамгершілік қасиеттердің тұтастығын тәрбиелеу. Адамгершілік тәрбиесі күрделі де қайшылыққа толы процесс. Сондықтан, адамгершілікке баулу дегеніміз – ол адамдардың үлкен бе, кіші ме, әрбір істеген ісін, сөйлеген сөзін, өзгелермен қарым-қатынасын ақылға салып, ар-ұят таразысынан өткізіп, біліммен ұштастырып, ең әділ, ең дұрыс жолын таңдап ала білуі. Тұжырымдай келе адамгершілік – адамның рухани байлығы. Ғасырлар бойы адамдар арасындағы қарым-қатынасты суреттеу, сол арқылы жастарға өнегелі тәрбие беру.

Тәрбие қоғамдық құбылыс, қоғам мен жеке тұлғаның арақатынасын қамтамасыз ететін басты жүйе. Тәрбие процесінің негізгі мақсаты – жеке тұлғаны әлеуметтендіріп, оның жағымды қасиеттерін дамыту, қоршаған ортадағы адамдармен тіл табысып, өзіне және басқаларға ыңғайлы болу болып табылады. Оқушылардың сапалы тәртібін, жағымды мінезін қалыптастыру, оған сәйкес сезімін және сенімін тәрбиелеу отбасының және оқу орындарындағы тәрбиешінің функциясын атқаратын барлық қызметкерлердің негізгі мақсатқа бағытталған іс-әрекетінің тиімділігіне байланысты. Ұлы педагог В.А.Сухомлинскийдің айтуы бойынша "Егер баланы тәрбиеленген дәрежеге жеткізудің сәті түссе, адамгершілік тәрбие жеке адамды жетілдіруде тиімді ықпал жасайды. Егер біз балаға қуаныш пен бақыт бере алсақ, ол бала дәл сондай бола алады". Дүние жүзінде, оның ішінде біздің отанымыз Қазақстанда, әрбір ұрпақтың жеке тұлға болып қалыптасуында ізгілік, яғни адамгершілік тәрбие шешуші фактор болуы заңдылық. Жеке тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру барысында адамгершілік тәрбиесі - үздіксіз жүргізілетін процесс. Ол адамның өмірге келген күнінен бастап өмір бойы жалғаса береді. Оның мазмұнын оқушының жеке бас қасиеттерінің кең шеңберін қамтиды. Оқушыларға адамгершілік тәрбие беруде отбасы мен мектептің орны ерекше. Отбасы тәрбиесі халықтың ой арманымен мол тәжірибесімен ұлттық дәстүрімен дамып ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып жеткен тарихи мұра. Отбасы ең алғашқы жастарды тәрбиелеу мұрасы, оның негізгі мақсаты балалар тәрбиесі. Әрбір отбасыда балалардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру ең бірінші ата-ана тәрбиесіне байланысты. Біз бұл бөлімде отбасының бала тәрбиесіндегі алатын орнын және отбасы тәрбиесімен ұстаздар арасындағы байланыстарға тоқталамыз. А.С.Макаренко ата-аналарға арнаған бір сөзінде былай деген: "Сіздің мінез-құлқыңыз - жеткіншек тәрбиедегі бірден-бір шешуші құрал. Ол өз еңбектерінде ата-аналар беделі туралы үлкен сөз көтеріп бала тәрбиесінде бұл беделдің алатын орнын көрсеткен.

Тәрбие процесі адамның қоғамдық мәнінің әлеуметтік маңызды сапаларын қалыптастыруға, оның қоғамға, адамдарға, өзді-өзінің қатынастарын жасауға және олардың шеңберін кеңейтуге бағытталады. Адамның қоғамдық, мәнінің, өмірдің түрлі

жақтарына қатынасының жүйесі неғұрлым аумақты, кең болған сайын, оның рухани жан-дүниесі соғұрлым жазиралы, бай болады. Тәрбиенің мәні-адамның қоғамдық мазмұнын әлеуметтендіріп, оның ұжыммен және қоғаммен практикалық қатынастарының жүйесін құру. Өзінің табиғаты жағынан тәрбие ісі педагогикалық міндеттердің төмендегідей бірқатар мәселелерін шешуді қамтиды:

1. Педагогикалық жағдайлардың, тәрбиелік әсерлердің нәтижесін талдау, жоспарлау жұмысын реттеу. Сөйтіп, оқушылар тәрбиелілігінің деңгейін анықтауды, оның қоғамдық мәні мен ұжымның дамуын белгілеуді, нақты педагогикалық міндетті бөлуді және қалыптастыруды, оны шешудің жолдарын анықтауды, тәрбиенің құралдары мен әдістерін таңдай білуді т. б. қажет етеді.

2. Тәрбие процесінің жобасын құру және жүзеге асыру. Бұл өзінің мазмұны жағынан педагогикалық іс-әрекетті пайдалы бөліктерге және ықпалдарға бөлудің, оқушылардың іс-әрекетіне педагогикалық басшылық етудің, оқушылар ұжымдары мен шағын топтардың, жеке оқушымен дұрыс қарым-қатынастарды бекітудің, оқушылар тәртібінің әлеуметтік-психологиялық шарттары мен себептерін аңғара білудің, оқушыларға жеке тұрғыда қатынас жасау бірлігінің болуын талап етеді.

3. Тәрбиелік ықпалдарды реттеу және оларға түзетулер енгізу. Бұл мазмұны жағынан педагогикалық міндеттерге енгізілген түзетулерді орынды жүзеге асыруды, сыртқы ықпалдардың қалыпты жағдайға өтуін немесе қабылданбауын қамтамасыз етеді, қоршаған ортаға сай баланы дамыту үшін қажетті материалды таңдап алуды, ұжым мен адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеуді, бағыттауды, дамытуды, пайда болатын жеке шиеленістерді жоюды, оқушылар арасындағы достық пен жолдастық қатынастарды нығайтуды, педагогикалық жағдайға байланысты талап логикасын түрлендіруді, өзгерген жағдайларда тәрбиелік ықпал жасаудың бағытын дұрыс ашықтауды және тәсілдерді қайта құруды т. б. талап етеді.

4. Қортынды есепке алу және бақылау. Мұның мазмұны әдепкі берілгендермен салыстырып, қол жеткен нәтижені талдау, қолданылған тәрбие әдістерінің тиімділік шеңберін анықтау, балалардың дамуындағы және тәртібіндегі ойластырылмаған, қажетсіз құбылыстардың туу себептерін белгілеу, орынды құралдарды, әдістерді, тәсілдерді жинақтау, өз тәжірибесіне енгізу мақсатында басқа мұғалімдердің іс-әрекетін зерттеу, педагогикалық теория мен тәжірибені сәйкестендіре білу деген сөз.

Тәрбие – бұл педагогикалық құбылыс. Олай болса педагогикалық құбылыстар мен процестер арасындағы байланыс мәселелерін қарайық. Бұл жерде кейбір заңдылықтарды атауға болады.

1. Тәрбие қоғам мұқтаждығына және жағдайын байланысты. Неғұрлым қоғамның әлеуметтік экономикалық мүмкіншілігі өскелең өмір талабына сәйкес дамып отырса, соғұрлым жастардың келешегіне, адамгершілік қасиеттерінің дамып қалыптасуына игі әсер етеді.

2. Тәрбие мен өзін-өзі тәрбиелеудің бірлігі. Оқушы тұлғасының дамуы мен қалыптасуына белсенділіктің ролі зор. Іс-әрекет барысында белсенділіктің бірнеше түрлерін байқауға болады. Олар: қарым-қатынас белсенділігі, таным белсенділігі және өзін-өзі тәрбиелеу белсенділігі.

3. Тәрбие іс-әрекетінің және қарым-қатынастың шешуші ролі. Тәрбие, оқыту және білім беру іс-әрекетіне байланысты, іс-әрекетінің бірнеше түрлері бар. Оларға ойын, оқу еңбек, спорт, көркемдік, қоғамдық саяси іс-әрекеттері т.б. жатады. Іс-әрекетінің барысында қарым-қатынас іске асырылады. Қарым-қатынас бұл адамдардың зара әрекеттесіп, әр түрлі коммуникациялық құралдардың көмегімен бір-

бірімен пікір алысуы. Қарым-қатынас әлеуметтік өмір құбылысы, ол хабарламалық нормативтік және таным процесі ретінде сипатталады. Қарым-қатынас оқушыларды мінез-құлқы, іс-әрекеттері, білім, әдебиет, өнер, қоршаған орта туралы, мол хабарламалармен байытып, ой-өрісін дамытады.

Қарым-қатынасты нормативтік процесс тұрғысынан қарастырсақ, оқушылардың қарым-қатынасы белгілі нормалар жинағымен реттеледі. Ол нормаларды қоғам реттейді. Қоғамдық нормалардың көзі-идеология, қоғамның әлеуметтік-саяси және экономикалық практикасы.

4. Тәрбие процесінде оқушылардың жас және дербес ерекшеліктерін есепке алу.

5. Педагогикалық процесте ұжым мен жеке адамның өзара байланысы. Оқушы тұлғасын қалыптастырудың негізгі көзі ұжым болады.

Көрнекті педагогтар бұрынғы Кеңес одағының Н. К. Крупская, А. С. Макаренко, В. Д. Сухомлинский және қазақтың тұңғыш ағартушысы Ы. Алтынсарин ұжымдық қатынастарды қалыптастырудың теориялық негіздерін жасады. Балалар мен тәрбиешілер арасындағы қарым-қатынас -ұжымның даму процесі. Педагогикалық процесте ұжымның басты борышы - әрбір адамның түлеп өсуіне қамқоршы болуы тиіс. Тәрбиенің ерекшелігі, оның ұжымдық бағытта іске асырылуында, өйткені тәрбие екі жақты, бір текті процесс.

Сонымен тәрбие мазмұны қоғамның әлеуметтік-саяси, экономикалық жағдайын бейнелейтін міндеттерге тәуелді. Әрбір тәрбие жұмысына дайындалу үшін ең алдымен олардың мақсаттары мен міндеттерін нақты ойластырып, анықтаған жөн. Мақсатсыз тәрбие жақсы нәтиже бермейді. Өйткені тәрбие әдістері олардың мақсаттарына байланысты. Осыған орай, әрбір баланың және ұжымының ерекшеліктерін еске алып, мұғалім тәрбие жұмыстарының формаларын, мазмұнын, әдістерін іріктеп алады. Оқыту мен тәрбие жұмыстарын осындай мақсатпен ұйымдастыру мұғалім мен оқушылардың іс-әрекеттерінің үнемі жоспарлы түрде өтуіне игі әсер етеді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы – Алматы: Қазақстан, 1994 ж.
2. Бержанов Қ., Мусин С. Педагогика тарихы, Алматы: Мектеп, 1984ж
3. Қоянбаев Р.М., Қоянбаев Ж.Б. Педагогика – Астана. 1992 ж
4. Крупская Н.К. Таңдамалы педагогикалық шығармалары – Алматы. 1961 ж
5. Макаренко А.С. «Мои педагогические воззрения». – Москва, 1960 ж
6. Төлеубекова Р.К. Адамгершілік тәрбиесінің негіздері. Алматы, 1991ж
7. Қабекенов Ғ. Адамгершілік және имандылық мәселелері. Ұлт тағлымы. 2001
8. Қайыров И.А. Адамгершілікке тәрбиелеу әліппесі – Алматы: Мектеп, 1988ж

ЗЕРТТЕУ ІС-ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ БИЗНЕСКЕ БАУЛУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Серикбаева Ш. А.

«№10 жалпы орта білім беретін мектебі»КММ, Жезқазған қаласы, Қазақстан
Shser_86@mail.ru

«Болашақты болжаудың ең озық әдісі—оны жасауда»
Питер Друкер

Қазіргі уақытта білім беру жүйесінің ерекшелігі-баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологиялары шығаруға ұмтылуы. Әлемнің әр түрлі елдерінде- АҚШ- та, Ұлыбританияда, Бельгияда, Ресейде және т.б. мемлекеттерде жүргізілген зерттеулер оқытудың технологиялық тәсілінің тиімділігі дәлелденген.

Жаһандану кезеңінде нарықтық экономикасы жағдайында экономикалық дамудың кәсіпкерлік моделі тұтас экономиканы сауықтандырудың маңызды факторы және дағдарыстан шығу жолындағы алғашқы қадамы болып табылады.

Әрбір мемлекеттің өсіп- өркендеуі сол елдің интеллектуалдық потенциалы мол кадрлардың кәсіби біліктілігімен тікелей байланысты. Ал бұл алдымен барлық білім беру ұйымдарының әлеуметтік серіктестік форматында. Осы негізде ел болашағы- жас ұрпақтың құзырлылығы және өмірде «білім өнімін» нарық жағдайында қолдана алу көрсеткіштері басты басымдықтарды құрайды.

Қазіргі кезде кәсіпкерлік Қазақстан Республикасында өте кең таралған нысан. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты халыққа арнаған Жолдауында жеке кәсіпкерлердің белсенді өсуі және орта бизнес санатына ауысуы үшін жағдайлар мен алғышарттар жасау мақсатында кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеудің тиімділігін арттыру қажеттігіне аса назар аударған болатын.[1] Сол себепті бүгінде өз ісін ашып, жеке кәсіпкерлікпен айналысамын деген адамның әрбіріне жол ашық. Себебі мемлекет тарапынан көрсетіліп жатқан көмектер ұшан-теңіз. Қазақстанда «Бизнестің жол картасы - 2020» бағдарламасы сәтті іске асуда.Түрлі бағдарламалар мен гранттардың саны күннен-күнге көбеюде. Жеке шаруасын бастағандар мен бастаушыларға қолдау беретін бұл бағдарламаларды тиімді қолдана білген жандар ғана еңбегінің жемісін көріп, мүмкіндікті тиімді пайдалана алады. Қазақстандықтардың басым бөлігі оның тиімділігіне көз жеткізді. Жастардың мүмкіндігі үшін іскерлік белсенділікті іске асыру үшін база, «аяғында нық тұратын» топ, орта бизнесті қалыптастыру және кеңейту үшін негіз кәсіпкерліктің әлеуетінде жатыр. Атап айтқанда, жастар ғана шағын және орта бизнестің негізгі қозғалыс күші болып табылады, соның ішінде инновациялық және де әлеуметтік маңызды мәселелерді шешуде басты рөл атқарады.Сондықтан жастарға бүгіннен бастап, бизнес пен кәсіпкерлік туралы бизнес- білімді меңгерту қажет.

Кез келген елде бәсекеге қабілетті кәсіпкерлікті дамытып, қолайлы бизнесті қалыптастыру нарықтың қатаң жағдайларында өсуге және өзін өзі жетілдіруіне мемлекет тарапынан көмек болады.Сонын бірі біздің жастарымызға төмендегідей көмек көрсетіледі.(кесте №1)[2]

Кесте №1. Бизнеске бейім жастарға өкілетті органдар тарапынан болатын көмек.

Қолдау құралдары	Оқыту	Коучинг	Қаржыға жол салу	Ақпараттық қолдау
Әсері	Инновациялық Start-up	Перспективалы жоба	Жаңа жұмыс орындары	Жергілікті интеграцияны дамыту

Жоғарыда корсетілген кестедегі қолдау құралдары мен әсері жастар тарапынан сұранысқа ие.

Қазақстан Республикасының болашағы бүгінгі ұрпақтың құзырында. Жезқазған қаласының №10 жалпы орта білім беретін мектебі «Оқу ортасы – технология жүйесі» парадигмасы арқылы жұмыс жасайтын білім ошағы болып табылады. Бизнес нарықтық экономиканың сегменті ретінде қарастырсақ, ол табысқа, экономикалық өрлеуге жетелейтін стратегиялық ресурс екендігі анық. Сондықтан әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, Қазақстандағы бизнесті жаңа бір деңгейдегі әлемдік масштабқа жеткізу мақсатында қашықтықтан оқыту және сәмпл- технологиясымен жұмыс атқару болашақ маман бойында өзіндік құзіреттіліктерін дамытуға алып келеді. 2016-2019 жылдарға арналған Мектептің Даму Стратегиясы аясында 8 жоба жұмыс жасады. 2020-2023 жылдарға арналған мектептің Даму Стратегиясына да осы жобалардың жаңа перспективасын көрсету мақсатында жобалар жұмыс жасайды. Соның бірі «Қысқы бақ» атты жобасында оқушылардың бизнеске баулу мүмкіндіктерін жасауға негіз болды. «Қысқы бақ» жобасы- білім алушыларды қоршаған ортаға деген ықыласын арттыра отырып, жасыл әлем өнімдері арқылы бизнес көзін ашуға мүмкіндік беретін жоба болып саналады. Себебі жас ізденушілер осы жоба барысында қазақ, орыс, ағылшын тілдерін меңгерумен қатар, осы жобаның өміршеңдігі үшін жұмыс жасады. Алдымен жағын жылыжай мәселесін алға тартып, оны Қарағанды облыстық ғылыми жобалар сайысында қорғап, нәтижелі ІІ орынға ие болды. Соның нәтижесін одан әрі өмірде қолдану үшін мектепте ата-аналар мен бірлесе отырып, шағын зертханалық жылыжай ашылды. Ол жылыжайдың негізгі мақсаты- флора көрсеткішін өсіре отырып, одан әрі серіктестік тарту арқылы өнімді тұтынушыға жеткізу, қаржылық сауаттылықты арттыру мүмкіндіктерін жасау. Аталмыш жылыжайға тіптен Қазақстан Республикасы Білім және ғылыми министрі Шамшидинова К.Н. (2019 жыл мамыр) арнайы Жезқазған қаласына іс-сапармен келіп, өз бағасын берген болатын. (1-сурет)

Сурет 1. «Қысқы бақ» зертханасында Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрі Шамшидинова К.Н. гүл отырғызу сәтінен көрініс.

Бұл әрине оқушылар үшін ерекше жетістік болып табылады. Жылыжайда қияр, қызанақ, аскөк, ақжелкен, шырайгүл, салат жапырағы өсіріледі. Сонымен қатар бөлме өсімдіктерінің бірнеше түрлерін өсіру қолға алынған. Оқушылар жыл бойы

жаратылыстану бағытындағы пәндер бойынша зертханалық жұмыстарын, ғылыми зерттеу жұмыстарын аталмыш шағын жылыжайда жасайды. Сонымен қатар бүгінгі күні бизнес жоба ретінде бұл жүйелі түрде қолға алынды.

«Қысқы бақ» жобасы- білім алушыларды қоршаған ортаға деген ықыласын арттыра отырып, жасыл әлем өнімдері арқылы бизнес көзін ашуға мүмкіндік беретін жоба болып саналады. Себебі жас ізденушілер осы жоба барысында қазақ, орыс, ағылшын тілдерін меңгерумен қатар, осы жобаның өміршеңдігі үшін жұмыс жасады. Тіптен ғылыми жобамен айналысып жүрген жас зерттеуші-оқушылардан сауланама алынып, осы бизнес жобаның рөліне сараптама жасалып, аталмыш жобаның артықшылығы мен кемшілігін анықтауға мүмкіндік болды. (кесте-2)

Кесте №2. «Қысқы бақ» жобасы аясында кәсіпкерлікке баулу мүмкіндігі.

Артықшылығы	Кемшілігі
Икемді жұмыс уақытымен санасатын болу	Бақылауға кететін уақыттың тұрақсыздығы
Шағын зертхана-шағын жылыжайдың болуы	Табыс пен сәтсіздіктің болуы (эксперимент барысында)
Жаңалыққа толы өмір қызықты	
Белгілі бір идеяны жүзеге асыру үшін сынақтан өткізу	
Табысқа жету	

2019-2020 оқу жылында әлемді шарлаған пандемия кезінде де мектеп ұжымы болып, осы «Қысқы бақ» жобасы өз өміршеңдігін жоғалтпады. Мектеп маңынан шағын аумақты қамтып, бау-бақша өнімдері егілді. Жемісін күзде көрген мектеп ұжымы «Қайырымдылық» республикалық акция аясында, мектептің көпбалалыотбасыларына оқушыларымыздың зерттеу жұмыстарынан бастау алған, осы өнімдерді тарту еттік. Бұл ата-ана, мектеп, оқушы арасындағы үйлесімді байланыстың нәтижелі көрінісі. Тіптен осы мектеп маңынан болашақта шағын жылыжай ашу да жоспарда бар. Оқушылардың білімін тек практикамен ғана ұштастырмай, бизнес әлемінің қыр-сырын меңгертуге де өз септігін тигізуде.

Сонымен жаһандану заманында сапалы білім беру үрдісін интеграцияландыру - бәсекелестіктен әріптестікке жетейлейтін дәйекті жол. Бұл жаңа технологиясының басты субъектісі ретінде кеңесші немесе тәлімгер педагогтар болса, білім алушылар аймақтағы бизнесті дамыту мақсатында өз жобаларында инвестиция тарту көзін қарастырады. Ал инвестиция бизнестің негізгі критерийі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. «Қазақстан–2050» стратегиясы–қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты Қазақстан Республикасының Президенті–Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы
2. П.Меррилл. Поколение инноваций. Москва, 2009.
3. <http://www.zarplata.ru/a-id-13782.html>

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Смаилова Б.Б.

«№3 жалпы білім беретін мектебі» КММ, Жезқазған қаласы, Қазақстан
bibigul010175@mail.ru

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. [2]

Қазіргі заман талабы-білім беру жүйесіндегі оқыту үрдісінің технологиялануы-жаңашыл педагогтардың іс-тәжірибесіне, мектеп өміріне қашықтан оқытудың енуі. Қашықтан оқыту технологиясы – оқу үрдісі кезінде оқып үйренушілер мен оқытушылар арасында интерактивті өзара іс-әрекетте оқытылып, материалдың негізгі көлемін оқып үйренушілерге жеткізуді қамтамасыз ететін, оқылған материалдарды меңгеру бойынша, сонымен бірге оқу үрдісі барысындағы оқып үйренушілердің өз бетімен жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін ақпараттық технология. [1]

Бұрын соңды кездеспеген, қалыпты жағдай болмағандықтан қашықтан оқыту барысында, мұғалімдер үшін де жаңа жүйеге көшу оңайға түспеді.

Әр мұғалімнің ойында, яғни білім беру барысында қашықтан оқытуды қалай ұйымдастыруға болады? деген бір ғана сұрақ болды. Ал қазіргі кезде заман талабына сай мұғалім де, ата-ана да, оқушы да ақпараттық-коммуникациялық құралдарды тиімді пайдалануды үйренді. Осы тұста қашықтан оқытудың біршама артықшылықтары мен тиімді жақтарын өз тәжірибемізден өткізе бастадық. Қазіргі ұстаздардың алдына қойған негізгі мақсаты :

- қашықтан оқытуды тиімді пайдалану,
- қиындыққа мойымай бірлесе жұмыс жасау,
- оқушыларға жан-жақты тиімді әдіс-тәсілдермен сапалы білім беру .
- АКТ дұрыс меңгеріп, пайдалану.

Осы мақсаттарды жүзеге асыру жолында педагог-сарапшы ретінде өз әріптестеріммен қашықтан оқытудағы қазақ тілі мен әдебиеті сабағында қолданып жүрген қосымшалармен бөлісуді жөн деп білемін. Себебі заман талабы бізден осындай түрлі платформаларда сабақ өткізіп, әдіс алмасуды талап етеді. Қазір қашықтан оқытуға арналған бағдарламалар өте көп. Дегенмен, бұл ұсынылып отырған қосымшалар ең тиімді және қолжетімді деп санаймын. Мәселен, мен өз сабағымда Pollie, Xrecorder қосымшаларын қолданамын.

Pollie қосымшасы өте ыңғайлы, яғни ең тиімді, қолжетімді whatsapp желісі арқылы оқушылардан тест алу, кері байланыс жасау құралы ретінде алуға болады. Ал Xrecorder қосымшасымен сабақты түсіндіру барысын видеоға түсіріп, оқушыларға сабақ жіберуде таптырмас қосымша деп есептеймін. Осындай түрлі видео сабақтарды қолдану мен презентацияларды демонстрациялау арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырады. Видео сабақтар - оқушыларға жаңа материалды түсіну үшін өте қажет.

1. Pollie қосымшасы whatsapp желісі арқылы оқушылардан тест алу.

2. Xrecorder қосымшасымен түсірілген видео сабақ.

Pollie, Xrecorder қосымшалары қазақ тілі мен әдебиеті сабағында білім алушы үйде мұғалімнің алдын-ала жасалған видео жазбасы арқылы жаңа материалды өз бетімен оқып-үйреніп, қашықтан мұғалімнің көмегімен берілген тапсырмаларды орындайды. Мұғалім балаларға теориялық материалдан тұратын видео материалдарды

жасайды және оларды электрондық пошта, zoom, whatsaap арқылы оқушыға жібереді. Оқушылар видео жазбаны көріп тапсырмаларды мұғалімнің көмегімен шешуге дайын болады. Видео сабақты көргеннен кейін оқушылардың көзқарастары мен ойлары туралы пікірлерін білу мақсатында олардан Rollie қосымшасы арқылы сауалнама немесе тест сұрақтарын алып оқушының сабақты қалай түсінгенін білу үшін осы қосымшаны қолдануға болады. Бұл ізденіс арқылы мен орыс тілді мектепте қазақ тілі мен әдебиеті пәнінен оқушыларға арналған қашықтықтан оқыту үрдісінің бағыт парағын жасап, басқа ұстаздармен үзіндісін бөлісуді жөн көрдім.

«Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінен оқушыларға арналған қашықтықтан оқыту үрдісінің бағыт парағы».

Пән	Қазақ тілі мен әдебиеті
Сабақтың тақырыбы	Күлтегін кім?
Сабақтың мақсаты	9.1.1.1 тыңдалатын мәтіндегі фразалар мен дәйексөздерді талқылай отырып, тақырып пен көтерілетін мәселені болжау;

Мағынаны таны	Ойтүрткі 1.Күлтегін кім? 2.Оны кімдер мақтаныш етеді?
---------------	---

Тапсырма
(ауызша орында)
(жазбаша)

<https://youtu.be/Aq2PckNKIN8>-сілтемесін басып жаңа тақырыпқа байланысты фразалар мен дәйексөздерді талқылай отырып, тақырып пен көтерілген мәселені болжа.

Rollie қосымшасын қосып, мұғалімнің жіберген тест тапсырмасына жауап бер.

1.Шығыс Түрік қағанаты әскерінің қолбасшысы кім?

- A) Күлтегін B) Қапаған
C) Ұмай D) Білге

2.«Күлтегін» қай халықтың мәдени ескерткіші екендігін көрсетіңіз.

- A)Славян B) Герман
C) Қытай D) Түркі

Кері байланыс Орындалған тапсырманы WhatsApp немесе Кунделік арқылы жіберу.

Үй жұмысы

15 бет,6-тапсырма.Жыр дастанның құрылымын баянда.
Мәтінді INSTRN оқыту стратегиясы бойынша талда.

Қорыта келгенде, қашықтан оқыту технологиясы –оқу үрдісі кезінде оқып үйренушілер мен оқытушылар арасында интерактивті өзара іс-әрекетте оқытылып, материалдың негізгі

көлемін оқып үйренушілерге жеткізуді қамтамасыз ететін, оқылған материалдарды меңгеру бойынша, сонымен бірге оқу үрдісі барысындағы оқып үйренушілердің өз бетімен жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін ақпараттық технология. Олай болса,бүгінгі оқушы – кемел келешегіміздің тірегі. Ал сол оқушыларымызды қандай қиын жағдайда болсақ та, біліммен қаруландыру – біздің міндетіміз. Қай заманда да ұстаздар қауымы жаңалықтың жаршысы,

Шәкірт тағдырына, ел болашағына бей-жай қарамайтын ұстаздар қауымы- бұл қиындықты да еңсеретініне кәміл сенемін.

Әдебиеттер:

1. Ахметова Г.К., Караев Ж.А., Мухамбетжанова С.Т. «Білім беру ұйымдарына электрондық оқыту жүйесін енгізу жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемесі». Алматы:АҚ «ҰБАО «Өрлеу», 2013.

2. Ж. Садыбекова «Оқу – тәрбие үрдісінде ақпараттық – коммуникациялық технологияны қолдану қажеттілігі» «Информатика негіздері» журналы №4-2008 жыл.

3. Б.Молдағалиев, А.Махимова, Г.Сатқанова. «Интерактивті оқыту әдістері» Қазақстан мектебі,2006/9 , «Әдіскер жаршысы» №5, 20

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАСЫНЫҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ТИІМДІ ТӘЖІРИБЕСІ

Советова Г.Е.

«Жамбыл Ақылбаев атындағы мектеп-гимназия»

Қарағанды облысы Шет ауданы.

sgudi94@mail.ru

Елімізде тәуелсіздік жылдарынан бастап қазіргі кезге дейін қазақ халқы үшін еңбек еткен жеке тұлғалардың өмірі мен қызметін зерттеу әлі күнге дейін жалғасуда және ол зерттеулер жаңа, тың мәліметтермен толығуда. Елімізде жүргізіліп отырған «Рухани жаңғыру» бағдарламасы және «Ұлы Даланың жеті қыры» атты жобалары Ұлы далада ұмыт болған немесе ескерілмей келе жатқан есімдердің қайта жаңғыруына бастама болары сөзсіз. Ыбырай Алтынсариннің есімі жаңа есімдер қатарында болмағанымен, оның қызметі мен еңбегіне қатысты қазіргі кезде отандық ғалымдар тарапынан жаңаша баға беріліп жатыр. Ұлттық тарихты ұлттық болмыспен оқыту ғана емес, оны өзіндік жолмен түсіне білу – ұлттың мықты болуының басты жолы болып табылады. Себебі ұрпақты ұлт тарихымен, ұлттың барлық асыл қасиеттерін бойына жинақтаған, ұлттың ірі тұлғаларының өмірбаяндарын оқыту арқылы тәрбиелеуге болады. Сонда ғана Ұлы Абай айтпақшы: «Болмаса да ұқсап бағатын» ұлт жанашырларының қалыптасуына мүмкіндік болар еді.

Қазіргі уақытқа дейін қазақ халқының әсіресе, бала тәрбесіндегі, оқу-ағарту саласындағы көкейкесті мәселелерді қозғаған кезде ұлы ұстаздың еңбектеріне назар аударатынымыз рас. Себебі қай уақытта болмасын бала тәрбиесі мен жас ұрпақты

дұрыс жолға салу - күн тәртібінен түспеген үлкен білім шырағын жаққан ұстаз жазушының артына қалдырған мол мұрасы арнайы зерттеудің қазыналы өзегі болып келеді, бола да бермек. Ұлағатты ұстаз, кеменгер жазушы Ыбырай Алтынсарин 1879 жылы Орынбор қаласында «Қазақ хрестоматиясы» оқулығын орыс әрпімен қазақ тілінде бастырып шығарады. Оқулық Ы.Алтынсариннің өзі шығарған «Бір Аллаға сиынып, Кел,балалар,оқылық!» өлеңімен басталады. Жинаққа қазақ халқының ертегі, аңыздары мен мақал-мәтелдері кеңінен енгізілген.Әрине,тәлімдік,тәрбиелік мәні зор үлкен ізденістен туындаған Ыбырай Алтынсариннің өз туындылары: балалардың түсінік, талғамына лайықталып жазылған өлең, жыр, қысқа әңгімелері жинақталған.

Аса көрнекті ағартушы Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының қоғамдық ой пікірі, мәдениеті мен әдебиеті тарихында жаңашыл-педагог, жаңа мектептердің ұйымдастырушысы, этнограф, фольклоршы, ақын прозашы, қазақ тарихының жанашыры ретінде кеңінен мәлім.

Алтынсарин облыстық мектептер инспекторы болып қызмет істегенде, ағартушылық жұмысын тыңнан ұйымдастыруына тура келді. Ағартушылық жұмысын іске асыруда талай қиыншылықтарға кездесті. Ол жылдан аса уақыттың ішінде Қараторғай болысында (Торғай уезі), Карабұтақ болысында (Ырғыз уезі), Обаған және Жетіқара болыстарында (Қостанай уезі), Берте болысында небәрі бес болыстық мектептер ашып үлгерді. Осы кезде ол Қостанай және Ақтөбе қалаларында орыс балаларына арнап екі мектеп ашты. Бұл мектептер ашылғанда Ыбырай Алтынсарин ішінде өзі болып, бірінші үлгілі сабақты оқушыларға өзі береді.

Ыбырай Алтынсарин уездік қалаларда 4 орталық орыс-қазақ училищелерін, бір қолөнері училищесін, 5 болыстық мектептерді, орыс балаларына арнап 2 мектеп ашып, оларды тегіс жабдықтады. Ол ағартушылық қызметінде балаларды оқыту және тәрбиелеу, мұғалімдердің беделін кетеру, релін арттыру мәселелері үлкен орын алады. Ол мұғалімдер оқушыларын өз балаларындай керулері керек, сонда ғана оқу жұмысы ойдағыдай ілгері басады деген болатын.

Халық ағарту жұмысын ілгері дамытудағы мұғалімдердің рөлін Ыбырай Алтынсарин былайша бағалады: «Халық ағарту жұмысы бұл арада тек жаңа ғана басталып келеді, сондықтан, жаңа салынып жатқан үйдің жақсы болуы оның іргесінің берік және мықты қалануына байланысты болатыны сияқты, біздің қолға алып отырған ісімізде де, қазақ мектептерінің бар келешегі, көбінесе, істің қазіргі басталуына байланысты; сондықтан да мен қазір жақсы оқытушыны дүниедегі заттың бәрінен де қымбат керемін... Халық мектептері үшін ең керектісі – оқытушы – деп жазды.

Ыбырай Алтынсарин, – тамаша жақсы педагогика құралдары да, ең жақсы үкімет бұйрықтары да, әбден мұқият түрде жүргізілетін инспектор бақылауы да оқытушыға тең келе алмайды» деген.

Ұлы ағартушы орыс-қазақ мектептеріне тек орыс тілін ғана оқыйтын, оқу, жазуды ғана үйрететін мектептер деп қарауға болмайтынын ескертіп, ол мектептерден оқушыларды, тазалыққа дағдыланатын, әр нәрсеге де дұрыс ақыл-оймен қарай білетін етіп шығару керектігін айтқан болатын.

Ыбырай Алтынсариннің бала тәрбиесіне қатысты ұлы ағартушылық идеясы оның көркем шығармаларында да, ғылыми мақалаларында көрініс тапты. Ол өзінің әңгімелері арқылы қазақ балаларының заманына лайықты озық азаматтық көзқарасын қалыптастыруды көздеді. Оның бұл педагогикалық қағидалары күні бүгінге дейін бала тәрбиесіндегі маңызын жойған жоқ.

Ыбырай Алтынсарин әрі ақын, әрі қара сөздің ұстазы, қазақтың әдеби тілінің негізін салған артына ғылыми мұра қалдырған тұлғалардың бірі. Алтынсариннің

көркем әдеби шығармалары оның «Қазақ хрестоматиясында» Орынбор 1878 жылы 1 кітабында басылып шықты. Бұл кітап тек оқу құралы ғана емес, сол кездегі бала тәрбиесіне арналған көркем шығарма, озат ой-пікір ұлт қазынасы болды. [3.2]

Алтынсарин көркем шығармаларын жұртшылыққа түсінікті тілде жазды. Оның шығармаларында халықтың көркем сөздіктері қорытылып, біркелкі қалыпқа түсірілді.

Ыбырай Алтынсарин балаларға арнап, сөзі жатық, мағнасы қызғылықты ұсақ әңгімелер жазды. Автордың бұл әңгімелерінің балалар үшін, тәрбиелік рөлі ерекше болғандығы күмән туғызбайды.

Қазақ балаларын оқып білім алуға шақырған үндеуін «Кел, балалар, оқылық», «Өнер білім бар жұрттар» деген өлеңдері арқылы жеткізді. Ыбырай Алтынсарин өзінің белгілі шығармасы «Қазақ хрестоматиясында» (Орынбор, 1879 жыл) «Сөзбасы» деген атпен бастырды. Демек, бұл өлеңінде қазақ жастарын автор оқып білім алуға үгіттеді, өткір тілмен, майда сөзбен үндеу ретінде жазды. «Балғожа бидің баласына жазған хаты» сол «Қазақ хрестоматиясының» ішінде «Оқудағы балалардың үйіне жазған хаты» бөлімінде басылған өлеңінде балаларға оқудың маңызын ұғындырды. [4.3]

«Шеше мен бала» деген Ы. Алтынсариннің өлеңнің бала тәрбиесіне қатысты педагогикалық, психологиялық маңызы өте зор. Бұл өлеңдері жасөспірім балаларды адамгершілікке, мейірімділікке, өнегелі болуға тәрбиелейді. Орыс классиктерінің де (М.Ю. Лермонтов, Некрасов т.б) шығармаларында да осы сарында жазылған өлеңдер жиі кездесетіндігі жұртшылыққа мәлім. Мәселен, «Бәріміз бір адамның баласымыз», «Аразбол, кедей болсаң ұрлықпенен», «Мақтанба бақыттымын деп бағыңызға», «Жүйрікте болмайды көрік сыналмаған», «Ағайын жат болады алыс болса», «Асылы залымдардың лайланды», «Әй достарым!», «Әй, жігіттер!», «Азған елдің хандары», «Азған елдің қожасы», «Азған елдің молдасы», «Азған елдің билері», «Азған елдің байлары», «Береке кеткен елдерде», «Азған елдің адамына» деген өлеңдері жастарға айтқан өсиеті. Бұл өлеңін Ы. Алтынсарин «Бәріміз бір адамның баласымыз» деп бастағанда, ол қазақ жастарының ынтымақшыл бірлікте болуға шақырғандығын көреміз. Осы өлеңдерінде автор халық әдебиеті мұрасының негізінде ұлттық тәрбиедің ата-бабалардың рухани мұраларының сабақтастығын сақтаудағы тәрбиенің бір жолы қазақтың халық әдебиеті арқылы дамытуды көздегендігі сезіледі.

Жалпы Ыбырай Алтынсариннің әңгімелері 1876-1879-жылдар арасында жазылып, бірінші рет «Қазақ хрестоматиясында» басылып шыққан болатынды. Бұл әңгімелердің кейбіреулері орыс жазушылары мен орыс педагогтерінің шығармалары үлгісінде жазылған. Мысалы, «Бір уыс мақта», «Аурудан аянған күштірек», «Алтын шеттеулік», «Тышқанның өсиеті», «Шеше мен бала», «Бақша ағаштары», «Талаптың пайдасы», «Әке мен бала», «Жаман жолдас», «Қарға мен құрт», «Түлкі мен ешкі» тағы басқалары сол кездегі орыс педагогтерінің (Ушинский, Толстой, Паульсон, Крылов) шығармалары үлгісінде жазылған. Ал, олардың ішінде бірнешеулерінің мағынасы негізінде орыс педагогтерінің шығармаларына ұқсас келеді. Осы әңгімелер бір стильде дидактикалық мақсатта жазылған. Бұл жөнінде «Қазақ хрестоматиясына» жазған алғыс сөзінде және әркімдерге жазылған хаттарында автордың өзі де ескертеді. Сөз құрылысы жатық, көпшілікке түсінікті, қазақтың сұлу жалпақ тілімен көңілге қонатындай етіп, оқушы балаларға тәлім-тәрбие беруге арналған.

Ыбырай Алтынсариннің «Әке мен бала», «Асыл шөп», «Бақша ағаштары», «Аурудан аянған күштірек», «Мейірімді бала», «Палкан деген ит», «Қанағат», «Өтіріктің залалы», «Тәкаппаршылық» т.б. бұл әңгімелері жастарды әдептілікке,

сабырлылыққа, салмақтылыққа және әділ, мейірімді, қайырымды болуға тәрбиелейді. Оның басқа әңгімелерінің де түйіні жастарға өнегелі тәрбие беру екендігін көреміз.

Ол өзінің «Сәтемір-хан», «Талаптың пайдасы», «Зиректік», «Білгеннің пайдасы», «Әдеп» тағы басқа әңгімелерінде балаларды білім алуға, зерек болуға үгіттеді. Мысалы, «Талаптың пайдасы» деген әңгімесінде, ынтасымен оқудың, зеректіліктің нәтижесінде осы әңгіменің кейіпкері Матвей деген кісі бүкіл Ресейге белгілі суретші болып шығады. Басқа әңгімелерде де автор білімді дәріптеді. Бірсыпыра әңгімелерінде жастарды еңбек сүйгіш болуға, ұқыптылыққа дағдылануға шақырады. Бұл тақырыпқа арналған әңгімелері: «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш», «Бір уыс мақта», «Дүние қалай етсең табылады» тағы басқа шығармаларынан көруге болады.

Үй салу, егін кәсібімен шұғылдану, т.б. халқымыздың дәстүрлі шаруашылық мәдениетін ұлттық тұрмыс-салтын жастарға дәріптеу ниетінде, Ыбырай Алтынсарин бірнеше әңгімелер жазды. Әсіресе, «Қыпшақ Сейітқұл», «Малды пайдаға жарату», «Киіз үй мен ағаш үй» деген әңгімелерінде, автор қазақ жастарына көшпелі өмірден отырықшылық тұрмыспен айналысу, жер кәсібімен шұғылдану заман талабы екендігін сездірсе, «Бай мен жарлы баласы», «Лұқпан әнін», «Малды пайдаға жарату» деген әңгімелерінде, автор сол кезде қазақ жастарына, тұрмыс тіршілікке бейімделуге шақырған нақты мысалын көреміз.

Балаларға арналған шағын әңгімелерін жазуда, ол орыс жазушыларының (Крылов, Толстой т.б.), орыс педагогтерінің (Ушинский, Паульсон) шығармаларын үлгі етті, немесе солардың кейбір қызғылықты әңгімелерін қазақ тіліне аударды, аударғанда оны қазақ балаларының мінез-кұлқына қазатын ұлттық тәрбиесіне сәйкестіре, өзгерте аударды. Ол орыс жазушыларының әңгімелерін сөзбе-сөз аударған жоқ, мағнасына да, сөз құрылысына да өзгерістер енгізіп аударды. Ол өзінің балаларға арнаған әңгімелерінде қазақ балаларының халқының ұлттық мүддесін көздейтін елжанды патриот жастарды тәрбиелеуді көздеді. Оның жазған мысал әңгімелері күні бүгінге дейін өзінің тәрбиелік мәнін жойған жоқ.

Ыбырай Алтынсарин ағартушы, ұстаз ретінде өз халқын оқуға, өнерге үндеген, надандыққа, зұлымдыққа қарсы күресте, өмір шындығын ашып көрсетуде әдебиетті орынды пайдаланған. Қажетті туындыларын өзі жазған. Бұл туындылардың дені дерлік жастарға арналған. Қазақтың талантты педагог - жазушысы Ыбырай Алтынсарин балаларға арнап оқулық жасау жолында қыруар еңбектеніп, мол мұра қалдырды. Ол балаларға ана тілін таза және ұқыптылықпен үйретуді, шағын көркем шығармалар арқылы оларды жақсы мінез - құлыққа баулуды көздеген. Олай болса, Ы.Алтынсарин қазақ балалар әдебиетінің негізін қалаушы, ұстаз, ағартушы деп білеміз.

Әдебиеттер:

1. Ы.Алтынсарин Кел, балалар, оқылық. Өлең, әңгімелер мен мақал, жұмбақтар. – Алматы: «Атамұра», 2006
2. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы шығармалары. - Алматы: «Ғылым», 1994
3. «Өнер білім бар жұрттар». Ы.Алтынсарин (өлеңдер, әңгімелер, очеріктер және хаттары) жұрастырушы Серік Мақпыров 1991 [120бет]
4. «Ыбырай Алтынсарин тағлымы» (әдеби – сын мақалалар мен зерттеулер). Мұхамедхарым Жармұхамедов. Алматы: «Жазушы», 1991 [4бет]
5. Ы.Алтынсарин тағылымы. Алматы 1991 ж [13б., 234 бет]

ИЗУЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ЫБРАЯ АЛТЫНСАРИНА
МЕТОДОМ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЯ МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ
Такуова Р.С.

¹Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан
mulikovasaltanat@mail.ru

Важнейшей целью современного образования является воспитание. Огромное значение в воспитании младшего школьника играют произведения, которые закладывают в ребенке важнейшие нравственные истины о человеке и для человека-это произведения прогрессивного общественного деятеля, писателя и учителя Ыбрая Алтынсарина. Невозможно создать инновационную экономику, минуя человека, его состояния и качества внутренней жизни, а именно воспитание начинается с начальной школы. Перед учителем начальной школы стоят колоссальные задачи: развить ребёнка, воспитать гармонично развитую личность. Добиться этого можно посредством исследования произведения великих просветителей и использования педагогических приемов, направленных на исследовательскую деятельность детей, на умение развивать у них умения анализировать и синтезировать и быть человеком со своими жизненными приоритетами и нравственными убеждениями.

Направила исследовательскую деятельность на исследование произведения, что способствовало выработке у детей навыков аналитической деятельности, самоконтроля, применения полученных знаний на уроках и в жизни. Перейдём к обобщению моего опыта по применению исследовательской деятельности. Моим детям нравится, проводит разного вида исследования. Особенно понравилось исследовать произведения Ы.Алтынсарина.

Составлен алгоритм исследования произведения.

Анализ произведения о Казахстане (из школьной программы)

1. Автор, название произведения: _____.
2. Жанр произведения: _____.
3. Главные герои произведения: _____.
4. Чему учит произведение? _____.
5. Понравившиеся строки из произведения: _____.
6. Придумать вопрос к произведению (т.е. свой вопрос) _____.
7. Выписать два слова и перевести на казахский и английский языки. _____.
8. Написать синоним к слову _____.
9. Рисунок к произведению: _____.

Алгоритм исследования произведения

Алгоритм исследования произведения
1. Автор, название произведения: _____.

Действия детей
Дети определяют автора, название произведения

2. Жанр произведения: _____

3. Главные герои произведения: _____.

4. Чему учит произведение? _____

5. Понравившиеся строчки из произведения: _____

6. Придумать вопрос к произведению: _____

7. Выпиши два слова и переведи на казахский и английский языки _____.

8. Напиши синквейн к слову _____
_____
_____
_____.

9. Рисунок к произведению: (выполняют рисунок к определенному эпизоду)

Дети определяют жанр произведения.

Дети определяют главных героев произведения.

Дети полным ответом отвечают на данный вопрос, выражающий основную мысль произведения.

Дети выписывают понравившиеся строчки из произведения.

В 1 и во 2 классе дети составляют вопросы низкого порядка, в 3 классе переходят на составление вопросов высокого порядка. Таблица (толстые и тонкие вопросы)

Дети выписывают два слова и переводят на казахский и английский языки.

Дети пишут синквейн к ключевому слову из произведения.

Таблица составления синквейна.

Дети выполняют рисунок к произведению.

Завели дневники исследователей для учащихся. Изучив произведение, дети запоминали автора Ы.Алтынсарина и название произведения, определяли его жанр, основную мысль, выписывали понравившиеся строчки, составляли вопрос низкого и высокого порядка, выполняли рисунок к определенному эпизоду, также по желанию писали синквейны к определенному заданному слову. Брли слово по теме и исследовали его написание и произношение на казахском и английском языках. В первом и во втором классе дети составляли вопросы низкого порядка. А уже в третьем классе перешли на составление вопросов высокого порядка. В данном алгоритме исследования произведения задания составлены на основе системы учебных целей по таксономии Блума. Первые три задания направлены на целевую категорию, как знание и понимание. В их основе лежит запоминание. Следующие три задания на целевую категорию, как применение и анализ. Без запоминания и знания невозможно использование. Остальные задания направлены на синтез и оценку. Без освоения начальных уровней невозможен анализ и синтез, а без этого невообразима творческая оценка произведения. Такова рода системность дает реализацию поставленных задач. И нам помогла таксономия Блума, которая никогда не теряет своей актуальности. Ей

находится применение, так как она предусматривает интерактивность обучения и открытость новым технологиям.

Учащиеся узнали, что в своих стихотворениях он передаёт важнейшие нравственные истины о человеке и для человека и пришли к выводу, что Ы.Алтынсарин относит к отрицательным качествам человека такие, как хвастовство и нечестность. Рассказом «Кипчак Сейткул» он подчёркивает мысль о том, что добро, добытое насилием и грабежом, не идёт впрок. Герои рассказов Ы.Алтынсарина-обладатели богатства, только делая добро людям становятся нравственно возвышенными, добродетельными. Ы.Алтынсарин выдвигает щедрость, как одно из самых ценных качеств человека. К щедрости он относит и старинный обычай казахов «жлу», когда люди оказывают искренне и безвозвратно помощь своим пострадавшим соплеменникам.

Начальные школы Казахстана свято хранят традиции Ибрая. Здесь всячески поощряется стремление к познанию, к творчеству. И это с самых ранних лет. Детям повезло, что именно в этом возрасте, когда формируется их нравственный, духовный и интеллектуальный потенциал, их учат по идеям народной педагогики, заложенным Ибраем Алтынсариним.

Литература:

1. Назарбаев Н. А. В потоке истории. Алматы: Атамура, 1999.
2. Главный редактор Прохоров А.М. «Большая Советская энциклопедия», Москва «Советская энциклопедия», 1990 г.
3. Алтынсарин И. «Избранные произведения». Алма-Ата 1972 г.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН МЕКТЕБІНІҢ ЖАС ЖЕТКІНШІКТЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУ БАҒЫТЫНДАҒЫ ӘНГІМЕЛЕРІН ЛАТЫН ӘЛПБИІНЕ АУДАРУ АРҚЫЛЫ ЗАМАНАУИ БАҒЫТТА ОҚЫТУ ТӘСІЛДЕРІ

Таттыбаева А.Қ.

Қарағанды облысы, Шет ауданы, Ақсу-Аюлы ауылы
«Жамбыл Ақылбаев атындағы мектеп-гимназиясы»КММ
Aiauka_09@mail.ru

Ибрай Алтынсариннің прогрессивті педагогикалық идеялары ХІХ ғасырдың екінші жартысында демократиялық орыстың қоғамдық ой-пікірлерінің ықпалымен қалыптасты. Ыбырай өз замандас отандастарының ағартушылық ой-пікірлерін қуаттап, қазақ жерінде оқу-білімнің шамшырағын жақты, педагогтік-демократиялық көзқарастың негізін салды.

Педагог қазақ халқының өзіне тән ұлттық-тәрбие үрдістерін ағарту ісімен ұштастыра отырып, бүгінгі педагогика саласындағы бірнеше бағыттардың негізін салды. Халықтың ұлттық тәлім-тәрбиесі негізінде ол Қазақстандағы ұлттық мектептердегі оқыту ісінің әдістемесінің іргетасын қалады. Ол Қазақстандағы мектептердегі оқыту, білім беру ісін бір жүйеге келтіруді талап етіп, соны белгілі жолға қойды. Оның жаңашыл әдістерінің бірі - оқытудағы оқу үрдісін ана тіліне негіздей отырып, орыс тілін меңгеру болса, оқу үрдісіндегі жаңашыл идеясының бірі – оқулықтар мен оқу құралдарын орыс графикасына сүйене отырып, жаңа алфавит негізінде жасау болды.

Бүкіл ғұмырын қазақ балаларын оқытуға, мектеп ашуға сарп еткен Ыбырай Алтынсарин 1841 жылы 20 қазанда азіргі Қостанай облысы Қостанай ауданында дүнеге келген. Азан шақырып қойған аты – Ибрагим.

Бала Ыбырай үш жасқа толғанда әкесі Алтынсарыдан айырылады. Осыдан кейін туған атасы, сол кездегі белгілі би, рубасы Балқожа Жаңбыршыұлының қолында тәрбиеленеді.

Немересінің білім алғанын қалаған атасы тамыр-танысының көмегімен Ыбырайды Орынбордағы Шекара комиссиясы жанынан ашылған мектепке жаздырады. 1850 жылы 22 тамызда Ыбырай сол мектепке алғашқы 30 баланың бірі болып қабылданады.

Балқожа би немересін кішкентайынан адалдыққа, тапқырлыққа, турашылдыққа, шешендікке баулыған. Өзімен бірге жиын-тойларға ертіп, билік айтқызып, қанатын қатайтқан. Ыбырай жасынан зерек болып, алғырлық танытып, көпшілік құрметіне бөленіп өседі.

1857 жылы жазда Ыбырай Орынбордағы мектепті үздік тәмамдап шығады. Осыдан кейін екі жылдай атасы Балқожа бидің хатшысы болып жұмыс істейді. Кейін Орынбор облыстық басқармасына кіші тілмаш болып қызметке алынады.

1864 жылы 8 қаңтарда Торғай жерінде алғашқы мектебін ашты.

1866-1868 жылдары Торғай уезінде уақытша судья болып қызмет етті.

1868 жылы Торғайдағы қазақ мектебі бір класстық орыс-қазақ училищесі болып қайта құрылды. Сол жылы Ырғыз қаласында екі класстық орыс-қазақ училищесі ашылады.

1869 жылы ол уезд бастығының аға жәрдемшісі болып тағайындалды. 1871 жылдар аралығында Торғай уезінің судьясы болып жұмыс істеді.

1874 жылы орыс географиялық қоғамына мүше болып сайланды. 1875-1876 жылдары Орынбор, Қазан, Петербург қалаларына сапар шегіп, ол жақтан оқушыларға қажет әдістемелік және тағы басқа кітаптар әкеліп, ағартушылық ісіне қызу кіріседі.

1879 жылы 1 қыркүйекте Торғай облысындағы мектептердің инспекторы болып тағайындалды.

Ыбырай Алтынсарин қазақ балаларын білім нәрімен сусындатуға асықты. Осы арманын жүзеге асыру үшін облыстық басқармаға мектеп ашу туралы өтініштер жіберді. Ақыры 1860 жылы облыстық басқарма Алтынсаринге Торғайдан қазақ балаларына арналған бастауыш мектеп ашуды тапсырды, әрі өзін сол мектепке орыс тілінің мұғалімі етіп тағайындады.

Бірақ, жергілікті үкімет Алтынсаринге қол ұшын соза қоймады, сөйтіп мектеп ашу ісі ұзаққа созылды. Ыбырайдың армандаған мектебі араға төрт жыл салып, 1864 жылы 8 қаңтарда Торғай жерінде салтанатты түрде ашылды. Бұл ұлт ұстазы негізін қалаған алғашқы білім ордасы еді. Мектепті Алтынсарин төрт жыл бойы жинаған ақшасына ашты.

Қаңтардың сегізі күні менің көптен күткен ісім жүзеге асып, мектеп ашылды және оған қазақтың тамаша да, сүйкімді де, зерек те 14 ұл баласы қабылданды. Мен оларды оқытуға қойға тиген аш қасқырдай кірістім. Қуанышыма қарай балалар айналдырған үш айдың ішінде орысша және татарша оқуды да, тіпті жазуды да меңгеріп алды", - деп жазған еді Ыбырай Алтынсарин.

1879 жылы Алтынсарин Торғай облысы бойынша орыс-қазақ училищелерінің инспекторы болып тағайындалды. Бұл оның қолын ұзартты. Торғай, Жітіқара, Обаған, Қарабалық, Әуликөл болыстарында және Қостанай қаласында тағы он бес мектеп салынды.

1882 жылы Ыбырай Алтынсарин барлық мектепке ән-күй сабақтарын енгізді. Жергілікті, ауқатты ел азаматтарынан ақша жинап, кітапхана ашты.

Қазақ балаларын тек біліммен сусындатпай, еңбекке баулуды көздеген ол 1883 жылы 15 қарашада Торғай қолөнер мектебін ашты.

Алтынсарин қазақ қыздарын оқытуға да көп күш салды. 1887 жылы 15 қарашада Ырғыз қыздар училищесінің негізін қалайды. 1888 жылы қыздарға арналған 12 орындық мектеп интернат ашады.

Ыбырай Алтынсарин мектеп ашқан кезде, балаларға арналған оқулықтар мүлде жоқ болатын. Дәл осы жылдарда өнегелі ұстаз қысқа-қысқа әңгімелер мен өлеңдер шығар бастайды, оқу құралдарын жазуға кіріседі.

1879 жылы ақынның қазақ мектептеріне арналып жазылған алғашқы ұлттық оқулық – "Қазақ хрестоматиясы" жарық көрді.

Ыбырай "Қазақ хрестоматиясына" кірген өлеңдерінде де халық-ағарту идеясын көтерді. Оның "Кел, балалар, оқылық!", "Өнер-білім бар жұрттар" өлеңдері осындай мақсатта туған. "Кел, балалар, оқылық!" өлеңінде ақын, бір жағынан, жастарды оқуға, білім алуға үндесе, екінші жағынан, оқу, өнер, ғылым-білімге, оның жалпы халық үшін керектігіне еш мән бермейтін ескі көзқарасқа соққы береді. Өмірдегі сарқылмайтын мол байлық – білім екенін айта келіп, білімге адамның қолы жету үшін, ерінбей оқу, қажымай еңбек ету керектігін түсіндіреді. Ал "Өнер-білім бар жұрттар" атты өлеңінде оқу, білім алудың мақсатын кеңінен сөз етеді. Өлеңнің негізгі идеясы – қазақ қауымына озық мәдениетті елдерді үлгі етіп көрсету.

Бұдан бөлек, Алтынсариннің шығармашылығында табиғат көріністерін суреттейтін өлең жолдары да кездеседі. Ақын оқырмандардың көңілін табиғатқа аудару арқылы жас шәкірттерінің бойында Отанға сүйіспеншілігін, патриоттық сезімін қалыптастыруды мақсат етті.

Еңбекті сүю және қадірлеу – Ыбырай әңгімелерінің негізгі тақырыбы. Оны жазушы шағын әңгімелерде үгіт, өсиет түрінде берсе, кей шығармаларында халықтың қоғамдық санасын тәрбиелейтін реалистік суреттер арқылы бейнелейді. Оған "Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш", "Атымтай жомарт", "Әке мен бала" және тағы басқа әңгімелері дәлел.

Қазіргі заманда Ыбырай Алтынсаринды заманауи оқыту мен тоқытудың түрлі технологиялары бар. Бүгінгі Ыбырайдың әңгімелеріндегі құндылықтарды 3 D эксплейнер анимацияда бейнелеу жолдарын насихаттап көрдік. Ыбырай әңгімелерін латын әліпбиіне аудару арқылы, қазіргі оқушыларға мен былай жеткізе білдім.

1-Тәжірибе

Қанағат

Әзірет Әлиден бір жұт келіп сұрады дейді:

- Толық байлық қайтсең табылады?

Әли айтты:

- Қанағат ете білсең. Қанша мал көп те болса қанағаты жоқ кісі байлыққа жеттім деп тоймайды;

қанша мал аз да болса барына қанағат ете білсе, бұл адамның көңілі жайлы, тынышырақ болады; - соның үшін Әзірет Әлі,- байлық - қанағатта,- деді.

2-тәжірибе Тәкәпәршілік

Вениамин Франклин деген даңқты білім иесі, Америка жұртының кісісі, он сегіздегі жас күнінде,

Франклин бұл кісіге сөйлесе келе жатып, алдында не барын аңғармай, есікке жақындағанда қарт дауыстапты:

- Еңкей, енкей - деп.

Сүйдегенше болмай, есік аласа екен, маңдайшасына Франклин маңдайымен тарс ете түсіпті. Сонда қарт күліп айтты дейді:

- Бұл кішкентай реніш сізге екіншіде ақыл болар; ұмытпағайсың, сен жассың, өмірің алдында, басыңды тым жоғары ұстамай, төмен иіңкіреп жүрсең, мұнанда артық неше соққылардан құтыларсың. Бұл сөзді Франклин сексен жасқа келгенше ұмытпай, әрдайым айтушы еді:

- Сол қарттың ақылы маған көп пайда болды; және көзіммен көрдім: басын жоғары көтерген тәжәппәрлердің нешеуінін, әлек болғанын - деп.

3-тәжірбие Жаман жолдас

Екі дос кісі жолдастасып келе жатып, бір аюға ұшырапты. Бұл екі кісінің біреуі әлсіз, ауру екен,

екіншісі мықты, жас жігіт, аюды көрген соң бұл жігіт, ауру жолдасын тастап, өзі бір үлкен ағаштың басына шығып кетті дейді.

Ауру байғұс ағашқа шығуға дәрмені жоқ, жерге құлады да созылып, өлген кісі болды да жатты: есітуі бар еді, аю өлген кісіге тимейді деп. Аю бұл жатқан кісінің қасына келіп иіскелеп тұрды да, дыбысы білінбеген соң тастап жөніне кетті. Мұнан соң манағы жолдасы ағаштан түсіп, аурудан сұрапты:

Ауру айтты дейді:

- Аю құлағыма ақыл сыбырлады, екінші рет тар жерде жолдасын тастап қашатын достармен жолдас болма деді,- дейді.

Шешесі тіл алмайтын қисық баланың дегенін істегеннен артығы жоқ екенін ойлап, Леночкаға алтын тыстыларын, бөтен балаларына бөтен шеттеуіктерді таратып берді. Леночка қуанып шеттеуікгерін дереу шаға бастады, қараса, бірінің де ішінде дәні жоқ, бос қабықтар екен. Мұны көріп қасындағы балалар мазақтап күле бастады. Сондаатасы айтты:

- Бұл шеттеуіктер жеу үшін істелген емес, тек көзге әдемі көріну үшін қойылған; мен шеттеуіктердің бос қабығын алып, сыртын күміспен бояп қана қойып едім, екінші рет не нәрсенің де құр сыртына қарап қызықпа, асылы ішінде болар,- деді.

4-тәжірбие Білгеннің пайдасы

Бір қарт ұста күні-түні тынбай іс соғып отырады екен. Оған көрші, заманындағы бір зор бай, Броун дегеннің баласы ойнап жүріп қызыққа күнде ұстаға келіп, іс соққанына қарап тұрады екен. Бір күні ұста мырзаға айтты:

- Төрем, қарап тұрғанша, тым болмаса, шеге соғуды үйренсейші, кім біледі, бір күндерде сол өнердің де керегі болар.

Бала нем кетеді деп, күнде мазаққа шеге соғып жүріп, бірнеше күнде жақсы соғуға үйреніпті. Мұнан соң бірнеше жылдар өткен соң, жұртында қатты жаугершілік басталып, Броунның мал-жаны таланып бітіп, өзі қатын, баласымен қашып шығыпты. Сонымен, ішерге-жеуге, киюге де кем-тар соғып, бір қалада жүрген уақытта, қаланың әкімі бұйрық шашты: әскерге көп етік керек, жақын жердегі қалалардың сататын мығы таусылды, мық даярласын, деп. Сонда манағы мырзаның мазаққа үйренген өнері есіне түсіп, патшалық етікшілерге хабар салды:

- Егер көп мық-шеге керек болса, мен пәдіретін аламын,- деп.

Етікшілер істеген мығын керіп ұнатқан соң, әскердің етігіне мық істеудің міндетін алып, көп мал тауып, ақыр өміріне дейін кемдік көрмей өтіпті-міс.

Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа - адамгершілік - рухани тәрбие беру. Құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру оның туған кезінен басталуы керек. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде

көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз - өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады. Рухани - адамгершілік тәрбие - екі жақты процесс. Бір жағынан ол үлкендердің, ата - аналардың, педагогтардың балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан - тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым - қатынастарынан көрінеді.

Ы.Алтынсарин өзінің барлық оқулықтарында, әдістемелік еңбектерінде жас ұрпақты тәрбиелеудегі оқыту мен тәрбиелеу мәселелерін көтеріп, өзектілігін шешуге ұмтылады және қазақ халқына білім берудің рөлін және оның маңызын, оның әлеуметтік ортаны қайта жаңғыртудағы рөлін көрсетеді.

Ағартушының өнегелі өмірі мен өрісі биік таланты бір кезде қандай – жарқын да жанды қасиеттерімен көрініп, қазақ мәдениетінің тарихында айқын іздерін қалдырса, қазір де сол асыл да абзал ерекшеліктерін өз бойында сақтауда.

Оның қай шығармасы болса да, баланың тіл мәдениетін көркейтуге, дамытуға әсері мол.

Сонымен, Ы.Алтынсарин ХІХ ғасырдың екінші жартысында Қазақстанның білім беру жүйесінің дамуы мен қалыптасуына үлкен үлесін қосқан. Жаңаша мектептер ашып, жаңаша білім беру жүйесін құруға еңбек сіңірген ұстаз. Қазақтың оқу-ағарту саласының апостолы Ы.Алтынсарин мұраларын жеткізе зерттеп, оны ұстаздардың ұстазы деп қастерлеу, қадір тұту біздің міндетіміз.

Қортындылай келе Ыбырай Алтынсарин әңгімелеріндегі құндылықтарда адамдық қасиеттерді жақсы сипаттаған. Бүгінгінің тілімен айтқанда ана мен бала арасындағы ерекше байланысты психологиялық тұрғыда еркін жеткізген. Осы Ыбырай атамның еңбектерін бәрін жаңғырту мен жаңа технологияларды пайдалана отырып көркейтіп, өзімізге өшпес байлық мұра алу.

Әдебиеттер:

1. Жұмалиев Қ. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері 6-б.
2. Интернет сілтемелер
3. Аңыз адам журналы, 2017- 3 нөмер

ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Ташетова Г.Б.

Қарағанды облысының білім басқармасының Жезқазған қаласының білім бөлімінің «№10 жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қазақстан
gul_zhez1976@mail.ru

Білім беру саласының алдындағы негізгі мақсат – оқушы бойында білім-білік, дағдыларға қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде жылдам өзгеріп жатқан өмірге бейімді, өзін-өзі дамыта алатын, өз бетімен кез-келген мәселені адамгершілік тұрғыда шеше алатын, өзіндік ойы бар жеке тұлға қалыптастыру. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі қазіргі таңда өзгермелі және өскелең талаптар мен қажеттіліктерді

қанағаттандыра отырып, отандық білім жүйесі әлемдік білім кеңістігіне бетбұрыс жасауда.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен өмірге келген функционалды сауаттылықтың мақсаты – оқушылардың білімдерін өмірде тиімді қолдануға үйрету. Сонымен қатар, ол орта білім жүйесінің парадигмасын түбегейлі өзгертудің негізі болып табылады.

Функционалды сауаттылықты дамытудың жалпы бағдары Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында жалпы білім беретін мектептерде зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған ел азаматын қалыптастыру, оның өзгермелі әлемде әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ететін білім алуға қажеттіліктерін қанағаттандыру деп айқын көрсетілген [3].

Бұл – дәстүрлі мектеп моделінен рационалды модельге, әрі қарай феноменальді модельге «үш адым» ілгері аттау дегенді білдіреді. Осы мақсатқа қол жеткізу арқылы Қазақстан оқыту деңгейі мен сапасы жағынан жетекші елдер тобына қосылады деп күтіледі. Бұл жолда атқарылатын сан жұмыстың бағдары төмендегідей:

- оқушылардың тұлғалық қабілеттерінің дамуындағы функционалды;
- сауаттылықтың мәні мен маңызын оқыту үдерісінде саралай түсу;
- қазақ тілі пәнін оқыту үдерісінде оқушылардың функционалды сауаттылығын мәдениеттанымдық, коммуникативтік, ақпараттық-технологиялық, оқу-танымдық құзыреттіліктер негізінде дамыту әдістемесін басшылыққа алу;
- қазақ тілінен оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастыратын басты ұстанымдарды анықтау;
- оқушылардың қазақ тілінен функционалды сауаттылығын қалыптастыруға ұсынылған әдістемелік жүйелердің тиімділігін практикада сабақтың нәтижелері арқылы дәйектеу.

Қазақстан Республикасының орта білім беру саласындағы басым бағыттарын әлемдік білім беруді дамыту үдерістерімен сәйкестендірілуі мақсатында оқушылардың функционалды сауаттылығын (ОФС) дамыту өзекті мәселе ретінде күн тәртібіне қойылып отыр. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытудың теориялық негіздері оқушылардың қазақ тілін меңгеруі барысында жүйелі ойлауын дамытып, мектепте алған білімінің өмірдің қай саласында да тірек болуын қамтамасыз ететін тиімді әдістемелік жүйе жасауға және қолдануға мүмкіндік береді.

Қазақ тілінен оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері дегенде, ең алдымен, оқушылар меңгеруі тиіс деп танылған қазақ тілінен берілетін білім мазмұны, қазақ тілін ана тілі ретінде оқуы арқылы оқушылардың тілдің кумулятивтік қызметін меңгеруі арқылы өзін-өзі тануы, тілдік санасы жетіліп, тілдік тұлға ретінде қалыптасуына игі ықпал ететін педагогикалық заңдылықтар қарастырылады.

Қазақ тілін функционалды сауаттылықты дамыту бағытында оқытуда педагогиканың, дидактиканың жаңашыл идеяларын қолдану керек. Бұл ретте оқу бағдарламасы, оқулық, оқу құралдары мен оқыту формалары, оқушының білімін тексеру мен бағалаудың жаңа формалары, жаңа оқыту технологиялары, білім мазмұнын сұрыптаудағы жаңашыл әдістер т.б. мәселелер аса

өзекті болып табылады.

Олар: электрондық пошта, чат, форум, веб-конференция т.б.

Интернеттен тікелей алынатын мәліметтер немесе интернет ресурстар – қазақ тілін түрлі бағытта, түрлі салаға үйрету үшін мол әрі құнды мәліметтер бере алады, соның негізінде заманға сай оқу материалдарын жүйелеуге бастау көзі ретінде сенімді тірек болады.

Қазақ тілі сабақтарының мақсаты – оқушылардың сөздік қорын дамыту, оқу техникасын қалыптастыру, дұрыс сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету, сөйлем құрылысын меңгерту, қазақ тіліне тән дыбыстарын айтып, сөз ішінен ажырата білуге үйрету. Біз үшін ең басты мәселе - оқыту әдісін дұрыс таңдау. Себебі, жаңа технологияларды меңгеру мұғалімнің зияткерлік, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Біздің іс-тәжірибемізде қолданып жүрген тиімді жаңа технологиялардың бірі- «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясы. Себебі, бұл технология жоғарыда айтылып кеткен жұмыс түрлерін іске асыруға өте тиімді. Осы технологияны қолданудағы басты мақсатымыз – оқушылардың ауызекі сөйлеу дағдыларын дамытып, өтетін тақырып мазмұнын тереңінен ашып, өздері ой қорытындысын жасай алуға дағдыландыру, шығармашылыққа баулу. Осы технологияның әр түрлі стратегиялары білім беру жүйесінде нәтижеге жеткізетіндігін байқадық. Сонымен қатар, сынып оқушыларының тілге деген қызығушылықтары мен шығармашылық қабілеттерін әрі қарай дамытуға көп көмегін тигізді. Сабақ барысының ең басты кезеңдердің бірі -

«Қызығушылықты ояту». Бұл кезеңнің мақсаттары:

- оқушы өзінде қалыптасқан білімі мен түсініктерін өзектендіру;
- оқылатын тақырыпқа танымдық қызығушылықты ояту;
- оқушының белсенділігін ояту

«Мағынаны ажырату». Мағынаны тану кезеңінде білімге сүйене отырып, бұрын және сабақ барысында не үйренгенін салыстырады.

- қарастырған тақырыптың мәнін толық түсіну және өзіне қойылған мақсатты іске асыру үшін жаңа тақырыпты талдайды, қажеттісін іріктеп алады.

- өзіне қойған сұрақтарға мағыналы жауап алғандарын бағалайды.

«Ой толғау». Бұл кезеңнің мақсаты:

- қабылданған жаңа және ескі түсініктердің ара қатынасын ашу.
- оқылған материалды талдау және қорытындылау.
- тақырыпты мұнан әрі меңгеру бағытын анықтау.

- Алған білімдерін өмірмен байланыстырады, қорытынды нәтиже шығарады, өз бетімен жаңа идеяларды ойластырады

Өз тәжірибемде оқушыларды өз бетінше жұмыс істеуге, ауызекі сөйлеуге үйрету үшін әдістерді жүйелі түрде қолданып жүрмін. Интербелсенді оқыту әдістерін пайдалану кезінде тиянақты білім, қиялдау мен шығармашылық, тез тіл табысу, белсенді өмірлік көзқарас, командалық рух, жеке, дербестік құндылық, өз пікірін білдіру, еркіндік, іс - әрекетке ерекше назар аудару, өзара сыйластық дағдылары дамытса, ойын түрлері; жеке және жұптық, топтық жұмыстар; оқушылардың өз бетінше іс - әрекеттері; Нақты жағдайлар, олардың нәтижесін жасау; Сұрақтар қоюда ынталандыру (СТО - ға үйрету); оқыту мәселелері; “ Ыстық орындық” әдісі. Берілген тапсырмаға байланысты қойылған сұрақтарға жылдам жауап беру керек, себебі, орындық ыстық. “Автор орындығы” оқушының өзі жазған шығарма, эссесін оқытқанда

отырғызып оқытуға болады. «Миға шабуыл» стратегиясы, «9 - ромб» әдісі, «Детальдарын қосу» әдісі. Бұл әдістер оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда өте тиімді.

«Функционалдық сауаттылық» белгілі бір кезеңге сай субъектінің алған білімі мен білігі негізінде сауатты іс-әрекет ете алуы деген мағынаны білдіреді. Функционалдық сауаттылық – тілдік тұлғаның әлеуметтік-қоғамдық ортада сөйлесім әрекетінің түрлерін (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдесім) өзінің мақсатына қарай еркін қолдана алу мүмкіндіктерінің қалыптасқан жүйесі.

«Бақыт жолы тек білімнен табылар» деп Ахмет Игүнеки айтқандай, ертеңгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлырақ болуына ықпал ететін адамзат қоғамын алға апаратын құдірет күші тек – білімде. Қай елдің болмасын өсіп-өркендеуі, өркениетті дүниеде өзіндік орын алуы- оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, дамуына тікелей байланысты.

Әдебиеттер:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012–2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымда

2. Қазақ тілі сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту / Р. Л. Даулеткалиева.

3. Қазақстан Республикасында білім берудің 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2011ж.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

Тлейхан А.Т., Алдангарова У.С.
«№ 82_ЖББМ» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

*Білім алудың тамыры ащы, бірақ жемісі тәтті
Аристотель*

Бүгінде тек белгіленген білімді ғана меңгеріп қою ғана емес, өзіндік даму, өзіндік іске асыру, болашақта жетілдіруде тұлғаға бағытталуы шарт. Қазіргі таңда кез келген адамның жылдам өзгеріп жатқан өмірде өз орнын дұрыс тауып, бәсекеге қабілетті болуы, өзін қоршаған ортада басқа адамдармен, ұжыммен, топпен қарым-қатынас орнатуы, жалпы нәтижеге қол жеткізуде өзіндік пікірін білдіруі үшін аталған тілдік дағдылардың маңызы зор. Сондықтан да мемлекеттік құжаттарда тілдік дағдыларды дамытуға баса назар аударылып отыр. Коммуникативтік, тілдік дағдыларды қалыптастыру дегеніміз – педагог-ғалым Ж.Аймауытовтың сөзімен айтқанда: «баланы сөйлеуге, басқалардың сөзін ұғуға, өз бетімен жазуға, оқуға төселдіру. Бірақ бұл мағынасыз әдеттендіру, құрғақ төселдіру емес, тілге жаттықтырумен бірге баланы ойлауға да жаттықтыру». Ал М.Жұмабаевтың айтуынша, «баланың тілін шын дұрыс жолға салатын, дұрыстайтын, байытатын – мектеп».

Әр жылғы заман ағымына сай жаңа заман технологиясымен дамып отыруымыз керек. Коммуникативтік дағдылар ең әуелі мектептегі оқыту үрдісінде, негізінен, тіл мен әдебиеттік оқу сабақтары барысында қалыптасады. Олай болса, орта

білім беру мазмұны оқушыны тұлға ретінде қалыптастыра отырып, оның, ең алдымен, өз ана тілінде ауызекі және жазба тілде сауатты сөйлеу, ересектермен, сыныптастарымен еркін қарым-қатынас жасай білу, айтылғанды ыждаһатпен тыңдап, түсіну, өз пікірін жеткізе білу, дұрыс оқу және сауатты жазу, т.б. дағдыларын, соның нәтижесінде өздігінен білім алу, алған білімін өмірлік жағдаяттарға сәйкес қолдана білу қабілеттерін, өмірдегі мәселелерді шешуге арналған білік-дағдыларын дамытуға бағытталуы тиіс.

Сонымен қатар, оқушылардың белсенді жұмысқа тартылуын көздейтін оқыту және оқудың белсенді әдіс-тәсілдерді қарастыру қажет. Қызметтің мұндай түрлері оқушылардан өздері тапқан ақпаратты талдау және түсіндіру үшін зерттеу және жоспарлау дағдыларын қолдануды және болашақта өз дағдыларын жақсарту мақсатында басқа нәтижелерді бақылауды және талдауды қажет етеді. Бұл жұмыстардың барлығы мынадай жұмыс түрлері мен әрекеттері арқылы жүзеге асырылады. Бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық): оқу, рөлдік, іскерлік ойындар, пікірталастар, шығармашылық жұмыстар. Жағдаяттар арқылы үйрену. Біз оқытуды және білім беруді, егер сабақ барысында мұғалім мен оқушы арасында өзара әрекеттестіктің жоғары деңгейіне қол жеткізсе, «интербелсенді» деп атаймыз. Өзара әрекеттестік әдетте, белгілі бір мәселені шешу, ол шешімнің тиімділігі туралы әңгімелесу, талқылау түрінде өтеді. Ең бастысы, мұнда мәселені шешу үрдісі жауапқа қарағанда маңызды екендігін түсіну қажет. Бұл жерде ең маңыздысы: оқушылардың алдыңғы алған дағдылары жаңа дағдыларды меңгеруге үлкен ықпалын тигізеді, ал егер ол ескерілмесе, онда білім тереңге бармай, үстірт меңгерілген таяз білім болмақ. Мұндай үстірт білім оқушыға қазіргі әлемде жетістікке жету үшін қажетті жоғарыда аталған сын тұрғысынан ойлау, рефлексия және басқа да аспектілерді, алған білімді қолдануына кері әсерін тигізеді. Қазақ тілін оқытуда пайдаланылатын маңызды технологиялардың бірі - коммуникативтік оқыту технологиясы. Бұл технология өзінің тиімділігін іс жүзінде дәлелдеп, көптеген мұғалімдердің тәжірибесінен орын алды. Коммуникативтік технологияда тілдік қарым-қатынас алдыңғы орынға шығарылады да, басқа жұмыстар осы бағдарға бағытталады.

Қай сыныпта болмасын, оқытудың коммуникативтік мақсаты негізге алынады. Оқулық бағдарламасы оқушылардың өтілген тақырыптарға сәйкес ауызекі сөйлеу дағдысы мен шеберлігін қалыптастыруға және дамытуға бағытталған. Коммуникативтік / қатысымдық / әдіс оқушы мен мұғалімнің тікелей қарым – қатынасы арқылы жүзеге асады. Қазақ тілі пәнін оқытудың жалпы мақсаты – түрлі сөйлеу жағдаятында ауызша және жазбаша сөйлеудің коммуникативтік білігі мен дағдысын игерген тілдік тұлғаны қалыптастыру. Коммуникативтік дағдыларды дамыту жұмыстары оқушылардың сөйлеу қабілеттерін жетілдіреді, тілдік қорын байытады, өздігінен жұмыс істей алу қабілетін арттырады, шығармашылық жұмыстарды (эссе,хат) сапалы жазуда көп көмек береді. Қазақ тілі сабағын жаңа деңгейлік жүйеге негізделген оқулықпен оқыту барысында оқытудың кешенді әдістері - тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым өзара бірлікте қолданылатыны мәлім. Кез-келген тәжірибелі мұғалім өз сабақтарында осы әдістерді жүйелі қолданары сөзсіз. Бұл әдістерді жүзеге асыру барысында әр мұғалім жаңа технологияның түрін өз қалауынша таңдайды және іс жүзінде жүзеге асырады. Белсенді оқу — оқушыларға эксперимент жасауға, мағына құрып, түсінік қалыптастыруға, жаңа білім мен бұрынғы меңгерілген білімнің арасында байланыс орнатады, қателік жіберу, барынша терең түсінуге жетелейді. Бірлескен оқу -құрылымдалған топтық жұмыс. Тұлғааралық және қарым-қатынас дағдыларын жақсартады; оқушылардың арасындағы кедергілерді жояды.

Оқушының білімге деген ынтасына мұғалім мен ата-ана, қоршаған орта әсер етеді. Мұғалім белсенді әрекет ете отырып, оқушылардың танымдық қабілетін дамытып, ғылым негіздерін игеруге, белгілі бір білімдердің, дағдылар мен іскерліктерін қалыптастырып, оқушының рухани, физикалық және еңбек қабілеттерін жетілдіріп, еңбек және кәсіби дағдыларын дамытуда аянбай еңбек ету қажет. Оқу пәндері арасында байланыс орнату білім беру бағдарламасының аясын кеңейтіп, теңестіреді, тереңірек білім алуға мүмкіндік береді, көптеген дағдыларды қалыптастырады, түсінік пен дағдыларды дамытуға көмектесе алады, оқудың анағұрлым саналы меңгерілуіне көмектеседі, оқуға деген уәжді арттыра алады. Оқушылардың қажеттілігін қанағаттандыру тәсілінде оқушылардың оқуға қолдау көрсету мақсатында тексеру және кері байланыс ұсынылады. Яғни, уәжді және өзін-өзі бағалау деңгейін арттыра отырып қай бағытта оқыту керектігін анықтауға көмектесеміз. Сонымен бірге оқушылардың өз жұмысын жақсартуына мүмкіндік беріп, оқушылардың барынша тиімді оқу жолдарын түсінуіне көмектесеміз. Оқушылар өзара әңгімелесу арқылы тапсырмаларды талқылауы бір-біріне білім мен дағдыларды үйрете отырып, тақырыпты терең түсінуіне жол ашады. Оқушылардың өз үлгерімі туралы ойланып, әрі қарай не істеу керектігі туралы шешім қабылдауына мүмкіндік ала отырып, тапсырманы күрделендіріп, оқушылардың оқуға деген уәжін арттырып отырады. Оқыту процесінде білім алушының қойылған оқыту мақсаттарын түсінгендігін растау ретінде басқа да оқу міндеттері қойылып және тиімді сыныптық пікірталас қалыптасқаны маңызды. Мұғалімнің тұрақты түрде кері байланыс жасауы білім алушыларды алға қарай жылжуға, жақсы нәтижеге жетуге ынталандыратын болады.

Оқытудың осындай жаңа педагогикалық технологияларын сабаққа ендіру бүгінгі таңда әрбір ұстаздың басты мақсаты болуы керек. Себебі, елімізге заман талабына сай қалыптан тыс ойлай алатын, шұғыл шешімдер қабылдай білетін, белсенді, шығармашыл азаматтар қажет. Сабақта тек білімділік мақсаттарды шешіп қоймай, балалардың жекелік қасиеттерін, қабілеттерін дамытудың жолдарын қарастыруда қажет деп есептеймін. Мұғалім бұл жүйемен жұмыс жасағанда, үнемі оқушы санасында болып жатқан өзгерістерді бақылап, оның дамуын жан-жақты зерттей отырып, өз сабақтарын соған сай өзгертіп отыруы тиіс. Сонда ғана жаңа жүйенің құны болады деп есептеймін. Қорытындылай келе, әр үш жылда мұғалім курсқа өз білімін жетілдіру жолында оқуы керек. Осы курс бағдарламасынан түйгенім :жеті модуль идеясын жалғастыру, сабақтарымда қолдану, заманауи сабақтар өткізу, оқушыларды өздігінен білім алуға жетелеу, жағдай жасау. Оқушылармен кеңесіп, олардың оқудағы қажеттіліктерін толығырақ зерттеу.Оқушылардың өзінше білім алуына толық жағдай жасау, өмірге бейімдеу.

Әдебиеттер:

1. Жанпейісова М.М. Технология модульного обучения. Актөбе. РИПК СО, 1999.
2. Қазақстан Республикасы “Білім мемлекеттік бағдарламасы” / Қазақстан мұғалімі. – 2000. - №33-34
3. Қазақстан Республикасында гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы. – Алматы: Қазақстан,1994ж
4. Қазақстан Республикасында орта білімнің дамыту тұжырымдамасы. – Алматы: Қазақстан,-1997, 34б.

КӨПБАЛАЛЫ ОТБАСЫЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫС ІСТЕУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Төлеуенова Ж.М.

«Жамбыл Ақылбаев атындағы мектеп-гимназиясы» КММ,
Шет ауданы Ақсу-аюлы ауылы, Қарағанды обл., Қазақстан

Star_lider00@mail.ru

Отбасы жеке тұлғаның қалыптасуының маңызды ортасы және халықтың әлеуметтік дамуына ғана емес, оның белгілі бір өмір салтын қайта құруға жауап беретін тәрбиелеудің басты институты болып табылады. Отбасы – тұрмыстың ортақтығы мен өзара жауапкершілігімен байланысты адамдардың неке немесе қан туысуына негізделген бірлестігі. Біздің еліміздің болашақ ұрпағы өсіп, отбасыларда тәрбиеленеді. Балалар жақын адамдарға деген сүйіспеншілік пен қамқорлықты тек гүлденген отбасыларда біле алады. Ата-ана мен баланың үйлесімді қарым-қатынасында кәмелетке толмаған балалар адамгершілік қасиеттерді дамытады, бұл олардың жеке басының қалыптасуына ықпал етеді. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында көп балалы отбасылардың проблемалары әлеуметтік, экономикалық, медициналық, құқықтық, психологиялық, педагогикалық салаларда ерекше өзекті. Осыған байланысты, көп балалы отбасыларға көмек көрсету және қолдау әлеуметтік саясаттың басым бағыты болып табылады. Сонымен, көп балалы отбасылар-бұл әлеуметтік қауіп тобына жататын отбасылар, өйткені отбасылық қатынастардың бұзылуының көптеген себептері оларды халықтың әлеуметтік осал санатына айналдырады. Осы санаттағы отбасылармен әлеуметтік педагогикалық жұмыс технологиялары әлеуметтік педагогиканың негізгі объектісі ретінде көп балалы отбасылардың ерекшеліктерімен айқындалатын болады. Оның жүзеге асырылуына көп балалы отбасылармен әлеуметтік педагогикалық жұмыс технологиялары: әлеуметтік диагностика, әлеуметтік медиация және кеңес беру, әлеуметтік алдын алу және түзету ықпал етеді. Әр технологияның ерекшелігін қарастырсақ.

И. Г. Зайнышев әлеуметтік диагностика ұғымын "клиенттер және олардың өмір сүру жағдайлары туралы ақпарат жинау, сондай-ақ көрсетілетін көмек бағдарламасын әзірлеу үшін оны талдау" ретінде ашады [1, 37]. Дәл осы ретпен отбасы мен балаларға көмек көрсету орталықтарында көп балалы отбасылардың әртүрлі жағдайларын әлеуметтік диагностикалау жүзеге асырылады.

П. Д. Павленок, М. В. Фирсов, Е. И. Холостова әлеуметтік диагностика алгоритмінде бастапқы, ағымдағы, жалпылама кезеңдерді бөліп көрсетеді. Әрбір көп балалы отбасының жағдайын әлеуметтік диагностикалаудың бастапқы кезеңі негізгі мәселені бөліп көрсетуге және отбасына әсер ету шаралары туралы сараптамалық қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Ағымдағы кезеңде-көп балалы отбасының бірінші кезектегі проблемаларын ғана емес, жалпы жағдай бойынша да шешудегі өзгерістер қадағаланады. Барлық қажетті қызметтерді көрсетіп, көп балалы отбасымен жұмыс жасауда оң нәтижеге қол жеткізгеннен кейін әлеуметтік диагностиканың жалпылама кезеңі басталады. Ол бақылау функциясын орындайды және көп балалы отбасын әлеуметтік қызметтен шығарудың кәсіби негіздемесін қамтамасыз етеді. Көп балалы отбасылармен жұмыс жасауда әлеуметтік диагностика технологиясын қолдану мысалдары: көп балалы отбасының материалдық-тұрмыстық жағдайын диагностикалау, көп балалы отбасының әлеуметтік-психологиялық денсаулығын диагностикалау, көп балалы отбасындағы ата-аналардың педагогикалық мәдениетін диагностикалау.

Әлеуметтік медиация және көп балалы отбасыларға кеңес беру технологиялары өзара байланысты. Кеңес беру-бұл көп балалы отбасына оның өтініші бойынша психологиялық-педагогикалық, құқықтық қолдау жөнінде ақпараттар беру. Көп балалы отбасы өз мәселелерін шеше алатын ұйымдармен өз бетінше байланыс орната алмайтын жағдайларда, әлеуметтік педагог Медиация технологиясын жүзеге асырады [3, 109 б.].

Әлеуметтік педагогтың түзету және әлеуметтік алдын алу технологияларын қолдануы әсіресе педагогикалық проблемалары бар көп балалы отбасыларға қатысы жоғары. Кәмелетке толмағандардың педагогикалық қараусыздығы, балалардың мектептерде бармауы, ата-аналардың алкогольдік және есірткі заттарын қолдануы, мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу және басқада мәселелерді шешу жолдары осы технологияларды қажет етеді.. Мұндай көп балалы отбасылардың білім беру және әлеуметтік мәртебесі төмен.

А. А.Чернецкая алдын-алу тұжырымдамасын "балалардың дамуындағы белгілі бір кемшіліктерді тудыратын сыртқы себептерді, факторлар мен жағдайларды жоюға байланысты алдын-алу шараларының жүйесі" деп түсіндіреді [3, 64]. Демек, алдын-алу және түзету технологиялары, ең алдымен, көп балалы отбасыларда өсіп, тәрбиеленетін балалардың өздеріне бағытталған. Бұл технологиялардың негізгі міндеттері: көп балалы отбасылардағы ата-аналар мен балалардың мінез-құлқынан ауытқуға әкелетін жағдайларды анықтау және олардың алдын алу.

Түзету әсері келесі бағыттарда жүреді: қалпына келтіру, өтемақы, ынталандыру және түзету [3, 67 б.].

Алдын алу алдын-ала дайындалған іс-шаралар түрінде жүзеге асырылуы керек, олар қажетті нәтижеге қол жеткізуге, мүмкін проблемалардың алдын алуға және көп балалы отбасының кейінгі жағдайын бақылауға бағытталған.

Түзету және алдын алу іс-шараларын жүргізудегі негізгі буын-бұл балаларды тәрбиелеумен айналысатын ата-аналардың өздері. Өйткені, ата-ана бала өмірінің алғашқы жылдарынан бастап балаларға үлкен әсер етеді.

Көп балалы отбасылардың әлеуметтік мәртебесін зерттеу көп балалы болуды белгілі бір шектен тыс ынталандырудың орындылығын, дені сау көп балалы отбасының өлшемдері мен параметрлерін эзірлеуді, оны қолдаудың жолдары мен тәсілдерін, соның ішінде ұтымды көзқарастарды насихаттауды қарастыруға мүмкіндік береді. Алдын-ала кезеңде, профилактикалық кезеңде, дені сау көп балалы отбасы "проблемалық" санатына ауысқан кезде көмек күшейтілуі керек. Жауапты ата-ананың принциптері мен стереотиптерінің таралуы, ең болмағанда, туудың кейбір көрсеткіштерін әлеуметтік деңгейде тұрақтандыруға ықпал етеді.

Сондай-ақ, көп балалы отбасыларға қатысты әлеуметтік профилактиканың келесі бағыттарын атап өтуге болады:

- Отбасының қалыпты өмірін бұзуы мүмкін проблемалардың алдын-алуға бағытталған алдын-алу жұмыстары.

- Отбасындағы қарым-қатынастарды қалыптастыруға көмектесу, отбасы мүшелерімен өзара іс-қимыл жасай білу, отбасы мүшелерінің бірі (әкесі, анасы) болмаған кезде отбасындағы қарым-қатынастарды құру, отбасының қалыпты өмірі үшін жауапкершілікті өз мойнына алу қажет.

Әрбір үлкен отбасындағы педагогикалық проблемалар шеңбері өте ерекше және отбасының тәрбиелік әлеуетіне, ата-аналардың отбасылық тәжірибесіне, олардың педагогикалық мәдениетіне байланысты. Қазіргі заманғы педагогтар Е. В. Бондаревская, Т. А. Куликова, Е. И. Наседкина, В. Я. Титаренко отбасының

тәрбиелік әлеуетінің маңызды бөлігі ретінде ата-аналардың педагогикалық мәдениетін ажыратады. Бұл отбасыларда балаларды тәрбиелеудің бұрын жинақталған және үнемі толықтырылып отыратын тәжірибесін білдіреді. Мұның бәрі балаларды тәрбиелеу және жазалау әдістерінде көрінеді [1, 124 б.].

Кейбір көп балалы ата-аналар егер сіз бірінші баланы дұрыс тәрбиелесеңіз, оған басқа кіші балаларды тәрбиелеуге болады деп санайды. Мұндай отбасылық саясат өзін ақтамайды және ауыр әлеуметтік салдарға әкеледі: балалар арасындағы қақтығыстар, ересектерге агрессия, балаларды үйден шығару, бос уақытын қоғамға қарсы топтарда ұйымдастыруды іздеу.

Сондықтан, көп балалы отбасылармен әлеуметтік педагогикалық жұмыс технологиясын қолдана отырып, мамандар кәсіби құзіреттіліктің бөлігі болып табылатын әлеуметтік-педагогикалық құзыреттілікке ие болуы керек. Маманның құзыреті-бұл кез-келген қоғамдық салада сәтті кәсіби қызметке қажетті қабілеттер, қасиеттер мен жеке қасиеттер жиынтығы (Коновалова Л. в., Кузьмина Н.В., Маркова А. К., Новиков А. М., В. А. Слостенин, Чистякова Н. В. және т. б.). Әлеуметтік педагогикалық құзыреттіліктің құрамдастары: педагогтердің көп балалы отбасылар бойынша әлеуметтік жағдайдың ерекшелігі және көп балалы отбасылардағы педагогикалық диагностика әдістері туралы білімі; көп балалы отбасылармен жұмыста педагогикалық технологияларды әзірлеу және қолдану білігі; көп балалы отбасының тәрбие процесінде педагогикалық ұстанымдарды айқындау дағдылары болып табылады.

Қоғам көптеген әлеуметтік ұяшықтардан тұрады, олардың ішінде ең бастысы отбасы. Көп балалы отбасы барлық отбасылар арасында ерекше орын алады. Сондықтан да тұрақты емес қоғам жағдайында мемлекеттің басты міндеттерінің бірі көп балалы отбасын сақтау, тұрақтандыру және одан әрі дамыту үшін оңтайлы шешімдерді іздестіру болып табылады. Көп балалы отбасы тұлғаның негізгі қажеттіліктері: биологиялық, әлеуметтік және рухани қанағаттандыруға ықпал етеді. Осылайша, көп балалы отбасылармен әлеуметтік педагогикалық жұмыс технологиясының педагогикалық ерекшеліктері мамандардың әлеуметтік-педагогикалық құзыретінен, ата-аналардың педагогикалық ұстанымынан және көп балалы отбасылардың тәрбие процесіндегі педагогикалық жағдайдан тұрады. Тиімді әлеуметтік технологияларды, оның ішінде көп балалы отбасылардың әлеуметтік осал топтарымен әлеуметтік жұмыс жасау технологияларын шебер қолдану мемлекеттің прогрессивті дамуын және әлеуметтік педагогикалық жұмыс істеудің оңтайлы тетігін таңдауды қамтамасыз ете алады. Педагогтың әлеуметтік педагогикалық жұмыс технологиясының педагогикалық ерекшеліктерін ескеруі көп балалы отбасылармен жұмыс істеудің тиімді нәтижелеріне қол жеткізуге ықпал етеді. Шынында да, Қазақстан Республикасының үміті елдің ұлттық байлығы ретінде көп балалы отбасыларға жүктеледі.

Әдебиеттер:

1. Технология социальной работы : учеб. пособие / Под ред. И. Г. Зайнышева. – М, 2002.- 240 б.
2. Зритнева Е. И., Бахуташвили Т. В. Воспитательный потенциал семьи. Ставрополь, 2013. – 176 б.
3. Чернецкая А. А. Технология социальной работы: учеб. пособие Д. 2006. – 400 б

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ БҮГІНГІ ОҚУ ЖҮЙЕСІНДЕ ІСКЕ АСУЫ

Тулеуова Р.К.

Октябрь ауданы әкімдігінің «ЖББОМ №82» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан
raushan_tuleuova@mail.ru

Аннотация. Мақалада халық ағарту жұмысын бірінші рет қолға алған, сол жолда өмірінің ақырына дейін үздіксіз еңбек еткен жалынды патриот Ы.Алтынсариннің Қазақстандағы білім беру жүйесін қалыптастыруға қосқан үлесі талдау. Қазақ халқының ұлы перзенті Ыбырай Алтынсарин қазақ жерінде оқу-ағарту ісін жүзеге асырып, тұңғыш халық ағартушысы атанып қоғамда өзгерісті жасау жолында талмай күресіп, халық игілігі үшін жан аямай еңбек етудің үлгісін көрсетті, бүгінгі күнде білім беру мазмұны Ыбырай Алтынсаринның жасаған игі істерімен жалғасын тауып жатыр десек қателеспейміз. XIX ғасырдың екінші жартысындағы аса көрнекті ағартушы-демократ – Ыбырай Алтынсарин Қазақстандағы қоғамдық ой-пікірдің өркендеу тарихында үлкен орын алды. Ол жас ұрпақты тәрбиелеу мәселесіне ерекше көңіл бөлді. Ы.Алтынсарин Қазақстандағы әлеуметтік-педагогикалық мәселелерді шешудің басты жолдары мен негізгі ұстанымдарын ұсынды.

Мақсаты: Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық-ағартушылық ойларының маңыздылығын қарастыру. Түйінді сөздер: ағарту жұмысы, оқу-тәрбие, тұңғыш, ағартушы, ой-пікір, ұрпақ тәрбиелеу, негізгі ұстанымдар, білім беру жүйесі.

Біздің әрқайсымыз үшін бұл әйгілі жолдар таңқаларлық болып көрінуі мүмкін. Көптеген жылдар бойы білімге, оқуға шақырған Даланың алғашқы ұстазы – Ыбырай Алтынсарин. Ыбырай Алтынсарин өз халқының жарқын болашағы үшін қиыншылықтар мен кедергілерге қарамастан, өз мақсатына жетті. Ыбырай Алтынсарин балалар мен жастарды тәрбиелеу адамның табиғи қабілеттерінің теңдігі идеясына негізделіп, әр адамның біздің заманымыздың қажеттіліктеріне сәйкес келетін және қазіргі заманғы білім беру жүйесінде сұранысқа ие барлық жақсы бейімділіктерді анықтауға және дамытуға негізделген, еркін болуы керек деп есептеді.

Зерттеудің өзектілігі Ыбырайдың тұлғасына, оның ағартушы ретіндегі көзқарастарының қазіргі білім берудегі маңыздылығы мен рөлін анықтау зерттеу болып табылады. Ондаған жылдар бойы зайырлы білім беру мен балаларды тәрбиелеудің педагогикалық негізінің өзектілігін алдын-ала болжаған, педагогикалық принциптер соншалықты жан-жақты және уақыттан озып, көптеген жылдар өтсе де, әлі де өзекті. Ыбырай Алтынсариннің мұрасы, оның қызметі мен еңбектері XXI ғасырда теңдесі жоқ деп есептейміз!

Ыбырай Алтынсариннің жалпыадамзаттық және абсолюттік тарихтың қозғаушы күші ретіндегі рөлі. [1, С.15] Ыбырай қоғамдық дамудың қозғаушы күші болды. Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен қызметін оның уақытынан бөлек қарастыруға болмайды. Ол ағартушылық прогрестің ажырамас бөлігі ретінде ойлады, онсыз бүкіл ұлттың дамуы мүмкін болмады. Қоғамдық өмір мен тарихи процестердің даму заңдары адамдардың саналы іс-әрекетімен тығыз байланысты, олардың уақытында өмір сүреді, бұл оларға ерекше із қалдырады. Ол алған тәрбие оны терең сенімге, мейірімді, жанашыр, барлығын өз халқының дамуына арнай алатын адамға айналдырды. Өз мақсаттарын жүзеге асыру және қол жеткізу үшін алға ұмтылған адам, білімімен қаруланған, өз халқына, жарқын болашағы үшін алып келген адам.

Кез-келген ұлы ойшылдың жұмысы міндетті түрде өз уақытына ғана емес, рухани-адамгершілік мәселелеріне де қатысты. Сонымен қатар, шығармашылықта,

қоғамдық қызметте адамгершілік қасиеттер, адамгершілік ұстанымдар, ұлы тұлғаның адамгершілік ұстанымы айқын көрінеді, олар тұрақты, жалпыадамзаттық маңыздылығын сақтайды, өйткені олар өз халқының ең жақсы дәстүрлеріне, ежелгі ойшылдар мен олардың замандастарының озық этикалық ілімдеріне негізделген [2, Б.33]. Өзінің ұстаздық қызметіне Ы. Алтынсарин өз халқына ұлы адамгершілік қызмет ретінде қарады: "Мен өзімнің түпкі сенімдерімнен және туыстарыма қаншалықты күш жетсе, пайдалы болуға деген ұмтылыстарымнан ауытқымаймын. Құдай тек адамның интригаларына қарсы тұруға және жазықсыз бақытсыздықтардан өлмеуге күш береді" [3, 61 бет].

Ы. Алынсаринның мұрасы басқа қазақ ағартушыларының қалдырған еңбектерімен үндес. Қазақ ағартушысы 63 шығармасын адамгершілік идеалға жетудің құралы деп санады.

Қазақ ағартушыларының көзқарастарын мынадай түрде ұсынуға болады:

1. Олар еңбекті адамның өмірлік қажеттілігі, оның моральының негізі ретінде қарастырады. Еңбек адамдары-қасиетті адамдар - "Адамның әулиесі".

2. Ғылым-барлық моральдық мәселелерді шешудің әмбебап құралы. Тек білім арқылы ғасыр қозғалады. Жалпыадамзаттық мәдениетке жақындасу арқылы өз халқын ағарту идеясы.

3. "Қанағат ету" - барлық шараны біл.

4. Ар – ождан, ар-ождан, ұят-іс-әрекеттер мен мінез-құлықты моральдық реттеуші, адамдар алдындағы моральдық жауапкершілік.

5. Тұрақты өзін-өзі бағалау, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі тәрбиелеу.

6. Халықтар арасындағы достық идеясы барлық адамдардың табиғи қажеттілігі ретінде: мәдениетке, тілге, басқа халықтардың ұлттық қадір-қасиетіне құрметпен қарау, жер бетінде өмір сүретін барлық халықтар арасындағы бейбітшілік, өзара түсіністік және келісім идеялары. "Басқа халықтың мәдениеті мен тілін білетін адам онымен тең болып, бос өмір сүрмейді". Бұл бағыт қазақ халқының рухани, әсіресе адамгершілік өмірінде көрнекті қазақ ағартушылары Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбаевтың шығармашылығында көрініс табады. Ағартушы-демократтардың этикалық ұстанымы – зұлымдыққа, әлеуметтік әділетсіздікке және моральдық бүлінуге қарсы күрес – қазақстандық қоғамның рухани-адамгершілік дамуында үлкен рөл атқарды. Адамгершілік мәні, адам өмірі мен бақытының мәні, мінез-құлық пен қарым-қатынастың адамгершілік мотивтері туралы ойлар ең алдымен педагогикалық тұлға болып табылатын Ыбырай Алтынсарин этикасының негізгі мәні болып табылады, өйткені ол жоғары адамгершілік тұлғаны тәрбиелеу туралы ойлармен ұштасады. Педагогикалық этика Ы-бұл халықтың этикасы, өйткені халықтың өмірі мен өмірін, қайғысы мен бақытын, патриотизмін, салт – дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын бейнелейтін ауызша халық шығармашылығы-нұсқаулар мен кеңестер түрінде баяндалған этикалық көзқарастардың маңызды көзі деп көрсетеді Ыбырай Алтынсарин. Оның экономикалық және мәдени дамуына ықпал ету-бұл патриот азаматтың негізгі міндеттері, олардың орындалуы өмірдің моральдық мағынасын құрайды [4, 26 б.]. Оның ұстанымында өз Отанына деген ыстық сүйіспеншіліктің барлық реакциялық көзқарастарға терең жеккөрушілікпен үйлесуі орын алды, бұл қазақ халқының рухани дамуын кешіктірді, бұл экономикалық артта қалумен қатар, молла мен олар уағыздайтын ислам болды.

Осылайша, ағартушы ғылымның, білімнің адамның практикалық өміріндегі рөлін көтерді, замандастарын пайдалы, тіпті ғылымды зерттеудің өмірлік қажеттілігіне сендірді.

Ағартушылық идеялар Ы. Алтынсарин сол кезең үшін де, қазіргі кезде де өзекті және жаңашыл болып қала береді. Алтынсарин мұрасы баға жетпес мұра. Ыбырай Алтынсарин туған қазақ ортасының да, патша әкімшілігінің де қарсылығын еңсеруге мәжбүр болған, Ресейде алған білімі үшін ризашылық білдіріп, оның қазақтарға бағынышты Халық ретінде көзқарасына наразы болып, өзінің тәуелсіз құндылықтар жүйесін дамытты.

Жасалған Ы. Алтынсарин қысқа жылдар ішінде осы адамның есімін мәңгіге қалдырды. Және болсын оның қызметінің әсерін тигізді рух, ал ағартушылық идеялары Ы. Алтынсарин қазақ халқының экономикалық және мәдени артта қалушылығын бұзуға бағытталған, ол қазақ халқын өркениетті халықтар қатарында көргісі келді. Және ол бұған қол жеткізді деп сеніммен айта аламыз.

Әдебиеттер:

1. Ситдыков, А.С. Ы. Алтынсариннің педагогикалық идеялары мен ағартушылық қызметі – Алматы: Мектеп, 1968 ж.-С. 15.
2. Алтынсарин, И. Собр. 3 томда: Т. 2. – Алматы, 1975 ж.-б. 33.
3. Алтынсарин, И. Собр. 3 томдық шығарма: Т. 1. – Алматы, 1975 ж. – 61 Б.
4. Жұмағұлов, Қ.Т. Ыбырайалтынсарин және қазақ халқының мәдениетін дамыту. – АлмаАта. – 1984 ж. - 26 Б. ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН

ТҮЛҒАНЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІНДЕГІ МҰҒАЛІМНІҢ РӨЛІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ Ы.АЛТЫНСАРИННІҢ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ Туребаева С.Н.

Қарағанды облысы Білім басқармасы Жезқазған қаласы білім бөлімінің "№ 13 жалпы білім беретін мектебі" КММ, Жезқазған қ., Қазақстан
sagynyshturebaeva@mail.ru

Маңызды болып табылатын адамның рухани-адамгершілік тәрбиесі мәселесі тарихтың бетбұрыс сәттерінде ерекше өзектілікке ие болды. Бүгінгі таңда Қазақстанда бұл педагогикалық проблема талқыланып қана қоймай, қоғамдық және мемлекеттік саясаттың тақырыбына айналды. Еліміздің қазіргі даму кезеңі сананы жаңғыртумен тығыз байланысты экономиканы жаңғыртумен сипатталады. Қазақстандық қоғамның алға қойған мақсаттарын табысты іске асыру үшін рухани және идеялық түпқазығы болуы керек.

Құндылықтар, әдетте, мәдени, этникалық, өркениеттік ерекшеліктерге, әлеуметтік ортаның қажеттіліктеріне байланысты бағдарламаланған нәтиже болып табылады. Қазақстан Республикасының қазіргі жастарының басты құндылық бағдарлары Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында берілген. Елбасы өз мақаласында: «Рухани жаңғыру - бүгінгі күннің ең өзекті міндеті» деп атап өтеді [1].

Осыған байланысты қоғамдық сананың өзгеруі әрдайым мұғалімнің басты рөлін атқаратын білімнен басталатынын атап өткен жөн. Халық даналығы: «Мұғалім - ұлт пен қоғамды жасайды» дейді. Бүгінгі таңда осы бір дана сөзде педагогикалық мамандықтың әлеуметтік және гуманистік маңызы көрініс тапқан. Осылайша, мұғалімдердің қоғам өміріне белсенді қатысуы қоғамдық сананың рухани жандануына үлкен ықпал етеді.

Қазіргі заманғы қоғамның рухани жаңғыру жолдарын іздеу, Қазақстанның рухани мұрасына, классикалық отандық философтардың, зерттеушілердің, педагогтардың тәжірибесіне жүгіну әсіресе өзекті екені анық.

Қазақ халқының және қазіргі Қазақстанның тарихы мен мәдениетінде қазақ халқының қазіргі рухани өмірінің негізін қалаған үш көрнекті қайраткер - көрнекті ғалым және саяхатшы Шоқан Уәлиханов, ақын - ойшыл Абай Құнанбаев және педагог-ағартушы, жазушы Ыбырай Алтынсарин ерекше орын алады. Ыбырай Алтынсарин - заңды түрде балаларды оқыту және тәрбиелеу теориясының бастаушысы, революцияға дейінгі Қазақстандағы прогрессивті педагогикалық ойдың негізін қалаушы болып саналады.

Педагог-ағартушы ретінде Ы. Алтынсарин мектептің маңызы мен рөліне, сондай-ақ оқу және тәрбие үдерістерінің мақсаттарын іске асырудағы мұғалімнің әлеуметтік және адамгершілік миссиясына зор көңіл бөлді. «Мектеп – қазақтарға білім берудің басты құралы, - деп жазды Ыбырай Алтынсарин, - барлық үмітіміз, қазақ халқының келешегі – осы, тек осы мектептерде» [2, с. 326]. Сондықтан Ы. Алтынсариннің «Адамның адамгершілігі жақсы ұстаздан болады» [3]. деген сөздері бүгінгі күнге дейін өзекті.

Ы Алтынсариннің рухани-адамгершілік ілімі адамға деген сүйіспеншілік пен құрметтің асыл сезімімен, гуманизм сезімімен ұштасқан. Оның айтуынша, тәрбие сананы жақсылық айқын көрінетіндей етіп ағартуы керек, өйткені жақсылықта адам мен құрмет ерекше орын алады. Осы негізде Ы Алтынсарин балаларда жетілуге деген ұмтылысты тәрбиелеу және дамыту қажет деп санады.

Өзінің ілімінде ол ұлы орыс педагогы К. Д. Ушинский айтқан жеке тұлғаның адамгершілік тәрбиесі туралы негізгі ережелерге сүйенді, яғни мұғалімнің жеке үлгісінің тәрбиелік мәні туралы; қажетті мәжбүрлеумен бірге негізгі тәрбие құралы ретінде сендіру туралы; педагогикалық әдептіліктің тәрбиелік мәні туралы; білім берудегі жетістікке жетудің қажетті құралы ретінде алдын-алу шаралары туралы; көтермелеу және жазалау туралы ережелер. Ол рухани-адамгершілік тәрбие әдістемесі тәрбиенің мақсаттары мен мазмұнынан бөлек мүмкін емес екенін атап өтті, өйткені моральдық тәрбиенің мақсаты мен мазмұны оның әдістемесін анықтайды [4].

Ы. Алтынсариннің пікірінше, рухани-адамгершілік тәрбиенің маңызды құралы-мұғалімнің сөзі. Мұғалім педагогикалық сөзінде өзінің мәдениетін, адамгершілігін, оқушыға деген көзқарасын білдіреді. Оқушылар шыншыл, адал сөзді өте нәзік сезінеді, оған сезімтал жауап береді. Мұғалімнің сөзінде оның жай-күйі ғана емес, сонымен бірге эмоционалды мәдениеті де көрінеді. Ақылды және мейірімді сөз қуаныш әкеледі; дөрекі және зұлымдыққа толы, ойланбаған сөздер қиындық тудырады.

Ы. Алтынсарин әдебиетті адамгершілік тәрбиенің маңызды құралдарына жатқызды. Ол әдебиет өмірмен тығыз байланысты болуы керек, оның жақсы және жаман жақтарын көрсетуі керек, адамдардың санасын оятып, адамгершілік өзін-өзі жетілдірудің жолдары мен формаларын көрсетуі керек деп есептеді. Әдебиетке деген бұл тамаша талап автордың өзінің «Қырғыз хрестоматиясында» толық сақталған. Оның «Хрестоматиясы» «нақты білім мен пайдалы ақпарат беретін ғылыми және маңызды нұсқаулықтарға» жол сілтеуші рөлін атқарды [5].

Осылайша, Ы Алтынсарин тұлғаның рухани адамгершілік қалыптасуының маңызды жағдайларына мұғалімнің оқушыларды адамгершілік тәрбиесіне дайындығын; педагогикалық әдептілікті, коммуникативтік қабілеттерді, сөзді меңгеруін; пәнді білуін; адамгершілік тазалығын; тұрмыстағы мінсіз мінез-құлқын жатқызады.

Қазақ ойшылының ойлары, идеялары, тұжырымдары, XIX ғасыр ағартушысы Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұрасы білім берудің алдында жалпыадамзаттық құндылықтарға бағдарланған тұлғаны қалыптастыруды талап ететін міндеттер тұрған уақытта да өзекті.

Осылайша, өткен ғасырдың ұлы қазақ педагог-ағартушысы Ыбырай Алтынсариннің бүгінгі таңдағы ойлары өзінің маңызын жоғалтқан жоқ, яғни:

✓ мұғалімнің моральдық тәрбиеге деген тұрақты қамқорлығы балада ең жақсы адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады, ал жақсы тәрбиеленген бала кейіннен парасатты адам болып қала береді;

✓ адамгершілік тәрбиенің негізгі құралдары-ересектердің еңбегі мен үлгісі;

✓ тәрбие балаға деген сүйіспеншілікке және оның тұлғасын құрметтеуге негізделуі керек;

✓ адамгершілік тәрбиенің мазмұны-патриотизм, гуманизм, адалдық, қарапайымдылық, әділеттілік, жауапкершілік.

Қазақстанның рухани мұрасы бізді жалпыадамзаттық құндылықтарға бағыттайды, оның өмірдегі маңызын түсіну әрбір болашақ педагог үшін, біз үшін студенттер үшін негізгі борыш болып табылады. Еліміздің кәсіби педагогикалық білім беру жүйесінде педагогтің тұлға ретінде рухани және адамгершілік дамуына бағдарлана отырып, жоғары білікті кадрларды даярлауға ерекше көңіл бөлінеді.

Өйткені, балаға рухани-адамгершілік құндылықтарды сіңіру үшін мұғалімнің өзі жоғары рухани құндылықтардың тасымалдаушысы болуы керек. Сондықтан, мұғалімдік мамандықтың қазіргі қоғамдағы мәртебесі туралы айту үшін оның басқа мамандықтарға қарағандағы әлеуметтік құндылығын, оның қоғамдағы орны мен рөлін, педагогтің білімі мен біліктілігі мәселелерін тереңірек қарастырған жөн. Сонымен қатар, мұғалім мәртебесін көтеретін – мұғалімнің өзі ғана. Кәсіби жақтан жоғары білікті, өзінің шығармашылығы мен біліктілігін үнемі көтеріп отыратын жаңашыл, жаңалыққа жақын мұғалім ғана қоғамда жоғары мәртебе иесі болып, беделі артатындығы рас.

Сондай ақ, еліміздегі «Педагог мәртебесі туралы» Заң — бұл мұғалімдердің құқықтарын қорғауға бағытталған, олардың негізгі міндеттері мен әлеуметтік кепілдіктерін айқындайтын теңдессіз заңнамалық акт. «Педагог мәртебесі туралы» Заң Елбасының 2018 жылғы 5 қазандағы Қазақстан халқына Жолдауында айтылған тапсырмасы бойынша әзірленді [6]. Бұдан басқа, осы заңды әзірлеу және қабылдау Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың бағдарламалық платформасында көзделген болатын. Педагог қызметкерлерге жүктемені төмендету, оларды өзіне тән емес функциялардан қорғау және шамадан тыс есептілік бөлігінде тікелей тапсырмалар болды. Осы тапсырмалардың барлығы осы Заңда көрініс тапты.

Даңқты жазушы М.Әуезов Ыбырай туралы: «Сол заманнан бері қарай, біздің кейінгі ұрпағымыздың бәріне де Абай қандай қадірлі болса, Ыбырай да өз орны, өз арналы мұрасымен аса ыстық, аса бағалы болды. Олар кейде баяғыдан бері өткен шөл ғасырлардың соңғы дәуіріндегі зор мұнарадай көрінсе, кейде еңбегі, бағыты бірлікпен айқасып аққан қос өрімдей, шөл өлкені суарып, дән бітіріп айқасып ағып келе жатқан қос өзендей танылды» деп жазған. XIX ғасырда Торғай топырағында дүниеге келіп, қазақ халқының тарихына жарқ етіп енген ағартушы-ұстаз, педагог-энтузиаст, ойшыл, жазушы-ғалым Ыбырай Алтынсариннің есімі әліппе ұстаған, оқу-ілім іздеген әрбір қазақ баласына таныс. Өз заманының озық ойлы, прогресшіл, интернационалдық көзқарастағы азаматы болды [7].

Осылайша, педагогтың 180 жылдығы аясында Ыбырай Алтынсариннің тұлғаның

рухани-адамгершілік тәрбиесіндегі мұғалімнің рөлі туралы көзқарастарының өзектілігін зерттеу Алтынсариннің шығармашылық әлеуетін қайта және жаңа ауқымда бағалауға, оның білімі мен педагогикалық тұтас және бірегей жүйесін қазіргі кезеңде және болашақта пайдалануға мүмкіндік береді.

Ғұмырын халық ағарту ісіне, мектеп ашып, кітап бастырып, бала оқытуға арнаған ұлт педагогі Ыбырай Алтынсариннің туғанына биыл 180 жыл толады [8]. Талантты ақын, терең ойшыл, қайраткер Ыбырай Алтынсаринді қазақ ұлттық педагогикасының іргесін қалаушы деп айтуға толық негіз бар.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.А. Семь граней Великой степи // Назарбаев Н.А. Семь граней Великой степи, 2018. URL: <https://www.akorda.kz/ru/events/statuya-glavy-gosudarstva-sem-granei-velikoi->
2. Алтынсарин И. Избранные произведения. - Алма-Ата.: АПН, 1957.
3. https://alashainasy.kz/okushy_portfolio/ustazdar-turalyi-kanattyi-sozder-60211/
4. Ситдыков А.С. Педагогические идеи и просветительская деятельность И.Алтынсарина. - Алма-Ата.: Мектеп, 1968. - 148 с.
5. Алтынсарин И. Избранные произведения. - Алма-Ата.: АПН, 1943. - 357 с.
6. <https://primeminister.kz/ru/news/interviews/realizaciya-zakona-o-statuse-pedagoga-i-povyshenie-prestizha-kazahstanskih-uchiteley-intervyu-s-b-asylovoy>
7. <https://strategy2050.kz/news/lt-stazy-ybyray-altynsarin/>
8. <https://strategy2050.kz/news/lt-stazy-ybyray-altynsarin/>

МОЯ ПРОФЕССИЯ САМА ЛУЧШАЯ!

¹Горбунова А.

Научный руководитель, д.п.н., профессор Муликова С.А.

¹Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан
nastena.gorbunova.03@list.ru

После окончания школы перед каждым из выпускников встает выбор кем ему стать, какую профессию выбрать. Кто-то идет на ту профессию, которая востребована или которая прибыльнее. Мы, как и все задаемся вопросом, чего же мы желаем, кем хотим стать. Мы много размышляем, пытаюсь выбрать профессию, которая была бы востребована и по душе лично каждому. И опираясь на свои личные качества и доводы, понимаем, кем хотим стать. Я решила стать специалистом по социальной работе.

Специалисты в этой сфере востребованы всегда и везде. На сегодня человечество не может даже представить нашей жизни без социального работника. Социальный работник не просто профессия, а скорее призвание. Вот и для себя я решила, что хочу помогать людям.

Ведь есть люди, которым необходима помощь, но в силу различных трудных жизненных ситуаций они не могут справиться со своими проблемами. Конечно, можно подумать, что у человека есть родственники, которые могут ему помочь, но, а что, если у человека никого нет? Правильно, на помощь придет социальный работник. И тот одинокий человек со своими проблемами уже не одинок, к нему пришли на помощь, и дали понять, что он является частью нашего большого мира.

В Казахстане пенсионерам социальные работники обеспечивают связь с внешним миром, первичную помощь. Они помогают им оплачивать коммунальные услуги, купить продукты, приобрести товары первой необходимости, получить социальные услуги.

Социальная работа для меня лучшая профессия. Это что-то больше, чем просто профессия. На социальном работнике лежит большая ответственность. Само понимание того, что я смогу помочь людям заставляет мое сердце биться сильнее. Социальный работник – это соединяющее звено человека со внешним миром.

Социальные работники участвуют в волонтерской жизнедеятельности. В прошлом году наш мир захватило страшное испытание-пандемия Covid-19. В тревожный для страны час к волонтерству подключились свыше 500 тысяч казахстанцев. Во время объявленного чрезвычайного положения, во фронт-офисе была оперативно открыта горячая линия, обрабатывались заявки от населения и социальных учреждений, шел поиск спонсоров. Волонтеры мониторили аптеки на наличие медикаментов, а также развозили горячую еду врачам. В течение месяца ими удалось обеспечить 130 медработников. Было роздано более 1000 продуктовых корзин, больше 27 тысяч масок, 580 защитных щитов, в школах установлено свыше 400 санитайзеров [1].

Нынешняя ситуация с Covid-19 показывает нам, как сильно нужны нам социальные работники. Так или иначе люди пострадали, медицинские службы оказывали медицинскую помощь, а не социальную. Но человеку точно также нужно было оказать и моральную поддержку и на помощь пришли бы специалисты по социальной работе. Социальный работник помогал людям адаптироваться в сложившейся обстановке. Ведь повсеместно были введены ограничения, связанные с передвижением и получением социальных услуг. Многим было сложно сидеть дома, а это означало, что у человека возникала стрессовая ситуация. Социальный работник должен был быть на равне с медицинским работником на передовой.

Люди выбирают профессию сердцем, поскольку социальный работник обладает такими качествами как: милосердие, человечность, доброта. Таких специалистов общество должно уважать, поскольку их профессиональная деятельность направлена на оказание социальной помощи. Люди этой профессии являются проводником между человеком и внешним миром. Люди этой профессии вносят вклад в развитие страны и в развитие каждого человека.

Литература:

1. Год волонтера и пандемия: какую роль сыграли добровольцы в 2020 году Читайте больше. – URL:<https://www.nur.kz/health/coronavirus/1890250-god-volontera-i-pandemia-kakuu-rol-sygrali-dobrovolcy-v-2020-godu/https://www.nur.kz/health/coronavirus/1890250-god-volontera-i-pandemia-kakuu-rol-sygrali-dobrovolcy-v-2020-godu/>

КАКИЕ ЖИЗНЕННЫЕ ЦЕЛИ ВЫ СЧИТАЕТЕ ЛОЖНЫМИ?

¹Канафина А.

Научный руководитель д.п.н., профессор Муликова С.А.

¹Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан

alinakanafina03@gmail.com

Самая важная цель на жизненном пути человека — это реализация и осуществление собственного потенциала. То есть правильно выбранная цель — это основа удачной жизни. И как по мне будет счастьем понимать, собственно, что в некоторой степени и в моих руках могут сосредоточиться жизни сотен людей, нуждающихся в поддержке.

Цели могут навязываться человеку его окружением и социальными сетями и т.д. Окружающие, часто навязывают нам свои цели, аргументируя тем, что желают нам блага. Но это не наше благо, не нормально, когда кто-то решает за кого-то, как ему воспользоваться собственной личной жизнью. Но как раз, например и случается, когда человек ставит перед собой цели под воздействием собственного окружения: родителей, супругов, друзей, коллег и т.д. Пример: Девочка любит животных и мечтает стать ветеринаром. Ее родители почему-то считают эту работу непрестижной и уговаривают дочку пойти учиться на швею. После окончания ПТУ девочка устраивается работать продавцом в зоомагазин: она ненавидит шить и по-прежнему любит животных. Это пример ложных целей, которые навязывает нам окружающие. Не делает из нее того индивидуального человека, которым она могла быть, цели все точно также остаются навязанными, в следствие этого их достижение нередко не приносит ничего, кроме разочарования.

И с этим нельзя не согласиться так как этот пример учит нас тому, что важно вовремя сформулировать свои цели и идти к ним, несмотря на чужие мнения и планы на нашу судьбу. Могу сказать, что это действие и желание каждого развиваться в своих талантах, целях, амбициях, отыскать себя и использовать собственные возможности — вот единственно верное назначение.

К одному из примеров могу привести популярный на сегодня день роман Джека Лондона «Мартин Иден». Книга работает замечательным толчком для читателя, умеющего, верно, фильтровать информацию и создавать выводы, исходя из чужих ошибок. Человек, не имеющий цели в жизни, не способен достичь неслыханных высот. Опустить руки и пасть способен любой, а вот работать, напротив воли участи, шагая навстречу препятствиям, — это уже проявление силы духа. Так же можно привести в пример Льва Николаевича Толстого «Война и мир». Где главный герой Петр Безухов выделялся своим воображением, которое помогло ему в достижении целей. В его действительности приверженность и мировоззрение просто воплощаются из надежды и веры. Человек, задача которого была предположительным значением жизни, преследовала его бесконечные годы. Он одолел почти все тягости и превратности участи и пришёл к выводу, собственно, что нужно нравственно существовать и всемерно улучшать.

В целом о вышеперечисленном могу сказать, что найдётся большое количество примеров, когда трудности ломают стремление к личностному росту и развитию. Возможно, это новый шанс и резкий прыжок к желанным изменениям, на которые вы раньше не были. Но все же многое зависит от вашего восприятия и доверчивости к себе. Прислушайтесь больше к себе, так как вам жить с этими этим грузом от не выполненных целей, а не окружающим вас людям.

РОЛЬ ПСИХОЛОГА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ
Куаныш Зарина, студентка группы ПиМО-21-2
Научный руководитель Кенжебаева С.К., к.п.н., доцент
Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан

В современном мире, в котором активно развиваются все сферы общественной жизни, потребность в психологии постоянно возрастает. Психология является социальной наукой, способная решать разнообразные теоретические и практические задачи. Знание психологии делает жизнь человека ярче, успешнее и помогает справляться с личными проблемами.

В последние годы психология как академическая наука, так и прикладная, активно развивается. Причиной тому служит комплекс факторов: социальных, экономических, политических, этнических, культурных и других. Происходящие в обществе глубинные перемены, реформы во всех областях человеческой жизни, глобализация и поиск новых форм бытия, требуют от человека невероятных усилий, способностей, мотивов и поведенческих навыков, которые, возможно, далеко не у всех сформированы. А поскольку профессия психология относится к числу помогающих профессий, то очевидна ее непреходящая роль.

В связи с со сложными финансовыми проблемами или в погоне за материальными ценностями далеко не каждый человек в достаточной мере уделяет должное внимание своему духовному росту. Большинство видит успех в материальном благополучии, забывая о нравственных традициях, этических нормах, гуманизме. Приоритеты, сформированные в условиях стресса, отражаются в характере, психологической нестабильности, тревожности, низкой самооценке и индифферентности. Практически каждый человек и общество в целом нуждаются в самоопределении, рефлексии, самоанализе, но не знают, каким способом понять себя и других, научиться коммуницировать, обеспечить себе душевный комфорт и гармонию.

Здесь очень важна квалифицированная помощь психолога. Развитие современного общества с его постоянно увеличивающимся темпом и трудностями требует высокого уровня психологических знаний человека независимо от того, в какой сфере он работает. Но, к сожалению, в казахстанском обществе обращение к психологу рассматривается как слабость или, хуже того, – лечение от психического заболевания. Формирование психологической культуры должно стать приоритетной задачей, если мы считаем себя цивилизованной страной.

Есть ряд вопросов, которые возникают у человека на протяжении всей его жизни: как избавиться от вредных привычек и зависимости; как преодолеть неуверенность, тревоги и страхи; что делать, если чувствуешь агрессию, апатию и почему возникло эмоциональное выгорание; в чем причина конфликтности; зачем я живу и т.п.

Психологи оказывают поддержку людям, у которых есть временные трудности в отношении с миром, воспитанием и обучением, в карьере и организации труда и быта. Профессиональная деятельность психолога направлена на коррекцию и профилактику, формирование навыков поведения и деятельности.

Люди, обратившиеся к психологу, смотрят на мир и ситуации другими глазами, не так болезненно воспринимают то, что до обращения казалось ужасным. Жизнь наполняется новыми эмоциями и ощущениями, становится лучше, ярче, успешнее.

Психологические проблемы не исчезнут сами, если не получить соответствующую консультацию психолога и программу развития личности. Только

психолог сможет сформировать компетентность в решении жизненных проблем, вооружившись которыми, человек преодолеет жизненные трудности.

ПСИХОЛОГИЯ В МОЕЙ ЖИЗНИ И ПРОФЕССИИ
Леонова Сандра, студентка группы ФКиСМ 20-2
Научный руководитель к.п.н., доцент Кенжебаева С.К.

Если здесь (в искусстве взаимоотношений между людьми) и есть какой-либо секрет успеха, то он заключается в умении понять точку зрения другого человека и смотреть на вещи и с его, и со своей точек зрения.
Генри Форд.

Несмотря на то, что психологию долго не признавали как науку, на сегодняшний день она охватывает широкий спектр человеческой деятельности. В последние годы можно наблюдать активное развитие психологии, обусловленное самыми разными теоретическими и практическими задачами. Во всех развитых и развивающихся странах интерес к психологии высок, а самое главное то, что она присутствует практически во всех отраслях современного общества: образовании, политике, медицине, спорте, экологии, искусстве, бизнесе и т.д. Можно утверждать о наличии многообразия психологических проблем как отдельного человека, так и общества.

Несмотря на то, что я, как спортсменка, человек хладнокровный и непоколебимый практически во всем, но желание понять себя и других стало мне необходимым. К тому же, какое бы отношение к происходящему у меня ни было, я, как и все люди, в какие-то моменты могу усомниться в своих жизненных принципах, убеждениях. И закономерно возникает вопрос: «Как поступить, что делать дальше?»

Профессиональные спортсмены часто сталкиваются с различными проблемами. В самом общем виде – это общение и взаимопонимание. Сначала недопонимание со стороны учителей в школе, затем сверстников, не занятых спортом, теперь - преподавателей в вузе. Совмещать спорт и учебу – задача не из легких. Понимание психологии взаимодействия в любом виде деятельности, будь то обучение, тренировочная деятельность или досуг, значительно улучшает настроение и стимулирует к достижениям в спорте и учебе.

Психология является неотъемлемой частью спортивной подготовки, порой даже - важнейшим фактором победы в соревнованиях. Ни одна команда не может обходиться без специалиста именно с психологическим образованием. Порой даже самого грамотного подхода в физических нагрузках недостаточно, ведь работу должны усвоить не только мышцы, части тела, но и сам человек. Более того, еще перед самой работой спортсмену нужно правильно настроиться, чтобы процесс подготовки прошел более удачно. Ну и конечно же, чтобы целые циклы работы не прошли напрасно, спортсмен должен правильно настроиться на контрольную тренировку и соревнования. Чаще всего, юные спортсмены ломают головы, в чем причина неудачного выступления, ведь физически они были подготовлены и подведены к старту наилучшим способом, не подозревая, что причина в их сознании, эмоциях, мотивации, воле, поведении.

А неудачи в спортивной карьере? Роль психологии в жизни человека невероятно огромная. Но чаще всего люди пренебрегают этим утверждением. Это и служит причиной всех наших неудач. Некоторые события, которые, мы, молодые спортсмены

не берем сейчас в расчет, могут наложить негативный след, которые будет проявляться со временем. Кто, как не спортивный психолог нужен! Психолог, который окажет квалифицированную помощь, поддержит эмоционально, усилит веру и оптимизм.

Думаю, значение психологии в моей профессии понятны. Если сложится так, что я буду тренером, то передо мной будет стоять задача грамотно подготовить спортсмена как физически, так и морально, и всегда обращаться к специалистам-психологам. Мне нужны умения находить подход к людям разных групп: тренерам, педагогам, сверстникам, управленцам в сфере спорта. Но где приобретается это умение? Правильно, в основах психологии.

ЧТО САМОЕ ГЛАВНОЕ ПРИ ВЫБОРЕ ПРОФЕССИИ?

¹Макатова А.

Научный руководитель д.п.н., профессор Муликова С.А.

¹Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан

makatova.2021@mail.ru

Выбор профессии – чрезвычайно ответственный шаг в жизни каждого человека. Часто выпускникам школ чрезвычайно трудно выбрать что-то свое, выбрать свою нишу в таком раннем возрасте. Трудность в том, что человек в данном возрасте в розыске себя и собственного места в жизни, часто он просто не уверен, как быть и что делать. Здесь же находятся советчики, каждый нахваливает свою нишу. Но молодежь не понимает все это и не интересуется. Появляется вопрос как не запутаться и выбрать профессию своевременно.

Прежде всего, чтоб найти свою нишу, нужно изучать различные науки. Следует направить свое внимание на интересующие вас предметы. Нужно быть разносторонним, чтобы понять в каком направлении двигаться, и на основе этих предметов подбирать себе профессию. Например, юный Уолд Дисней тоже не знал чем будет заниматься в будущем. В 4 года он продавал свои рисунки за 25 центов соседям. Ему нравилось рисовать, так и родилась мысль стать художником. Уолт Дисней прошел не мало трудностей но тем не менее смог прославиться на весь мир [1].

Так же не мало важно не опускать руки при первых же неудачах. Следует добиваться своих целей, несмотря на поражения. Например, знаменитый баскетболист Майкл Джордан не сразу прославился своими высокими прыжками. В детстве он был очень ленивым и плохо учился. Его не сразу взяли в старшую лигу в баскетболе, он проиграл более 300 игр даже в младшей лиге. Но при этом он никогда не сдавался, и тренировался еще более усерднее, поэтому смог придти к такому результату [2].

Рекомендации выпускникам школ:

Изучите актуальные профессии на данный момент. Посмотрите какие профессии более высокооплачиваемые, интересные.

Дальше следует ознакомиться со списком предлагаемых специальностей ближайших вузов или вуза, в который хотите поступить.

Напишите список профессий, которые вам подходят. Нужно учесть именно ваши интересы и потребности.

Проходите различные тесты по профориентации, ходите на различные мероприятия по профориентации. На сайтах и различных соц. сетях вузов часто можно найти приглашения на экскурсии по университету, день открытых дверей и т.п.

На данный момент есть очень большое количество различных тестов по профориентации. Они укажут вам профессии, которые будут подходить вам по нескольким параметрам. Важную роль здесь играют ваши привычки, психологический склад, а также ваши интересы. Тест не только покажет какие именно профессии вам подходят, но также отметит какие из профессий вам категорически не подойдут.

Кроме того, важно знать, что, если вы начнете обучение на какую-либо профессию и поймете, что вам она не подходит, всегда можно поменять специальность, получить второе высшее. Например, даже Бредли Купер, известный актер получил степень магистра в области изобразительных искусств. И у него отлично получалось совмещать учебу и работу актером. Так как на момент учебы он успевал сниматься в сериалах [3].

Выбор профессии не должен пугать школьников и становится чем-то страшным. Главное быть разносторонним и понимать, чего ты действительно хочешь и чем тебе нравится заниматься. На сегодняшний день очень много различных профессий которые позволяют заниматься любимым делом и приносить хороший доход.

Литература:

1. 36 знаменитостей, которые не остановились, несмотря ни на что. Часть 1. – URL:<https://leadlineit.net/blog/marketing-blog/36-znamenitostej-kotorye-ne-ostanovilis-1/>
2. 15 великих людей, которых не остановили неудачи. – URL:<https://womanadvice.ru/15-velikih-lyudey-kotoryh-ne-ostanovili-neudachi>
3. Топ-17: Невероятно высокообразованные знаменитости. – URL:<https://bugaga.ru/celebrities/1146747142-top-17-neveroyatno-vysokoobrazovannye-znamenitosti.html>

МАМАНДЫҚ ТАҢДАУДА НЕ МАҢЫЗДЫ?

¹Оңғарбек А.Д.

Ғылыми жетекші магистр Исаев А.А.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Мамандық таңдаудың оңай жұмыс еместігін қазіргі уақытта бітіруші түлектердің өз мамандықтары бойынша жұмыс жасамайтын статистикасына бір көз жүгіртсек бірден түсінеміз деп ойлаймын. мамандықты адам жүрек қалауына сай таңдау керектігін мектеп бітірушілер әстебілмей жатады. Оған әсер ететін факторлар да аз емес. Әр жыл сайын мектеп түлектері ҰБТ сынағын бітіріп, оқу орны мен мамандықтарын қызу таңдау үстінде болып жатады. Менің бұл эссе мамандық таңдауды ойланып жүрген түлектерге ғана емес, жұмысы бар маман иелеріне де қатысты болмақ. Мамандық таңдау деген өзің айналысқың келетін жұмысты таңдау ғана емес, өзің араласқың келетін ортаны да таңдау деп есептеймін. Қазақ "Адам екі түрлі жағдайда қателеспеу керек: бірі - жар таңдағанда, екіншісі - мамандық таңдағанда" деп бекер айтпаса керек. "Мамандық" сөзі латын сөзінен шыққан, "жұрт алдында сөйлеу, жариялау". Есте жоқ ескі заманда мамандықтың қазіргідей түр-түрі болмады. Тарихтан өткен Үндістан халқын мысал ретінде алып қарасақ, ол елдің касталық жүйесі тіпті адамның болашақ мамандығын айқындап та берген. Алғашқы қоғамдық еңбек бөлінісін алып қарайтын болсақ, әйелдер мен ерлерге деп бөлінетін жұмыс түрлері міндетті түрде

бөлінетін. Ерлер аң аулап, үй тұрғызып, қару-жарақ жасаса, әйелдер жеуге жарамды өсімдіктерді жинап, тамақ пісірген, киім-кешек тігіп, бала тәрбиелеген. Заман өзгерген сайын, адам да жетіліп, нарықтық қарым-қатынас пайда бола бастады. Қоғам дамып, дүниеге түрлі жұмыстар, сәйкесінше, түрлі мамандықтар қалыптасып жатыр. Кез келген еңбек мамандық емес. Еңбектің мамандық деп аталуының өзіндік шарттары бар: бірі - маман атануыңыз үшін білім алып, қолыңызға сол саланың дипломын, куәлігін, аттестаты не сертификатын алуыңыз керек болса, екіншісі - еңбегіңізге ақының төлені қажеттілігі. Өз ісінің нағыз маманы атану екінің бірінің еншісіне бұйырмаған. Ол үшін ең алдымен мамандығыңызға деген махаббат керек. Мамандыққа деген махаббат пен карьерист болу екеуі біздіңше екі бөлек нәрсе. Махаббатпен істелген жұмыс қана нәтиже бермек. Екінші сөзбен айтқанда, мамандығыңыз сіздің сүйікті ісіңізге айналуы қажет болуы тиіс. Бұл жағдайда адам жұмысқа ерекше құлшыныспен кірісіп, жұмысынан ләззат алады. Өз жаныңызға жақын мамандықты іздеп табу да барынша күрделі жұмыс. Өз қалауыңызды білесіз, бірақ мамандығыңыздың қалай аталатынын білмейсіз. Бұндай жағдайда мектеп психологтары, мектеп мұғалімдері, оқу орындарының оқытушылары, ата-анаңыз, туған-туыстарыңыздың көмектеріне жүгінгеніңіз жөн. Өйткені, өз жағдайымда ата-анамнан көмек сұрап, ақыл-кеңестерін алдым, сол уақыттан кейін өзіме не керек екенін ұғына бастадым. Дегенмен, ең алдымен жүрегіңіздің үнін тыңдауыңызға кеңес беремін. Қазір сауда-саттықтың жүріп тұрған заманы болғандықтан, көптеген мамандықтар осының төңірегінде деуге болады. Агенттер мен менеджер мамандықтары сұранысқа ие десек, артық айтпаймыз. Мысалы, коммерциялық агент, жарнамалық агент, туристік агент, финанстық менеджер, сауда-саттық менеджері, жоба менеджері, кеңсе менеджері, әлеуметтік жұмыс, т.б. Әлемде өзі қаламайтын мамандық иесі болып жүрген қаншама адам бар, өз жұмысын жанымен сүйіп істейтін адамдардың да саны аз емес. Мамандық таңдаудан жаңылмай, өз өміріңіздің бір кірпішін дұрыс қалауыңызға тілектеспін.

ПРОБЛЕМА СТРЕССА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Оспанов Данияр, магистрант группы О-11 НП

Научный руководитель к.п.н., доцент Кенжебаева С.К.,

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан

Одной из ключевых проблем здоровья человечества в XXI веке можно по праву назвать психологические и психические заболевания. Если рассматривать определение здоровья согласно ВОЗ, это состояние полного физического и психического благополучия. Доказана неизбежная связь между переходом психологически накопленных проблем к развитию вторичных психических нарушений, т.е. это не врожденные психические заболевания, такие как шизофрения и биполярно аффективное расстройство личности, а приобретенные. Что же является пусковым механизмом всех психологических проблем здоровья человека? Чаще всего эта проблема сводится в более узкий круг, и замыкается на модном в нынешнем мире слове – стресс. В своем эссе я постараюсь поразмышлять о ключевых проблемах стресса.

Итак, я уже отметил актуальность данной проблемы, она связана, прежде всего, с развитием социальной и экономической жизни, стремительной урбанизацией и

активным ростом технического прогресса. Психика человека абсолютно разная у всех, кто-то выдерживает натиск данных факторов, а кто-то, увы, не справляется. Это приводит к различным поведенческим нарушениям, потере мотивации и воли, деградации личности и зависимостям. Так же, хочу отметить, что психологические проблемы человека, напрямую связаны с его физиологическим здоровьем. Учеными всего мира была доказана психосоматическая связь между двумя этими состояниями.

В своем эссе, я хотел бы раскрыть тему профессионального стресса и выгорания. Тема, на мой взгляд, очень актуальная и требует активного обсуждения.

Со стрессом человек сталкивается в повседневной жизни каждый день. Стресс не стоит рассматривать только в негативном ключе, и тем более с ним бороться, если он в умеренных количествах. Стресс помогает нам достигать определенно поставленных целей, а значит, воспитывает другие психические функции нашей нервной системы, например, воля, а также инстинкты самосохранения и потребность в безопасности.

Стресс встречается в любой профессиональной деятельности: учитель, полицейский, пожарный, спасатель, работник ЦОНа, строитель, журналист, врач, директор завода, шахтер и т.д. Возникает он в процессе трудового процесса и при взаимодействии с коллективом. Чаще всего такой вид стресса возникает в течение длительного времени, и обладает накопительным эффектом. Психоэмоциональное состояние сотрудника ведет к снижению производительности труда, мотивационной составляющей работника. В тяжелых случаях это может привести человека к развитию депрессии и психосоматических заболеваний.

Век прогресса дает человеку много положительного, но и отрицательных моментов тоже очень много. Многие наемные сотрудники крупных компаний, с отличной заработной платой находятся в постоянном напряжении. Им необходимо не только быть отличным специалистом в своем направлении, но и постоянно совершенствовать свои знания. Необходимо осваивать новые знания, следить за последними обновлениями в своей профессиональной области, при этом, проходить курсы личностного роста, знать несколько языков, а так же иметь крепкие социальные связи для взаимодействия с партнерами, клиентами, сотрудниками и начальством. И такой человек будет успешен только в своей профессиональной области, вероятнее всего, дома его ждет семья, на которых у современного преуспевающего сотрудника останется очень мало времени.

Человек зажат в экономических рамках и рамках социума, нервная система такого человека начинает не справляться с такой нагрузкой и тут возникает накопительный эффект стресса. Он проходит обычно в три стадии: тревоги, резистентности и истощения. Как правило, в фазе истощения происходит мобилизация защитных сил организма, уже нет столь значительного выброса стресс-гормонов. Человеческий организм столь уникальный, что при длительном негативном воздействии, головной мозг начинает вырабатывать другие гормоны, которые отвечают за торможение центральной нервной системы, что значительно экономит ресурсы организма. Мы наблюдаем как раз это в виде фазы истощения, безразличия.

Чаще всего человек понимает, что нужно взять перерыв в работе, отпуск. Он меняет обстановку, пополняет свои ресурсы. По законодательству Республики Казахстан, каждому сотруднику работодатель обязан предоставлять ежегодный оплачиваемый трудовой отпуск. Количество дней отпуска может отличаться в связи с различной сферой деятельности. Например, специалистам в области тяжелого

психоэмоционального труда, где заведомо люди испытывают ежедневный стресс, предусмотрен более длительный трудовой отпуск.

Хотелось бы отметить, что стресс приводит к профессиональному выгоранию. Часто по этой причине люди уходят из профессии. Поэтому мы наблюдаем ежегодную нехватку кадров в области здравоохранения и образования. Именно по этой причине в современном мире стала востребованной профессия психолога, который проводит консультации, тренинги, курсы и семинары, помогая восстановиться людям.

БІЛІМНІҢ АДАМ ӨМІРІНДЕГІ РӨЛІ

Полат С.

Ғылыми жетекші аға оқытушы Исина С.С.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Менің бұл білімнің адам өміріндегі рөлі тақырыбын таңдаудағы мақсатым қазіргі таңдағы адам баласының білімге деген ынтасымен адам өмірінде қаншалықты орын алатынын қазіргі қоғамда білімге дамуға адамның қаншалықты көңіл бөліп жатқандығын барынша көрсеткім келгендіктен деп білемін. Білім біздің өмірімізде үлкен мәнге ие. Дүниеге адам болып келгеннен кейін барша жаратылыстардан артық екенлігіміз белгілі. Оны бәріміз жақсы білеміз Пайғамбарымыздың «Тал бесіктен, жер бесікке дейін білім алыңдар» Адамзат баласы ақиқатқа талпынады, шынайы пайдалы білімге талпынады. Оның шегі қайда апаратыны белгісіз. Білім-күш бірақ ол адамзатты бақытқа бөлейтін жақсы күшпе, әлде сорлататын, құртатын жаман күшпе, бұл туралы қоғамда талас көп. Қазіргі білімнің беталысы әрі сүйсіндіреді, әрі шошытарлық.

Оқу-білім адамзатқа үйретілген және берілген үлкен нығмет. Қасиетті Құран Кәрім кітабымызда ең әуелі аят «иқра», яғни, «оқы» деп түсті. Басқа көптеген адамға өте керекті әмірлер болғанына қарамастан, осы «оқы» деген әмірді бірінші беруі тегін емес.

Біздердің оқу арқылы көзіміз ашылып, көкірегіміз оянады. Өмірдегі, дүниеге деген көзқарасымыз дұрыс және ауқымды болып қалыптасады. Кісі өмірдегі істерінен және қателіктерінен тәжірибе жинап көрген, білгені арқылы шындалады. Ал, көптеген оқиға мен жағдайлар бір адамның ғана басына өтуі мүмкін емес. Демек, біздер өзіміздің ғасырлар бойы жазылған небір данышпан, данагөй, ғұлама ғалымдардың кітаптарымен танысып, көптеген мағлұматтар аламыз.

Өзіміздің дініміз бен тілімізді, оған қоса салт-дәстүрімізді біліммен тікелей байланысты. Әлемдегі неше түрлі қызықты жаңалықтар мен құбылыстарды дер кезінде оқып біліп отыру қандай тамаша нәрсе. Бүгінгі мынау қарбалас, тасқын сияқты ағып жатқан күреске толы, қиын да қызықты өмірде оқуды жақсы көріп онымен тікелей байланыста болмасақ бекер.

Пайғамбарымыздың «Тал бесіктен, жер бесікке дейін білім алыңдар» дегені тектен текке айтылмаған яғни білімнің біздің өміріміздегі ролін осыдан ақ байқасақ болады. Білім ол біздің әрдайым таным түсінігімізді кеңейтіп отыруға тұлғалық дамуымызда үлкен роль атқарады. Біз балалық шақта ата-анамыз бізге білімдінің күні жарық деп айтып отыратыны ата-әжеміздің ертегілерімен, аңыз әңгіме-қиссалары жырлары ырым тыйымдарын естіп сол күннен ақ адам баласына білімнің қаншалықты қажет екендігін аңғарған болсақ керек. Бір ғалым айтып өткендей Жастық шағында білімге ұмтыл. Өйткені жастық шағың-көңіл-зейінің таза болатын сәт деп. Білім ол

сарқылмайтын байлық адам баласы қаншалықты біліммен айналысада өзінің әлі көп білмейтіндегін түсінеді. Білім-қоғамдық құндылықтардың аса маңыздысы. Мұның дәлелі –көпшілік елдер Ата заңында келтірілген әрбір адамның білім алуға болған құқығы. Өмірдегі білімнің алатын орны ол біздің мүмкіндіктеріміз қоғамда өз орнымыз табымызға үлкен шындырлары бағындырумызға адамзат болып қалыптасуымызға ең қажет дүние. Біз білімсіз ақыл ойды толық жұмыс жасата алмаймыз. Білім ол біздің өз өзімізді тануымызға тарихымызды тануымызға кемел адам болуымызға жеткізеді.

Қазіргі уақытта білім адам өмірінде маңызды рөл атқарады, өйткені оның көмегімен адамдар керемет биіктерге жете алады, мансап құра алады, өз саласында сұранысқа ие және кәсіби мамандар бола алады.

Қазіргі қоғамдағы білімнің рөлі туралы ұран: "Білім адамның өзіне сену қабілетін дамытып, оған барлық мақсаттарына жетуге көмектесуі керек, сонымен қатар алға жылжу кезінде сенімді және нақты көзқарасқа ие болуы керек". Үздіксіз білім беру дегеніміз-адам өмір бойы білім алуы керек, яғни білім беру арқылы біз өз көкжиегімізді кеңейте аламыз, атап айтқанда: әлемнің әртүрлі елдерінің дәстүрлерін, мәдениетін зерттеу, көрмелер мен семинарларға қатысу, ғылыми, публицистикалық және классикалық әдебиеттерді оқу. Жоғарыда айтылғандардың бәрі Біз үшін мүлдем бейтаныс салада білімнің таусылмайтын көзі болып табылады, ол өзі үшін жаңа нәрсені ашады, көзқарасын өзгертеді, әлемге және көптеген нәрселерге басқаша қарайды. Сондай-ақ, білім беру адамды қалыптастырады және оның өзін-өзі тәрбиелеу, мақсаттылық, тәрбиелік, толеранттылық, әдептілік, жаңа ақпарат көздеріне деген құштарлық және тағы басқалар сияқты жеке қасиеттерін атап өткен жөн. Тиісінше, дамыған қасиеттер адамға әлеуметтік ортаға жақсы бейімделуге, еркін және ашық түрде көпшілік алдында сөйлеуге, өз ойлары мен көзқарастарын білдіруге, пікірлестерді табуға, сондай-ақ қоғамда маңызды мәртебеге ие болуға көмектеседі. Білім адамға әлеуетті ашуға, жаңа нәрсені үйренуге, сауатты және адамгершілік болуға көмектеседі. Егер күн сайын адам өз деңгейін көтеріп, жаңа биіктерге жетсе, өзін жетілдірсе, қызықтыратын сұрақтарға жауап іздейтін болса, онда бұл оған жайлы, жарқын өмір береді.

Біздің үлкен мемлекетіміздің әрбір азаматы білім алуға құқылы. Бұл құқық еліміздің Конституциясында бекітілген. Қоғамда өмір сүретін заманауи, өркениетті адамның өмірі білімсіз мүмкін емес. Сапалы білім-бұл әр адамның өмірінің қозғаушы күші және оның маңызды құрамдас бөлігі. Білім алу кезінде адам қажетті білім мен дағдыларды игереді, өзіне деген сенімділікті дамытады. Оқытудың әсерінен тұлға қалыптасады. Мектептегі білім-бұл адамның жеке басының және оның жалпы өмірінің негізі. Бала балабақшада білім берудің алғашқы кезеңін игереді. Мектепке дейінгі білім балаға айналасындағы әлем туралы қарапайым білім береді. Бала Математика, Орыс тілі, музыка, әдебиет бойынша алғашқы білімін алады, бағытталған ойлауға, талдауға үйренеді. Балабақшада бала есте сақтау, ойлау және сөйлеуді дамытады. Сондай-ақ, мектеп жасына дейінгі бала өзінің алғашқы әлеуметтік дағдыларын игереді. Мектептегі білім өз бағдарламасына әртүрлі пәндердің кең тізімін қамтиды. Осының арқасында бала ғылымның барлық салаларында негізгі білім алады. Ол ойлау, сөйлеу, есте сақтау, әлеуметтік құзіреттілікті дамытады. Сондай-ақ болашақ мамандықты саналы түрде таңдауға, өмір бойы не істегісі келетінін анықтауға көмектеседі. Мектеп кішкентай баланы қабылдайды, Әлеуметтік және интеллектуалды дамыған азаматты шығарады.

Пәндердің кең тізімінің арқасында мектеп түлегі әртүрлі ғылыми салаларда білімге ие. Бұл оған одан әрі мамандық алуға көмектеседі, сонымен қатар оны дүниетанымы кең адам ретінде сипаттайды. Әрине, болашақ кәсіби қызметте барлық

пәндер қажет емес, бірақ алынған білім өмірде бағдарлануға, күрделі әлеуметтік жағдайларды талдауға көмектеседі.

"Білім" дегеніміз адамзат тіршілігінің барысында жинақталған әлеуметтік тәжірибе: күнделікті тіршілікте, ғылымда, саясатта, ара қатынаста, өндірісте, қоршаған табиғи және қоғамдық қатынаста тануда т.б. Сол адамзат тіршілігін сақтап және оны алға қарай қорғап, дамытып отырудың қажетті заңдылығы - тәжірибенің ұрпақтан ұрпаққа жеткізіліп, беріліп отыратындығы.

Өмірге келген жас бала, одан соң, жасөспірім, жастар тіршілік тәжірибесіннегізінен үш ортадан көріп, біліп, түйісініп, өзі қатынаса жүріп жинайды. Ол- отбасы, қоршапжатқан орта және арнайы білім жүйесі. Өсіпкеле жатқан жас адам осы үшеуінің арасынан бой көтеретін субъект. Үш орта өзара байланысты болып, балаға жүйелі ықпал етуге мүмкін. Керсінше, әрқайсы өзінше әрекет етіп, тіпті бірінің ықпалы екіншісінікіне қайшы келуге де ықпал. Осы әр қилы ықпалдар мен әсерлерді өз бойына өткізетін объект біреу. Ол - бала, жасөспірім, жас. Бала алдында жауапты іс тұрады: нені алу, нені алмау керек? Неден үйреніп, неден жирену қажет? Бұған ол қандай жауап табады, бұл баланың өмірге алғашқы қадамдарын басып қандай тәрбие алғанына, неге бағдарлағанына, ойлау қабілетіне байланысты.

Білімдену тек өскелең жас ұрпаққа ғана емес. Ересектер де тіршілік, қызмет барысында үнемі ізденіс жағдайында болады. Әсіресе еңбек технологиясының жетілдірілуі, экономикалық қатынастағы өзгерістер, жұмыссыздық, ересектердің өзінің білімін жетілдіру немесе қайта даярлық процесінен өту әрекеттерін болмай қоймайтын заңды құбылысқа айналдырды. Білім беру немесе білім алу тек арнайы білім беретін мекемелер шеңберінен шығып кетті. Мүдделер өз алдына білімденуде, өз еркімен ізденісін жалғастырады. Басқаша айтсақ, қазіргі заманда әр адамның тіршілігінің өзекті саласы - білімдену. "Білім беру" және "білімдену". Екеуінен ортақ және айырмашылығы неде? Жас ұрпаққа білім беру, яғни өмірлік тәжірибемен қаруландыру, отбасының, әлеуметтік ортаның және арнайы білім мекемелерінің ісі екенін айттық. Ал ұрпақ оны қалайша қабылдады: немқұрайды, ұшқары, терең ұғына отырып, өз тәжірибесіне айналдыру арқылы... Неге бір отбасынан әркелкі мінезді және қабілетті бала өседі, неге бір мұғалімнен оқығандардың білімі, көзқарастары мен қабілеті әртүрлі? Осының бәрі мәселенің білімнің берілуінен гөрі, тәрбиеленушінің өзінің білімденуінде екенін көрсетеді. Ата-ана үйретумен шектеліп қалмай, бала үйренді ме жоқ па, басты назар соған аударылмаса күткен нәтиже келе қоймады. Ия, шын мәнінде, қазіргі әлемдегі адам үшін білімнің рөлі өте зор. Ақылды, сауатты адам өзінің әлеуетін іске асыру үшін көбірек мүмкіндіктерге ие, оның талантын ашуға көбірек мүмкіндіктер бар. Білімді ақылды адамдар табысты және беделді, олардың достары мен таныстарының кең ауқымы, қоғамдағы маңызды мәртебесі бар. Білімнің адам өміріндегі рөлі өте маңызды.

МАМАНДЫҚ ТАҢДАУДА НЕ МАҢЫЗДЫ?

Сейіткерей Р.

Ғылыми жетекші аға оқытушы Исина С.С.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Мамандық таңдау адам өміріндегі ең жауапты сәт. Жүрек қалауымен таңдаған мамандық қана өмірдің жарқын бастауы болмақ. Себебі адам тағдырының бір бөлігі

таңдаған мамандығына тікелей байланысты. «Мамандықтың жаманы жоқ, бірақ мұның кез келгеніне икемділік қажет. Бұл – жай күнелту, тамақ асыраудың жолы емес, үлкен өнерді, зор шеберлікті қажет ететін нәрсе. Кімде-кім өзіне біткен ыңғайына қарай өз жолымен қызмет етсе, өз басына да, әлеуметке де үлкен пайда келтірмек. Өз орнында істеген адамның жұмысы да өнімді, берекелі болмақ, әр өнер, әр қызмет мемлекетке, әлеуметке қажет» деген Жүсіпбек Аймауытов жастардың мамандық таңдауда адаспай, жүрек қалауына жүгінуіне бағыт сілтейді.

Ал қазіргі мектеп бітірушілердің көбісі нақты қай мамандықты таңдарын білмей, екіойлы жағдайда жүреді. Бұған бір жағынан еліміздегі әлеуметтік жағдай да себепкер ме деген ойға қаласың. Ақылы оқуды оқытуға шамасы келмейтін, қалтасы жұқа қарапайым жұрт қай мамандық болса да диплом алып, ең бастысы «балам грантқа түссе екен» деп армандайды. Сол себепті грант көп бөлінетін пәнді таңдап жатады. Екіншіден, Ұлттық бірыңғай тест тапсыру кезінде де мамандық таңдауға белгілі бір мөлшерде шектеу қойылатындай. Байқап қарасақ, оқушылардың басым бөлігі өздеріне ұнайтын мамандықты таңдамай, Ұлттық бірыңғай тестке кіретін таңдау пәндерінің ішінен өзінің шамасы келетін, жеңілдеу пәнді таңдайды. Мақсат – ҰБТ-дан аман-есен өтіп, жоғары оқу орнына түсу. Армандарына қол жеткендей болғанымен, ол мамандықты ұнатпай, оқуды тастап кетіп жататындар да баршылық. Мектеп бітіруші түлектердің көпшілігі мамандық таңдауға немқұрайлы, селқос. Бұған белгілі мамандыққа баулитын бағдарламалардың жоқтығы да себеп. Қазір жаңа технология заманы. Осы саламен байланысты мамандықтардың насихаты алыста жатқан ағайынға жетпей жатқан сыңайлы. Мамандық түрлері туралы ақпараттың көп болуы баланың өз жолын табуына үлкен септігін тигізеді. Промоутер, логистик, супервайзер, веб-мастер, копирайтер, т.б. мамандықтар көпшілік үшін түсініксіз. Атын естігеннің өзінде, «қандай мамандық, немен шұғылданады?» деген сұрақ туындап жатады. Теледидарда әншілерді насихаттағаннан гөрі жастарға пайдасы көбірек тиетін, осындай мамандықтарға байланысты үгіт-насихат жұмыстарын жүргізген дұрыс. Мектеп бітіргелі отырған қай жастан сұрасаңыз да «жұлдызды әнші, актер, блогер, вайнер болғым келеді» дейтін танымалдыққа құштар жасөспірімдерді көп кездестіреміз. Қала мектептерінің оқушылары көбінесе кеденші, экономист, заңгер, т.б. өздері ақшалы деп санайтын мамандыққа әуес. Ауыл балаларының көбірек таңдайтын мамандығы мұғалім мен дәрігерлік екен. Бірақ қазіргі уақытта Қазақстанда әр түрлі дамыған немесе дамымаған мамандық атаулылар өте көп. Кез келген жұмыс маңызды. Әрқайсысы белгілі бір ерекшеліктер мен қасиеттерді талап етеді: математикалық, шығармашылық, физикалық. Біз олардың ешқайсысынсыз өмір сүре алмаймыз. Біз мысалы өмірімізді кем дегенде шаштаразсыз немесе наубайханашысыз елестетіп көрейікші? Мүмкін емес. Тағы сол сияқты мамандықтар жетіп артылады. Тек қана жалақыға қызықпай, сүйікті ісімізді анықтап, сонымен айналысу қажет. Мысалы менің болашақ мамандығым әлеуметтік жұмыскер. Бұл мамандық Қазақстанда аса дамымаған, бірақ мен соларды дамытушының бірі боламын. Шыны керек мен де мектеп бітірер уақытта қатты қиналдым десек те болады. Өйткені, қандай мамандық иесі боларымды да білмедім. Біресе пән ұнамайт, пән ұнаса мамандық ұнамайды дегендей. Сосын мектепте сүйіп оқитын пәндерімді таңдадым. Сол кезде әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану мамандығына таңдаймын деп топшылап қойған болатынмын. Ал мамандық таңдау кезінде мен оны таңдамадым. Жеңіл ойлап, тек түсу ықтималдығы бар университеттер мен мамандықтарды таңдай салдым. Әлеуметтік жұмыстың қандай мамандық екенін де білген жоқпын. Бірақ мен қазір сол мамандықтың қыр сырларымен танысып жатырмын. Бас кезінде мамандық ауыстырсам ба екен деген неше түрлі ойлар келе

бастады. Себебі, көп адамдар не үшін оқып жатсың, түк пайдасы жоқ, айлығы аз деген бос сөздерге алданып жүрдім. Бірақ мен қазір қуанамын, себебі мен мамандық таңдаудан қателескен жоқпын. Мен кішкентай кезімнен адамдарға көп көмектескім келетін. Көбісі ойлауы мүмкін, адамдарға көмектесу үшін оқып не керегі бар?-деп. Жоқ, адамдар қателеседі. Керісінше, әлеуметтік жұмыспен айналыссаң сенің адамдарға көмектесу ықтималдығың жоғары болады. Мен алдағы уақытта әлеуметтік жұмыскердің қоғамда қаншалықты маңыздылығы өте жоғары екендігін дәлелдеймін. Әр нәрсенің артында бір қайыры болады демекші, менің айым оңынан туып керемет мамандықты таңдап, қателеспедім. Ал бұл бақ көп адамға бұйыра бермейді. Көп жастар қателеседі. Олардың қателеспеуі үшін не істеу қажет?

Мысалға алып қарасақ әлемнің дамыған елдерінде жастар арасында жиі кездесетін «бір жылдық үзіліс» үрдісі бар. Өткен ғасырдың 70-жылдары Ұлыбританияда бастау алған дәстүр бойынша мектеп түлектері жоғары білім алмас бұрын бір жыл уақытын тәжірибе жинауға, үйренуге, өмірден өзін іздеуге арнайды. Бұл уақытта өз елінде немесе шетелде біліктілікті қажет етпейтін кез келген жұмысқа орналасуына болады. The American Gap Association ұйымының зерттеуіне сүйенсек, мектептен кейін үзіліс алғандардың 85 пайызы аталған тәжірибені өзгелерге ұсынған, ал 88 пайызы өздері дйттеген жоғары оқу орнына түскен. Тіпті кейбір университеттер мен колледждер оқуға қабылданған студенттеріне бір жылға үзіліс алу туралы кеңес береді. Мысалы, атақты Гарвард университеті жаңа түскен студенттерге бір жыл бойы саяхаттауға, арнайы жобаларға атсалысуға, жұмыс істеуге немесе басқа да мағыналы іспен шұғылдануға мүмкіндік жасайды. Бұл үрдісті жақтаушылардың айтуынша, бір жыл ішінде жастар тәуелсіз болуды үйренеді, өмірден не қалайтындарын түсінеді, болашақ мамандығын анықтап, ерте есейеді. Бұл үрдіс Қазақстанға өте қажет деп ойлаймын. Себебі мектеп бітірер уақытқа келгенде көп оқушылар ойланып-толғанып, не таңдарын білмей уайымдап жатады. Тек қана бұл үрдіс емес, кім боларын алдын ала жоспарлап соған қарай, қызығушылығын көбейте беру қажет. Кеңестік кезеңде мектеп оқушылары «Кем бытъ», «Юный техник» сынды журналдар арқылы әртүрлі кәсіптер туралы оқып кім боларын шешкен. Ал қазір түрлі салалар туралы ғаламтор беттерінен-ақ табуға болады. Мамандық таңдауға мектептің қосатын үлесі болу қажет. Барлық сабақты беске білу қажет деген түсініктен арылу керек. Тек қана қызығатын пәндерді оқыса жеткілікті. Ауылдық жерлерде үйірмелер өте аз. Сол ауылдық жерлерге тиімді етіп, көптеген үйірмелер ашуға болады. Спорт жағынан болсын, шығармашылық жағынан болсын. Тіпті керек десеңіз, қазір техника заманы болғандықтан робот үйірмелерін де ашуға болады. Ғылыммен айналысам дейтін балалар кем де кем. Ал солай қызықтырсақ, балалардың қызығушылықтары артып, бәлкім болашақта министр болам, бастық болам не жұлдыз болам деген емес, ғалым болам дегендердің қарасы көбейер.

Ендеше, жастарымызға ақпарат молырақ беріліп, мамандық таңдауды өз қызығушылығына, қабілет-қарымына, жүрек қалауына қалдырғанымыз орынды. Ертең өз ісінің тәжірибелі, шебер маманы атануына дұрыс таңдалған мамандығы арқылы жетеді. Мамандық таңдау барысында талапкер адаспайтындай қадам жасауы керек.

МЕНІҢ МАМАНДЫҒЫМ ЖӘНЕ МЕН

Турлыбаева Ж.Ы.

Ғылыми жетекші аға оқытушы Исина С.С.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Мамандық таңдау- әр адамның жүрегіндегі мазасыз ойлардың соңғы түйіні деп есептеймін. Мектепті бітірер шақта менің де алдымда үлкен таңдау тұрды. Мектепті ойдағыдай аяқтадым. Музыканы жаным сүйіп, ата-анадан дарыған қабілет арқылы вокал үйірмесіне бардым. Жүрегімнің түкпіріндегі мейірімділік, адамдармен жақсы қарым-қатынас жасауға, үлкенді сыйлауға үйреткен асыл анамның тәрбиесінің арқасы.

Мен анамның сүт қорытқан кенже қызымын, 2021 жылы Қарағанды облысы Темиртау қаласының №2 КММ тәмамдадым. Осындай игілікті берген тәрбиесінің арқасында Қарағанды Экономикалық Университетіне психология және білім беру менеджменті мамандығына оқуға түстім. Әрине, адам жанын түсіну оңай, жеңіл нәрсе емес екендігін түсіндім. «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деген халық сөзіне сүйене отырып, әрбір оқушыны жеке тұлға деп танып, рухани мұраларды игерген, шығармашылық ой-өрісі бар, компьютерлік сауаттылығы мен ақпараттық мәдениеті қалыптасқан жастарды тәрбиелеу бүгінгі күннің ең негізгі мақсаттарының бірі деп ойлаймын.

Психолог мамандығын таңдау арқылы бала бойындағы туа біткен табиғи мүмкіндіктерін дамыта отырып, рухани өсіп жетілуіне ықпал жасау қажеттігін ұғындым. Психолог әр баланың ата-анасы, жанашыры, досы, ақылшысы, рухани жетекшісі екендігіне жасаған жұмыстарым арқылы көзім жетті. Әр баланың ішкі әлеміне үңілген сайын, ғажайып сырларына бойлайсың, ашылмаған әлеміне жол тауып, қуанасың, таңырқайсың. Психологтың сөзі адам жанын қанаттандырып, өмірге қызығушылықтарын арттырып, сенімділігін оятып, өзінің бұл өмірде қажет екенін ұғынғанда жаның марқаяды. Осындай жетістік бақыт пен қуанышқа жетелейді. Адамзат игілігі үшін, таңдаған мамандығымның маңыздылығының жоғары екендігіне көзімді жеткіздім. Сондықтан да осындай мінез-құлық, жүрек, ақылдың арқасында өзінің жүрегін тындауға үйренсе, өмірден орнын таба білсе, менде осындай асыл қасиеттер арқылы шабыттанам. Таңдаған мамандығым арқылы қолымыздан көмек сұрайтын адамның тағдырымен оның жан дүниесі тұрғанын жүрегіммен сезініп келемін.

Адамзаттың ішкі жан көріністері қанша түрлі болғанымен соларды үш топқа бөлуге болады. Ақыл. Ішкі сезім. Қайрат. Осы үшеуін бірдей бойында ұстай білу әрбір адамзаттың міндеті. Егер де осы үш қасиет тең болмай біреуі таразының басын билеп кетсе, ол адам бақытты болақ емес- деп Мағжан Жұмабаев ағамыз өз пікірін білдірген. Бүгінгі мынау жаһандану дәуірінде, қоғамға озық ойлы, жан-жақты, бойында рухани адамгершілігі қалыптасқан ұрпақ ауадай қажет. Ол ұрпақты өмірге әкелетін ата-ана болса, екіншіден оның жан-дүниесін тағы да ата-ана және қоршаған орта яғни, қоғам. Мектеп психологының жұмысы қызықты жұмыс. Әр қайталанбас күнде, сағат та ешкімге ұқсамайтын өзіндік мені бар тұлғаның жан-дүниесін бағалауда ешқандай уақытпен санаспайсың. Әр тұлға басқа адамдардың арасында белгілі позицияны шешетін қоғамдық іс-әрекеттің себепші субъектіндегі адам. Бұл тұлғаның психологиялық ерекшелігі. Олар неге талпынады және де неден қашады, сонымен қатар ұғыну, ұйымшылдық дәрежесі, осының белсенділігінің интенсивті және қорытынды нәтижесі өмірлік тапсырмаларын шешуде сәйкестік бағыттаулармен бақыланып отырады. Тұлғаның өзіндік ішкі сезімдерін бағалай келе, ұлы бабаларымыздың айтқан «Өмірді

тану – ғылым, Өзінді білу – өнер» дей келе, бірінші өзімізден бастауымыз, яғни өз орнына қиналған адамды қоя білу сезіну керектігін айтқым келеді

Психология – болашақтың мамандығы. Расыменде қазіргі таңда кез келген мекеме психологты қажет етеді. Адамдар тығырыққа тіреліп, шырғалаңға түскен шақта қол ұшын беріп, дұрыс жол көрсете алатын білгір психолог болам деушілер саны жылдан жылға көбеюде. «Психология» мамандығы әлемдегі ең танымал мамандықтардың үздік бестігіне кіреді. Психологияның зерттеу пәні- адам психикасы екендігін ескерсек, психология әрдайым және әрқашан қызығушылық тудыратын мамандық екеніне еш күмән тудыра алмаймыз. Сондықтан да бұл мамандықтың болашағы зор екендігі бүгінгі уақыттың талап-тілегінен туындап отыр. Психология ғылымы адам іс-әрекетінің түрлі салаларында қарқынды орын алуда. Ғалымдардың болжауы бойынша ХХІ ғасыр – психология ғасыры болмақ.

Бүгінде адам тәнін дәрігер емдесе, жанын психолог емдей алады. Әр адамның жан дүниесін терең түсініп, оған көмек беру тек мамандықты талап етпейді, адамға деген ізгілік пен мейірімділіктен туындайды. Психолог өзгелердің жанын ауыртпайды, керісінше жан дүниесі күйзеліске түскен жандарға өзінің психология әлемін шарлап, жанына дауа іздейді. Осындай жақсы қасиеттерді бойына сіңіріп, еңбек жолын бастаған әрбір жас психолог өз мамандығы арқылы қоғамға, жалпы адамзатқа тигізер пайдасы көп екеніне сенемін.

Елбасының «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» атты мақаласы стратегиялық маңызға ие. Жасампаз халқымыздың жарқын болашағын айқындайтын ой толғам. Президент өз мақаласында қазақ халқы, жалпы қоғамымыз қалай ілгерілеу керек деген күрделі мәселелердің тұшымды тұжырымдамасын жасады. Біз бүгін жаңа дәуір есігін қағып тұрмыз. Инновациялар дәуірі, ғаламат жаңалықтар ашу, технологияның жетілу дәуірі, жаңа өндірістік төңкеріс дәуірі. Әлем күн сайын өзгеруде. Зуылдаған замана көшінен қалып қоймас үшін адам өзі өзгеруі қажет. Жаңарусыз мықты мемлекет болуы мүмкін емес екендігін түсініп, осы іске бел шеше кіріскен ел мен қоғам өкілдері ғана суырылып алға шығады. Сол үшін де адамдардың дүниетанымын өзгерту қажет.

Халқымызда «Жас келсе — іске» деген керемет сөз бар. Демек, мен бойымдағы жастық жігерімді, күш-қуатымды, жаңашылдығымды талапты әрі талантты шәкірт тәрбиелеуге жұмсауым керек. Болашақта өз мамандығымның биік белестерін бағындырсам, елім үшін өзімнің аз да болса үлесім тиіп жатса, мен өзімді мықты психолог, бақытты жанмын деп есептеймін.

Мәртебелі мамандық түсінгенге,
Ақ тілекпен ұсынасың жүректерге.
Ақылменен жетелейміз сенімдерге,
Іздеген үміттерге нұр себуге

-дей келе таңдаған мамандығым мақтанышым! Өйткені бұл мамандық-жеке тұлғаның өмірге құштарлығының артуына, көкірегі ояу, көзі ашық, білімді де білікті болып қалыптасуына үлкен көмегі бар, жақсы өмір сүрулеріне, сүйіспеншілікпен рухани азық беретін, жылағанды жұбататын, рухани биіктік мамандығы. Осындай мәртебелі болашақ мамандық иесі екендігіме ізгі ниетіммен қуаныштымын.

ЭМОЦИЯЛАРДЫ БАСҚАРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ.

Уразбекова Р.

Ғылыми жетекші аға оқытушы Исина С.С.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Эмоцияларды басқару әр өркениетті адам үшін қажетті дағды. жанжалдарға эмоциялар жойқын әсерлері тап болғанда Кейбір, оларды жамандық қарастыру, қатаң, оларды бақылау үшін, жолын кесу ұмтылатын, тіпті толық эмоциялар құтылу. Олар сәттілікке қол жеткізді ме? Жоқ, бұл тек неврозға алып келуі мүмкін, бұл нақты жағдайға эмоциялық реакцияларды жеткіліксіз етеді. шын мәнінде нашар немесе зиянды нәрсе ретінде теріс нышанды оларды бояғыш жоқ, ажырамас психикалық құбылыс ретінде эмоционалдық реакциялар қабылдауға дұрыс.

Барлық адамдар үшін эмоцияларды басқару өте қажет. Эмоциялық реакциялар біз айналамыздағы әлемге бейімделу үшін қажет және эмоцияны басқара алсақ, бейімделу жақсы болады, біз бақытты әрі табысты боламыз. Эмоциялық реакциялар жүйесі күрделі механизм болып табылады және әр күрделі механизмде ол қалайша сәтсіздікке ұшырауы мүмкін. Сана мен бейсаналық көзқарастар эмоционалдық шындыққа кедергі келтіреді және жеке адам мен қоршаған адамдар арасында жанжалдарды тудырады.

Эмоциялар өздігінен ақпарат алады, кез-келген команданың өмірін толтырады және қақтығыстағы эмоцияларды басқарады – бұл ақпаратты түсіну қабілеті.Иә, эмоцияларды елемеуге болмайды, бірақ олар осыдан бас тартпайды, сондықтан оларды ақылмен басқаруға үйрену маңызды. Түрлі эмоциялық реакциялар өмірдің толықтығын сезінуге мүмкіндік береді. Есіңізде болсын, бай күнді, онда сізде барлық тәжірибе жинақталған мүмкіндік болды. Әрине, сен осы күні белсенді болдың, күшті мотивацияға ие болдыңыз, көптеген іс-шараларға қатысқансыз. Керісінше, теледидар алдындағы эмоциясыз күн, сіз скучникте арналарды ауыстырдыңыз және ештеңе жанға жауап бермеді – өмірге сұр және бессмыссыз қабылдау жасалды, кешке қарай апатия, ештеңе жасамай болды.

Көңіл-күйлердің саны неғұрлым жарқын, сондықтан тұрақты адамдар өздерінің өмірін қанағаттандыруға тырысады: қарым-қатынас, фильмдер, музыка, саяхат, кейде тіпті экстремалды әрекеттер, ал тым ауыр жағдайларда алкоголь немесе есірткі арқылы. Сондай-ақ, эмоциялар оқиғалардың сәтінде емес, бірақ олардың алдында ұзақ уақыт әрекет етуге мүмкіндік береді, және жауап беру әлдеқайда қиын. Мысалы, біз жол қозғалысы ережелерін бұздық, DPS қызметкері құқықтарын алып тастады. Бір айдан кейін олар қайтарылды, бірақ қазір жолға шыққанда біз DPS-тен қорқамыз. Кейде мұндай сақтық шаралары дұрыс емес, кейде болмайды – содан кейін эмоциялар жүйесі түзетілуі керек. Әрқайсысы тиісті өмір салтын қамтамасыз ететін және қолдайтын жеке шарттар жиынтығы бар, табысқа жетудің қажетті көмекшісі болады немесе керісінше, жеңіліске әкеледі.

Эмоциялық реакцияларды бақылау үшін, өзіңіздің сезіміңізге және басқа адамдардың жағдайына ашық болуыңыз керек, оларды қабылдауға дайын болыңыз. Сондай-ақ, өзіңізге және басқа адамдарға эмоционалдық әлеуетке әсер ете аласыз. Адамның эмоциясы болғанда – бұлшықеттер жұмыс істей бастайды. Мәселен, маңызды немесе қорқынышты нәрсе күте тұра – адам тек қана отыра алмайды, серуендейді, қолына бір нәрсеге үнемі тиіп кетеді. Сондай-ақ, эмоциялар химиялық түрде гормондардың шығарылуымен қамтамасыз етілген және осы әжекцияның күшеюі эмоцияны әлдеқайда күшті және оны басқару қиынырақ болады. Дегенмен, эмоция,

тіпті теріс, үнемі энергия болып табылады, бұл дұрыс арнаға бағытталғанда жоғары нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі.

Эмоциялар мен сезімдерді қалай басқаруға болады? Эмоционалдық реакция ақ эмоция басқару өнерін кім біледі, сондай-ақ, қазір психикалық барлау бірге табысқа және тиімділігін маңызды компоненті ретінде танылады эмоциялық интеллект, жоғары деңгейде басқарылады. интеллект осы түрін жақсарту үшін, оларды ажырата, өз эмоциясын түсіну үйрену қажет, оларды қабылдауға және мінез-құлық стратегиясын іске асыру және оң жағдайды таңдау, мінез-құлқын әсер реакция ретінде, талдау жасау мүмкіндігі болу үшін дененің өз сигналдар қадағалауға. Тандалған кейіптерден, ым, даусынан органы қозғалыстар: адамдармен байланыста жоғары EQ иегері, жанашырлық пен орналастыру көрсету үшін, олардың алдында қорықпай көрінетін өзгелердің сезімін ажырата ақ қабілетті ашуға болады, бұл шын мәнінде көрінеді. Эмоционалды сауатты адам өзінің ықпалы мен оның эмоцияларын ашық білдіру қабілетінен сұрайды, үнемі осы дағдыларды үйретеді.

Эмоцияларды басқару жолдары психоанализ, психодрама, гуманистік, танымдық-мінез-құлық, және т.б.: эмоциялар бақылау әдістері психотерапия түрлі тәсілдерді анықталды. Сонымен қатар, танымдық-мінез-терапия оның мемлекеттік мекемелерге, сақтандыру компаниялары берген артықшылық расталады қысқа мерзімді, ең тиімді болып табылады.

Біздің негізгі нанымына әдеттегі жауап әдістері арқылы жүреді – мінез-құлық стратегиясын, және олар осындай автоматты танымның көзі болып табылады – не болып жатқанын біздің лезде және жиі бейсаналық интерпретациялау. эмоцияны өзгерту үшін – бұл, тиісінше, түрлі нәтиже жағдайды талдау және *peretraktovku* жасауға, әр түрлі эмоциялар әкеп соғады, ол және қажет. Мысалы, сіз көлік жүргізіп жатырсыз, сіз «қиылған»сыз. Егер басқа драйвер өте ақымақ және дөрекі болды деп ойлап жолда ең көп таралған жағдайларда барысында беруге болса, онда тиісті жауап агрессия болып табылады. Бірақ танымдық-мінез-құлықтық тәсіл өзім шығып емес, автоматизм орындаңыз және дербес жағдайды баламалы түсіндіру таба алмай ұсынады, жүргізуші ұстаңыз оқыту кейін алғаш рет дәлелдеуге болады деп ойладым, ол ауруханаға асқынғанда болды, апатқа ұшыраған болатын. Сонда жақында сіз эмпатияны сезінесіз немесе кем дегенде онымен ынтымақтаса аласыз. Іс жүзінде барлық психологиялық көзқарастарда ой мен көзқарасты бақылауға үлкен көңіл бөлінеді. Хабардарлықты арттыру – үзіліс жасау, негативті реакция тудырғандығын көрсетіңіз. Осы, толық хабардар істеу және ағымдағы күйін қабылдауға, содан кейін сіздің реакцияларды барабар баға беруге тырысамыз, ой қайтып алдыңғы күйге өту және ресурс жауап таба, тандалған мемлекетке кіру, сондай-ақ ой тоқ оны жасауға. Бұл техниканы орындау, мысалы, сіз ашуланып бақылаусыз эмоциялар алады оған сіз таңдаған тағайындалған пунктіне қаһарын энергиясын пайдалану мүмкіндігіне ие болады, мета тыныш мемлекет енеді.

Дене мемлекеттер тығыз эмоциялар және сана байланысты ретінде орган арқылы эмоционалдық басқару әдістерін кейін танымалдылығы хабардарлығын арттыру үшін әдістері.

Дене арқылы бұл тәсіл эмоциялар жаттығуларын басқаруға бастау алады: терең тыныс алу, бұлшықет релаксациясы. Тағы бір бақылау эмоциялар жаттығу сырттан қиял немесе арқылы болуы мүмкін:, қалаған суретті ұсынуға қағазда эмоцияны жасауға және оны жағып.

«КАК ПРОШЕЛ 2020-2021 УЧЕБНЫЙ ГОД ДЛЯ МЕНЯ?»

¹Утенова Д.

Научный руководитель, д.п.н., профессор Муликова С.А.

¹Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан

utenova.d@list.ru

Недавно задумалась над вопросом, как же всё-таки прошел для нас последний школьный учебный год. Долго раздумывала, вспоминая самые яркие и запоминающиеся моменты. Конечно, не обходилось и без дней крайне сложных и напряженных. Сейчас постараюсь рассказать обо всём этом подробнее в своем небольшом монологе.

Для нас всех последний школьный учебный год показался крайне трудным и напряженным. Ведь каждый год выпускникам предстоит сдача сложных экзаменов и всевозможных тестов. Многих терзают мысли о поступлении в высшие учебные заведения страны, а также обучение за рубежом. Эти и многие другие факторы оказывают то или иное влияние на каждого ученика. Отдельное внимание хотелось бы заострить на работе учителей с учениками выпускных классов. Ведь на них оказывается не менее сильное давление. Ведь, по всему вероятию, каждый учитель хочет, чтобы его ученик не только успешно сдал все экзамены, но и поступил в престижный, а главное в желаемый самим учеником вуз. Необходимо провести многие часы за подготовкой учеников к выпускным экзаменам. Однако, помимо этого, ученикам предстоит тщательная и трудоемкая подготовка к успешной сдаче единого национального тестирования. Все выше написанное крайне точно описывает проведенный мною последний учебный год в школе.

Сдача выпускных экзаменов является стрессовой ситуацией для многих выпускников. Необходимо повторить пройденный учебный материал за все прошлые года обучения, запомнить многочисленные формулы, повторить грамматику и другие вещи. Не обошла вся эта работа и автора этих строк. Проведя долгие и бессонные ночи, порой приходит некое чувство разочарования, так, как если бы это было выучено в срок, то сейчас не пришлось бы вот так сидеть и учить вновь бессонными ночами. Но вот, после сдачи школьных выпускных экзаменов, уже немного расслабленный, но нет, начинает вновь охватывать паника. Скоро начнется сдача единого национального тестирования.

Само тестирование представляет собой сдачу тестов по пяти предметам: трех обязательных, включающих в себя по пятнадцать-двадцать вопросов, и двум профильным, включающих в себя по тридцать пять вопросов. К обязательным относятся такие предметы как история Казахстана, математическая грамотность и грамотность чтения. А также, для в соответствии с выбранной будущей специальности, сдаются еще два профильных предмета с различными вариантами для комбинации. Зачастую, эти выбранные предметы и определяют наше профессиональное направление в будущем. Так вот, выбранные мною биология и география дались мне с нелегким трудом. Так как необходимо знать не только банальные знания на уровне, условно говоря, третьего класса, а знать и ориентироваться во всех аспектах не только выбранных предметов, но и в обязательных тоже.

В заключении хочу выразить некий наказ будущим выпускникам. Не повторяйте моих ошибок, проводя долгие ночи без сна и дни без надлежащего отдыха. Хочу попросить вас учить все в срок и готовиться преждевременно ко всем экзаменам и

тестам. А самое главное, сохранять спокойствие и здраво мыслить при любом случае, не впадая в отчаяние. Всегда есть шанс начать все с новой строки.

